

Ekonomikas ministrija

LATVIJAS EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAS PĀRSKATS

RĪGA 2018

ISSN 2661-5061

Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija

LATVIJAS EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAS PĀRSKATS

RĪGA 2018

Ja Jums ir komentāri, jautājumi vai ierosinājumi, lūdzam tos adresēt:

Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijai
Brīvības ielā 55, Rīga, LV-1519

Tālrunis 371-67013100

Fakss 371-67280882

E-pasts: macro@em.gov.lv

Interneta vietne: <http://www.em.gov.lv>

Pārskatu sagatavojuši: O.Barānovs (redaktors, 1., 6.5.), T.Buls (2.), I.Šnīdere (3.1., 3.2., 4.1., 4.3., 4.4., 4.6., 4.7., 4.8., 4.9., 6.1.), L.Stelmaka-Leja (3.2., 6.6.), I.Skribāne (3.3., 6.2., 6.3., 6.7., 6.9.), E.Gergelevičs (3.4., 4.2.), J.Ušpelis (4.5.), J.Salmiņš (5.), V.Skuja (6.4.), K.E.Volks (6.6.), L.Neiders (6.8., 6.9.), N.Ozols (7.1., 7.2., 7.3., 7.4.), A.Rožkalne (7.4.), U.Rogule-Lazdiņa (7.4.), A.Bukšs (7.4., 11.3.), Č.Grībovskis (8.1., 8.2.), K.Kapusta, L.Immermane (8.2.), J.Reinsone (8.3.), A.Šmukste (8.3., 9., 17.), A.Šķēle, J.Zakovics, D.Vaivare, M.Jurušs (9.), I.Rubika, E.Ozoliņš-Ozols, A.Zimele, I.Raudiņa (10.), M.Ambrēna, L.Bergholde (11.1.), I.Baltābola, D.Klinsone (11.2.), E.Vjaters, J.Groskaufmanis, T.Stūrītis, V.Jēkabsons, Ģ.Blumers, M.Kokalis (11.3), L.Rozentāle, G.Valdmanis (12.1.), A.Pētersone (12.2.), B.Mežale (12.3.), H.Rimša (12.4.), I.Rostoka, I.Beināre, A.Lazarevs (13.), R.Mājeniece (14.), M.Lūka, S.Voroncova (15.), J.Linkeviča (16.), E.Lene (17.).

Pamatā skaitliskā informācija un dati, izņemot īpaši norādītos gadījumos, ir saņemti no Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes. Eiropas Savienības dati tiek ņemti no *Eurostat* datu bāzes. Latvijas Bankas un Finanšu un kapitāla tirgus komisijas dati ir izmantoti Latvijas maksājumu bilances, banku un monetāro rādītāju raksturojumā. Valsts kases dati ir izmantoti valsts finanšu rādītāju raksturojumā.

© Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija, 2018

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce ir obligāta

ISSN 2661-5061

UZRUNA

Ekonomikas ministrijas speciālisti ir sagatavojuši *Latvijas ekonomikas attīstības pārskatu*. Pārskatā tiek vērtēta situācija ekonomikā, kā arī prognozētas ekonomikas attīstības perspektīvas. Plānots, ka turpmāk šādu pārskatu Ekonomikas ministrijas speciālisti gatavos reizi gadā – decembrī.

Ar gandarījumu jāatzīmē, ka Latvijas ekonomikas izaugsme 2017. un 2018. gadā ir kļuvusi ievērojami straujāka nekā iepriekšējos gados. Stabili aug eksports, investīcijas, privātais un valsts patēriņš. Eksporta apjomi ir sasnieguši līdz šim augstāko līmeni. Vērojams pieaugums gandrīz visās tautsaimniecības pamatnozārēs. Kopumā 2018. gada trīs ceturkšņos iekšzemes kopprodukts (IKP) pieaudzis par 4,7%, kas ir pat straujāks kāpums nekā 2017. gadā, kad IKP palielinājās par 4,6%. Ņemot vērā ekonomisko izaugsmi Eiropas Savienības (ES) valstīs, kā arī pieejamās ES fondu investīcijas, sagaidāms, ka stabila, lai arī nedaudz lēnākos tempos, ekonomikas izaugsme saglabāsies arī 2019. gadā.

Taču ar inerci vien šeit nepietiks – valdībai jāturpina ekonomikas konkurētspējas stiprināšana, sniedzot uzņēmējiem tik nepieciešamo atbalstu produktivitātes kāpināšanai un starptautiskās konkurētspējas palielināšanai. Sevišķi tas ir svarīgi, ņemot vērā, ka būtiski aug darbaspēka izmaksas, kas ir neizbēgami atvērta darba tirgus apstākļos.

Ražot produktīvāk nozīmē būt priekšā saviem konkurentiem, vairāk laika un resursu veltīt inovācijas un pētniecības iesaistei ražošanā, darbinieku kvalifikācijas celšanai un virzībai uz ārvalstu tirgiem. Produktivitātes pieaugums ir uzņēmuma un valsts stabilas ilgtermiņa attīstības nosacījums. Uzņēmējs, kurš apzinās produktivitātes nozīmi, iegulda darbinieku apmācībās, modernizē ražošanu un izmanto valsts piedāvātos risinājumus. Produktivitātes paaugstināšana ir plats solis starptautiskās konkurētspējas palielināšanā un līdz ar to eksporta virzienā.

Lai rastu efektīvākos risinājumus, kā paaugstināt mūsu konkurētspēju un produktivitāti pasaulē, nepieciešams neatkarīgs, kompetents un zinātniski pamatots skats uz valdības darbu. Tāpēc Ekonomikas ministrija 2018. gada 30. augustā parakstīja *Deklarāciju par sadarbību produktivitātes un konkurētspējas analīzes jomā* ar Latvijas Universitāti un Latvijas Produktivitātes, efektivitātes, attīstības un konkurētspējas forumu (LV PEAK). Ceru, ka mūsu sadarbība būs veiksmīga un tā palīdzēs valsts pārvaldei rast pareizos risinājumus produktivitātes un konkurētspējas veicināšanā.

Tāpat Ekonomikas ministrija īsteno informatīvi skaidrojošu kampaņu Latvijas uzņēmumu konkurētspējas un produktivitātes veicināšanai „Radi Latvijā! Konkurē pasaulē!”, kuras mērķis ir informēt, izglīt un motivēt uzņēmējus un sabiedrību kopumā kļūt

konkurētspējīgākiem, sekmējot uzņēmēju un sabiedrības izpratni par produktivitāti kā ilgtspējīgas Latvijas ekonomikas izaugsmes pamatu, informējot par piedāvāto valsts atbalstu uzņēmējiem konkurētspējas kāpināšanai, veicinot biznesa domāšanas maiņu un motivējot uzņēmējus palielināt investīcijas produktivitātes kāpināšanā.

Konkurētspējas veicināšanā būtiska loma ir cilvēkkapitālam – reformām izglītības sistēmā un darba tirgus pārkārtojumiem, lai sagatavotos un pielāgotos strukturālajām pārmaiņām. Tāpēc jāturpina iesāktās reformas izglītības sistēmā, uzsvarus liekot uz eksakto un dabas zinību apguves kvalitātes stiprināšanu pamatizglītībā un vidējā izglītībā, kā arī uz pieaugušo izglītības attīstību.

Lai saskaņotu starpresoru sadarbību nepieciešamo darba tirgus reformu jeb pārkārtojumu plānošanā, izstrādē, ieviešanā un uzraudzībā un tādējādi mazinātu disproporcijas Latvijas darba tirgū, ir izveidota Nodarbinātības padome trīs ministru – ekonomikas, izglītības un zinātnes, labklājības – sastāvā. Ministri ir vienojušies prioritārajos pārkārtojumos ietvert mūžizglītības sistēmas izveidošanu, efektīvu, modernu un kvalitatīvu vispārējo izglītību, studējošo skaita pieaugumu zinātnes, tehnoloģiju, inženierzinātņu un matemātikas (STEM) nozarēs, darba devēju iesaisti izglītības piedāvājuma veidošanā un sniegšanā, jauniešu prasmju un nodarbinātības uzlabošanu.

Veiksmīgi tiek īstenotas ES fondu atbalsta programmas, kas paver iespēju investēt 4,4 miljardus eiro Latvijas attīstībā. Starp būtiskākajiem ES fondu finansējuma mērķiem ir finanšu plūsmas palielināšana pētniecībā un attīstībā, privāto investīciju piesaistes veicināšana, kā arī pētniecības institūciju un uzņēmēju sadarbības aktivizēšana. Ievērojami ieguldījumi paredzēti arī informācijas un komunikācijas tehnoloģiju un transporta infrastruktūras uzlabojumiem, kas tieši ietekmē ekonomikas produktivitāti un ir pamats jaunu, labi apmaksātu darbavietu radīšanai un dzīves kvalitātes pieaugumam.

Ekonomikas ministrijas aktivitātēs 2014.-2020. gada plānošanas periodā ir pieejami 907,2 milj. eiro mērķtiecīgām investīcijām Latvijas ekonomikas modernizācijā un industrializācijā tai skaitā energoefektivitātes veicināšanai – 377 milj. eiro, mazo un vidējo uzņēmumu (MVU) konkurētspējas veicināšanai – 334,4 milj. eiro un inovāciju attīstībai – 195,5 milj. eiro. Tiek turpinātas tādas ES fondu aktivitātes kā *Jaunu produktu ieviešana ražošanā* (atbalsts iekārtu iegādei), *Starptautiskās konkurētspējas veicināšana* (nacionālie stendi, t.sk., ārējo tirgu apgušana (dalība izstādēs)), *Nodarbināto apmācības*, *Kompetences centri*, *Biznesa inkubatori*, *Daudzdzīvokļu māju siltināšana*, tiks turpināta un paplašināta atbalsta sniegšana saimnieciskās darbības veicējiem arī finanšu instrumentu veidā (garantijas,

aizdevumi, riska kapitāla instrumenti, t.sk. akcelerācijas fondi).

Ekonomikas ministrija vērtē arī Eiropas Komisijas priekšlikumus jaunajam ES daudzgadu budžetam pēc 2020. gada. Neatbalstām piedāvāto finansējuma samazinājumu Kohēzijas politikai un Kopējai lauksaimniecības politikai. Uzskatām, ka ES joprojām ir nepieciešams veicināt ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju, izlīdzināt dzīves līmeni starp mazāk attīstītajiem un attīstītajiem ES reģioniem, kā arī izlīdzināt tiešmaksājumus lauksaimniecībā.

2018. gada 14. septembrī Rīgā, atzīmējot ES Vienotā tirgus 25 gadu pastāvēšanu, norisinājās ES Vienotā Tirgus forums, ko organizēja Ekonomikas ministrija sadarbībā ar Eiropas Komisiju. Forumā amatpersonas, uzņēmēji un akadēmiķi diskutēja par ieguvumiem no dalības ES Vienotajā tirgū, paveikto tā stiprināšanai, vēl darāmajām lietām, nākotnes attīstības tendencēm un būtiskākajiem izaicinājumiem. Svarīgi, neskatoties uz vēl joprojām esošajām nepilnībām ES Vienotā tirgus darbībā, ka ikkatrs no mums spēj novērtēt pašsaprotamo, ko tas sniedz, – brīvas preču un pakalpojumu izvēles, ceļošanas, strādāšanas un dzīvošanas iespējas ES ietvaros. Tāpat jābūt gataviem unikālajam izaicinājumam saistībā ar pārmaiņām, ko nesīs „Brexit” – Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES valstu bloka. Šajā kontekstā Ekonomikas ministrija sniegs informatīvu atbalstu uzņēmējiem un iedzīvotājiem, lai būtu skaidrība par izmaiņām praktiskajā dzīvē un uzņēmējdarbībā. Tāpat tiks turpināta sadarbība ar citām ES valstīm, jo īpaši Baltijas – Skandināvijas reģiona konkurētspējas stiprināšanas nolūkos pie esošo šķēršļu un barjeru novēršanas ES Vienotajā tirgū, lai veicinātu Latvijas uzņēmumiem iespējas attīstīt savu pakalpojumu sniegšanu pāri robežām, tai skaitā digitālā vidē.

2017. gada sākumā esam ieviesuši Latvijā unikālu un modernu strauji augošu tehnoloģiju uzņēmumu jeb jaunuzņēmumu (*start-up*) regulējumu un īpašas atbalsta programmas, kas atzinīgi novērtētas pasaulē. Ekonomikas ministrija ir parakstījusi *Saprašanās memorandu ar Latvijas jaunuzņēmumu asociāciju „Startin.LV”*, notiek regulāra komunikācija ar ekosistēmas pārstāvjiem un atbalsts ekosistēmas izveidei, jaunuzņēmumu sinerģijai ar universitātēm un korporācijām.

Mūsu mērķis ir panākt, lai Latvija kļūtu par jaunuzņēmumu izvēli Nr.1 Baltijas valstīs. *Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums* un riska kapitāla finansējums ir pamats šādu uzņēmumu attīstības veicināšanai. Tiek ieviestas specifiskas, tieši šai uzņēmēju grupai atbilstošas atbalsta programmas.

No 2018. gada 1. janvāra ir ieviesta pilnīgi jauna uzņēmumu ienākuma nodokļa (UIN) maksāšanas kārtība, kas paredz 0% likmi reinvestētai peļņai. Tagad UIN aprēķināšana un maksāšana tiek atlikta līdz ienākuma sadales brīdim, piemērojot 20% likmi peļņas sadales brīdī no bruto sadalāmā ienākuma. Ar augstāk minētām izmaiņām nodokļu politikā tiks veicināti uzņēmumu ieguldījumi attīstībā, kā arī ekonomiskā izaugsme valstī

kopumā. Sagaidāms, ka UIN 0% likme reinvestētai peļņai uzlabos uzņēmumu finanšu rādītājus un veicinās pašu kapitāla (nesadalītās peļņas) palielinājumu. Palielināsies uzņēmumu apgrozījums, peļņa, produktivitāte. Tas veicinās komercbanku kredītu izsniegšanu. Līdz ar to sagaidāma straujāka ekonomikas izaugsme, eksporta pieaugums un konkurētspējas paaugstināšana.

Viena no Ekonomikas ministrijas prioritātēm ir uzņēmējdarbības vides uzlabošana. Mērķtiecīgas reformas un cieša sadarbība ar uzņēmējiem Latvijai ļāvusi sasniegt augstus rezultātus – Pasaules Bankas *Doing Business 2018* pētījumā 190 valstu konkurencē Latvija ierindota augstajā 19. vietā. Savukārt ES dalībvalstu vidū Latvija ieņem 8. vietu.

Ministru kabinets 2017. gada 15. martā apstiprināja Ekonomikas ministrijas izstrādāto *Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plānu*. Ekonomikas ministrijas vīzija ir radīt izcilu uzņēmējdarbības vidi un virzīties uz inovatīvas ekonomikas modeli. Tāpēc uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas tālākajam darbam esam definējuši piecus prioritāros rīcības virzienus, tādus kā tiesiskuma stiprināšana, uz klientu orientētas valsts pārvaldes attīstība, valsts pakalpojumu un rūpniecības digitalizācija (*Industry 4.0*), uzņēmējdarbības vides atvērtība un nodokļu sistēmas konkurētspējas celšana. Šobrīd tiek gatavots jauns *Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plāns*.

Virzībā uz izcilu uzņēmējdarbības vidi kopš 2017. gada Latvijā tiek ieviests „Konsultē vispirms” princips, kas paredz uzlabot savstarpējo sapratni starp uzņēmējiem un uzraugošajām iestādēm, veicinot noteikto prasību izpildi, nevis sodīšanu. Veselīgas un konkurētspējīgas uzņēmējdarbības vides pamatā ir godīgi uzņēmēji, kas vēlas ievērot normatīvo aktu prasības un uz izpratni un sadarbību vērstas iestādes, kas savās uzraudzības darbībās spēj sabalansēt sabiedrības un uzņēmēju intereses. Ekonomikas ministrija ir paredzējusi veikt ikgadēju „Konsultē vispirms” ieviešanas novērtējumu tirgus uzraudzības iestāžu darbā un klientu apkalpošanā, kas palīdzēs sekot principa attīstībai. Pirmie rezultāti gaidāmi 2019. gadā.

Godīgas konkurences vides nodrošināšana arī ir uzskatāma par neatsveramu elementu konkurētspējas veicināšanā. Ministru kabinets ir atbalstījis Ekonomikas ministrijas rosinātos grozījumus *Konkurences likumā*, kas paredz konkurences neitralitātes principa ieviešanu publisko personu darbībā. Konkurences neitralitātes princips pieprasa, lai publiskas personas, veicot komercdarbību, nebauda konkurences priekšrocības pār privātā sektora komersantiem dēļ piederības publiskai personai. Tagad sagaidāmas plašas diskusijas Saeimā par sagatavotajiem priekšlikumiem.

Pauzot apņemšanos īstenot virkni rūpniecības atbalsta pasākumu no valsts puses un veicinot nozīmīgas investīcijas rūpniecības modernizācijā no lielāko rūpniecības nozaru organizāciju puses, tādējādi ceļot tās konkurētspēju pasaulē, 2018. gada 25. aprīlī tika parakstīts Ekonomikas ministrijas un rūpniecības nozaru pārstāvju *Memorands par Latvijas rūpniecības attīstību*.

Turpinās nacionālās inovācijas sistēmas pilnveidošana. Tiek īstenotas atbalsta programmas, kas sekmē privātā sektora investīciju piesaisti pētniecības un attīstības (P&A) darbībām un motivē uzņēmumus ieguldīt inovācijās. Būtiskākie atbalsta instrumenti nodrošina komersantu un pētniecības sektoru sadarbības veicināšanu kopīgu projektu īstenošanai, pētniecisko izstrādņu komercializāciju plašāku tehnoloģiju pārneses procesu sekmēšanas ietvaros, t.sk. stiprinot arī Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras kapacitāti, veidojot to par inovācijas un tehnoloģiju aģentūru. Vienlaikus tiek turpinātas aktivitātes, kas vērstas uz plašākas sabiedrības motivēšanu un iesaisti inovācijas un uzņēmējdarbības aktivitātēs. Esam aktivizējuši darbu ar valsts kapitāldaļu uzņēmumiem, veidojot šo uzņēmumu sadarbības mehānismus un identificējot esošās un nākotnes P&A investīcijas šajos uzņēmumos. Minētās aktivitātes cieši saistītas ar centieniem panākt mērķtiecīgus uzlabojumus un Latvijas reitingu kāpumu *Eiropas Inovāciju pārskatā*. Vienlaikus turpmākajā darbā tiks stiprinātas ārvalstu investīciju piesaistes aktivitātes, kas vērstas uz P&A veicināšanu, inovatīvu produktu izstrādi un ieviešanu nozīmīgākajās tautsaimniecības nozarēs.

Būvniecības jomā ir veikts apjomīgs darbs, lai pilnveidotu un vienkāršotu būvniecības procesu, tai skaitā nodrošinot Būvniecības informācijas sistēmas (BIS) atbalstu pilnam elektroniskajam būvniecības procesam. Ar 2018. gada jūliju BIS nodrošina būvniecības ieceres iesniegšanu un saskaņošanu līdz pat būvatļaujas saņemšanai. Projekta ietvaros tiek turpināts darbs pie turpmākajiem procesiem, lai nodrošinātu pilnu būvniecības elektronisko procesu, veidojot BIS par vienotu būves un būvniecības informācijas sistēmu.

Parakstot atbildīgo Ministru kabineta locekļu un būvniecības nozares pārstāvju sadarbības *Memorandu* 2016. gada 31. maijā, valdības un nozares pārstāvji apliecināja abu pušu gatavību sniegt nepieciešamo ieguldījumu un veikt pasākumus nozares straujākai pilnveidošanai un attīstības veicināšanai. Trīs gadu laikā paveiktais darbs ļāva būvniecības nozarei sasniegt augstus attīstības rādītājus – strauju un nozīmīgu ēnu ekonomikas samazinājumu, nozares apgrozījuma un eksporta apjomu būtisku pieaugumu, jūtamu kvalitātes uzlabojumu. Lai sasniegtu *Memorandā* nospraustos mērķus, būvniecības nozares darba devēju pārstāvji kopā ar arodbiedrību pārstāvjiem ir parakstījuši ģenerālvienošanos, vienojoties par būtisku minimālā atalgojuma paaugstināšanu būvniecības profesijās. Vienlaicīgi Saeima ir pieņēmusi grozījumus likumā *Par nodokļiem un nodevām*, un no 2017. gada 1. oktobra būvniecības nozarē ir ieviesta elektroniskā darba laika uzskaitē.

Būvniecības nozare ir spērusi lielu soli uz sociālā dialoga attīstību, un būvniecības nozares iniciatīva un sasniegtie rezultāti kalpos par piemēru arī citām nozarēm.

Lai mazinātu birokrātiskus šķēršļus un atvieglotu būvniecības procesu, Saeima 2017. gada 22. jūnijā ir pieņēmusi grozījumus *Būvniecības likumā*. Grozījumi paredz vienkāršotu kārtību izmaiņu veikšanai projekta dokumentācijā arī būvdarbu veikšanas laikā, kā arī atkāpju no tehniskajiem noteikumiem saskaņošanai.

2018. gada 20. martā ir stājušies spēkā jauni būvspeciālistu kompetences novērtēšanas un patstāvīgās prakses uzraudzības noteikumi, kas pilnveido būvspeciālistu sertificēšanas sistēmu, stiprina to darbības uzraudzību un tālākizglītības nosacījumus. Regulējuma mērķis ir veicināt zinošu un augsti kvalificētu speciālistu iesaisti būvniecības procesā.

Lai atvieglotu mājokļa iegādi jaunajām ģimenēm, mājokļu atbalsta programmas kopējais finansējums ir sasniedzis 16,9 milj., nodrošinot pirmās iemaksas garantiju izsniegšanu par 55 milj. eiro. Trīs gadu laikā programma ir palīdzējusi vairāk nekā 8 tūkst. ģimeņu, kurās aug 11 530 bērni, tikt pie atbilstoša lieluma un kvalitātes mājokļiem. Programmai ir būtiska ietekme uz hipotekārās kreditēšanas tirgu kopumā – 30% no visiem mājokļa iegādes darījumiem ir notikuši ar hipotekārā aizdevuma palīdzību, no kuriem 2017. gadā mājokļu garantiju programma tika izmantota 47% gadījumos.

Tiek izstrādāts ilgtspējīgs atbalsta modelis Latvijas iedzīvotājiem reģionos kvalitatīvam un pieejamam mājoklim, lai nodrošinātu, ka mājokļa izdevumi nepārsniedz 30% no māsaimniecības ienākumiem. Šobrīd tieši īres dzīvokļu trūkums ir viens no galvenajiem faktoriem, kas kavē jaunu darba vietu izveidi reģionos ārpus Rīgas. Vienlaikus nepieciešams nodrošināt taisnīgu līdzsvaru starp izīrētāju un īrnieku interesēm, tādēļ ir izstrādāts likumprojekts „Dzīvojamo telpu īres likums”, kas ieviešis uzlabotu īres tiesisko regulējumu un nodrošinās ātru un ērtu strīdu izskatīšanas kārtību.

Īstenotas nozīmīgas aktivitātes enerģētikas jomā, kas ļaus paaugstināt uzņēmumu konkurētspēju. Pieņemts lēmums mainīt obligātās iepirkuma komponentes (OIK) finansēšanas modeli, kas ļaus mazināt ražošanas uzņēmumu OIK maksājumus. Saņemts Eiropas Komisijas lēmums par atbalsta mehānisma komersantiem, kas ražo elektroenerģiju no atjaunojamiem energoresursiem un augstas efektivitātes koģenerācijā, atbilstību iekšējam tirgum. 2018. gadā ekonomikas ministra vadībā darbojās augsta līmeņa darba grupa, lai rastu ilgtspējīgu, juridiski korektu un sabiedrībā akceptējamu risinājumu esošās OIK maksājumu sistēmas atceļšanai.

2017. gada 3. aprīlī konkurencei tika atvērts arī Latvijas dabasgāzes tirgus, un tā darbības laikā ir veidojusies konkurence starp dabasgāzes tirgotājiem, kuru skaits pieaudzis līdz 28 tirgotājiem. Tāpat no vēsturiskā dabasgāzes monopola AS „Latvijas Gāze” nodalīta dabasgāzes pārvade un uzglabāšana – šobrīd šīs funkcijas veic AS „Conexus Baltic Grid”, kā arī sadales sistēma, kuru šobrīd apsaimnieko AS „Gasol”. Vienlaikus reģionālās gāzes koordinācijas grupas ietvaros turpinās Baltijas vienotā reģiona dabasgāzes tirgus izveide. Lai stiprinātu reģionālās dabasgāzes apgādes drošību, diversificējot piegādes ceļus un piegādātājus, turpmāko trīs gadu laikā plānots pabeigt darbu pie Baltijas un Somijas tirgu savienošanas projekta, izveidojot starpsavienojumu starp Igauniju un Somiju „Balticconnector”, Baltijas un Eiropas tīklu savienošanas, izveidojot starpsavienojumu starp Lietuvu un Poliju „GIPL”, kā arī stiprināt Inčukalna pazemes gāzes krātuves lomu reģionā.

Papildus Latvijas enerģijas tirgus likumdošanas nosacījumu pilnveidošanai norit arī aktīvs darbs pie elektroenerģijas infrastruktūras attīstības, lai nostiprinātu valsts enerģētisko drošību un enerģijas ceļu un avotu diversifikāciju. Īpaši būtisks ir projekts Baltijas valstu elektrotīklu sinhronizācijai ar Centrāleiropas sinhrono zonu, lai pārtrauktu atkarību no Krievijas un Baltkrievijas elektroenerģijas sistēmām un integrētu Baltijas valstis Eiropas Savienības elektroenerģijas tirgū. Šo projektu plānots realizēt līdz 2025. gadam.

Galvenais mērķis enerģētikā laika posmā līdz 2020. gadam ir Latvijas energoapgādes drošības paaugstināšana, konkurētspējīgas enerģijas cenas nodrošināšana patērētājiem un enerģētikas ilgtspējas veicināšana. Latvija šobrīd izstrādā *Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.-2030. gadam*, ar ko tiks noteikts galvenais mērķis pārejai uz oglekļa mazietilpīgu un reģionā un pasaulē konkurētspējīgu ekonomiku, kā arī tiks noteiktas galvenās rīcībpolitikas un pasākumi visās enerģētikas savienības dimensijās, tai skaitā atjaunojamo energoresursu īpatsvara nodrošināšanai un energoefektivitātes uzlabošanai, siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisiju samazināšanai un enerģētiskai drošībai un enerģijas tirgum.

Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, Ekonomikas ministrija aktīvi veido dialogu ar uzņēmējiem, nevalstiskajām organizācijām un citiem sabiedrības pārstāvjiem.

Šajā Pārskatā Jūs atradīsiet informāciju par Latvijas nozīmīgākajiem ekonomiskajiem un sociālajiem rādītājiem, nozaru attīstību un ārējo ekonomisko vidi, valdības ekonomisko politiku un tās īstenošanas galvenajiem instrumentiem.

Ne visus Pārskatā aplūkotos jautājumus ir vērtējis Ministru kabinets, tādēļ daļa spriedumu par valsts ekonomisko attīstību un priekšlikumi par turpmāko rīcību atspoguļo vienīgi Ekonomikas ministrijas speciālistu viedokli.

Pateicos Pārskata autoriem par veikumu!

Arvils Ašeradens,
Ministru prezidenta biedrs,
ekonomikas ministrs

2018. gada decembris

SATURA RĀDĪTĀJS

SAĪSINĀJUMI, MĒRVENĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI	9
I DAĻA. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES	11
1. EKONOMISKAIS STĀVOKLIS: KOPSAVILKUMS	11
2. PASAULES EKONOMIKAS ATTĪSTĪBA	14
3. IEKŠZEMES KOPPRODUKTS UN KOPĒJAIS PIEPRASĪJUMS	17
3.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA	17
3.2. PATĒRIŅŠ	18
3.3. INVESTĪCIJAS	21
3.4. EKSPORTS UN IMPORTS	24
4. NOZARU IEGULDĪJUMS	30
4.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA	30
4.2. APSTRĀDES RŪPNIECĪBA	32
4.3. PĀRĒJĀ RŪPNIECĪBA	45
4.4. LAUKSAIMNIECĪBA, MEŽNIECĪBA UN ZVEJNIECĪBA	45
4.5. BŪVNICĪBA	47
4.6. TIRDZNIECĪBA, IZMITINĀŠANA UN ĒDINĀŠANA	49
4.7. TRANSPORTS UN GLABĀŠANA	50
4.8. KOMERCPAKALPOJUMI	52
4.9. SABIEDRISKIE PAKALPOJUMI	53
5. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS PROGNOZES	55
6. EKONOMISKĀ STABILITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA	58
6.1. CENAS	58
6.2. MAKSĀJUMU BILANCE	64
6.3. ĀRVALSTU TIEŠĀS INVESTĪCIJAS	67
6.4. MONETĀRIE RĀDĪTĀJI	70
6.5. KOPBUDŽETS UN VALSTS PARĀDS	73
6.6. BUDŽETA IEŅĒMUMI UN IZDEVUMI	76
6.7. PRODUKTIVITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA	80
6.8. BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMS	84
6.9. LATVIJAS STARPTAUTISKAJOS REITINGOS	87

7. DARBA TIRGUS	92
7.1. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS	92
7.2. DARBA SAMAKSA	95
7.3. DARBA TIRGUS PROGNOZES	97
7.4. NODARBINĀTĪBAS POLITIKA	99
II DAĻA. EKONOMISKĀS POLITIKAS PRIORITĀTES	104
8. LATVIJAS IEKĻAUSĀNĀS ES EKONOMISKAJĀ UN STRUKTŪRPOLITIKĀ	104
8.1. EIROPAS SEMESTRIS	104
8.2. ES STRUKTŪRFONDU UN KOHĒZIJAS FONDA IZMANTOŠANA	108
8.3. ES VIENOTAIS TIRGUS	112
9. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UZLABOŠANA	114
10. INOVĀCIJA UN JAUNĀS TEHNOĻIJAS	118
11. PRODUKTĪVO INVESTĪCIJU UN EKSPORTA VEICINĀŠANA	122
11.1. FINANŠU PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANA	122
11.2. ATBALSTS ĀRĒJO TIRGU APGŪŠANAI	124
11.3. ĀRVALSTU INVESTĪCIJU PIESAISTES POLITIKA	125
12. ENERĢĒTIKAS POLITIKA	129
12.1. ENERĢĒTIKAS TIRGUS UN INFRASTRUKTŪRA	129
12.2. ENERGOEFEKTĪVITĀTES VEICINĀŠANA	132
12.3. ATJAUNOJAMĀS ENERĢIJAS ĪPATSVARA VEICINĀŠANA	134
12.4. SILTUMNĪCFEKTA GĀZU EMISIJU SAMAZINĀŠANA	135
13. BŪVNICĪBAS POLITIKA	137
14. MĀJOKĻU POLITIKA	141
15. TŪRISMA POLITIKA	144
16. KONKURENCES POLITIKA	146
17. PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBA UN TIRGUS UZRAUDZĪBA	151

SAĪSINĀJUMI, MĒRVIENĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI

Saīsinājumi	
ALTUM	AS „Attīstības finanšu institūcija Altum”
AS	akciju sabiedrība
AER	atjaunojamais energoresurss
AES	atomelektrostacija
ASV	Amerikas Savienotās Valstis
ĀTI	ārvalstu tiešās investīcijas
BIF	Baltijas Inovāciju fonds
BIS	Būvniecības informācijas sistēma
BTL	Brīvās tirdzniecības līgums
BVKB	Būvniecības valsts kontroles birojs
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
DP	darbības programma
ECC	Eiropas Patērētāju informēšanas centrs
EEZ	Eiropas ekonomiskā zona
EK	Eiropas Komisija
ELVGF	Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonds
ERAF	Eiropas Reģionālais attīstības fonds
ES	Eiropas Savienība
ES-15	Eiropas Savienības dalībvalstis pirms 2004. gada 1. maija paplašināšanās
ES-27	Eiropas Savienības dalībvalstis pēc 2007. gada 1. janvāra paplašināšanās
ES-28	Eiropas Savienības dalībvalstis pēc 2013. gada 1. jūlija paplašināšanās
ESIF	Eiropas Stratēģisko investīciju fonds
ESF	Eiropas Sociālais fonds
ESAO (OECD)	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
ES ETS	Eiropas Savienības Emisijas kvotu tirdzniecības sistēma
Eurostat	Eiropas Savienības Statistikas birojs
FM	Finanšu ministrija
HES	hidroelektrostacija
IKP	iekšzemes kopprodukts
IKT	informācijas un komunikācijas tehnoloģijas
IUB	Iepirkumu uzraudzības birojs
KF	Kohēzijas fonds
KNAB	Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs
KP	Konkurences padome
LATAK	Latvijas Nacionālais akreditācijas birojs
LGA	Latvijas Garantiju aģentūra
LIAA	Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra
LTRK	Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera
LV PEAK	Latvijas Produktivitātes, efektivitātes, attīstības un konkurētspējas forums
LVS	Latvijas Standarts
MK	Ministru kabinets
MVK	mazie un vidējie komersanti
MWh	megavatstunda
NAP2020	Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam
NEP	nozares ekspertu padome
NRP	nacionālā reformu programma
NVS	Neatkarīgo Valstu Sadraudzība
OIK	obligātā iepirkuma komponente
PAIP	paplašinātās aktīvu iegādes programma
P&A	pētniecība un attīstība
PCI	patēriņa cenu indekss
PGK	pazemes gāzes krātuve
PJ	petadžouls
PTAC	Patērētāju tiesību aizsardzības centrs
PTO	Pasaules Tirdzniecības organizācija
RIS3	valstu/reģionālās inovāciju stratēģijas pārdomātai specializācijai
SAM	specifiskais atbalsta mērķis
SEG	siltumnīcefekta gāzes
SIA	sabiedrība ar ierobežotu atbildību
SOLVIT	Eiropas Savienības koordinācijas centru tīkls iekšējā tirgus problēmu risināšanai
STEM	zinātnes, tehnoloģijas, inženierzinātnes un matemātika
SVF	Starptautiskais Valūtas fonds
TAI	tirdzniecības aizsardzības instrumenti
TAVA	Tūrisma attīstības valsts aģentūra
TEC	termoelektrocentrāle
TWh	teravatstunda
UIN	uzņēmumu ienākuma nodoklis
VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
VID	Valsts ieņēmumu dienests
VSS	Valsts sekretāru sanāksme
ZVFI	Zivsaimniecības vadības finansēšanas instruments

Valstu saisinājumi

AT	Austrija	IT	Itālija
BE	Beļģija	LT	Lietuva
BG	Bulgārija	LU	Luksemburga
CZ	Čehija	LV	Latvija
CY	Kipra	MT	Malta
DE	Vācija	NL	Nīderlande
DK	Dānija	PL	Polija
EE	Igaunija	PT	Portugāle
EL	Grieķija	RO	Rumānija
EU	Eiropas Savienība	SE	Zviedrija
FI	Somija	SI	Slovēnija
FR	Francija	SK	Slovākija
HR	Horvātija	SP	Spānija
HU	Ungārija	UK	Apvienotā Karaliste
IE	Īrija		

I DAĻA. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES

1. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES: KOPSAVILKUMS

No 2005.-2007. gadam apjomīga ārējā kapitāla ieplūde stimulēja būtisku privātā patēriņa un investīciju pieaugumu Latvijā. IKP vidējie gada pieauguma tempi pārsniedza 10%. 2008. gadā un 2009. gadā, globālās finanšu krīzes ietekmē apstājoties ārējā kapitāla ieplūdei, iestājās recesija. Krīzes laikā IKP samazinājās par ¼ daļu, ārējais parāds gandrīz dubultojās, nodarbināto skaits samazinājās par 16%, strādājošo reālā darba samaksa – par 12 procentiem.

Kopš 2010. gada beigām ekonomiskā lejupslīde Latvijā ir apturēta, un ir atsākusies izaugsme, kuras tempi pārsniedz

ES vidējos rādītājus. No 2011.-2017. gadam IKP vidēji pieauga par 3,5% ik gadu. 2017. gadā IKP pārsniedza pirmskrīzes 2007. gada līmeni par 0,7 procentiem.

2017. gadā izaugsmes temps paātrinājās, IKP palielinājās par 4,6%, kas ir straujākais pieaugums pēdējo 6 gadu laikā. Statistikas dati liecina, ka arī **2018. gadā strauja izaugsme turpinās.** 2018. gada 3 ceturkšņos IKP pieauga par 4,7%. Izaugsmes paātrināšanos 2017.-2018. gadā sekmēja situācijas uzlabošanās ārējā vidē, privātās un publiskās investīcijas, nodarbinātības un darba samaksas pieaugums.

1.1. tabula

Latvija: ekonomiskās attīstības pamatrādītāji								
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018p	2019p
Iekšzemes kopprodukts (faktiskajās cenās, mljrd. eiro)	21,9	22,8	23,6	24,3	25,0	27,0	29,4	31,3
<i>pieaugums pret iepriekšējo gadu, procentos</i>								
Iekšzemes kopprodukts	4,0	2,4	1,9	3,0	2,1	4,6	4,6	3,5
Privātais patēriņš	3,1	5,1	1,4	2,5	1,4	4,1	4,5	3,8
Valsts patēriņš	0,3	1,6	1,9	1,9	3,9	4,1	3,8	2,5
Kopējā pamatkapitāla veidošana	14,4	-6,0	0,1	-0,5	-8,4	13,1	14,2	5,9
Eksports	9,8	1,1	6,0	3,1	4,4	6,2	3,0	2,6
Imports	5,4	0,4	1,2	2,1	4,4	8,9	4,9	5,4
Patēriņa cenas	2,3	0,0	0,6	0,2	0,1	2,9	2,6	2,7
<i>procentos pret iekšzemes kopproduktu, ja nav norādīts citādi</i>								
Vispārējās valdības sektora bilance	-1,2	-1,2	-1,5	-1,4	0,1	-0,6	-1,0	-0,7
Vispārējās valdības parāds	41,2	39,0	40,9	36,8	40,3	40,0	37,5	36,0
Eksporta-importa saldo	-4,4	-3,5	-1,4	-0,5	1,2	0,1	0,0	-1,7
Nodarbināto skaita izmaiņas (15-74 gadi, procentos pret iepriekšējo gadu)	1,6	2,1	-1,0*	1,3	-0,3	0,2	1,9	1,1
Nodarbinātības līmenis	56,1	58,2	59,1	60,8	61,6	62,9	64,3	65,0
Bezdarba līmenis (bezdarbnieki procentos no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, 15-74 gadi)	15,0	11,9	10,8	9,9	9,6	8,7	7,5	6,8
Vidējās bruto darba samaksas izmaiņas, procentos	3,7	4,6	6,8	6,8	5,0	7,8	8,4	7,5
p – prognoze								
* Sākot ar 2014. gadu, ir veiktas izmaiņas darbaspēka apsekojuma metodoloģijā. Ceturkšņa datu vispārīnāšanai tiek izmantots ceturkšņa vidējais privātajās māsaimniecībās dzīvojošo iedzīvotāju skaits (iepriekš – iedzīvotāju skaits gada sākumā)								

Privātais patēriņš 2017. gadā pieauga par 4,1%, bet 2018. gada 3 ceturkšņos – par 4,5%, ko sekmēja nodarbinātības un straujš darba samaksas palielinājums. Straujāk nekā iepriekšējos gadus pieauga arī valsts patēriņš: 2017. gadā – par 4,1%, bet 2018. gada 3 ceturkšņos – par 3,9 procentiem.

Līdz ar ekonomisko aktivitāšu palielināšanos lielākajos Latvijas preču noieta tirgos turpina palielināties eksports. 2017. gadā tas pieauga par 6,2%, bet 2018. gada 3 ceturkšņos – par 2,8%. Eksporta apjomi ir sasnieguši līdz šim vēsturiski augstāko līmeni.

2018. gada 3 ceturkšņos preču eksports pieauga par 3,8%, bet pakalpojumu eksports par 0,6%. Preču eksporta pieaugumu būtiski ietekmēja koksnes un tās izstrādājumu, kā arī mehānismu un ierīču eksporta apjoma pieaugums. Pieauga arī transporta līdzekļu, dzelzs un tērauda, alkoholisko un bezalkoholisko dzērienu, kā arī dzelzs un metāla izstrādājumu eksports. Savukārt negatīvi eksporta attīstību ietekmēja elektroierīču un iekārtu, eļļas augu sēklu, lidaparātu un to daļu, kā arī piena un tā produktu eksporta apjoma samazinājumi. Pa valstu grupām šajā laika posmā eksports pieauga gan uz ES valstīm, gan nedaudz lēnākos tempos uz NVS valstīm. Būtiski eksporta apjomi pieauga arī uz pārējām valstīm, īpaši uz ASV.

Kopš 2015. gada Latvijā maksājuma bilances tekošais konts ir ar nelielu pārpalikumu: 2017. gadā – 0,7% no IKP, bet 2018. gada 3 ceturkšņos tas bija deficitā – 1% no IKP. Arī turpmākajos gados sagaidāms, ka tiks saglabāta Latvijas ekonomikas ārējā sabalansētība.

Pēc samazinājuma iepriekšējos divos gados 2017. gadā bija vērojama strauja investīciju izaugsme, kura pieauga par 13,1%. Arī 2018. gada 3 ceturkšņos investīcijas turpināja pieaugt – par 15,5%, ko galvenokārt noteica apjomīgi ieguldījumi būvniecības aktīvos. Palielinās arī ārvalstu tiešo investīciju plūsmas Latvijā. Saskaņā ar starptautisko investīciju bilanci 2018. gada septembra beigās uzkrātās ĀTI Latvijas ekonomikā sasniedza 14,9 miljardus eiro (52% līmenī no IKP). Gada laikā tās pieauga par 3,1%, ko galvenokārt noteica Zviedrijas un Igaunijas uzņēmēju apjomīgie ieguldījumi Latvijas tautsaimniecībā.

Uzņēmēju konkurētspējas pieaugums un pieprasījuma dinamika lielākajos eksporta tirgos veicina izaugsmi apstrādes rūpniecībā. 2017. gadā šī nozare pieauga par 8%. Pieaugums bija vērojams visās lielākajās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs. Lielāko ieguldījumu rūpniecības izaugsmē nodrošināja gatavo metālizstrādājumu ražošanas un pārtikas rūpniecības apjoma pieaugumi.

2018. gada 3 ceturkšņos vērojama mērenāka apstrādes rūpniecības izaugsme – par 2,5%. Stabili turpina pieaugt kokapstrāde. Būtisks devums kopējā apstrādes rūpniecības izaugsmē bija arī elektrisko un optisko iekārtu ražošanai un ķīmiskās rūpniecības attīstībai. Tāpat šajā laikā pieauga ražošanas apjomi transportlīdzekļiem, nemetāliskajiem minerāliem, metālapstrādei un mašīnu un iekārtu ražošanai. Kritums savukārt bija pārtikas ražošanā, vieglajā rūpniecībā un papīra ražošanā, poligrāfijā.

2017. gadā transports un uzglabāšana pieauga par 7,5%, bet 2018. gada 3 ceturkšņos – par 3,3%. Pasažieru pārvadājumi 2018. gada 3 ceturkšņos palielinājās par 13,5%, pasta un kurjeru darbības – par 21,5%, uzglabāšanas un transporta palīgdarbības – par 0,3%, kravu pārvadājumi – par 1,8 procentiem.

Izaugsme turpinās arī tirdzniecībā, izmitināšanā un ēdināšanā, kas 2017. gadā pieauga par 6%, bet 2018. gada 3 ceturkšņos – par 2,9%. Savukārt pievienotā vērtība lauksaimniecībā, mežsaimniecībā 2017. gadā pieauga par 1,9%, bet 2018. gada 3 ceturkšņos – par 5,5 procentiem.

2017. gadā pēc divu gadu pārtraukuma atsākās izaugsme būvniecības nozarē. 2017. gadā tā pieauga par 18,6%, bet 2018. gada 3 ceturkšņos – par 21,9%. 2018. gadā līdztekus ES struktūrfondu projektu īstenošanas intensitātes pieaugumam starp galvenajiem nozari virzošiem faktoriem var minēt arī privāto investīciju būvniecībā palielinājumu. Pieaug arī izsniegto būvatļauju skaits.

Vienīgā no lielajām nozarēm, kura piedzīvoja kritumu 2017. gadā, bija finanšu un apdrošināšanas nozare (par 18,9%), ko lielā mērā noteica nerezidentu biznesa apjoma samazināšanās Latvijā. 2018. gada 3 ceturkšņos to pašu faktoru ietekmē tā turpināja samazināties – par 9 procentiem.

Ekonomikas ministrijas speciālisti prognozē, ka **kopumā IKP 2018. gadā pieaugs vismaz par 4,6%**. Arī 2019. gadā turpināsies izaugsme, tomēr nedaudz lēnākos tempos – par 3,5%. Izaugsmes tempus 2019. gadā ietekmēs aizvien pieaugošā nenoteiktība ārējā vidē – ģeopolitiskā situācija reģionā, neskaidrība par *Brexit* vienošanās iznākumu, lēnāka izaugsme ES valstīs u.c. Lēnāks pieprasījuma pieaugums ārējos tirgos, kā arī strauji augošās darbaspēka izmaksas un lēnais produktivitātes kāpums aizvien vairāk iezīmē Latvijas ražotāju globālās konkurētspējas nozīmi turpmākai izaugsmei.

Latvijas ekonomikā ir novērstas „trekno” gadu izteiktās makroekonomiskās disproporcijas un mazināti ekonomikas ievainojamības riski pret iekšējiem un ārējiem šokiem. Valsts parāds ir zems, budžets ir tuvu līdzsvaram, maksājuma bilance sabalansēta. Inflācija gan pieaug, bet tās pamatā ir piedāvājuma puses faktori.

2017. gadā vidējā inflācija bija 2,9%. Gada vidējā inflācija 2018. gada novembrī bija 2,5%. To ietekmē dažādi piedāvājuma puses faktori saistībā ar nodokļu palielināšanos, kā arī pieprasījuma puse, ko veicina ekonomisko aktivitāšu pieaugums un atalgojuma kāpums. Vienlaikus inflācija joprojām lielā mērā ir atkarīga no pasaules naftas un pārtikas cenu svārstībām. Kopumā 2018. gadā vidējā gada inflācija varētu sasniegt 2,6%, bet 2019. gadā – 2,7 procentus.

Kopš 2011. gada, kad Latvija atgriezās pie izaugsmes, ir sasniegti būtiski uzlabojumi fiskālajā pozīcijā. 2017. gadā budžetā bija neliels deficīts – 155,7 milj. eiro jeb 0,6% no IKP. Deficīta apmērs 2017. gadā bija zemāks nekā prognozēts valsts budžeta likumā, kur tas bija noteikts 1,1% no IKP. Zemāks deficīta līmenis skaidrojams ar labākiem nodokļu ieņēmumiem, mazākām iemaksām ES budžetā, kā arī zemākiem nekā plānots izdevumiem sociālajiem pabalstiem.

Vidēja termiņa budžeta ietvars paredz, ka vispārējās valdības pieļaujamais budžeta deficīts 2018. gadā ir 1%, 2019. gadā – 0,9%, 2020. gadā – 0,4% no iekšzemes kopprodukta. 2018. gadā, kā arī 2020. gadā tiek paredzēta fiskālā nodrošinājuma rezerve 0,1% apmērā no IKP.

2018. gada 1. pusgadā valdības budžetā bija izveidojies pārpalikums 605 milj. eiro jeb 4,4% no IKP apmērā, kas ir krietni vairāk nekā iepriekšējo gadu 1. pusgadā. MK 2018. gada 15. oktobrī apstiprināja valsts budžeta plāna

projektu 2019. gadam pie nemainīgas politikas, tas ietver prognozētos ieņēmumus un izdevumus, kas atbilst pēdējām makroekonomiskajām prognozēm un visiem lēmumiem, kas pieņemti līdz septembra beigām. Budžeta plāns paredz fiskālā nodrošinājuma rezervi 0,1% no IKP jeb 31 miljona eiro apmērā. Vispārējās valdības deficītu plānots samazināt līdz 0,7% no IKP apmērā, un tas nodrošina atbilstību Latvijas fiskālās disciplīnas noteikumiem. Valsts budžetu 2019. gadam galīgā variantā pieņems jaunā valdība, un tas tiks apstiprināts Saeimā.

Pēc finanšu tirgus satricinājuma 2008. gada beigās un 2009. gada sākumā Latvijas monetārie rādītāji pakāpeniski stabilizējas – uzlabojas kredītportfeļa kvalitāte, un banku sektors kopumā darbojas ar peļņu. Ir veikti būtiski pasākumi kredītiestāžu kapitāla stiprināšanā. Tomēr kredītešana ir vāja, lai arī rezidentu noguldījumu apjomi pieaug. Bankas joprojām ir piesardzīgas aktīvākas kredītešanas īstenošanā, un, no otras puses, arī uzņēmēji ir piesardzīgi jaunu kredītsaistību īstenošanā. Banku sistēmā notiek būtiskas izmaiņas saistībā ar riskantu nerezidentu klientu noguldījumu apkalpošanu.

Ekonomisko aktivitāšu palielināšanās pozitīvi ietekmē situāciju darba tirgū – mazinās krīzes izraisītais augstais bezdarbs un pieaug nodarbinātības līmenis. Tajā pašā laikā atsevišķas iedzīvotāju grupas, īpaši personas ar zemu izglītības līmeni un kvalifikāciju, gados vecāki cilvēki, kā arī jaunieši situācijas uzlabošanu izjūt vājāk.

Kopējais nodarbināto iedzīvotāju skaits 2017. gadā veidoja 894,8 tūkstošus un bija par 0,2% jeb 1,5 tūkstošiem lielāks nekā 2016. gadā. Arī 2018. gadā nodarbināto skaits turpināja pieaugt. 2018. gada 3. ceturksnī nodarbināto skaits bija par 1,9% jeb 17,2 tūkstošiem lielāks nekā 2017. gada attiecīgajā periodā.

Nodarbinātības līmenis ir sasniedzis augstāko atzīmi – 2017. gadā tas bija 62,9%, bet 2018. gada 3. ceturksnī – 65,3%, t.i. par 1,7 procentpunktiem vairāk nekā 2017. gada 3. ceturksnī. Nodarbinātības līmeņa pieaugumu galvenokārt nosaka darbaspēji iedzīvotāju samazinājums attiecībā pret nodarbināto skaitu.

Turpina samazināties bezdarbs. 2017. gadā tas samazinājās līdz 8,7% jeb par 0,9 procentpunktiem, salīdzinot ar 2016. gadu. Savukārt 2018. gada 3. ceturksnī bezdarba līmenis bija 7%. Arī reģistrētā bezdarba līmenis turpina pakāpeniski samazināties, 2018. gada oktobra beigās sasniedzot 6,1% (salīdzinājumam – 6,6% 2017. gada oktobra beigās). Uzlabojumus darba tirgū kavē tā reģionālās atšķirības un zemā darbaspēka mobilitāte.

Stabilizējoties ekonomiskajai situācijai, kopš 2010. gada beigām ir atsācies atalgojuma pieaugums. Vidējā bruto darba samaksa laika periodā 2011.-2017. gadam ir pieaugusi par 40%. Pēdējos gados tās tempi paātrinās. 2017. gadā vidējā bruto alga pieauga par 7,9%. 2018. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2017. gada 3. ceturksni, mēneša vidējā bruto darba samaksa pieauga par 8% jeb 75 eiro, sasniedzot 1006 eiro par pilnas slodzes darbu.

Sagaidāms, ka spēcīgs spiediens no pieprasījuma puses darba tirgū saglabāsies arī turpmāk, kas varētu atspoguļoties nelielā nodarbināto skaita pieaugumā. Vienlaikus darba tirgu turpinās ietekmēt negatīvās demogrāfijas tendences, kā arī darba tirgus reģionālās atšķirības.

Sagaidāms, ka nodarbināto skaits kopumā 2018. gadā varētu palielināties par aptuveni 1,9% jeb 16,8 tūkstošiem, bet bezdarba līmenis vidēji gadā varētu būt tuvu 7,5%. Savukārt 2019. gadā Ekonomikas ministrijas speciālisti prognozē, ka nodarbināto skaits pieaugs par 1,1%, bet bezdarba līmenis saruks zem 7 procentiem.

Ekonomikas tālākā attīstība ir atkarīga no situācijas ārējā vidē un reformu gaitas. Latvijas tautsaimniecības turpmākā attīstība joprojām būs cieši saistīta ar eksporta iespējām, tāpēc lielākais Latvijas izaugsmes risks saistīts ar globālās ekonomikas attīstību. Īpaši svarīga ir ES kopējās ekonomikas telpas turpmākā attīstība. Latvijas ekonomiskās priekšrocības vidējā termiņā galvenokārt balstīsies uz panākto makroekonomisko stabilitāti, kā rezultātā ir uzlabojušies Latvijas kredītreitingi, kā arī uz plānoto ES struktūrfondu atbalsta programmu efektivitāti un uzlabojumiem uzņēmējdarbības vidē.

Straujākas izaugsmes scenārijs paredz, ka Latvijas galvenajos eksporta tirgos turpināsies izaugsme, un Latvijas ekonomikas konkurētspējas priekšrocības pamatā tiek balstītas uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitātes uzlabošanu un inovācijām, mazākā mērā uz lētu darbaspēku un zemām resursu cenām. Vidēja termiņa periodā Latvijas izaugsmes tempi varētu sasniegt 4-5% pieaugumu gadā. Savukārt vājākas izaugsmes scenārijā, pavājinoties izaugsmei Eiropā un neuzlabojoties ģeopolitiskajai situācijai, Latvijas ekonomikas izaugsmes tempi var būt daudz lēnāki.

2. PASAULES EKONOMIKAS ATTĪSTĪBA

Globālā ekonomika turpina augt. Tomēr 2019. un 2020. gadā globālās ekonomikas pieauguma tempi ir sagaidāmi nedaudz mazāki nekā tie bija 2017. un 2018. gadā. Kopumā ekonomiskās izaugsmes perspektīvas ir neskaidras vairāku savstarpēji saistītu risku dēļ. Pasaules tirdzniecības apjomu samazināšanās, pieaugoša nenoteiktība un augošās naftas cenas, pavājinās ekonomikas izaugsmi. Augsta politiskā nenoteiktība ir galvenais globālās izaugsmes risks tuvākajā nākotnē.

Eiropas Savienības ekonomikas izaugsme 2017. gadā bija 2,4%, pēc stabilas izaugsmes pēdējo 6 gadu laikā sasniedzot tās visaugstāko punktu desmit gados. 2018. gadā ekonomikas temps nedaudz samazinājās. ES izaugsmes palēnināšanos 2018. gadā ietekmēja vairāki faktori. Konfidences rādītāji 2018. gadā bija vāji, un kopējo ekonomisko aktivitāti ietekmēja tirdzniecības spriedze, dažās dalībvalstīs palielinājās politiskā nenoteiktība, kā arī negatīva ietekme uz izaugsmi bija augošajām naftas cenām.

Galvenais ES izaugsmes stimuls 2019. gadā būs iekšzemes pieprasījums. Paredzams, ka 2019. gadā ES iekšzemes izaugsmes virzītājspēki saglabāsies vēl pietiekami spēcīgi, lai turpinātos ekonomiskās aktivitātes kāpums un samazinātos bezdarbs. Uzlabojumiem darba tirgū, algu pieaugumam, ekspansīviem fiskāliem pasākumiem dažādās

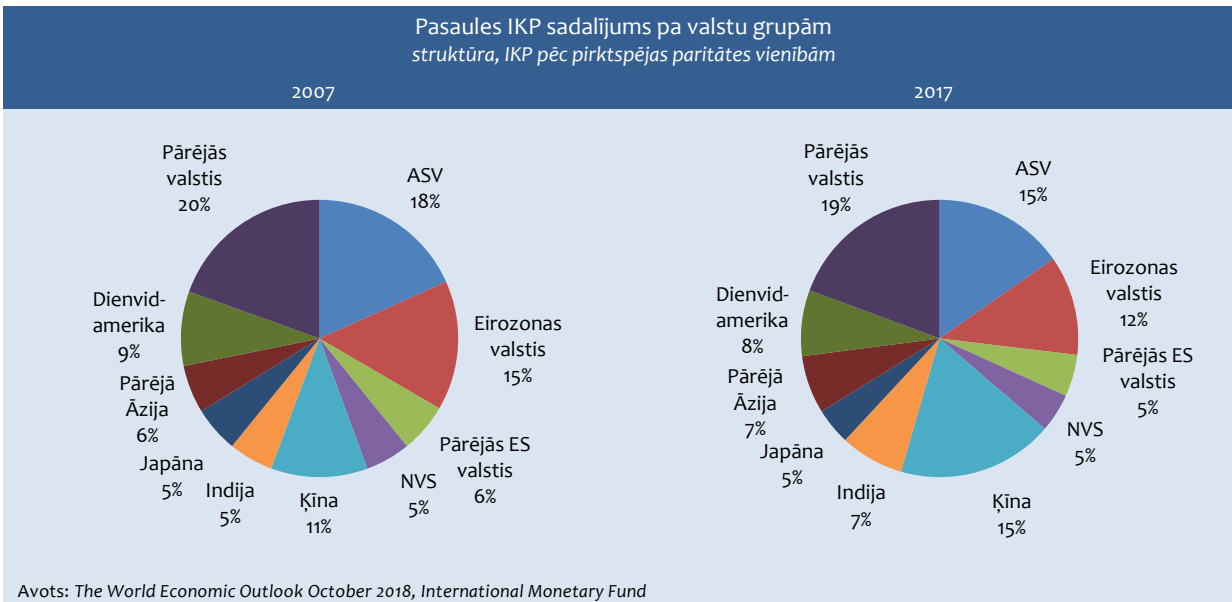
dalībvalstīs vajadzētu uzturēt augstu privāto patēriņu. Ņemot vērā monetārās politikas stabilizēšanos un pateicoties joprojām labvēlīgiem finansēšanas nosacījumiem, varētu pieaugt arī ieguldījumu apjomi.

2.1. tabula

Iekšzemes kopprodukta pieaugums procentos pret iepriekšējo gadu					
	2016	2017	2018p	2019p	2020p
Pasaule tai skaitā:	3,2	3,7	3,7	3,5	3,5
ASV	1,6	2,2	2,9	2,6	1,9
Japāna	1,0	1,7	1,1	1,0	0,5
ES tai skaitā:	2,0	2,4	2,1	1,9	1,8
Eiropozonas valstis	1,9	2,4	2,1	1,9	1,7
Krievija	-0,2	1,5	1,7	1,6	1,8
Ķīna	6,7	6,9	6,6	6,2	5,9

Avots: European Commission- European Economic Forecast, Autumn 2018
p – prognoze

2.1. attēls

Kopumā tiek prognozēts, ka ES 2019. gadā pieaugs par 1,9%, bet 2020. gadā – par 1,8%. Tomēr ekonomiskās izaugsmes perspektīvas ir neskaidras vairāku savstarpēji saistītu risku klātbūtnes dēļ. Ārējie faktori, kā, piemēram, pasaules tirdzniecības apjomu samazināšanās, pieaugoša nenoteiktība un augošās naftas cenas, pavājinās ekonomikas

izaugsmi. ES ekonomiskās attīstības risks joprojām ir saistīts arī ar Brexit procesu.

Izaugsme **Baltijas valstīs** 2017. un 2018. gadā kopumā bija ļoti strauja, galvenokārt pateicoties iekšzemes pieprasījumam un labvēlīgai ārējai videi.

Lietuvas ekonomika 2017. gadā pieauga par 4,1%. Augsts ekonomikas izaugsmes temps turpinājās arī 2018. gadā. Privātais patēriņš un investīcijas strauji pieauga, un ir sagaidāms, ka arī turpmāk tie stimulēs IKP pieaugumu. Paredzams, ka pēc straujā inflācijas kāpuma 2017. gadā netiešo nodokļu kāpuma dēļ, inflācija palēnināsies. Vērojama saspringta situācija darba tirgū, kas turpinās izdarīt spiedienu uz algām. Tiek prognozēts, ka Lietuva turpmākajos gados saglabās valsts budžeta pārpalikumu un valsts pārāda līmenis nepārsniegs 60% no IKP.

Gan cikliski faktori, tostarp spēcīgs ārējais pieprasījums, gan strukturāli faktori, piemēram, elastīgs darba tirgus, ir veicinājuši Igaunijas ekonomisko izaugsmi pēdējos gados.

Saskaņā ar prognozēm Igaunijas ekonomika 2019. gadā pieaugs par 2,8%. Ekonomikas izaugsme galvenokārt tiek balstīta uz eksportu un iekšzemes pieprasījumu, ko nosaka Igaunijas ilgtspējīga konkurence rūpnieciskajā ražošanā un IKT pakalpojumu nozarēs.

2.2. tabula

Eiropas Savienības dalībvalstu galvenie makroekonomiskie rādītāji									
procentos									
	IKP pieaugums			Patēriņa cenas			Bezdarbs		
	2017	2018p	2019p	2017	2018p	2019p	2017	2018p	2019p
Eiropas Savienība	2,4	2,1	1,9	1,7	2,0	2,0	7,6	6,9	6,6
Apvienotā Karaliste	1,7	1,3	1,2	2,7	2,6	2,0	4,4	4,3	4,5
Austrija	2,6	2,7	2,0	2,2	2,1	2,1	5,5	4,8	4,6
Beļģija	1,7	1,5	1,5	2,2	2,3	2,1	7,1	6,4	6,1
Bulgārija	3,8	3,5	3,7	1,2	2,6	2,0	6,2	6,0	5,8
Čehija	4,3	3,0	2,9	2,4	2,1	2,2	2,9	2,4	2,5
Dānija	2,3	1,2	1,8	1,1	0,8	1,5	5,7	5,2	4,9
Francija	2,2	1,7	1,6	1,2	2,1	1,7	9,4	9,0	8,8
Grieķija	1,5	2,0	2,0	1,1	0,8	1,2	21,5	19,6	18,2
Horvātija	2,9	2,8	2,8	1,3	1,6	1,5	11,1	9,1	7,6
Igaunija	4,9	3,5	2,8	3,7	3,5	3,3	5,8	5,7	6,0
Itālija	1,6	1,1	1,2	1,3	1,3	1,5	11,2	10,7	10,4
Īrija	7,2	7,8	4,5	0,3	0,7	1,2	6,7	5,6	5,1
Kipra	4,2	3,9	3,5	0,7	0,8	1,3	11,1	8,2	6,3
Latvija	4,6	4,1	3,2	2,9	2,7	2,7	8,7	7,3	6,7
Lietuva	4,1	3,4	2,8	3,7	2,6	2,2	7,1	6,5	6,3
Luksemburga	1,5	3,1	3,0	2,1	2,0	2,0	5,6	5,3	5,2
Malta	6,7	5,4	4,9	1,3	1,8	1,9	4,6	3,9	4,0
Nīderlande	2,9	2,8	2,4	1,3	1,6	2,5	4,9	3,9	3,6
Polija	4,8	4,8	3,7	1,6	1,2	2,6	4,9	3,3	2,9
Portugāle	2,8	2,2	1,8	1,6	1,5	1,6	9,0	7,1	6,3
Rumānija	7,3	3,6	3,8	1,1	4,3	3,5	4,9	4,3	4,2
Slovākija	3,2	4,0	4,1	1,4	2,6	2,6	8,1	6,9	6,3
Slovēnija	4,9	4,3	3,3	1,6	2,0	2,3	6,6	5,6	5,3
Somija	2,8	2,9	2,2	0,8	1,2	1,6	8,6	7,8	7,2
Spānija	3,0	2,6	2,2	2,0	1,8	1,7	17,2	15,6	14,4
Ungārija	4,1	4,3	3,4	2,4	3,0	3,3	4,2	3,6	3,3
Vācija	2,2	1,7	1,8	1,7	1,8	1,9	3,8	3,5	3,2
Zviedrija	2,1	2,4	1,8	1,9	2,1	1,9	6,7	6,3	6,2

Avots: European Commission- European Economic Forecast, Autumn 2018
p – prognoze

Vācijas ekonomika pēdējos 6 gados ir pieredzējusi strauju ekonomisko izaugsmi. 2017. gadā Vācijas IKP pieauga par 2,2%. 2018. gadā IKP pieauguma temps nedaudz mazinājās. 2018. gadā izaugsmi galvenokārt noteica iekšzemes pieprasījums, savukārt eksporta pieaugums palēninājās.

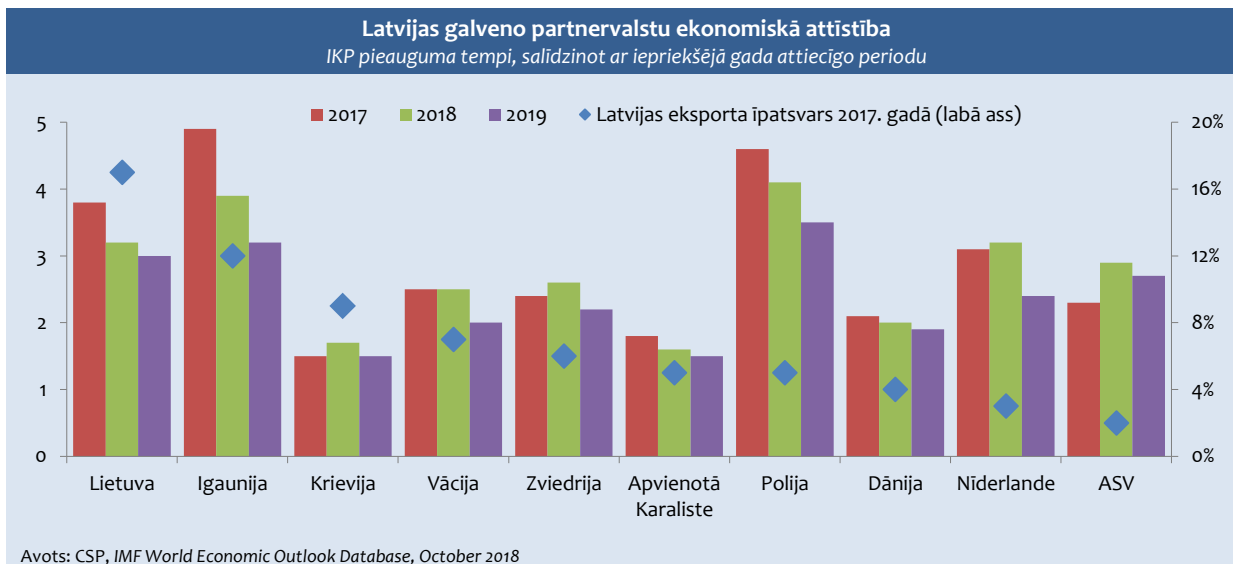
Sagaidāms, ka stabila situācija darba tirgū un pieejama plaša fiskālā telpa spēs veicināt iekšzemes pieprasījumu un uzturēt ekonomisko izaugsmi arī turpmāk. Vienlaikus ārējā vide Vācijas eksportētājiem kļūst mazāk labvēlīga. Saistībā ar pieaugošo spiedienu un nenoteiktību globālajā tirdzniecībā

un autobūves nozarē, varētu vājināties investīciju pieaugums. 2019. gadā IKP kāpums tiek prognozēts 1,8% apmērā.

Zviedrija ekonomikas izaugsme saglabājas stabila, ņemot vērā spēcīgu iekšzemes pieprasījumu. Tomēr tiek prognozēts, ka izaugsme kļūs mērenāka, jo būtiski

samazināsies mājokļu investīciju apjomi. Sagaidāms, ka Zviedrijā IKP pieauguma temps 2019. gadā samazināsies līdz 1,8%. To noteiks iekšzemes pieprasījuma pakāpeniska samazināšanās, kā arī ārējās vides pasliktināšanās. 2018. gadā samazinājās arī bezdarba līmenis, un sagaidāms, ka 2019. gadā tas stabilizēsies ap 6 procentiem.

2.2. attēls

ASV ekonomikas izaugsme 2017. gadā bija 2,2%, bet 2018. gadā tā novērtēta 2,9% apjomā. Palielinoties fiskālajiem stimuliem un ņemot vērā saspringto situāciju darba tirgū, paredzams, ka ASV IKP pieaugums 2019. gadā būs 2,6%. Savukārt 2020. gadā sagaidāms ekonomiskās izaugsmes tempu kritums līdz 2%, ko ietekmēs monetārās politikas atbalsta pasākumu samazināšanās. Ekonomiskās izaugsmes perspektīvas cieši saistītas ar vairākiem ārējiem riskiem – ekonomisko pārkaršanu, finansēšanas nosacījumu pasliktināšanos, neskaidrību tirdzniecības politikā un fiskālās telpas sašaurināšanos 2020. gadā.

Āzijas valstu ekonomisko attīstību lielākoties nosaka lielākās reģiona ekonomikas – Ķīna, Japāna, Indija. Āzija joprojām ir straujāk augošais reģions pasaules ekonomikā, tomēr sagaidāms, ka ekonomiskā izaugsme palēnināsies tuvākajos gados.

Ķīnas ekonomika 2017. gadā un 2018. gada pirmajā pusgadā pieauga ļoti strauji – par 6,9%. Tomēr 2019. un 2020. gadā ekonomikas izaugsmes tempi palēnināsies, samazinoties privātajam patēriņam, eksporta apjomiem, kā arī ekonomiskajām aktivitātēm nekustamā īpašuma sektorā. ASV noteikto tirdzniecības tarifu ietekme daļēji varētu tikt mazināta ar Ķīnas iekšzemes politiku un vājāku valūtas vērtību. Kopumā pieaugošie ārējie riski rada neskaidrību par turpmāko ekonomikas attīstību.

2017. gadā **Japānas** ekonomika pieauga par 1,7%. Tiek lēsts, ka IKP pieaugums Japānā 2018. gadā palēninājies līdz 1,1%. 2019. gadā ekonomiskā izaugsme saglabāsies stabila, ko noteiks saspringta situācija darba tirgū un ekspansīva monetārā politika. Paredzams, ka arī turpmāk IKP

pieaugums samazināsies, kas saistīts ar mazāku iekšzemes pieprasījumu un fiskālās konsolidācijas plāniem.

Neskatoties uz palēnināšanos, kas tika novērota 2017. gadā, un demonetizācijas politikas ilgstošo ietekmi, **Indijas** ekonomiskā izaugsme joprojām lielā mērā ir pozitīva. IKP izaugsmi galvenokārt veicina spēcīgs privātais patēriņš un valsts ieguldījumi, kā arī notiekošās strukturālās reformas.

Ekonomiskās izaugsmes tempi **NVS valstīs** paātrinās, ko raksturo Krievijas ekonomikas izaugsme pēc recesijas iepriekšējos divos gados. Uzlaboti tirdzniecības nosacījumi, labvēlīgāka ārējā vide, mazāk svārstīgi makroekonomiskie apstākļi, zemāka inflācija, stabili valūtas maiņas kursi un augošās naftas cenas ir radījuši labvēlīgāku vidi reģiona ekonomikai.

Lielākajā daļā NVS valstu tomēr paredzams samērā neliels pieaugums. Gan cikliski, gan strukturāli faktori ierobežo īstermiņa un ilgtermiņa ekonomiskās perspektīvas. Noteiktās sankcijas pret Krieviju 2014. gadā ierobežo Krievijas piekļuvi noteiktām tehnoloģijām un kapitāla tirgiem. Jaunās sankcijas, ko ASV ieviesa 2017. gadā, var negatīvi ietekmēt enerģijas cauruļvadu būvniecību un valsts parāda pārfinansēšanu.

Neatrisinātais konflikts Ukrainas austrumos negatīvi ietekmē valsts ekonomiku, jo zaudētā kontrole pār resursiem austrumos ir būtiski samazinājusi Ukrainas eksportu un konkurētspēju. Baltkrievija un Azerbaidžāna ir pārvarējušas ekonomikas lejupslīdi. Savukārt pārējās NVS valstīs ir vērojama strauja ekonomikas izaugsme.

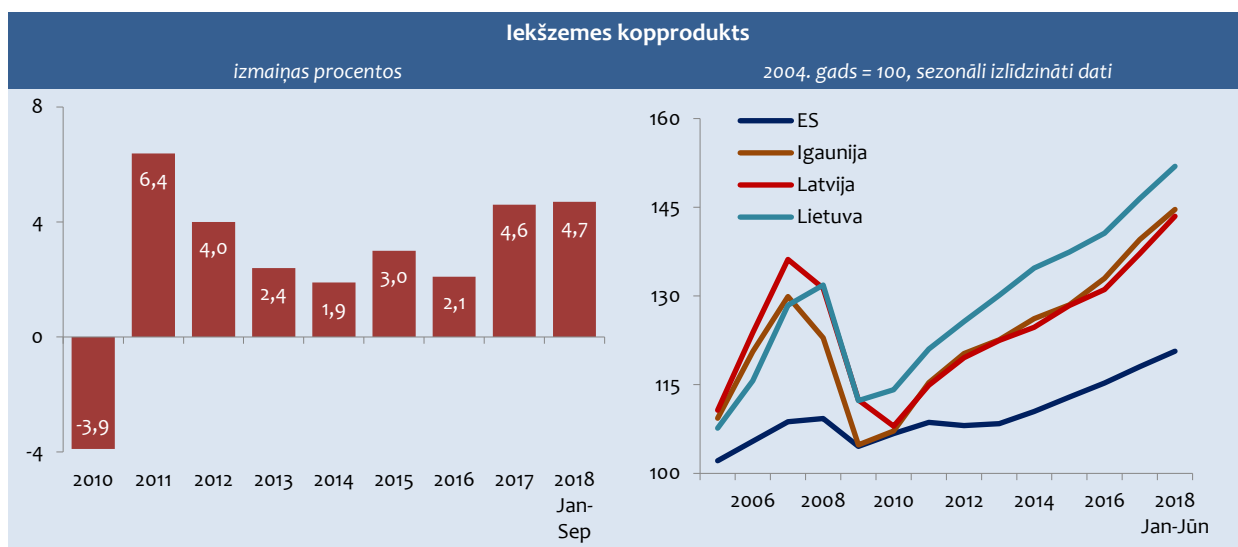
3. IEKŠZEMES KOPPRODUKTS UN KOPĒJAIS PIEPRASĪJUMS

3.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA

Kopš 2011. gada Latvijas ekonomikas izaugsme bija viena no straujākajām ES. 2011.-2012. gadā tā sasniedza vidēji 5,2% ik gadu. Pirmajos pēckrīzes gados Latvijas ekonomikas izaugsmi lielā mērā noteica eksporta apjomu pieaugums. Eksporta īpatsvars 2010.-2012. gadam pieauga par

7 procentpunktiem – no 54% līdz 61% no IKP. Dažādu faktoru dēļ no 2013. gada līdz 2016. gadam ekonomikas izaugsme bija lēnāka. Kopumā šajā periodā IKP pieauga vidēji par 2,3% ik gadu.

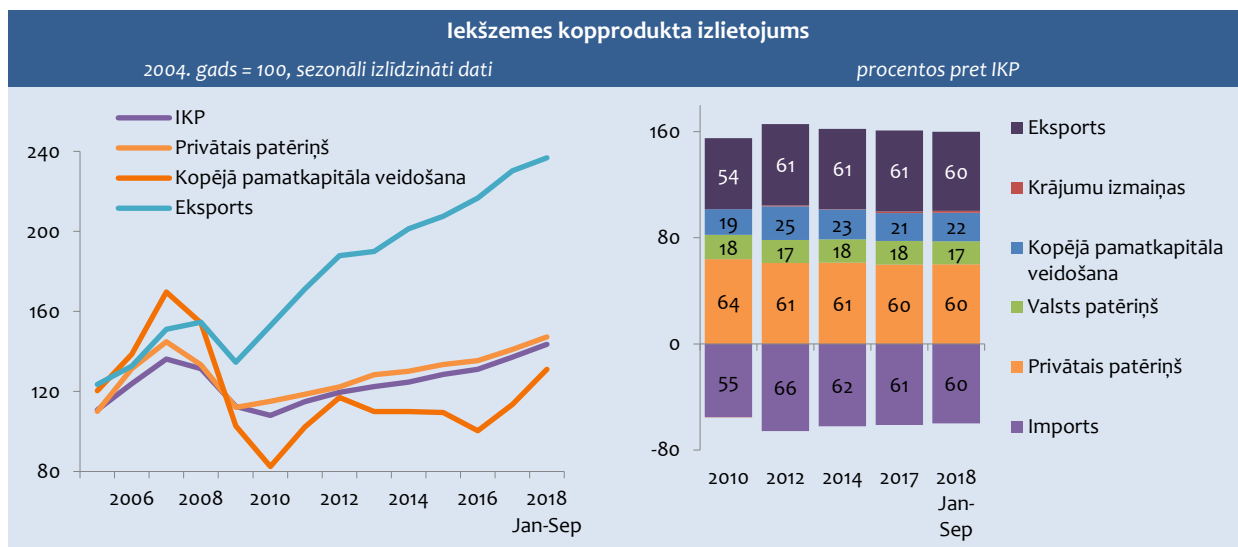
3.1. attēls

2013.-2014. gadā lēnākus ekonomikas pieauguma tempus noteica tendences ārējā vidē – lēnāka nekā iepriekš gaidīta izaugsme ES, kā arī ekonomiskās situācijas pavājināšanās Krievijā. Lai gan ģeopolitiskā situācija reģionā bija

saspringta, 2015. gadā Latvijas ekonomika turpināja augt. 2016. gadā izaugsme bija salīdzinoši vāja dēļ investīciju krituma un aizkavētās jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas ieviešanas.

3.2. attēls

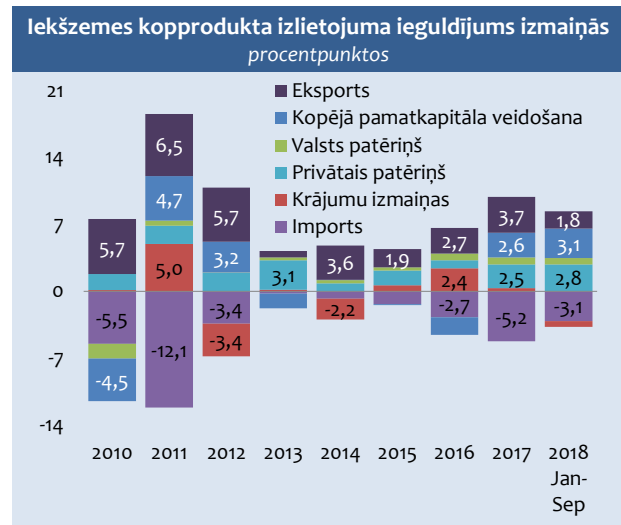
2017. gadā Latvijai bija straujākā izaugsme pēdējo piecu gadu laikā. Arī 2018. gadā turpinās strauja izaugsme.

Izaugsmes paātrināšanos 2017.-2018. gadā sekmēja situācijas uzlabošanās ES, jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas uzsākšana, nodarbinātības un darba samaksas pieaugums. Šajā periodā stabili auga eksports, investīcijas, privātais un valsts patēriņš.

Eksporta apjomu kāpumu ietekmēja ārējā pieprasījuma pieaugums, kā rezultātā tas sasniedza līdz šim augstāko līmeni. Savukārt jūtami uzlabojumi darba tirgū un iedzīvotāju ienākumu pieaugums sekmēja privātā patēriņa izaugsmi. Straujāk nekā iepriekšējos gadus pieauga arī valsts patēriņš. Pēc samazinājuma iepriekšējos gados strauja izaugsme 2017.-2018. gadā bija vērojama investīcijās.

2011.-2017. gadā visās trīs Baltijas valstīs izaugsme bija līdzīga. Nedaudz straujāk IKP pieauga Igaunijā – vidēji par 3,8% ik gadu, Lietuvā – 3,6%, bet Latvijā – par 3,5 procentiem.

3.3. attēls

3.1. tabula

Iekšzemes kopprodukta izlietojums izmaiņas pret iepriekšējo gadu, procentos									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018 Jan-Sep
Iekšzemes kopprodukts	-3,9	6,4	4,0	2,4	1,9	3,0	2,1	4,6	4,7
Privātais patēriņš	2,8	3,0	3,1	5,1	1,4	2,5	1,4	4,1	4,5
Valsts patēriņš	-8,1	3,0	0,3	1,6	1,9	1,9	3,9	4,1	3,9
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-19,8	24,0	14,4	-6,0	0,1	-0,5	-8,4	13,1	15,5
Eksports	13,4	12,0	9,8	1,1	6,0	3,1	4,4	6,2	2,8
Imports	12,4	22,0	5,4	0,4	1,2	2,1	4,4	8,9	4,7

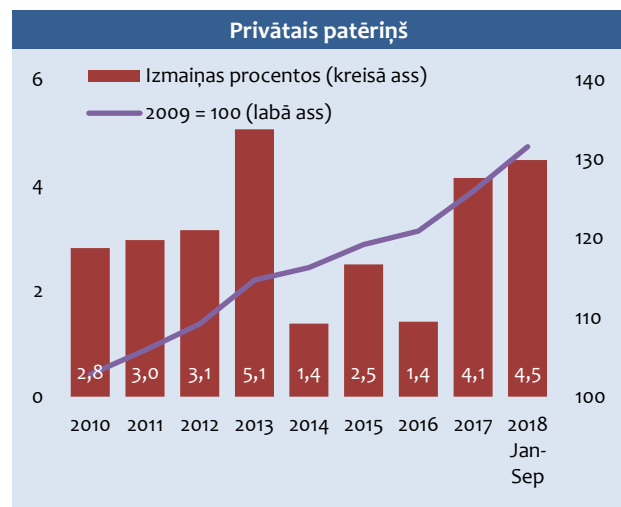
3.2. PATĒRIŅŠ

No 2011.-2013. gadam **privātais patēriņš** palielinājās vidēji par 3,7% ik gadu. Neskatoties uz situācijas uzlabojumu darba tirgū un zemo inflāciju, 2014.-2016. gadam privātā patēriņa apjomi tāpat kā kopējā ekonomikas izaugsme bija mērenāki. Privātā patēriņa pieaugums šajā periodā bija vien 1,8% ik gadu. Pieaugumu sekmēja vidējās darba samaksas kāpums, kamēr nodarbinātības pieaugums bija lēns.

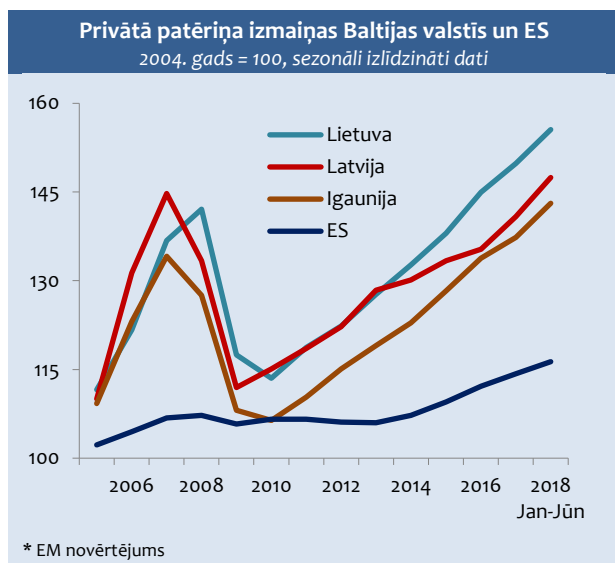
Privātais patēriņš tāpat kā kopējā ekonomikas izaugsme 2017.-2018. gadā auga straujāk, ko nodrošināja nodarbinātības un būtisks darba samaksas pieaugums.

Salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, Latvijā kopš 2011. gada ir lēnākais privātā patēriņa kāpums.

3.4. attēls

3.5. attēls

Mājsaimniecību patēriņa struktūrā lielāko daļu veido izdevumi pārtikai, otru lielāko patēriņa izdevumu grupu veido izdevumi mājoklim, bet trešā prioritāte mājsaimniecību izdevumos ir izdevumi transportam. Izdevumu pārtikai, mājoklim, sakariem un izglītībai īpatsvars mājsaimniecības patēriņa izdevumu struktūrā kopš 2010. gada ir samazinājies, bet izdevumu transportam, atpūtai un kultūrai, restorāniem, kafējnīcām un viesnīcām, kā arī veselībai un mājokļa iekārtai īpatsvars ir pieaudzis.

Savukārt mājsaimniecību izdevumi naudas izteiksmē 2017. gadā bija lielākie pēdējo 10 gadu laikā. 2017. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, izdevumi pārtikas iegādei saglabājās iepriekšējā gada līmenī. Tāpat arī nemainījās izdevumu apjoms mājoklim un komunālajiem pakalpojumiem. Savukārt bija novērots izdevumu kāpums transportam – par 7%. To galvenokārt ietekmēja izdevumu pieaugums personisko transportlīdzekļu ekspluatācijai un automobiļu iegādei. Savukārt straujākais kāpums bija izdevumiem atpūtai un kultūrai – par 13%, kas veido ceturto lielāko izdevumu grupu.

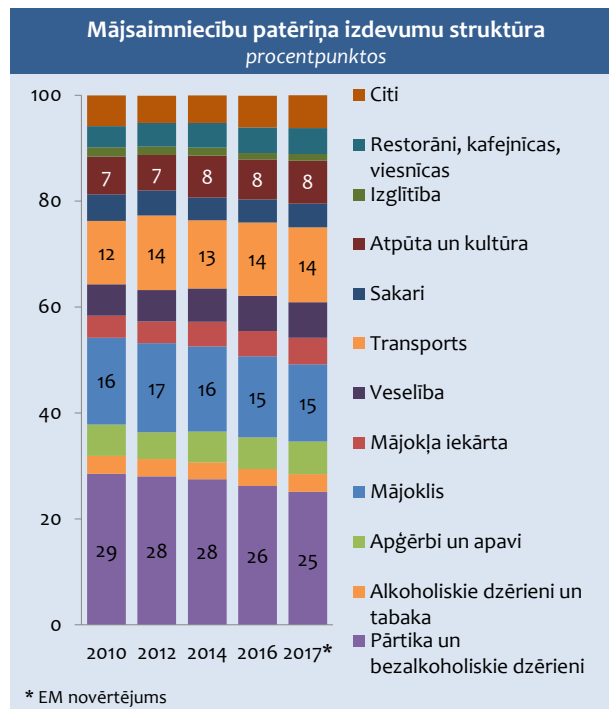
2017. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, mājsaimniecību patēriņa izdevumi pieauga visās patēriņa izdevumu grupās, izņemot izdevumus izglītībai. Lielākais ieguldījums patēriņa izdevumu pieaugumā bija izdevumiem transportam un pārtikai.

No 2010. gada patērētāju noskaņojums kopumā uzlabojas, tomēr tas joprojām ir negatīvs. Optimistiskākais noskaņojuma līmenis tika sasniegts 2018. gada janvārī, kad rādītājs sasniedza -1 punktu, kas ir augstākais pēdējo 10 gadu laikā. Tādu patērētāju noskaņojuma uzlabošanos lielā mērā veicināja straujā ekonomikas izaugsme pēdējos gados. Tomēr, neskatoties uz pakāpenisku noskaņojuma

uzlabošanos, tas kopumā atpaliek no Eiropas Savienības vidējā līmeņa.

Patērētāju novērtējums par ģimenes finansiālo situāciju kopš 2012. gada lielā mērā ir nostabilizējies, un tam ir tendence uzlaboties, izņemot nelielos kritumus 2013. gada vidū un 2017. gada sākumā. Kopš 2017. gada vidus optimisms kopumā pieaug.

3.6. attēls

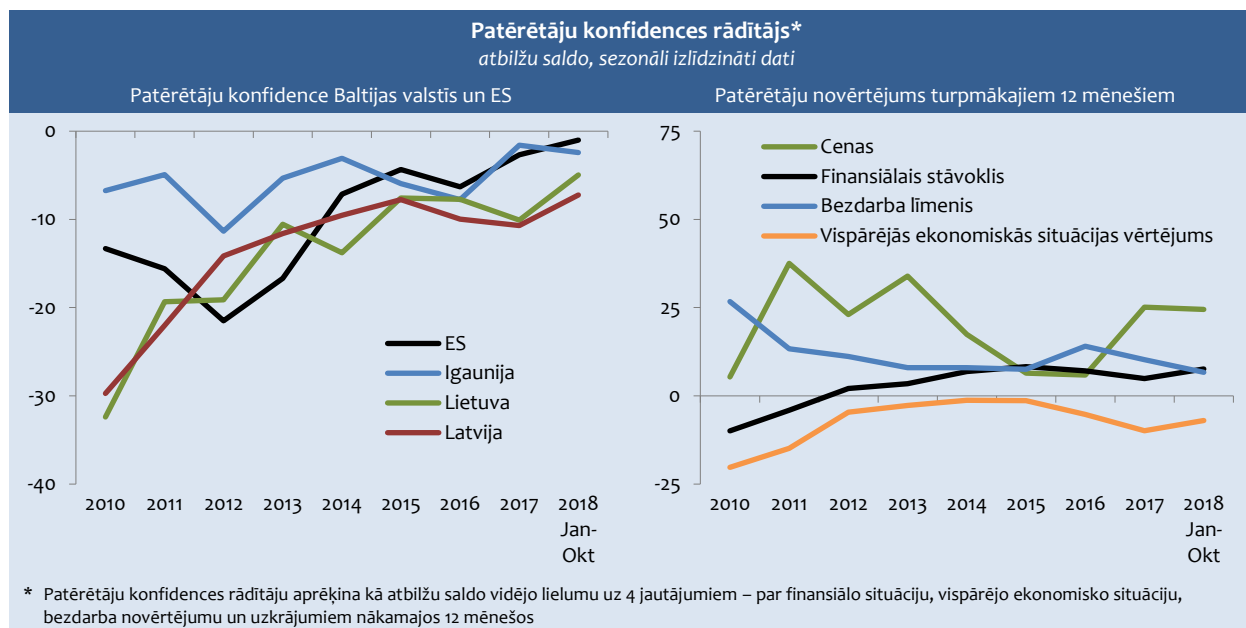

Patērētāju novērtējuma pieauguma tendence par kopējo situāciju valstī kopš 2010. gada būtībā ir līdzīga novērtējumam par ģimenes finansiālo situāciju. Līdz 2012. gadam bija vērojams straujš pieaugums, un 2012. gadā noskaņojums nostabilizējās, tajā pašā laikā saglabājot augšupejošu tendenci. Kopš straujā krituma 2017. gada sākumā novērtējums uzlabojās, tomēr tā pieaugums vairs nav tik straujš un joprojām ir negatīvs.

Patērētāju novērtējums par ģimenes finansiālo situāciju lielā mērā ir atkarīgs no valsts izaugsmes, līdz ar to ir likumsakarīgi, ka, uzlabojoties ekonomiskajai situācijai valstī, uzlabosies patērētāju novērtējums par kopējo situāciju valstī un arī par ģimenes finansiālo situāciju.

Patērētāju bezdarba gaidas kopš 2010. gada kopumā mazinājās, neskatoties uz svārstībām, kopumā saglabājot lejupejošu tendenci. Tomēr kopš 2016. gada gaidas atsāka pieaugt, 2017. gada sākumā sasniedzot augstāko kāpumu – 24,3 punktu līmeni. Kopš 2017. gada vidus bezdarba gaidas kopumā mazinās, kas lielā mērā saistīts arī ar kopējā bezdarba līmeņa samazināšanos un nodarbinātības pieaugumu.

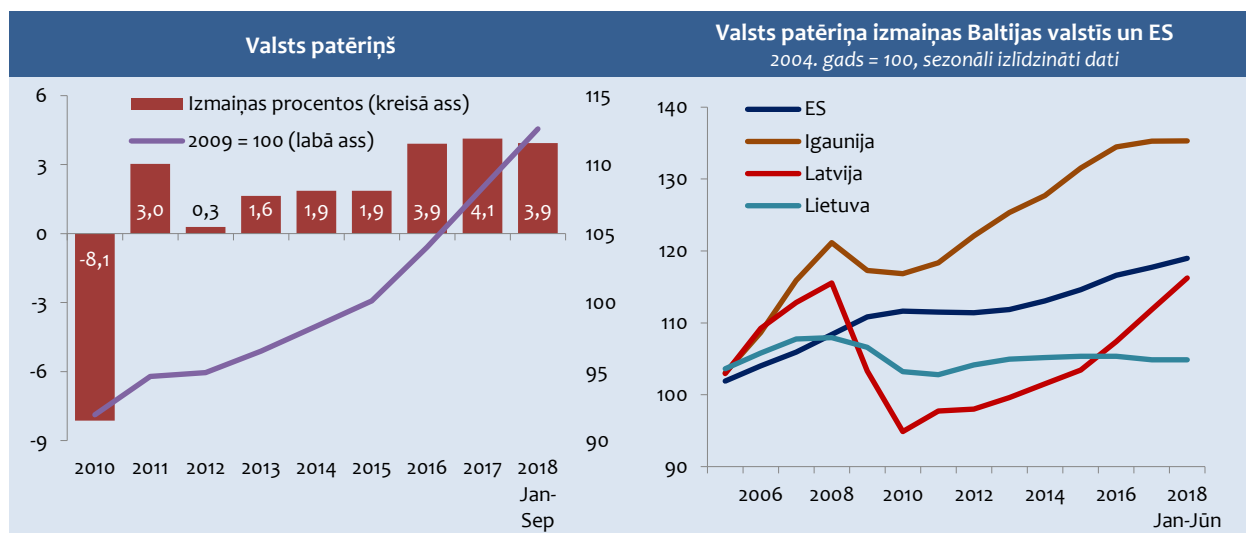
3.7. attēls

Patērētāju inflācijas gaidas līdz 2011. gada aprīlim strauji pieauga. Kopš 2011. gada vidus inflācijas gaidas ir ļoti cikliskas, patērētājiem tādā veidā reaģējot uz dažādām izmaiņām, tomēr kopumā tās mazinājās. Kopš 2013. gada vidus gaidu samazinājums bija ļoti straujš, 2016. gada septembrī sasniedzot -2 punktu līmeni, kas ir zemākais kopš 2011. gada. 2016. gada beigās inflācijas gaidas atsāka pieaugt līdz 2017. gada vidum. Kopš 2017. gada beigām inflācijas gaidas samazinās, ko lielā mērā ietekmē lēnāks cenu kāpums un iepriekšējo gadu augstā inflācija.

Valsts patēriņa jeb sabiedrisko pakalpojumu apjomu pieaugums pēckrīzes laikā bija lēns. Valdības apņemšanās turpināt mazināt valsts budžeta deficītu 2012. un 2013. gadā ierobežoja strauju izdevumu pieaugumu. Palielinoties budžeta ieņēmumiem, kopš 2014. gada valsts patēriņš aug straujāk. Kopumā 2011.-2017. gadam valsts patēriņš vidēji gadā pieauga par 2,4 procentiem.

3.8. attēls

2017. gadā bija vērojams straujākais pieaugums kopš 2006. gada. Arī 2018. gadā tas turpināja strauji augt. Pēdējos gados būtiski palielināti budžeta izdevumi valsts aizsardzības spēju palielināšanai, lai nodrošinātu valsts aizsardzības finansējumu pret IKP 2% apmērā. Ilgtspējīgas un sabalansētas valsts ekonomiskās attīstības veicināšanai ieviests atliktais UIN uzņēmumu peļņai, samazināts

darbaspēka nodokļa slogs un valsts budžeta iespēju robežās primāri nodrošināts finansējuma pieaugums aizsardzībai, veselībai, demogrāfijai un autoceļu uzturēšanai.

Salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, Latvijā kopš 2011. gada ir straujākais valsts patēriņa kāpums.

3.3. INVESTĪCIJAS

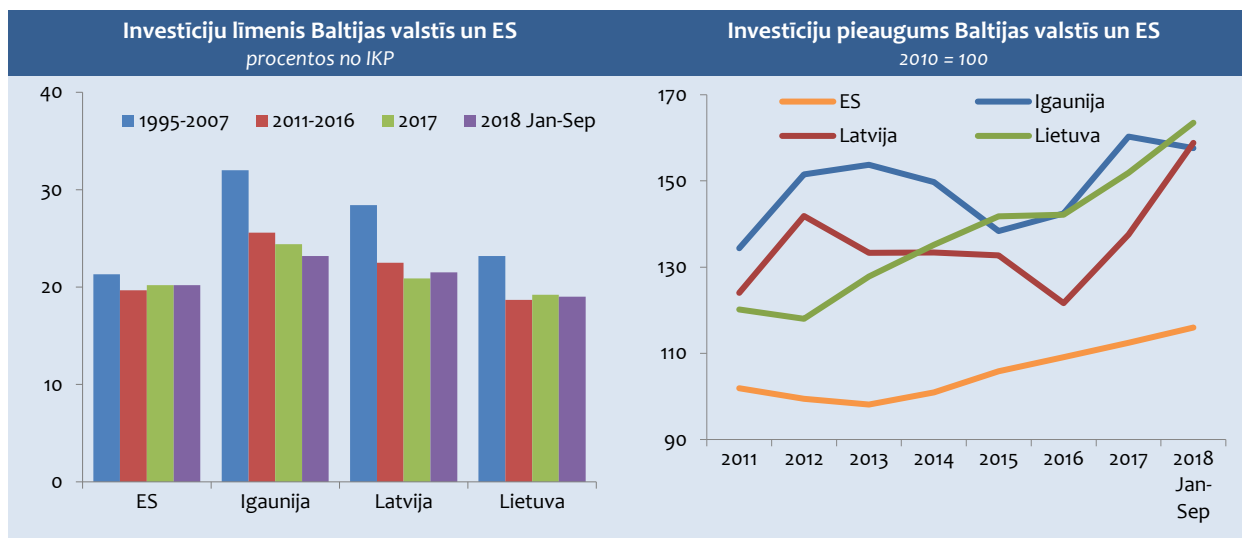
Investēšanas aktivitātes Latvijā, kā arī kopumā ES pēdējos gados ir palielinājušās. Kopš 2017. gada investīciju pieaugums Latvijā ir viens no straujākiem ES valstīs, kas liecina par investīciju stagnācijas perioda pārvarēšanu.

Investīciju (kopējā pamatkapitāla veidošanas) lēnā atgūšanās pēc krīzes bija vērojama gandrīz visās ES dalībvalstīs. Tomēr Latvijā investīciju stagnācijas periods bija ilgstošāks nekā kopumā ES, ko galvenokārt ietekmēja privātā sektora vājā investīciju aktivitāte.

Investīcijas Latvijas ekonomikā pēc būtiska samazinājuma finanšu krīzes ietekmē 2010. gadā sasniedza vēsturiski zemāko līmeni – 19,4% no IKP. Pozitīvā investīciju dinamika

atjaunojās kopš 2010. gada beigām. Lai gan tā bija ļoti strauja, tomēr visai nenoturīga. Investīcijas 2011. un 2012. gadā pieauga attiecīgi par 24% un 14,4%, kas lielā mērā saistīts ar zemās bāzes efektu. Turklāt 2013. gadā ieguldījumu apjoms Latvijas tautsaimniecībā samazinājās par 6% un turpmākajos divos gados saglabājās 2013. gada līmenī. Savukārt 2016. gadā ieguldījumi Latvijas tautsaimniecībā bija par 8,4% mazākā apmērā nekā pirms gada un veidoja 19,6% no IKP, t.i., gandrīz sasniedzot 2010. gada investīciju zemo līmeni. Ieguldījumu samazinājums galvenokārt bija saistīts ar ES struktūrfondu apgušanas cikliskumu.

3.9. attēls

Kopumā no 2011.-2016. gadam investīcijas ik gadu vidēji pieauga par 3,9%, kas būtiski atpalika no vēsturiskiem (1995-2004)¹ gada vidējiem pieauguma tempiem (18,3%). Investīciju zemo līmeni un vājo dinamiku būtiski ietekmēja vājā kredītēšana, relatīvi zems pieprasījums, salīdzinoši augsts privātā un valsts sektora parādsaistību līmenis, kā arī ekonomiskās un politiskās situācijas nenoteiktība ārējā vidē.

2017. gadā ieguldījumi pamatkapitāla veidošanai bija par 13,1% lielākā apmērā un veidoja 20,9% no IKP. Arī 2018. gadā investīcijas turpina strauji pieaugt. Šī gada deviņos mēnešos tās bija par 15,5% augstākā līmenī nekā pirms gada.

Neskatoties uz pēdējo gadu pieaugumu, investīciju līmenis joprojām ir par gandrīz 3 procentpunktiem no IKP mazāks

¹ Laikposms 1995.-2004. gadam var būt uzskatīts par ilgtermiņa tendences rādītāju, kas izslēdz investīciju apjoma straujo pieaugumu ekonomikas uzplaukuma gados un to vēlāku kritumu recesijas gados.

par vidējo rādītāju laika posmā 1995.-2004. gadam un krietni zemāks nekā straujās izaugsmes gados (2005-2007).

Atpaliecība no iepriekšējo periodu rādītājiem galvenokārt ir saistīta ar ieguldījumu samazināšanos mašīnās un iekārtās. Ekonomikas recesijas gados (2008-2010) investīcijas šajos aktīvos samazinājās par 62% un 2010. gadā veidoja 7,1% no IKP. Laika periodā no 2011. līdz 2016. gadam investīcijas mašīnās un iekārtās ik gadu pieauga vidēji par 8,4% un veidoja 8,9% no IKP, tomēr tas ir par 2,4 procentpunktiem mazāk nekā vidēji 1995.-2004. gadam un par 43,1% mazāk nekā vidēji pirms krīzes gados (1995-2007). 2017. gadā, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, investīcijas mašīnās, iekārtās un transportlīdzekļos kopumā palielinājās par 8,2%, ko galvenokārt ietekmēja apjomīgi ieguldījumi transportlīdzekļos (palielinājās par 35,8%), kamēr citās mašīnās un iekārtās investēts par 1,9% mazāk nekā pirms gada.

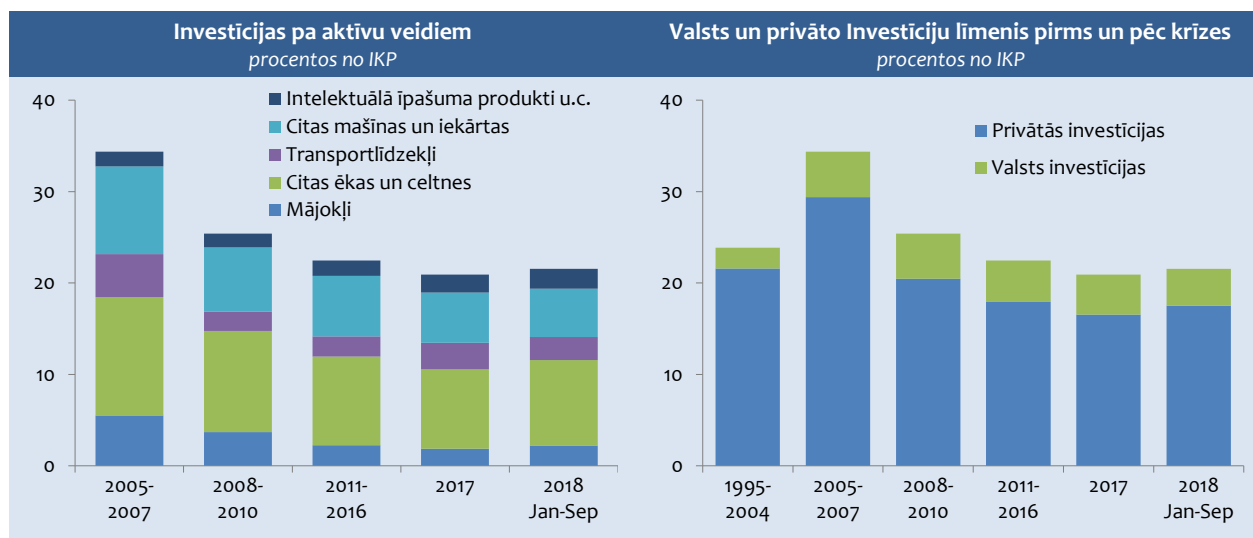
Ieguldījumi mājokļos kopējo investīciju struktūrā vēsturiski (1995-2004) veido salīdzinoši nelielu daļu - aptuveni 9-10%, t.i., 2-3% no IKP. Pārsvārā tie tiek finansēti ar banku aizdevumiem, kuru samazinājums globālās finanšu krīzes ietekmē vienlaikus ar privātā sektora parādāstību kāpumu lielā mērā noteica arī ieguldījumu kritumu šajos aktīvos. 2010. gadā investīcijas mājokļu būvniecībā bija par 70,2% mazākā apjomā nekā 2007. gadā un veidoja 1,6% no IKP (2007. gadā - 7,2% no IKP). Laika periodā 2011.-

2016. gadam investīcijas mājokļos ik gadu pieauga vidēji par 2% un veidoja 2,2% no IKP, kas ir tuvu vēsturiski vidējiem rādītājiem, bet ir daudz zemāki nekā straujās izaugsmes gados. 2017. gadā, salīdzinot ar 2016. gadu, investīcijas mājokļos samazinājās par 10,4% un veidoja 8,9% no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā.

Relatīvi noturīgākas krīzes laikā bija investīcijas citās ēkās un būvēs. 2010. gadā, salīdzinot ar 2007. gadu, tās samazinājās par 37,5%. Turpmākajos gados (2011-2016) ieguldījumi šajos aktīvos pieauga visai strauji - ik gadu vidēji par 9,7%, galvenokārt pateicoties nozīmīgiem valsts ieguldījumiem infrastruktūras projektos. 2017. gadā ieguldījumu apjoms būvniecības aktīvos (neieskaitot mājokļus) par 22,8% pārsniedza iepriekšējā gada līmeni. Tik strauju investīciju kāpumu lielā mērā noteica 2016. gada zems investīciju līmenis, kas bija saistīts ar ES struktūrfondu plānošanas perioda cikliskumu.

Investīcijas intelektuālā īpašuma aktīvos gandrīz nemainījās, jau vairākus gadus saglabājoties vidēji 1,6% no IKP līmenī (tai skaitā ieguldījumi P&A - 0,6% no IKP). Ekonomikas recesijas gados ieguldījumi šajos aktīvos samazinājās nenozīmīgi - vidēji gadā par 6,7%, un turpmākajos gados (2011-2016) to dinamika bija mērena. 2017. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, investīcijas intelektuālā īpašuma aktīvos pieauga par 24,5% un veidoja 1,9% no IKP.

3.10. attēls

2018. gadā straujāk pieaug investīcijas būvniecības aktīvos, kamēr mašīnās un iekārtās kopumā investīciju apjoms saglabājās iepriekšējā gada līmenī. Šī gada deviņos mēnešos būvniecības aktīvos ieguldīts par 24% vairāk nekā pirms gada, un to daļa kopējā investīciju apjomā veidoja gandrīz 53,6% (11,6% no IKP), tai skaitā investīcijas mājokļos sasniedza 19,1% (2,2% no IKP). Mašīnās un iekārtās uzņēmēji investēja par 9,3% vairāk nekā pirms gada, ko galvenokārt ietekmēja ieguldījumu apjoma samazinājums transportlīdzekļos - par 14,5%. Intelektuālā īpašuma produktos bija investēts par 0,6% vairāk nekā pirms gada.

Neskatoties uz investīciju pozitīvo dinamiku, privātās investīcijas joprojām ir zemā līmenī. Laika posmā no 2011. līdz 2016. gadam privātās investīcijas veidoja vidēji 18% no IKP, tas ir par gandrīz 11 procentpunktiem zemāks līmenis nekā straujās izaugsmes gados un par 4 procentpunktiem zemāks par vēsturisko ilgtermiņa rādītāju. 2017. gadā privātās investīcijas pieauga par 9,3%, bet 2018. gada 1. pusgadā, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, palielinājās par 17,2% un veidoja 17% no IKP.

Valsts investīcijas Latvijā saglabājas augstā līmenī, un tām ir nozīmīga loma pamatkapitāla uzkrāšanā. Vājās kredīvēšanas apstākļos valsts nodrošina nozīmīgu atbalstu

privātajām investīcijām ar ES struktūrfondu līdzfinansējumu. ES struktūrfondi ir arī nozīmīgs valsts investīciju finansēšanas avots.

Pēdējos gados valsts investīcijas veido 1/5 daļu no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā, un to dinamika ir salīdzinoši stabila, izņemot 2016. gadu, kad valsts investīcijas bija par 20,3% mazākā apjomā nekā 2015. gadā, ko noteica ES struktūrfondu finansējuma pārskaitījumu pagaidu pārtraukšana.

Līdz ar ES struktūrfondu finansējuma atjaunošanos 2017. gadā valsts investīcijas bija par gandrīz 30% lielākā apjomā nekā pirms gada. Savukārt 2018. gada 1. pusgadā, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, valsts investīciju apjoms pieauga par 16,3%. Valsts investīciju daļa kopējā investīciju apjomā Latvijā ir viena no augstākām starp ES dalībvalstīm – saskaņā ar Eurostat datiem 2017. gadā ES-28 valstīs valsts investīcijas vidēji veidoja 2,8% no IKP (Latvijā – 4% no IKP).

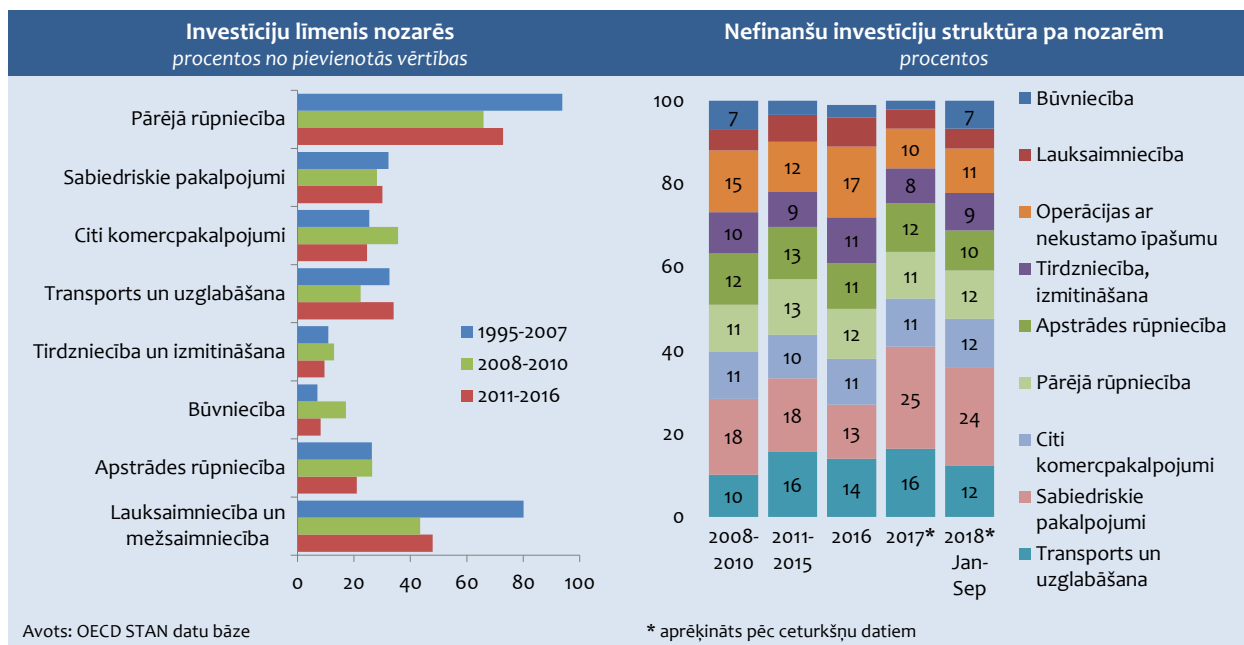
3.2. tabula

Kopējā kapitāla veidošana vidēji gadā							
	1995-2007	2008-2010	2011-2016	2015	2016	2017	2018 Jan-Sep
reālais pieaugums							
IKP	7,4	-7,4	3,3	3,0	2,1	4,6	4,7
Kopējā kapitāla veidošana	17,4	-26,4	5,1	2,4	2,5	14,0	10,8
- kopējā pamatkapitāla veidošana	17,8	21,4	3,3	-0,5	-8,4	13,1	15,5
procentos pret IKP							
Kopējā kapitāla veidošana	31,9	26,4	23,4	22,2	20,7	22,3	22,9
- kopējā pamatkapitāla veidošana	28,4	25,4	22,5	22,1	19,6	20,9	21,5
- krājumu izmaiņas	3,5	1,0	1,0	0,1	1,1	1,4	1,4

Investīcijas Latvijas tautsaimniecības nozarēs ir diezgan svārstīgas. Finanšu krīzes ietekmē investīcijas samazinājās visās nozarēs. Īpaši liels investīciju apjomu kritums bija būvniecībā. 2010. gadā būvniecības nozarē investēja par 83,2% mazāk nekā 2007. gadā. Gandrīz tikpat liels

investīciju samazinājums bija arī tirdzniecības un izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarēs. Savukārt tādās nozarēs kā informācijas un komunikācijas pakalpojumi, veselība un sociālā aprūpe, ieguves rūpniecība un enerģētika investīcijas saruka visai mēreni.

3.11. attēls

Ekonomikai stabilizējoties, investēšanas intensitāte vairākās nozarēs palielinājās. Kopumā kopš 2010. gada beigām straujākā dinamika bija pakalpojumu nozarēs. 2011.-2016. gadam investīcijas pakalpojumu nozarēs vidēji gadā pieauga par 2,5%, ko lielā mērā ietekmēja apjomīgie ieguldījumi transporta un uzglabāšanas pakalpojumos, kā arī tirdzniecības un izmitināšanas pakalpojumu nozarēs. Savukārt preču ražošanas nozarēs investīcijas pieauga mēreni – par 0,7% vidēji gadā. Kopumā jāatzīmē, ka investēšanas intensitāte¹ pakalpojumu nozarēs 2011.-2016. gados vidēji bija tuvu vēsturiskiem rādītājiem, kamēr ražošanas nozarēs tā bija zemākā līmenī.

Investēšanas aktivitātes 2017. gadā gandrīz visās nozares pieauga. Investīciju apjomu novērtējums nozaru griezumā pēc ceturkšņu datiem liecina, ka 2017. gadā pakalpojumu nozarēs bija investēts par 22% vairāk nekā pirms gada. Lielākais devums bija investīciju pieaugumam sabiedrisko pakalpojumu nozarēs (pieauga par 30,5%) un operācijās ar nekustamo īpašumu (pieauga par 111%). Savukārt investīcijas ražošanas nozarēs kopumā bija par 3,2% zemākā līmenī nekā pirms gada, ko ietekmēja mazāks ieguldījumu apjoms ieguves rūpniecībā un enerģētikas nozarē. Apstrādes rūpniecībā investīcijas pieauga par 2 procentiem.

Pēc provizoriskiem datiem 2018. gada deviņos mēnešos investīcijas straujāk pieauga preču ražošanas nozarēs nekā

pakalpojumu nozarēs. Preču ražošanas nozarēs investēja par 26% vairāk nekā pirms gada, kamēr pakalpojumu nozarēs investīciju apjomi palielinājās par 9,5 procentiem.

Lielākais devums bija investīciju pieaugumam būvniecības nozarē (pieauga par 218%) un operācijās ar nekustamo īpašumu (pieauga par 63,1%). Apstrādes rūpniecībā investīcijas kopumā bija par 10% zemākā līmenī nekā pirms gada.

Rūpniecības uzņēmumu vadītāju aptaujas rezultāti liecina, ka nozīmīgākais investīcijas veicinošais faktors ir pieprasījuma pieaugums. Pēdējos gados palielinājās finanšu pieejamības faktoru nozīme investīciju stimulēšanā.

Arī 2018. gadā finansiālie apstākļi tiek lēsti kā nozīmīgs investīcijas atbalstošs faktors, kas ir līdzvērtīgs tehniskā rakstura faktoriem, tādiem kā, piemēram, tehnoloģiju attīstība, kvalificēta darbaspēka pieejamība u.c.

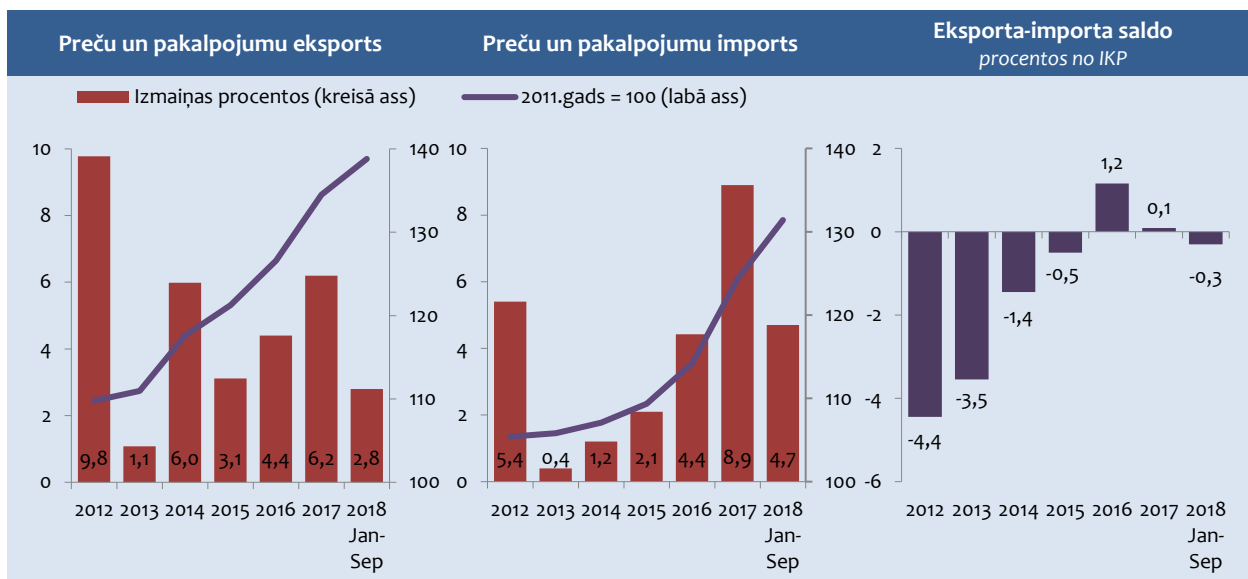
Pieprasījuma pieaugums, kā arī uzņēmēju pozitīvais nākotnes redzējums var sekmēt investīciju pieaugumu. Investēšanas procesu pozitīvi ietekmēs ES struktūrfondu pieejamības paplašināšanās. Investēšanas intensitāti lielā mērā noteiks arī kredītresursu un citu ārējo finansēšanas avotu pieejamība. Saglabājoties investīcijām labvēlīgai videi, kā arī ņemot vērā augsto ražošanas jaudu noslodzi, tuvākajos gados var sagaidīt pozitīvu investīciju dinamiku.

3.4. EKSPORTS UN IMPORTS

Pēdējos gados Latvijas eksports attīstās dinamiski. Eksports ir viens no galvenajiem ekonomiskās izaugsmes faktoriem,

un tā dinamika ir cieši saistīta ar ārējo pieprasījumu un partnervalstu ekonomiku attīstības tempiem.

3.12. attēls

¹ investīciju (ieguldījumu pamatkapitāla veidošanā) attiecība pret pievienoto vērtību

Eksporta attīstību veicina gan strauja ekonomiskā izaugsme Lietuvā un Igaunijā, gan stabils pieprasījums nozīmīgākajā eksporta tirgū – ES valstīs, gan arī ekonomiskās situācijas stabilizēšanās NVS valstīs, tai skaitā Krievijā.

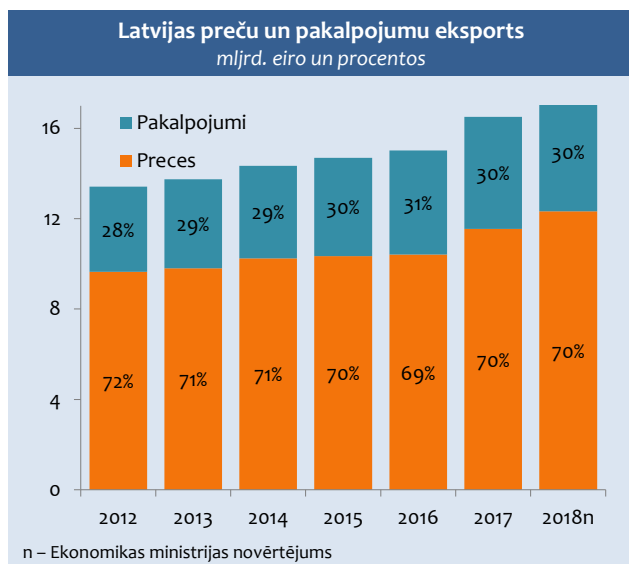
Latvijas preču un pakalpojumu importa attīstības galvenie faktori ir apstrādes rūpniecības ražošanas apjomu un mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu pieaugumi. Pēdējos gados, augot iekšējam pieprasījumam, būtiski pieaug arī importa apjomi.

Pēdējos gados eksportam augot straujāk nekā importam, eksporta-importa saldo no izteikti negatīva 2012. gadā ir līdzsvarojies un 2016.-2017. gadā bija jau pozitīvs.

EKSPORTS

Vairāk nekā divas trešdaļas Latvijas eksporta veido preču eksports, bet pārējo – pakalpojumu eksports. Pēdējo gadu laikā šī proporcija nav būtiski mainījusies.

3.13. attēls

Latvijas **preču eksports** no 2010.-2012. gadam attīstījās ļoti strauji, kad pieauguma tempi faktiskajās cenās bija virs 20% vidēji gadā. Savukārt, mazinoties ārējam pieprasījumam un krīzes laikā iegūtajām izmaksu konkurētspējas priekšrocībām, 2013.-2015. gadā eksporta tempi sāka ievērojami samazināties, tomēr saglabājās pozitīvi. Vājākā eksporta attīstība bija vērojama 2016. gadā, kad tā apjomi būtībā saglabājās iepriekšējā gada līmenī.

Sākot no 2017. gada, eksporta attīstība ir ļoti dinamiska, 2017. gadā faktiskajās cenās pārsniedzot 10% atzīmi. Arī 2018. gadā eksports turpina attīstīties strauji.

Pēckrīzes periodā – 2010.-2011. gadā Latvijas eksporta uz ES valstīm attīstību noteica vienlīdz Latvijas uzņēmumu konkurētspējas pieaugums un stabils ārējais pieprasījums, bet 2012.-2013. gadā, pasliktinoties izaugsmei ES, ārējais

pieprasījums ievērojami samazinājās, un eksporta attīstību galvenokārt noteica konkurētspējas pieaugums. Latvijas ražotāju konkurētspējas uzlabošanās pēckrīzes gados pamatā noteica darbaspēka izmaksu samazināšanās. Savukārt, sākot no 2014. gada, preču eksporta pieaugumu pamatā nosaka ārējais pieprasījums, un konkurētspējas loma eksporta pieaugumā mazinās.

3.3. tabula

Latvijas preču eksporta dinamika izmaiņas procentos, faktiskajās cenās				
	2015	2016	2017	2018 Jan-Okt
Pavisam	1,1	-0,1	11,1	8,3
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	-2,9	3,8	19,2	2,4
Minerālie produkti	-17,2	-27,1	3,1	6,3
Ķīmiskās rūpniecības preces	3,1	8,9	8,1	5,7
Viegļās rūpniecības preces	-9,4	-15,0	9,6	-4,4
Koksne un tās izstrādājumi	0,6	4,1	7,1	17,7
Metāli un to izstrādājumi	-3,8	-6,3	21,0	15,8
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	15,0	-6,3	10,8	9,2
Transporta līdzekļi	3,0	21,4	8,7	8,6
Pārējās preces	8,0	7,0	5,3	3,9

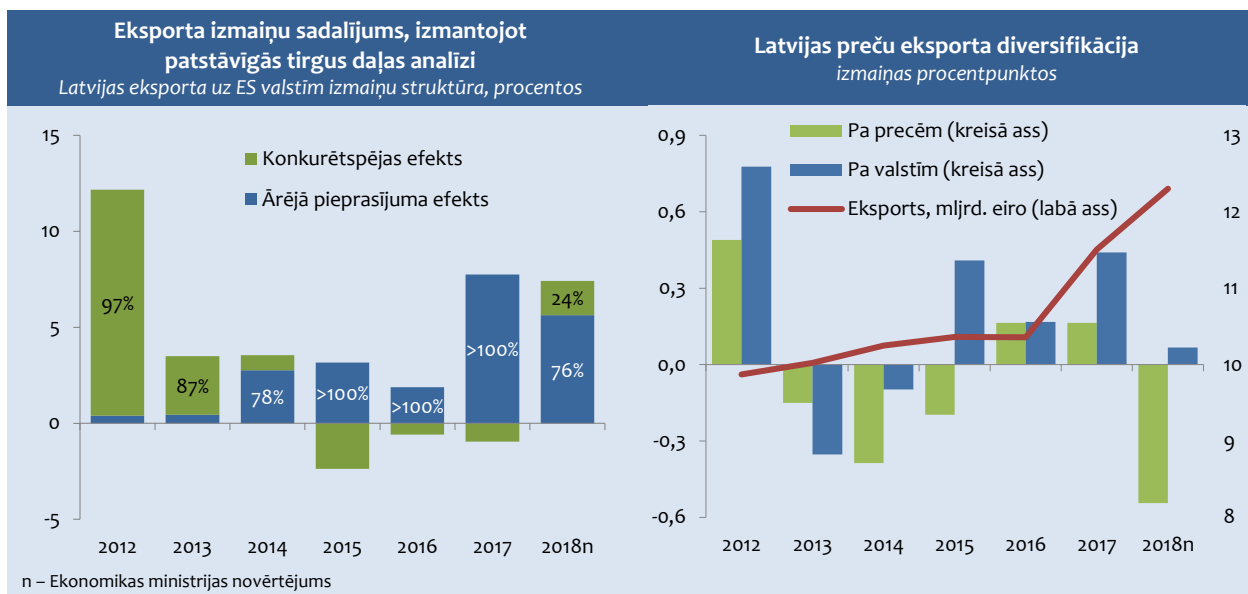
Straujāk augot lielākajām preču grupām, tādām kā koksne un tās izstrādājumi un lauksaimniecības un pārtikas preces, rezultātā pasliktinās eksporta preču diversifikācijas rādītājs, turpretī, straujāk attīstoties salīdzinoši mazākām eksporta grupām, šis rādītājs uzlabojas. Diversifikācijas rādītāja uzlabošanās preču griezumā bija vērojama 2015.-2017. gadā. Pretējs process ir vērojams 2018. gadā, kad būtiski pieaug koksnes un tās izstrādājumu eksports, kas negatīvi ietekmē arī diversifikācijas rādītāju preču griezumā.

Preču eksporta diversifikācija pa valstīm pēdējos gados uzlabojas, kas liecina par jaunu tirgu apgūšanu.

2017. gadā pieauga būtībā visu preču grupu eksporta apjomi. Straujākā izaugsme bija vērojama lauksaimniecības un pārtikas preču grupā. Strauji pieauga arī mehānismu, ierīču un elektroiekārtu un metālu un to izstrādājumu eksporta apjomi.

Savukārt 2018. gada janvārī-oktobrī eksporta izaugsmi būtiski ietekmēja koksnes un tās izstrādājumu, kā arī mehānismu un ierīču eksporta apjomu pieaugums. Pieauga arī transporta līdzekļu, dzelzs un tērauda, alkoholisko un bezalkoholisko dzērienu, kā arī dzelzs un tērauda izstrādājumu eksports. Savukārt negatīvi eksporta attīstību ietekmēja eļļas augu sēkļu, lidaparātu un to daļu, elektroierīču un iekārtu, kā arī piena un tā produktu eksporta apjomu samazinājumi.

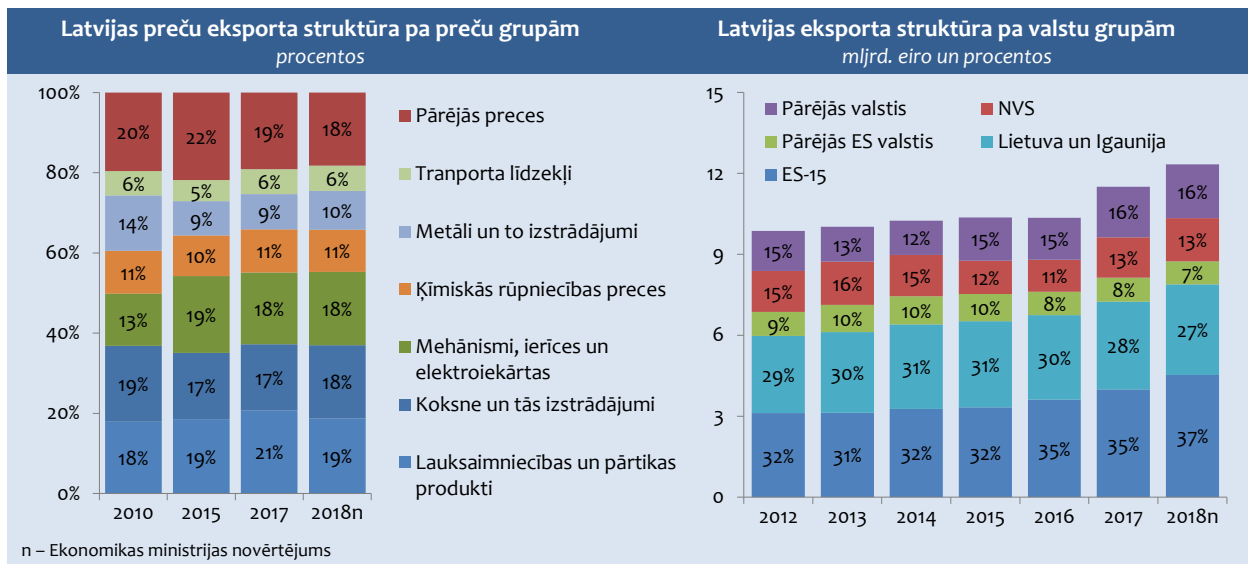
3.14. attēls

Preču eksports uz ES valstīm 2017. gadā pieauga nedaudz lēnāk nekā kopējais eksports – par 6,8%. Lielu daļu no pieauguma veidoja lauksaimniecības un pārtikas preču eksporta izaugsme.

Savukārt 2018. gada janvārī-oktobrī eksports uz ES valstīm pieauga nedaudz straujāk – par 8,6%. To būtiski ietekmēja koksnes un tās izstrādājumu, elektroierīču un iekārtu, kā arī transportlīdzekļu eksporta vērtības pieaugumi uz ES valstīm. Lielākais samazinājums bija vērojams eļļas augu sēkļu eksporta vērtībā.

3.15. attēls

Pēc strauja preču eksporta apjoma samazinājuma 2016. gadā 2017. gadā eksports uz NVS valstīm ievērojami pieauga – par 26,9% (tai skaitā uz Krieviju par 32,2%). Šo pieaugumu galvenokārt noteica īpaši straujš alkoholisko un bezalkoholisko dzērienu, kā arī mehānismu, ierīču un elektroiekārtu eksporta vērtības pieaugums.

2018. gada janvārī-oktobrī eksports uz NVS valstīm pieauga līdzīgi kā kopējais eksports – par 7,9%. To turpināja būtiski

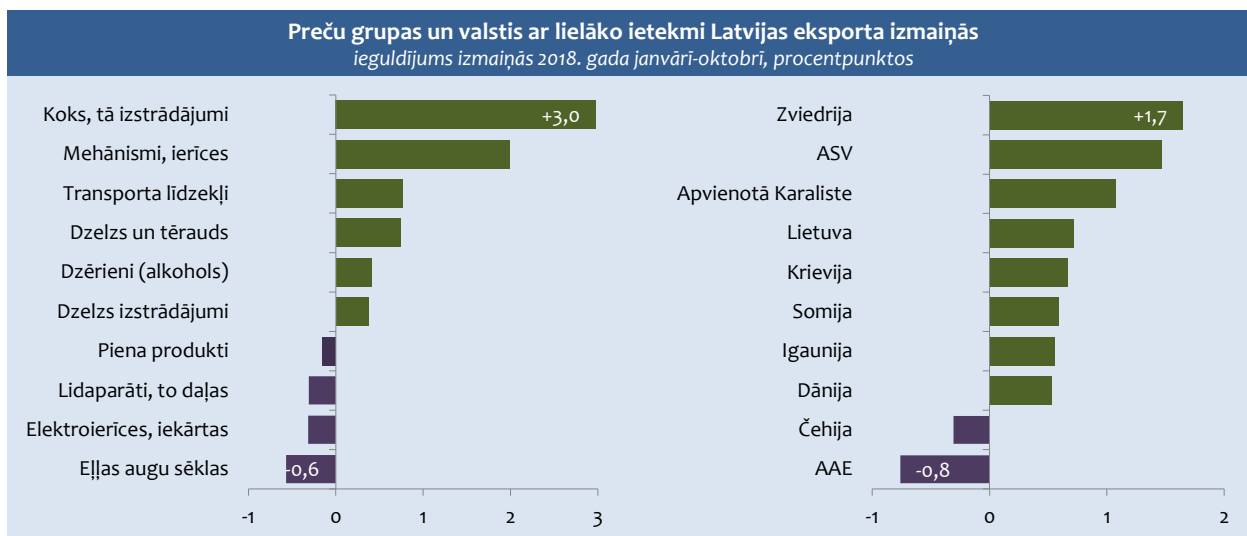
ietekmēt alkoholisko un bezalkoholisko dzērienu eksports. Līdzīgi pieauga optisko ierīču eksporta apjomi. Savukārt samazinājās ķīmiskās rūpniecības preču eksporta vērtība.

Straujo preču eksporta pieaugumu (par 19,9%) uz pārējām valstīm, izņemot ES un NVS valstis, 2017. gadā lielākoties ietekmēja mehānismu, ierīču un elektroiekārtu eksports uz ASV un Apvienotajiem Arābu Emirātiem.

Arī 2018. gada janvārī-oktobrī eksports uz pārējām valstīm pieauga salīdzinoši strauji – par 6,9%. Līdzīgi kā 2017. gadā

to galvenokārt noteica mehānismu un ierīču eksports uz ASV. Savukārt samazinājās elektroierīču un iekārtu eksports.

3.16. attēls

Krīzes laikā **pakalpojumu eksports** samazinājās mazākā apmērā nekā preču eksports. 2011.-2012. gadā pakalpojumu eksports tāpat kā preču eksports stabili pieauga. 2013. gadā tā tempi nedaudz palēninājās, bet kopš 2014. gada pakalpojumu eksporta izaugsme ir salīdzinoši strauja.

Pozitīvais pakalpojumu saldo 2011.-2013. gadā nosedza aptuveni 60-70% negatīvās preču tirdzniecības bilances, bet

2013.-2014. gadā, ievērojami uzlabojoties preču tirdzniecības bilancei, – jau aptuveni 90%. Savukārt 2015.-2016. gadā saldo turpināja uzlaboties un pakalpojumu saldo pilnībā nosedza negatīvo preču tirdzniecības bilanci. 2018. gada janvārī-septembrī, straujāk pieaugot pakalpojumu importam, pozitīvais pakalpojumu saldo nedaudz samazinājās.

3.4. tabula

	Pakalpojumu eksports					
	procentos					
	2017			2018. gada janvāris-septembris		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās
Kopā	100	8,0	8,0	100	7,1	7,1
Pārvadājumi, tai skaitā:	41,7	8,6	3,6	41,1	3,3	1,4
– jūras transports	8,5	5,0	0,4	7,6	-7,7	-0,7
– gaisa transports	9,2	9,6	0,9	10,8	22,1	2,1
– dzelzceļa transports	5,9	-7,9	-0,5	6,5	16,4	1,0
– autotransports	17,3	16,4	2,6	14,9	-8,7	-1,5
– citi transporta pakalpojumi	1,0	29,7	0,2	1,1	55,2	0,4
Ceļojumi	16,9	3,2	0,6	17,4	7,2	1,3
Citi pakalpojumi, tai skaitā:	41,4	9,3	3,8	41,6	11,1	4,4
– būvniecības pakalpojumi	5,3	37,7	1,6	4,8	5,6	0,3
– finanšu un apdrošināšanas pakalpojumi	7,5	-16,7	-1,6	6,5	-8,2	-0,6
– IKT pakalpojumi	12,6	17,0	2,0	14,1	25,1	3,0
– citi komercpakalpojumi	14,6	10,4	1,5	14,7	12,2	1,7
– pārējie pakalpojumi	1,5	34,5	0,4	1,5	3,6	0,1

Vairāk nekā 40% no pakalpojumu eksporta sastāda ienākumi no pārvadājumiem. Gan 2017. gads, gan arī 2018. gada

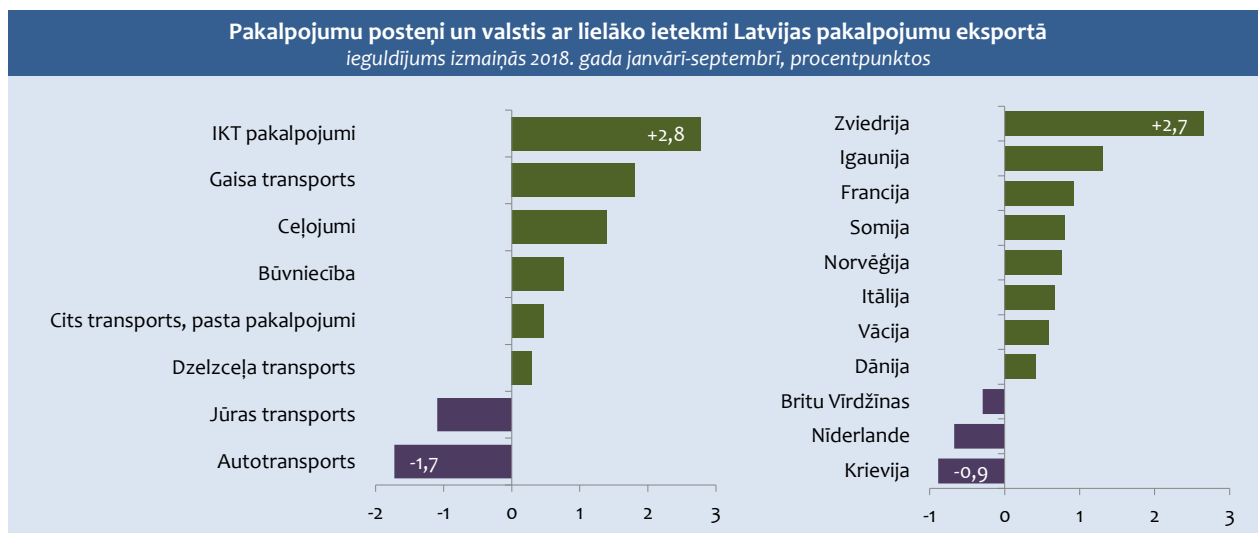
3 ceturkšņi pārvadājumu eksportam bija salīdzinoši veiksmīgi. 2017. gadā straujāk pieauga autotransporta, bet

nedaudz saruka dzelzceļa pārvadājumu eksports. Savukārt 2018. gada 3 ceturkšņos straujāk pieauga gaisa transporta, bet samazinājās autotransporta pakalpojumu eksporta apjomi.

Gan 2017. gadā, gan 2018. gada janvārī-septembrī pieauga ienākumi no ārvalstu tūristiem.

Gandrīz divas trešdaļas no kopējā Latvijas pakalpojumu eksporta ir saistītas ar ES valstīm. Pakalpojumu eksporta apjomi uz ES valstīm gan 2017. gadā, gan arī 2018. gada 3 ceturkšņos stabili pieauga – attiecīgi par 13,2% un 10,2%. Lielākais īpatsvars pakalpojumu eksportā uz ES valstīm ir transporta pakalpojumiem (autotransports un gaisa transports) un ceļojumiem.

3.17. attēls

IMPORTS

Līdzīgi eksportam arī importa apjomi no 2010.-2012. gadam auga ļoti strauji, bet 2013.-2014. gadā tā izaugsme bija tuvu nullei. Savukārt, sākot no 2015. gada, atsākās strauja Latvijas preču importa izaugsme. Strauji importa pieauguma tempi saglabājas arī 2018. gadā.

Preču importa pieaugums 2017. gadā bija 14,6%, kas bija straujākais pieaugums kopš 2011. gada. Pieauga būtībā visu preču importa grupu apjomi. Straujāk pieauga lidaparātu un to daļu, mehānismu un ierīču un minerālo produktu imports.

Arī 2018. gada janvārī-oktobrī preču imports turpināja strauji augt. Pieaugumu par 11,1% pozitīvi ietekmēja mehānismu un ierīču, dzelzs un tērauda, kā arī naftas pārstrādes produktu u.c. importa apjomu pieaugumi.

Importam no ES valstīm 2017. gadā bija līdzīgas tendences kā kopējam preču importam – pieaugums par 11,6%. Straujāk pieauga lauksaimniecības un pārtikas preču imports.

Arī 2018. gada desmit mēnešos turpinājās preču importa izaugsme no ES valstīm – par 5,6%. Pozitīvi to ietekmēja minerālo produktu, transportlīdzekļu, kā arī mehānismu un ierīču importa pieaugumi.

Imports no NVS valstīm 2017. gadā un 2018. gada desmit mēnešos pieauga attiecīgi par 15,6% un 20,4%. Straujo

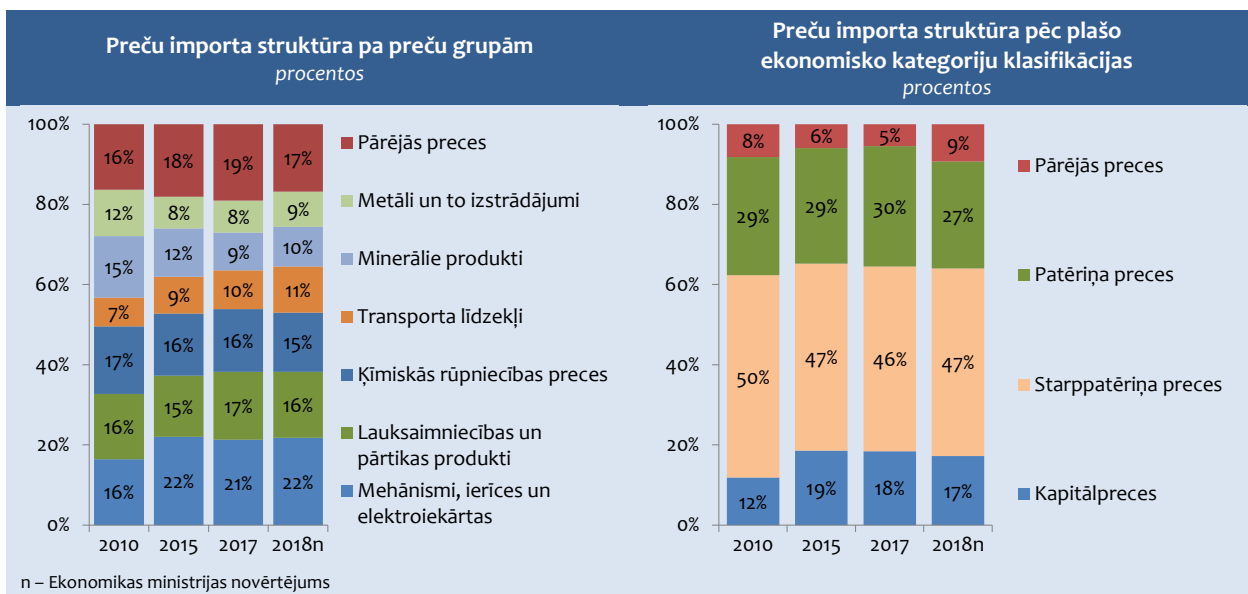
importa pieaugumu 2017. gadā veicināja minerālo produktu un dzelzs un tērauda importa pieaugumi, bet 2018. gadā – dzelzs un tērauda, koksnes un tās izstrādājumu, kā arī graudaugu kultūru importa apjomi.

3.5. tabula

Latvijas preču importa dinamika (izmaiņas procentos, faktiskajās cenās)				
	2015	2016	2017	2018 Jan-Okt
Pavisam	-1,3	-1,9	14,6	11,1
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	-4,5	7,2	16,0	9,6
Minerālie produkti	-18,1	-26,8	20,3	12,4
Ķīmiskās rūpniecības preces	0,4	2,0	11,1	3,4
Vieglās rūpniecības preces	-11,7	-5,4	5,8	1,0
Koksne un tās izstrādājumi	8,6	13,3	10,5	30,8
Metāli un to izstrādājumi	-5,3	-5,5	20,3	20,9
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	8,3	-4,3	13,9	16,7
Transporta līdzekļi	17,3	7,0	31,8	30,8
Pārējās preces	-0,8	5,2	-0,2	-12,8

Pēdējo gadu laikā importa struktūra pēc preču gala pielietojuma nav būtiski mainījusies.

3.18. attēls

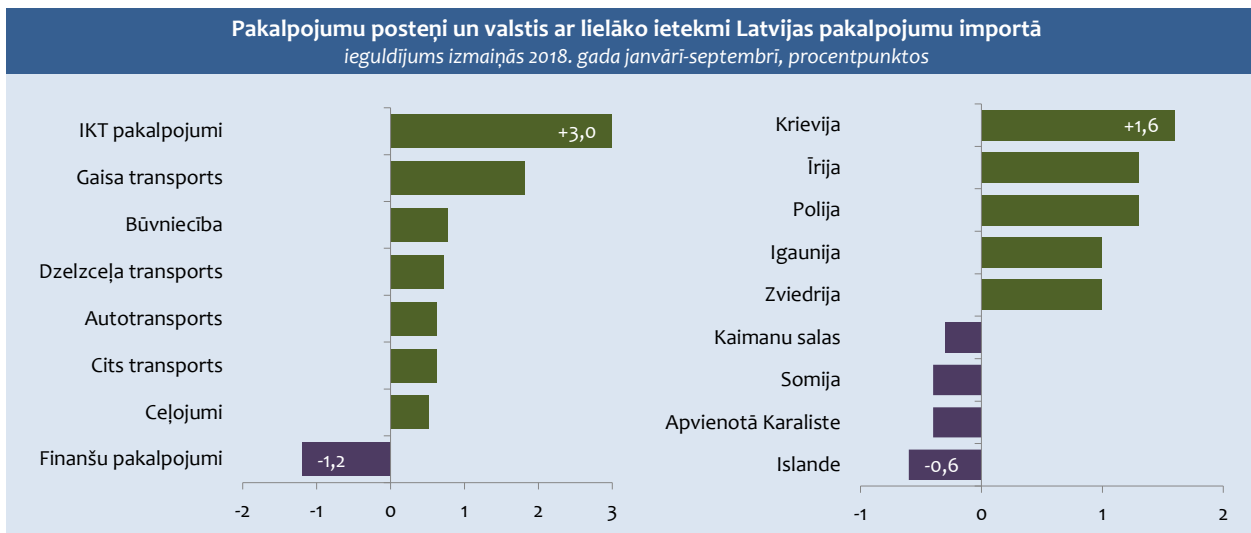

Pakalpojumu importa attīstība 2017. gadā un 2018. gada janvāri-septembrī bija nedaudz straujāka kā eksporta. 2017. gadā straujāk attīstījās ar tirdzniecības starpniecību saistīto pakalpojumu importa apjomi, kā arī jūras transporta, būvniecības un finanšu un apdrošināšanas pakalpojumu imports. Arī 2018. gada 3 ceturksņos strauji auga ar tirdzniecības starpniecību saistīto pakalpojumu

importa apjomi. Būtiski pieauga arī IKT un gaisa transporta pakalpojumu imports. Savukārt samazinājās finanšu pakalpojumu imports.

Divas trešdaļas no visiem pakalpojumiem Latvijai sniedz ES valstis. Lielākās pakalpojumu importa grupas ir transporta un ar ceļošanu saistītie pakalpojumi.

3.19. attēls

4. NOZARU IEGULDĪJUMS

4.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA

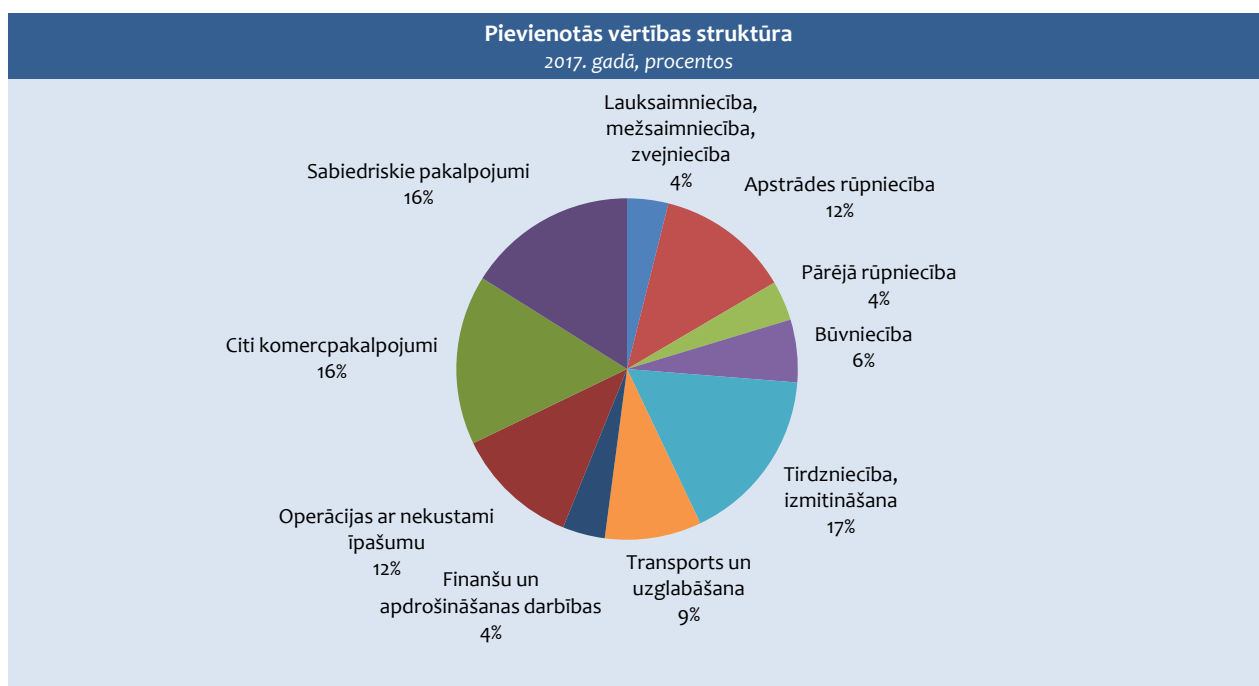
Krīzes laikā, samazinoties darbaspēka izmaksām, uzlabojās Latvijas ražotāju konkurētspēja. Tas bija pamats eksporta pieaugumam un līdz ar to arī tirgojamo nozaru attīstībai. Mainījās tautsaimniecības struktūra. 2008. gadā tirgojamās nozares (lauksaimniecības, mežsaimniecības, rūpniecības, kā arī transporta pakalpojumu nozares) veidoja vien 27% no kopējās pievienotās vērtības, bet 2010. gadā šo nozaru

īpatsvars sasniedza 33%. 2017. gadā šo nozaru īpatsvars ir nedaudz sarucis – līdz 29,7%. 2017. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, īpatsvars ir samazinājies visās nozarēs, izņemot būvniecību un komercpakalpojumu nozares. Savukārt sabiedrisko pakalpojumu nozaru īpatsvars ir saglabājies nemainīgs.

4.1. tabula

Tautsaimniecības struktūra pievienotā vērtība, procentos							
	2000	2005	2008	2010	2016	2017	2018 Jan-Sep
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	5,1	4,3	3,3	4,4	3,7	3,7	4,2
Apstrādes rūpniecība	15,4	13,0	10,8	13,5	11,9	12,2	12,1
Pārējā rūpniecība	4,2	3,2	3,4	4,8	4,3	4,3	4,1
Būvniecība	7,0	6,7	10,1	5,0	5,4	6,1	6,6
Tirdzniecība, izmitināšana	15,4	18,0	15,7	17,3	16,3	16,4	16,0
Transports un uzglabāšana	11,9	12,3	9,3	10,5	9,1	9,5	9,5
Citi komercpakalpojumi	23,9	27,3	30,5	28,4	33,1	31,8	32,1
Sabiedriskie pakalpojumi	17,1	15,1	16,9	16,0	16,2	16,0	15,4
Kopā	100	100	100	100	100	100	100

4.1. attēls

4.2. tabula

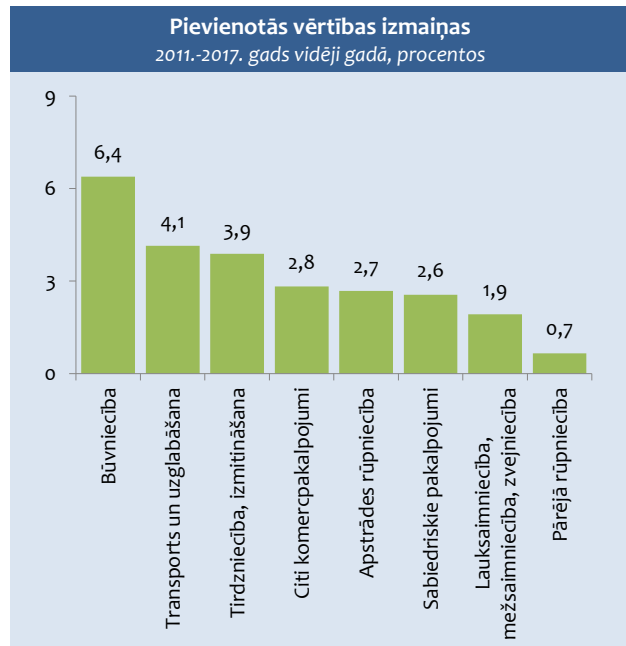
Nozaru attīstības tendences izmaiņas pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu, procentos					
	2014	2015	2016	2017	2018 Jan-Sep
Iekšzemes kopprodukts	1,9	3,0	2,1	4,6	4,7
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	0,2	12,5	-9,8	1,9	5,5
Ieguves rūpniecība	-9,8	6,7	3,6	18,0	2,2
Apstrādes rūpniecība	0,4	0,4	2,8	8,0	2,5
Pārtikas rūpniecība	0,1	-4,6	1,8	5,2	-2,8
Vieglā rūpniecība	-13,6	-13,2	2,1	7,6	-1,2
Kokapstrāde	6,9	7,1	8,0	2,1	4,3
Papīra ražošana un poligrāfija	-0,6	0,0	3,6	4,5	-2,6
Ķīmiskā rūpniecība	-2,6	-4,1	10,7	11,4	6,9
Nemetālisko minerālu ražošana	1,2	-9,8	11,6	11,1	4,1
Metālapstrāde	-10,5	34,8	5,4	12,0	2,9
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	32,3	16,7	12,6	15,8	7,5
Mašīnu un iekārtu ražošana	2,4	7,9	8,5	21,5	7,4
Transportlīdzekļu ražošana	-15,2	3,5	-2,9	22,8	7,8
Pārējās rūpniecības nozares	-12,0	3,5	0,8	4,3	-2,4
Elektroenerģija un gāzes apgāde	-14,3	22,6	18,0	7,3	0,2
Būvniecība	10,6	0,6	-16,6	19,4	21,9
Ēku būvniecība	28,2	-8,2	-11,1	22,4	46,1
Inženierbūves	-6,8	0,4	-25,7	30,0	31,9
Specializētie būvdarbi	11,7	5,9	-13,9	3,9	19,2
Tirdzniecība	5,3	7,3	2,7	5,3	2,2
Mazumtirdzniecība	3,5	4,9	2,3	4,3	5,3
Transports un uzglabāšana	1,3	-7,7	6,1	7,5	3,4
Kravu pārvadājumi dzelzceļā	2,2	-2,4	-14,1	-8,4	-2,3
Ostās pārkrāvētās kravas	5,2	-6,2	-9,3	-2,0	-4,6
Kravu pārvadājumi ar autotransportu	2,7	0,5	1,3	7,0	13,6
Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	3,6	6,0	1,3	4,3	5,8
Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	-2,4	2,1	5,1	6,4	11,8
Finanšu un apdrošināšanas darbības	11,6	4,8	3,1	-18,9	-9,0
Operācijas ar nekustamo īpašumu	1,4	1,4	0,2	0,5	3,2
Citi komercpakalpojumi	-5,7	5,9	1,2	6,3	3,7
Valsts pārvalde, aizsardzība	1,5	0,5	5,5	3,6	3,2
Izglītība	4,1	0,7	0,6	5,6	1,9
Veselība un sociālā aprūpe	6,8	5,5	1,4	5,6	4,8
Māksla, izklaide un atpūta	1,1	-3,7	5,0	8,5	4,5

Galvenajā eksporta nozarē – apstrādes rūpniecībā no 2010.-2012. gadam pieauguma tempi bija krietni straujāki nekā kopējā tautsaimniecības izaugsme, un nozare kļuva par galveno tautsaimniecības izaugsmes virzītāju. Arī pārējās tirgojamās nozarēs, piemēram, uz eksportu orientētās komercpakalpojumu nozarēs, kā arī transporta un uzglabāšanas nozarē izaugsme pēc krīzes atjaunojās straujāk nekā pārējās tautsaimniecības nozarēs. No 2011.-2014. gadam salīdzinoši strauji pieauga būvniecības nozare, kas krīzes laikā piedzīvoja visdziļāko kritumu.

2014.-2016. gados, mazinoties krīzes laikā iegūtajām izmaksu konkurētspējas priekšrocībām, kā arī ģeopolitiskās situācijas ietekmē, eksporta pieauguma tempi palēninājās, un rezultātā arī tirgojamo nozaru izaugsme bija lēnāka. Izaugsme turpinājās visās nozarēs, izņemot būvniecību. Lielāks devums izaugsmē bija uz iekšējo tirgu orientētajām nozarēm – tirdzniecībai un komercpakalpojumiem. Augot valsts budžeta izdevumiem, pieauga sabiedrisko pakalpojumu apjomi.

Kopš 2010. gada, kad IKP bija noslīdējis līdz zemākajam līmenim pēdējo desmit gadu laikā, tas ir pieaudzis vidēji par 3,5% gadā un 2017. gadā pārsniedza pirmskrīzes līmeni. 2017. gadā Latvijai bija straujākā izaugsme pēdējo piecu gadu laikā. Lielākā ietekme izaugsmē bija būvniecības un apstrādes rūpniecības kāpumam. Arī 2018. gadā turpinās strauja izaugsme.

4.2. attēls

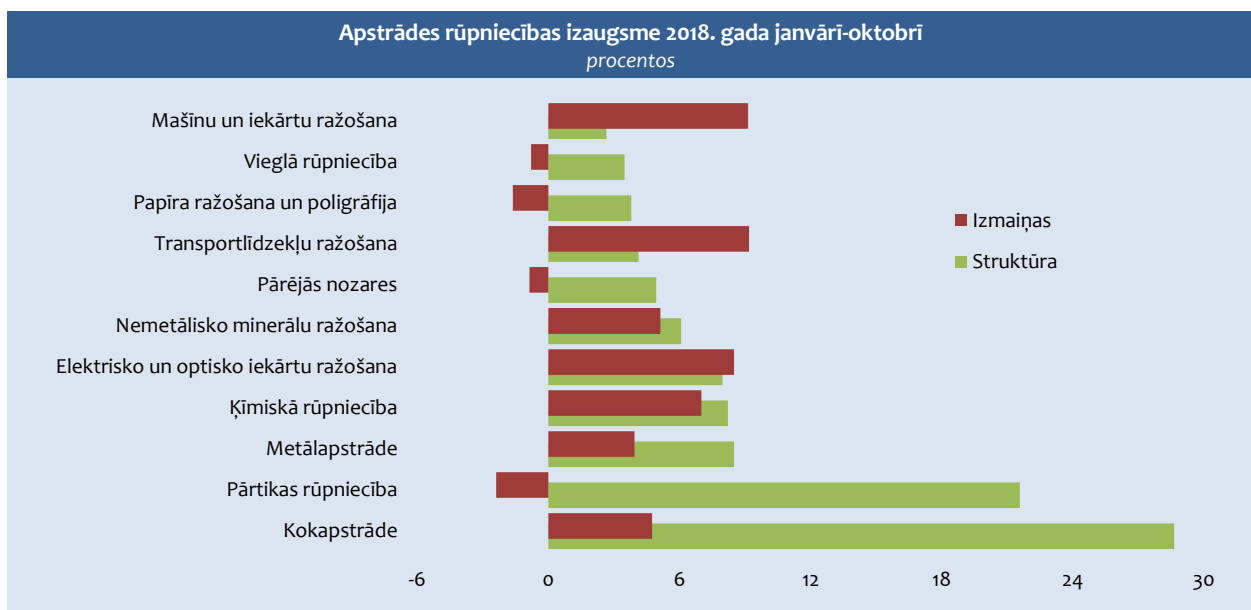

4.2. APSTRĀDES RŪPNIĒCĪBA

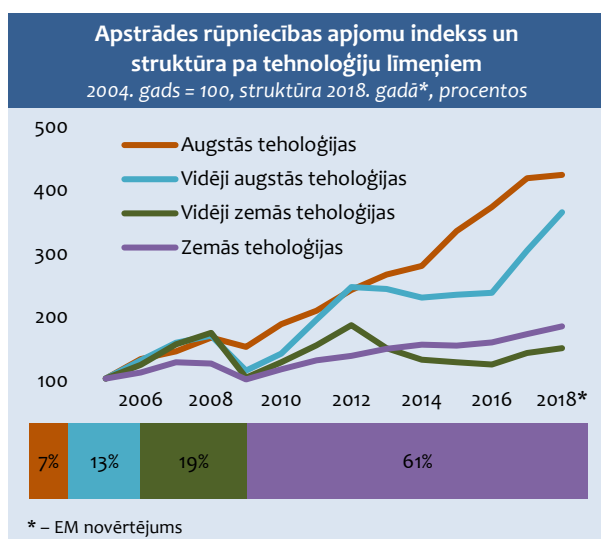
Pēdējo gadu laikā, pakāpeniski mazinoties ražošanas izmaksām, uzlabojās Latvijas ražotāju konkurētspēja, kas veicināja apstrādes rūpniecības attīstību. Pēdējo gadu laikā

nozarei bija nozīmīgs devums kopējā tautsaimniecības izaugsmē.

4.3. attēls

4.4. attēls

Krīzes laikā iegūto konkurētspējas priekšrocību mazināšanās, kā arī vājais pieprasījums eksporta tirgos 2013.-2014. gadā piebremzēja apstrādes rūpniecības izaugsmi. Vienlaikus apstrādes rūpniecības apakšnozarēs attīstības tendences bija ļoti atšķirīgas. 2014. gads apstrādes rūpniecībai bija ar mīnus zīmi, ko ietekmēja

tendences ārējos tirgos – lēnāka nekā gaidīta ekonomiskā izaugsme ES, kā arī Krievijas ekonomiskā krīze.

Sākot ar 2015. gadu, apstrādes rūpniecības apjomi stabili aug. Lielākais pozitīvais devums apstrādes rūpniecības izaugsmē 2015.-2016. gadā bija kokapstrādes, metālu ražošanas, kā arī datoru, elektrisko un optisko iekārtu ražošanas nozarēm. Savukārt 2015. gadā saruka pārtikas rūpniecības ražošanas apjomi, ko būtiski ietekmēja Krievijas noteiktās sankcijas atsevišķu pārtikas produktu importam.

2017. gads apstrādes rūpniecības attīstībā bija viens no veiksmīgākajiem gadiem pēdējā laikā, kad ražošanas apjomi pieauga par 8%. Pieauga visu apakšnozaru apjomi, bet būtisku ieguldījumu nozares attīstībā deva pārtikas rūpniecības un elektrisko un optisko iekārtu ražošanas attīstība. Pieauga arī metālapstrādes ražošanas apjomi.

Lielākajā rūpniecības nozarē – kokapstrādē ražošanas apjomi 2018. gada desmit mēnešos stabili pieauga. Būtisks devums kopējā apstrādes rūpniecības izaugsmē bija arī elektrisko un optisko iekārtu ražošanai un ķīmiskās rūpniecības attīstībai. Tāpat šajā laikā pieauga ražošanas apjomi transportlīdzekļiem, nemetāliskajiem minerāliem, metālapstrādei un mašīnu un iekārtu ražošanai.

2018. gada desmit mēneši nebija labvēlīgi otrai lielākajai apstrādes rūpniecības apakšnozarei – pārtikas rūpniecībai. Negatīvi nozares attīstību ietekmēja arī papīra ražošanas un poligrāfijas apakšnozare.

4.3. tabula

Apstrādes rūpniecības struktūra un nozaru attīstības tendences 2018. gada janvāri-oktobri				
	procentos			
	Izlaides struktūra	Aizņemto darbavietu struktūra	Eksporta īpatsvars nozares realizācijā	Ražošanas apjomu izmaiņas
Apstrādes rūpniecība – pavisam	100	100	65,4	2,9
Pārtikas un dzērienu ražošana	21,4	19,7	34,9	-2,7
Vieglā rūpniecība	3,5	10,0	84,6	-0,6
Kokapstrāde	28,6	20,3	71,5	4,8
Papīra ražošana un poligrāfija	3,8	4,2	65,4	-2,8
Ķīmiskā rūpniecība un tās saskarnozares	8,3	7,2	76,8	7,3
Pārējo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana	6,2	4,9	52,1	3,8
Metālu un metālu izstrādājumu ražošana	8,5	10,0	68,8	3,2
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	8,0	4,7	90,4	9,2
Mašīnu un iekārtu ražošana	2,6	3,4	89,0	6,9
Transportlīdzekļu ražošana	4,1	3,4	91,9	8,3
Pārējās apstrādes rūpniecības nozares	5,0	12,1	66,2	-1,5

2017.-2018. gadā, augot ražotāju cenām, stabils pieaugums bija vērojams arī apstrādes rūpniecības apgrozījuma pieaugumā. Līdzīgi strauji pieauga apgrozījums gan vietējā tirgū realizētajai, gan arī eksportētajai produkcijai.

Izteikti lielākais pozitīvais devums kopējā apgrozījuma pieaugumā 2018. gada desmit mēnešos bija kokapstrādei. Tāpat būtiski pieauga transporta līdzekļu, ķīmiskās

rūpniecības, kā arī nemetālisko minerālu apakšnozaru apgrozījums.

Pēdējos gados tiek eksportētas aptuveni divas trešdaļas no visas apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas. Nozares ar eksporta īpatsvaru realizācijā virs 90% ir transportlīdzekļu un elektrisko un optisko iekārtu ražošana. Apjomīgi realizācijas apjomi eksportā ir arī mašīnu un

iekārtu ražošanai un kokapstrādei. Savukārt pārtikas rūpniecības produkcija lielākoties tiek realizēta vietējā tirgū.

Vairāk nekā divas trešdaļas no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas tiek realizētas ES valstu tirgos. Līdzīgi apjomi tiek realizēti NVS valstu un pārējo valstu tirgos. Šī proporcija pēdējo gadu laikā būtiski nemainās, vienīgi nedaudz pieaug trešo valstu īpatsvars apstrādes rūpniecības produkcijas eksporta struktūrā, kas liecina par Latvijas ražotāju spēju atrast jaunus noieta tirgus.

Pēdējo gadu laikā aizņemto darbavietu skaits apstrādes rūpniecībā pieaug ļoti lēni, kas ir ievērojami lēnāk nekā ražošanas apjoma pieaugums, kas liecināja par salīdzinoši strauju produktivitātes pieaugumu.

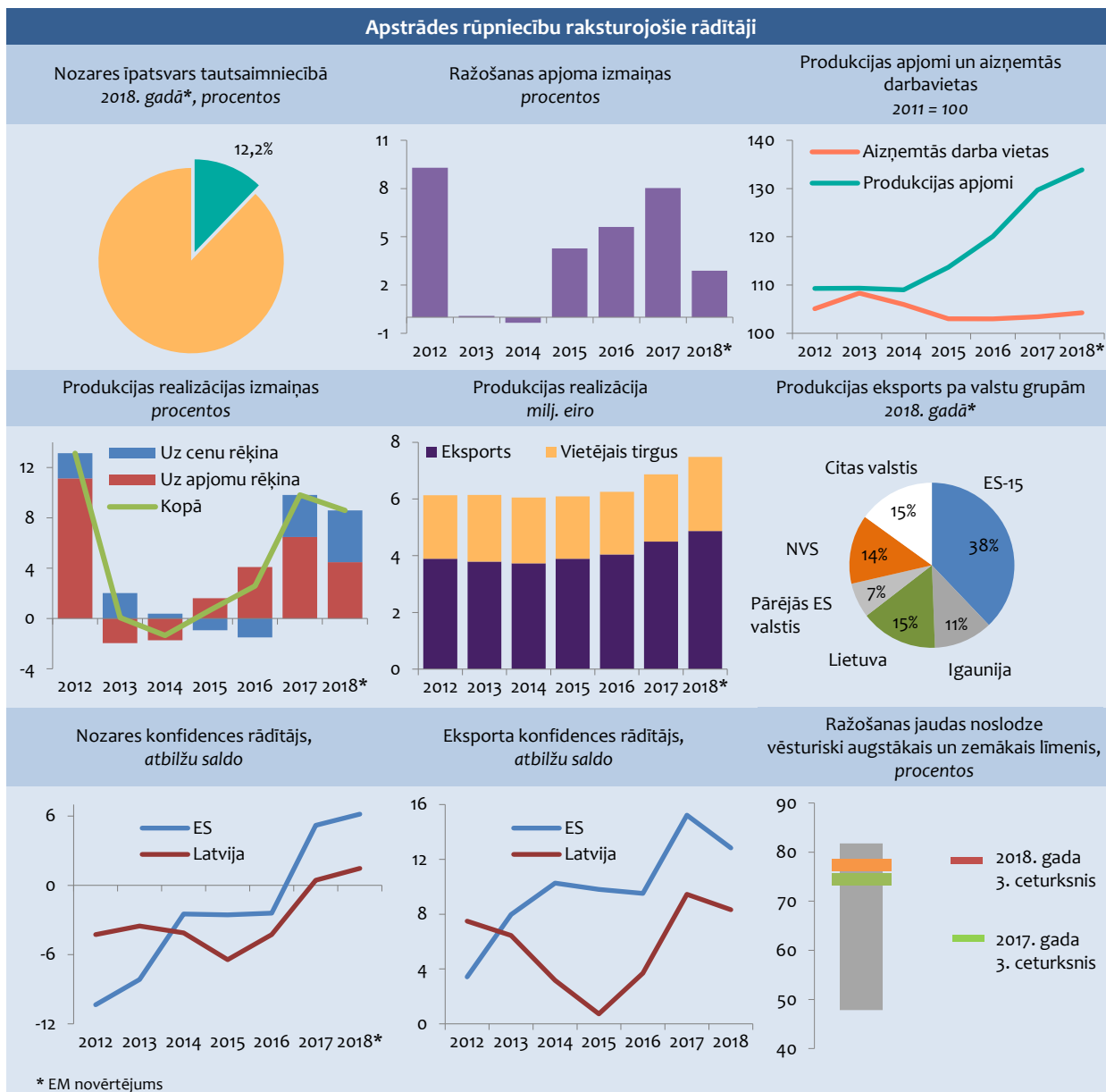
Arī 2018. gada trīs ceturkšņos aizņemto darbavietu skaits apstrādes rūpniecībā pieauga ļoti mēreni – par 0,8%. Lielāko ieguldījumu darbavietu skaita pieaugumā deva

elektrisko un optisko iekārtu ražošanas apakšnozare. Pieauga arī mašīnu un iekārtu ražošanas, vieglās rūpniecības, ķīmiskās rūpniecības un nemetālisko minerālu ražošanas darbavietu skaits. Savukārt ik gadu sarūk darbaspēka pieprasījums pārtikas rūpniecībā.

Kopš 2015. gada ik gadu uzlabojas gan apstrādes rūpniecības, gan arī eksporta konfidences rādītāji. Pozitīvāks nākotnes redzējums ir izteikti eksportējošām apstrādes rūpniecības apakšnozarēm, tādām kā kokapstrāde un transportlīdzekļu ražošana.

Laika posmā no 2012.-2016. gadam ražošanas jaudu noslodzes līmenis apstrādes rūpniecībā saglabājās 72-73% līmenī. 2017. gadā jaudu noslodzes līmenis pieauga virs 74% un tas turpina augt arī 2018. gadā, tuvojoties ES valstu vidējam līmenim.

4.5. attēls

Pārtikas un dzērienu ražošanas nozare ir otra lielākā apstrādes rūpniecības nozare gan pēc izlaides, gan pēc aizņemto darbavietu skaita. Nozare vairāk nekā trešdaļu no savas produkcijas realizē ārējos tirgos. Krievijas noteiktais pārtikas produktu embargo ir būtiski ietekmējis nozares attīstību. 2014. gadā no visas eksportētās produkcijas NVS valstu tirgos tika realizēti 43% no visas eksportētās produkcijas, bet 2018. gadā vairs tikai 33 procentiem.

2017. gadā straujo pārtikas rūpniecības izaugsmi veicināja būtisks dzērienu ražošanas apjomu pieaugums. Savukārt 2018. gadā nedaudz saruka gan dzērienu, gan arī citu pārtikas produktu ražošanas apjomi. Atsākoties pārtikas preču ražotāju cenu pieaugumam, gan 2017. gadā, gan arī

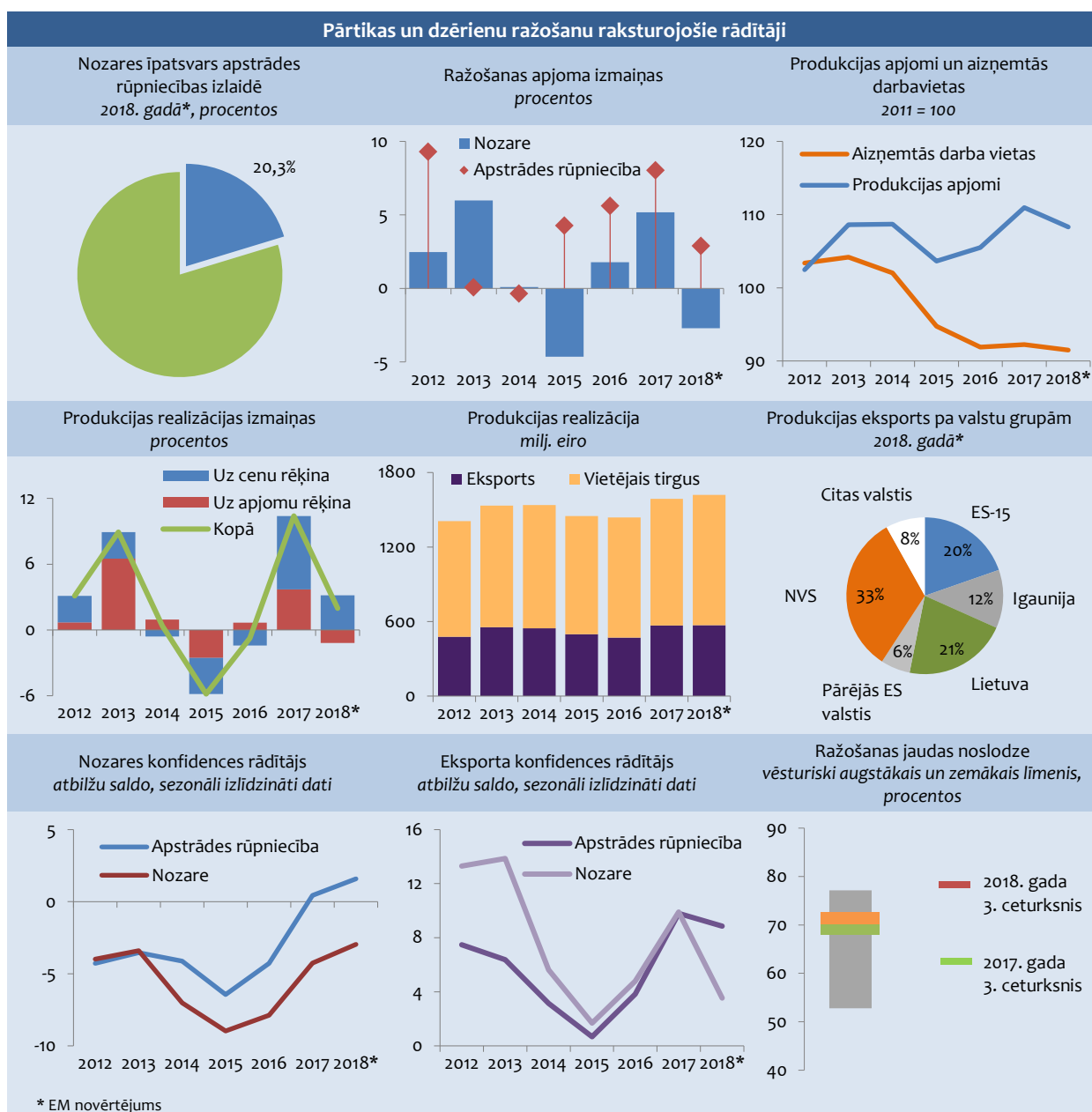
2018. gadā pieauga nozares apgrozījums, tai skaitā vietējā tirgū realizētajai produkcijai. Savukārt eksportētās produkcijas apjomi pēc strauja pieauguma 2017. gadā 2018. gadā nedaudz samazinājās.

Aizņemto darbavietu skaits pārtikas rūpniecībā samazinās kopš 2013. gada. Piecu gadu laikā darbavietu skaits nozarē ir būtiski samazinājies.

Lai arī nozares konfidence pēdējo gadu laikā ir izteikti negatīva, tomēr tai ir tendence pakāpeniski uzlaboties.

Ražošanas jaudu noslodzes līmenis pārtikas rūpniecībā ir ievērojami zemāks nekā apstrādes rūpniecībā vidēji.

4.6. attēls

Vieglās rūpniecības nozare pēc ievērojama ražošanas apjomu samazinājuma 2014.-2015. gadā pakāpeniski 2016.-2017. gadā atguvās. 2017. gadā būtiski pieauga apģērbu ražošanas apjomi, mērenāk – tekstilizstrādājumu ražošana. Savukārt 2018. gadā, samazinoties tekstilizstrādājumu ražošanas apjomiem, arī kopumā vieglās rūpniecības nozarē ir vērojams neliels apjomu kritums.

2017.-2018. gadā ražotāju cenas vieglajā rūpniecībā nav būtiski pieaugušas. Nozares realizācijas apjomi 2017. gadā būtiski palielinājās, kas bija straujākais pieaugums kopš 2013. gada. Savukārt 2018. gadā tā apjomi samazinājās. To pamatā ietekmēja eksportētās produkcijas realizācijas apjomu kritums.

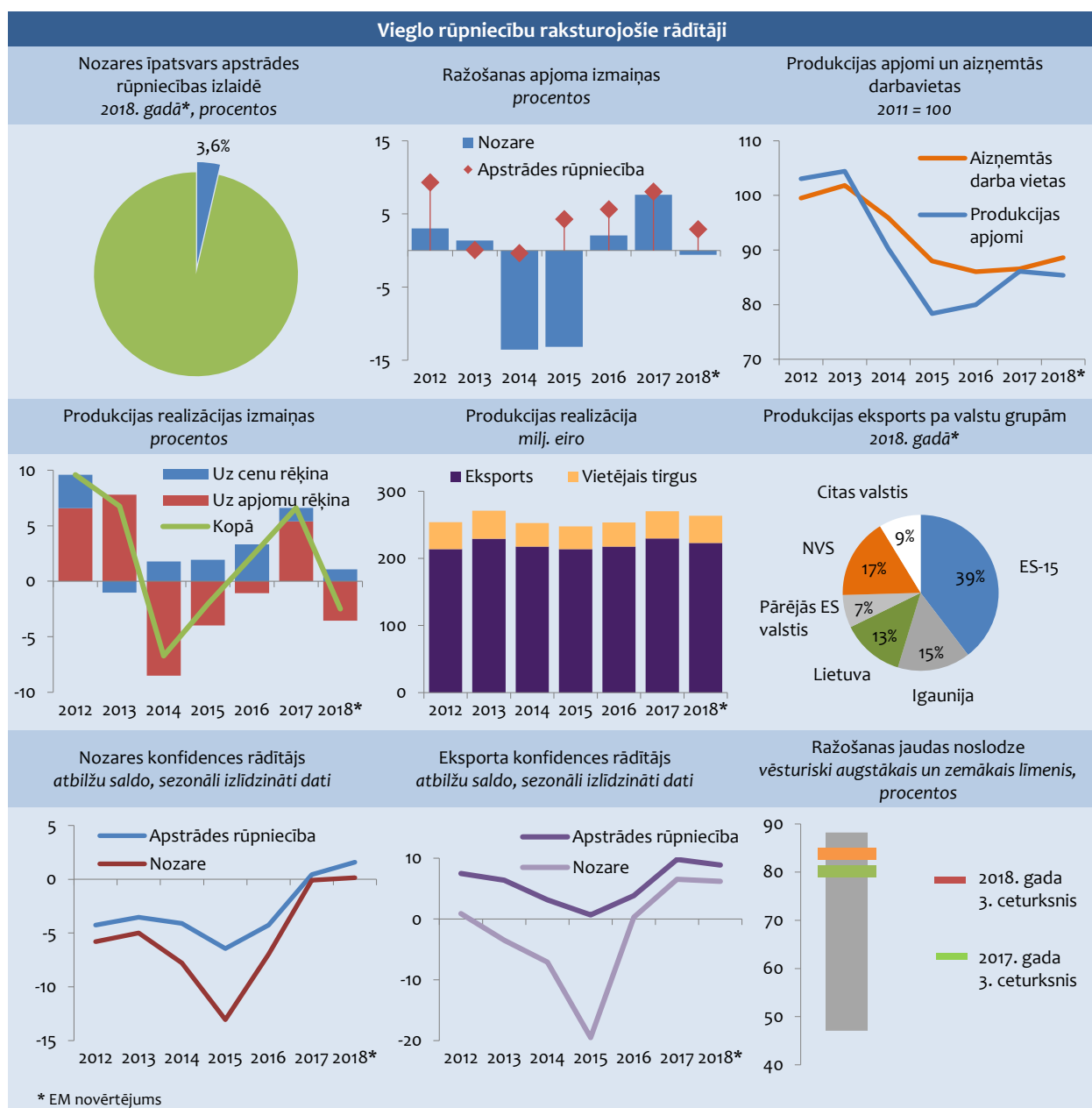
Laika posmā no 2013.-2016. gadam aizņemto darbavietu skaits vieglajā rūpniecībā pakāpeniski samazinājās. Savukārt 2017.-2018. gadā to skaits ir pieaudzis.

Arī konfidences rādītāji pēdējo gadu laikā ievērojami uzlabojas, pēdējo divu gadu laikā sasniedzot pozitīvu nozares attīstības redzējumu.

Jāatzīmē, ka nozares jaudu izmantošanas līmenis ir viens no augstākajiem apstrādes rūpniecībā kopumā.

Nemot vērā nozares realizācijas apjomus eksportējot, tās attīstība ir cieši saistīta ar pieprasījuma izmaiņām un konkurētspēju ārējos tirgos.

4.7. attēls

Kokapstrāde ir lielākā Latvijas apstrādes rūpniecības nozare. Tā veido vairāk nekā ceturto daļu no kopējās rūpniecības izlaides. Pēdējie gadi kokapstrādei ir bijuši salīdzinoši veiksmīgi, arī 2018. gads, kad nozares izlaides apjomi pārsniedz apstrādes rūpniecības vidējos tempus.

Ražotāju cenas kokapstrādē 2015.-2016. gadā samazinājās, kas nedaudz ietekmēja arī realizācijas apjomu pieaugumu. Savukārt 2018. gadā ražotāju cenas strauji pieauga, kas būtiski ietekmēja nozares apgrozījuma pieaugumu.

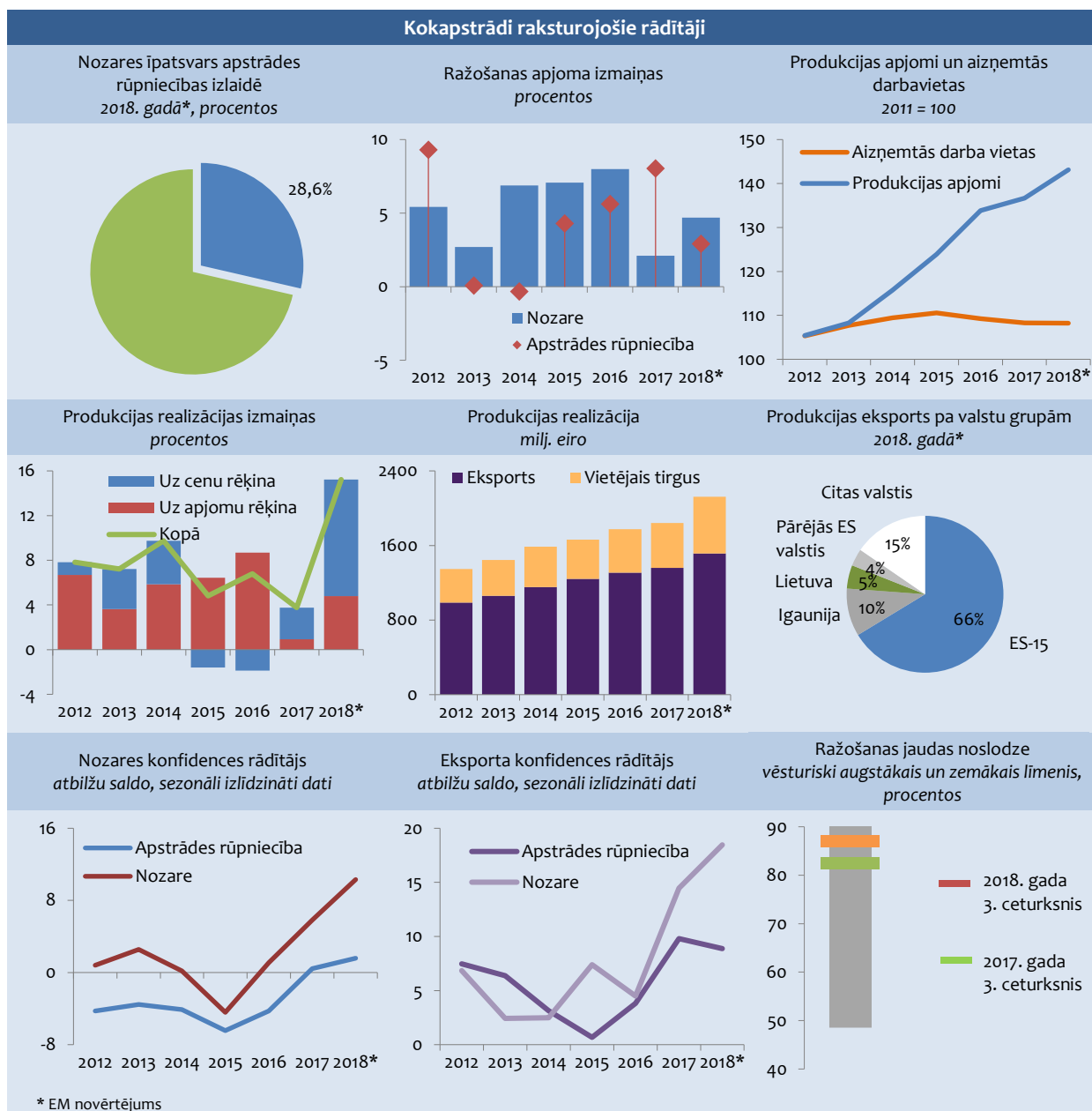
Kokapstrāde ir izteikti eksportorientēta nozare, tās eksports sastāda gandrīz trešo daļu no visas apstrādes rūpniecības eksportētās produkcijas. Tradicionāli šīs nozares eksporta

tirgus ir ES-15 valstis. Jāatzīmē, ka 2018. gadā būtiski palielinājās arī vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi.

Neskatoties uz stabilu nozares izaugsmi, aizņemto darbavietu skaits nozarē pēdējos gados nepieaug, kas liecina par nozares produktivitātes kāpumu.

Nozares konfidences rādītāji pēdējo gadu laikā ir ievērojami virs apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa. Pozitīvi tiek vērtētas arī eksporta iespējas nākotnē. Nozares jaudu izmantošanas līmenis ir augstākais apstrādes rūpniecībā kopumā.

4.8. attēls

Papīra ražošanas un poligrāfijas nozare pakāpeniski pārorientējas no iekšējā tirgus uz eksporta tirgiem. 2018. gadā eksportētas tika aptuveni divas trešdaļas no saražotās produkcijas.

Nozarē ražošanas apjomi pēdējos gados ir svārstīgi. Pēc pieauguma 2016.-2017. gadā 2018. gads ir vērtējams kā negatīvs. 2016.-2017. gadā nozares attīstību pozitīvi ietekmēja būtisks poligrāfijas izlaides pieaugums. Savukārt 2018. gadā vienlīdz strauji samazinājās gan papīra izstrādājumu ražošanas, gan arī poligrāfijas izlaides apjomi.

Nozares apgrozījums pēdējos trīs gadus pakāpeniski pieaug. To būtiski veicina eksportētās produkcijas apjoma pieaugums, savukārt vietējā tirgū realizētā produkcija

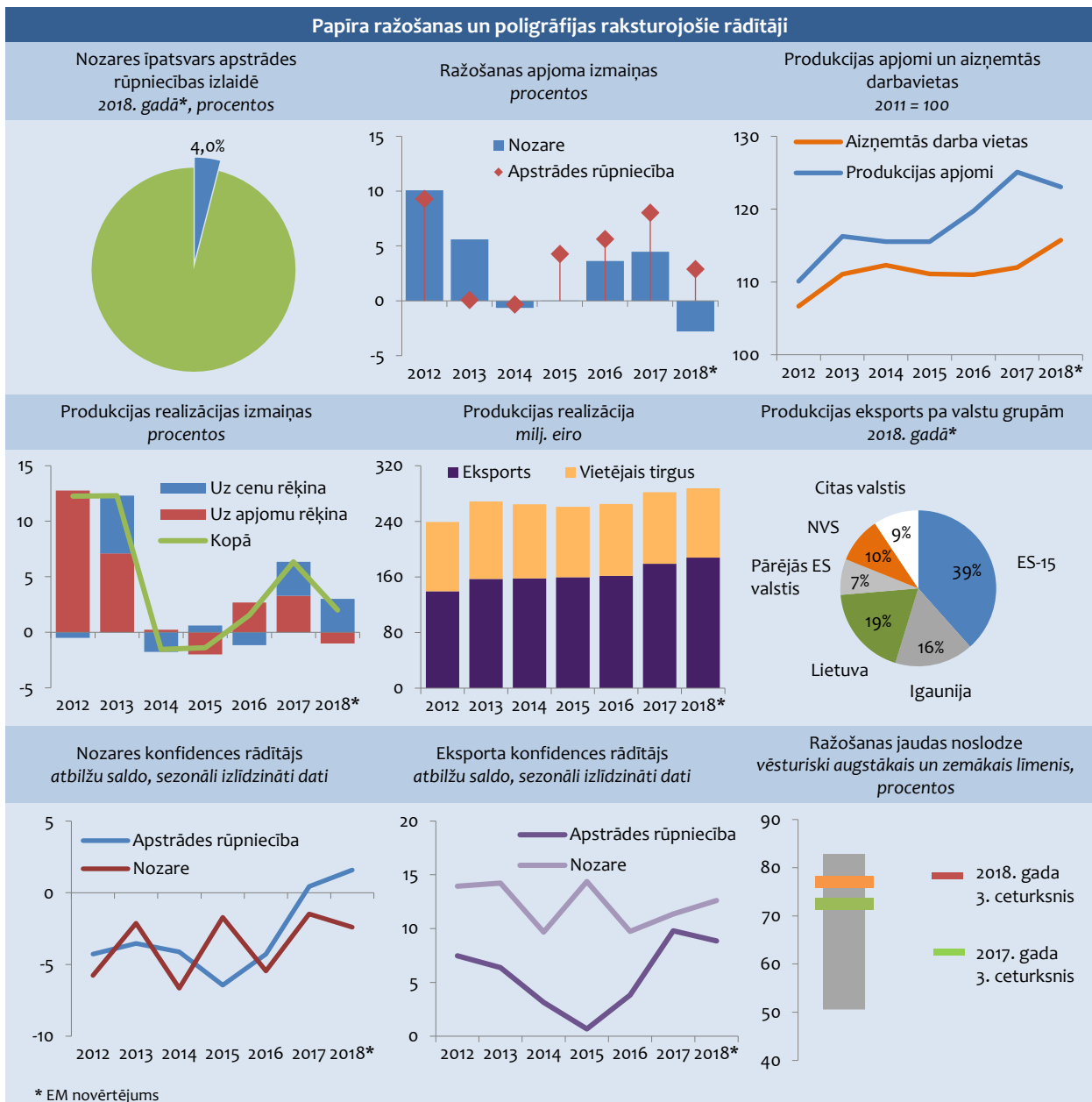
nedaudz samazinās. Galvenais produkcijas noieta tirgus ir ES valstis.

Pēdējo gadu laikā, straujāk nekā apstrādes rūpniecībā vidēji, pieaug arī papīra ražošanas un poligrāfijas nozarē aizņemto darbavietu skaits.

Lai arī nozares konfidences rādītājs gadu laikā ir ļoti svārstīgs, tomēr nozares nākotnes eksporta iespējas tiek vērtētas pozitīvi.

2018. gadā turpināja palielināties arī nozares jaudu izmantošanas līmenis, kas ir līdzīgs kā apstrādes rūpniecībā vidēji.

4.9. attēls

Ķīmiskās rūpniecības nozares izaugsme 2013.-2015. gadā bija vāja. Savukārt 2016.-2017. gadā izlaides apjomi nozarē būtiski pieauga. Tas daļēji skaidrojams ar ekonomiskās situācijas uzlabošanos Krievijā un NVS valstīs kopumā. NVS valstīs ir svarīgs noieta tirgus ķīmiskās rūpniecības produkcijai.

Arī 2018. gads ķīmiskajai rūpniecībai ir veiksmīgs, kad nozares apjomi apsteidz apstrādes rūpniecības izaugsmes tempus. Straujāk pieauga ķīmisko vielu un produktu un gumijas un plastmasas izstrādājumu ražošanas apjomi, savukārt lēnāk – farmācijas nozares ražošanas apjomi.

Gan 2017. gadā, gan 2018. gadā būtiski pieauga nozares realizācijas apjomi. 2017. gadā straujo pieaugumu

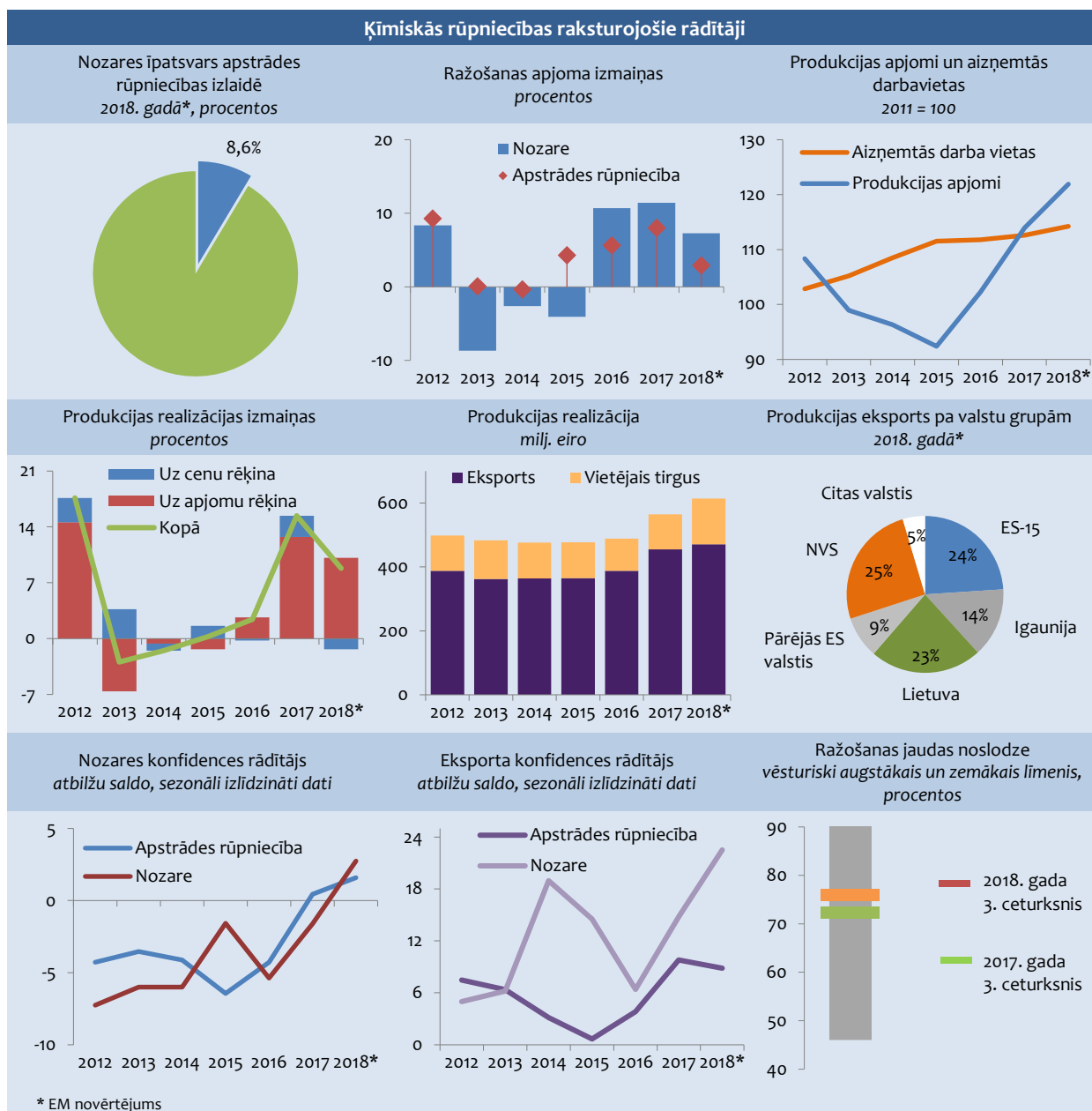
ietekmēja eksportētās produkcijas, bet 2018. gadā vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi palielināšanās.

Ķīmiskās rūpniecība ir vienīgā apstrādes rūpniecības nozare, kurai ik gadu pieaug aizņemto darbavietu skaits. 2018. gadā to skaits pieauga nedaudz straujāk nekā pirms gada.

Pieaugot nozares izaugsmes tempiem, arī konfidences rādītājs ķīmiskajā rūpniecībā uzlabojas. Pēdējos divos gados nozares attīstība tiek vērtēta pozitīvi. Arī nozares eksporta iespējas tiek prognozētas optimistiski.

2017.-2018. gadā pieauga nozares jaudu izmantošanas līmenis, kas ir līdzīgs kā apstrādes rūpniecībā vidēji.

4.10. attēls

Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas nozare ir cieši saistīta ar būvniecības nozares pieprasījumu. 2015. gads nozares attīstībai bija nelabvēlīgs. Savukārt 2016.-2017. gadā nozarē bija vērojama stabila izaugsme. Arī 2018. gads nozarei ir pozitīvs, tā izaugsme ir dinamiskāka nekā apstrādes rūpniecībā kopumā.

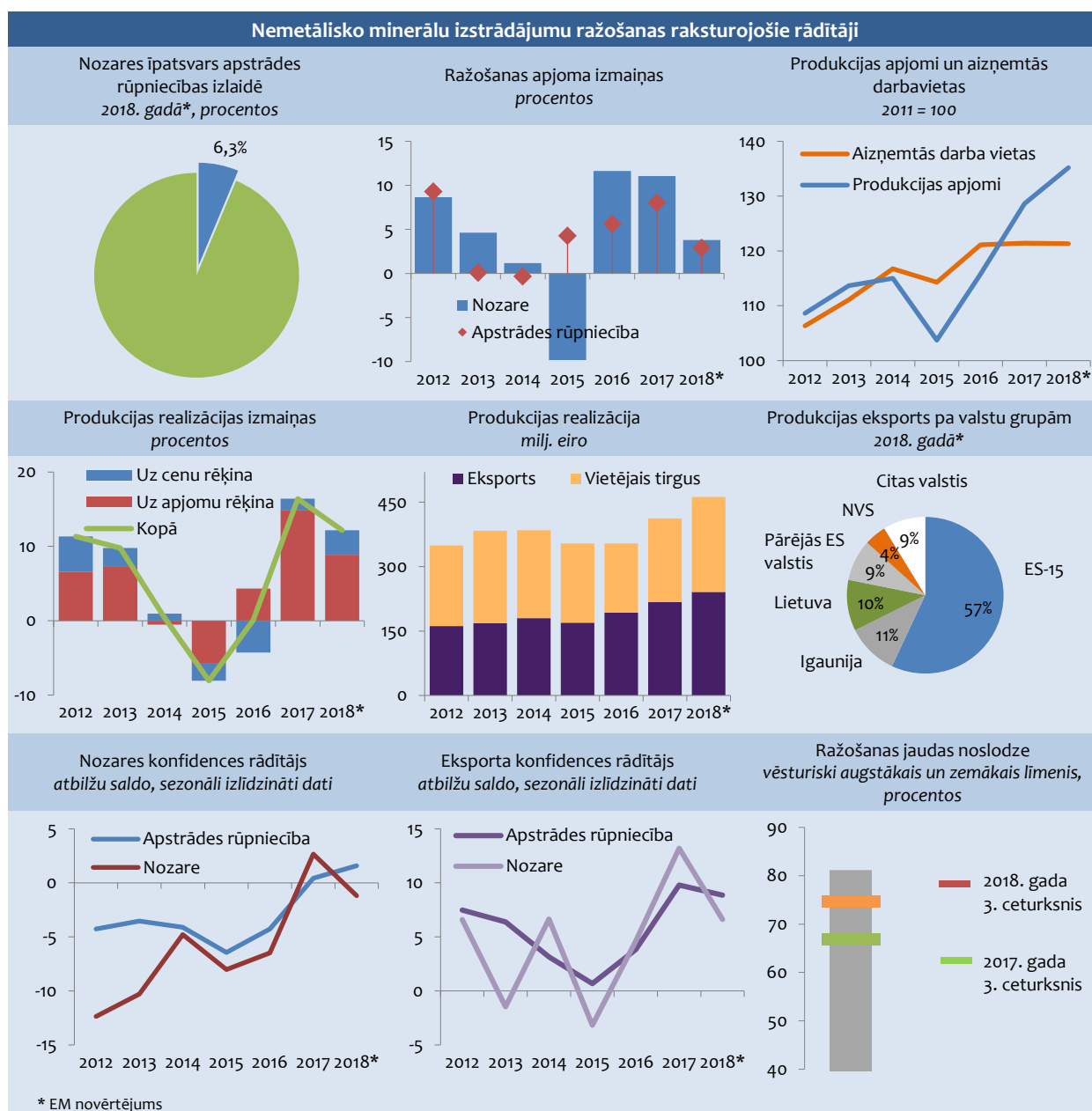
Nozares realizācijas apjomus 2015.-2016. gadā negatīvi ietekmēja cenu samazinājums, savukārt 2017.-2018. gadā realizācijas apjomi būtiski pieauga. Vienlīdz strauji nozares apgrozījums pieauga gan vietējā tirgū, gan arī eksportā. Aptuveni puse no produkcijas tiek realizēta vietējā tirgū. Tomēr nozares eksporta apjomu īpatsvaram pēdējos gados ir tendence palielināties.

Aizņemto darbvietu skaits nozarē līdz 2016. gadam pieauga, savukārt pēdējos divos gados tas nav būtiski mainījies.

Nozares konfidences rādītājs attīstās līdzīgi nozares izaugsmei. 2018. gadā nozares konfidences rādītājs ir pasliktinājies. Tomēr eksporta iespēju vērtējums joprojām ir pozitīvs.

Jaudu noslodzes līmenis nozarē 2015. gadā ievērojami samazinājās, bet 2018. gadā – būtiski pieauga, tomēr joprojām tas ir nedaudz zem apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa.

4.11. attēls

Metālu un metāla izstrādājumu ražošanas nozarei pēckrīzes gados bija būtisks devums kopējā apstrādes rūpniecības izaugsmē. 2013.-2014. gadā nozari ļoti būtiski ietekmēja AS „Liepājas Metalurgs”, viena no lielākajiem apstrādes rūpniecības uzņēmumiem, darbības apturēšana. Savukārt 2015. gadā, atsākoties tās darbībai, nozares izaugsme bija ļoti strauja.

Nozares attīstību būtiski ietekmē arī ES tērauda ražošanas sektora konkurētspējas pasliktināšanās globālajā tirgū. Tomēr 2016.-2018. gadā metālu un metālu izstrādājumu ražošanas nozares apjomi pieauga. 2018. gadā nozares izaugsmi nodrošināja gatavo metālizstrādājumu izlaides pieaugums, savukārt samazinājās metālu ražošana.

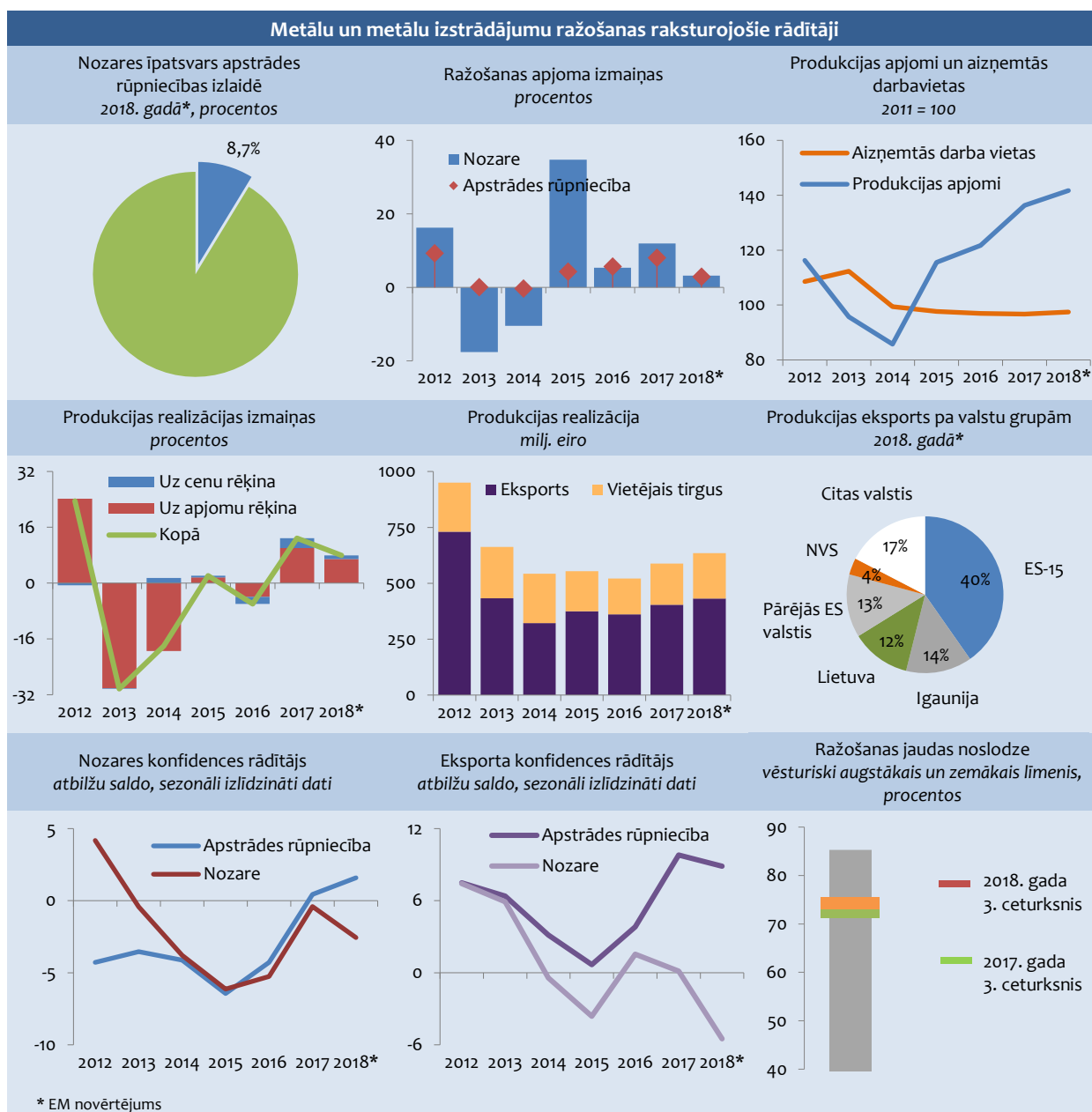
Pēdējo divu gadu laikā pieaug arī nozares apgrozījums, ko pozitīvi ietekmē arī ražotāju cenu izmaiņas nozarē. Nedaudz straujāk pieaug vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi, mērenāk – eksportētā produkcija.

Aizņemto darbavietu skaits metālapstrādes nozarē 2014.-2015. gadā ievērojami samazinājās, savukārt pēdējo divu gadu laikā tas būtiski nemainās.

Metālu un metāla izstrādājumu ražošanas nozares konfidences rādītājs pēdējos gados ir negatīvs. Arī eksporta attīstības iespējas tiek vērtētas salīdzinoši pesimistiski.

Jaudu noslodze metālapstrādes nozarē ir nedaudz zem apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa.

4.12. attēls

Elektrisko un optisko iekārtu ražošana pēdējos gados ir viena no straujāk augošajām apstrādes rūpniecības nozarēm. Lai arī pēdējos gados nozares izaugsmes tempi kļūst lēnāki, tomēr tie joprojām ir ievērojami augstāki nekā apstrādes rūpniecībā vidēji. Desmit gadu laikā nozares īpatsvars apstrādes rūpniecībā ir divkāršojies.

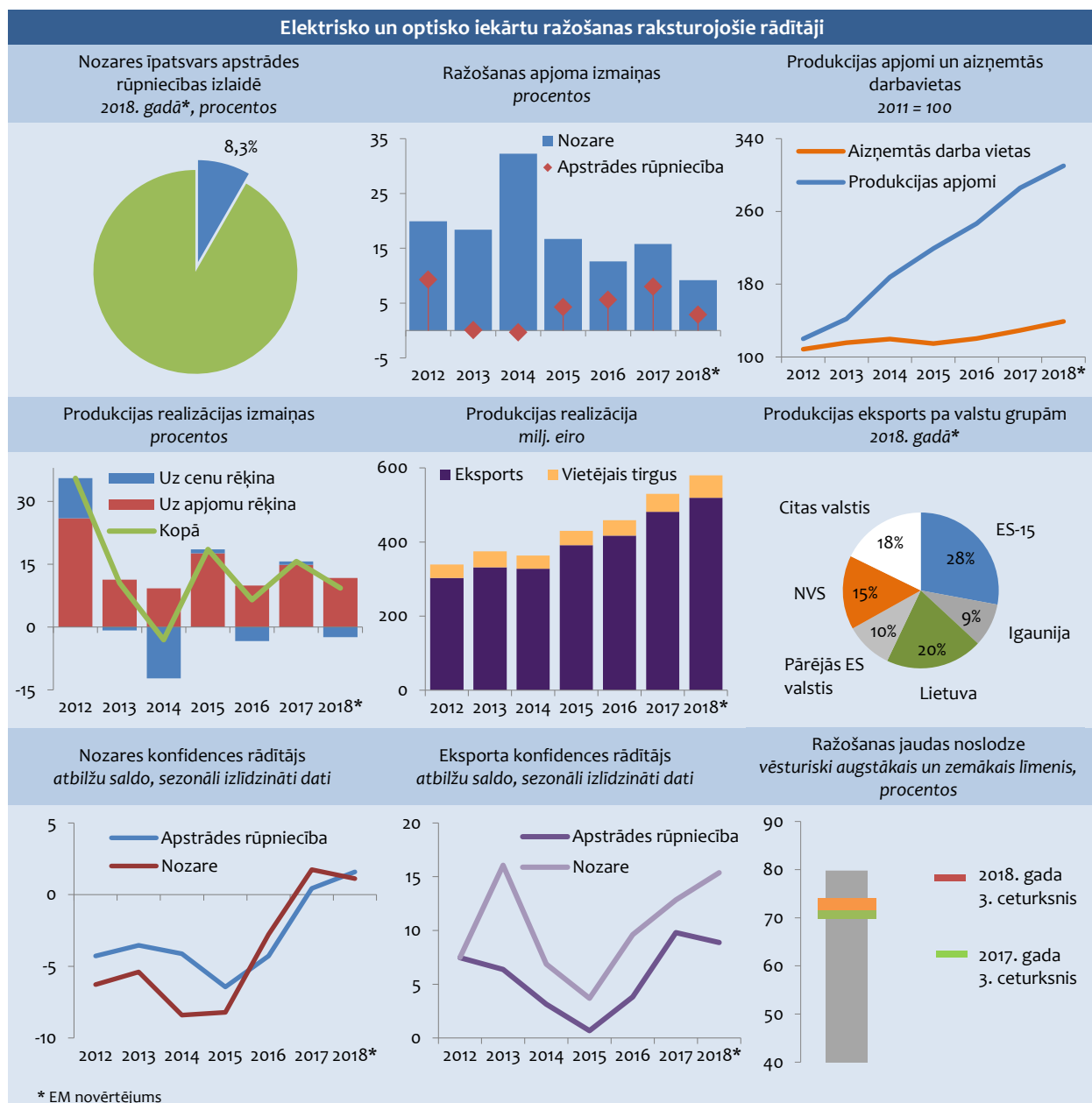
Neskatoties uz ražotāju cenu svārstībām, arī nozares realizācijas apjomi stabili pieaug. Nozares attīstība ir cieši saistīta ar ārējo pieprasījumu, jo vairāk nekā 90% no visas nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēta. Tomēr arī vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi strauji pieaug.

Lai gan lielāko daļu nozares izaugsmes nodrošina produktivitātes kāpums, arī darbavietu skaita pieaugums pēdējos gados ir salīdzinoši straujš. Gan 2017. gadā, gan arī 2018. gadā nozare nodrošināja pusi no visa darbavietu skaita pieauguma apstrādes rūpniecībā.

Pēdējos gados konfidences rādītājs elektrisko un optisko iekārtu ražošanā uzlabojas. 2017.-2018. gadā nozares attīstība tiek vērtēta pozitīvi. Arī nozares eksporta iespējas tiek prognozētas optimistiski.

Lai arī nozares izlaide strauji aug, jaudu izmantošanas līmenis saglabājas nedaudz zemāks kā apstrādes rūpniecībā vidēji.

4.13. attēls

Mašīnu un iekārtu ražošanas nozarē 2013.-2014. gadā pieauguma tempi bija ļoti mēreni, ko ietekmēja vājš ārējais pieprasījums. Pieaugot pieprasījumam, nozares izaugsmes tempi ievērojami uzlabojās un pēdējos gados ir izteikti virs apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa. Izteikti strauja nozares izaugsme bija vērojama 2017. gadā.

2017.-2018. gadā nozares realizācijas apjomi stabili pieaug. Apgrozījumu pozitīvi ietekmēja arī ražotāju cenu palielināšanās. 2018. gadā realizācijas apjomi vietējā tirgū ievērojami samazinājās, tomēr to kompensēja straujš eksportētās produkcijas apjoma kāpums. Jāatzīmē, ka

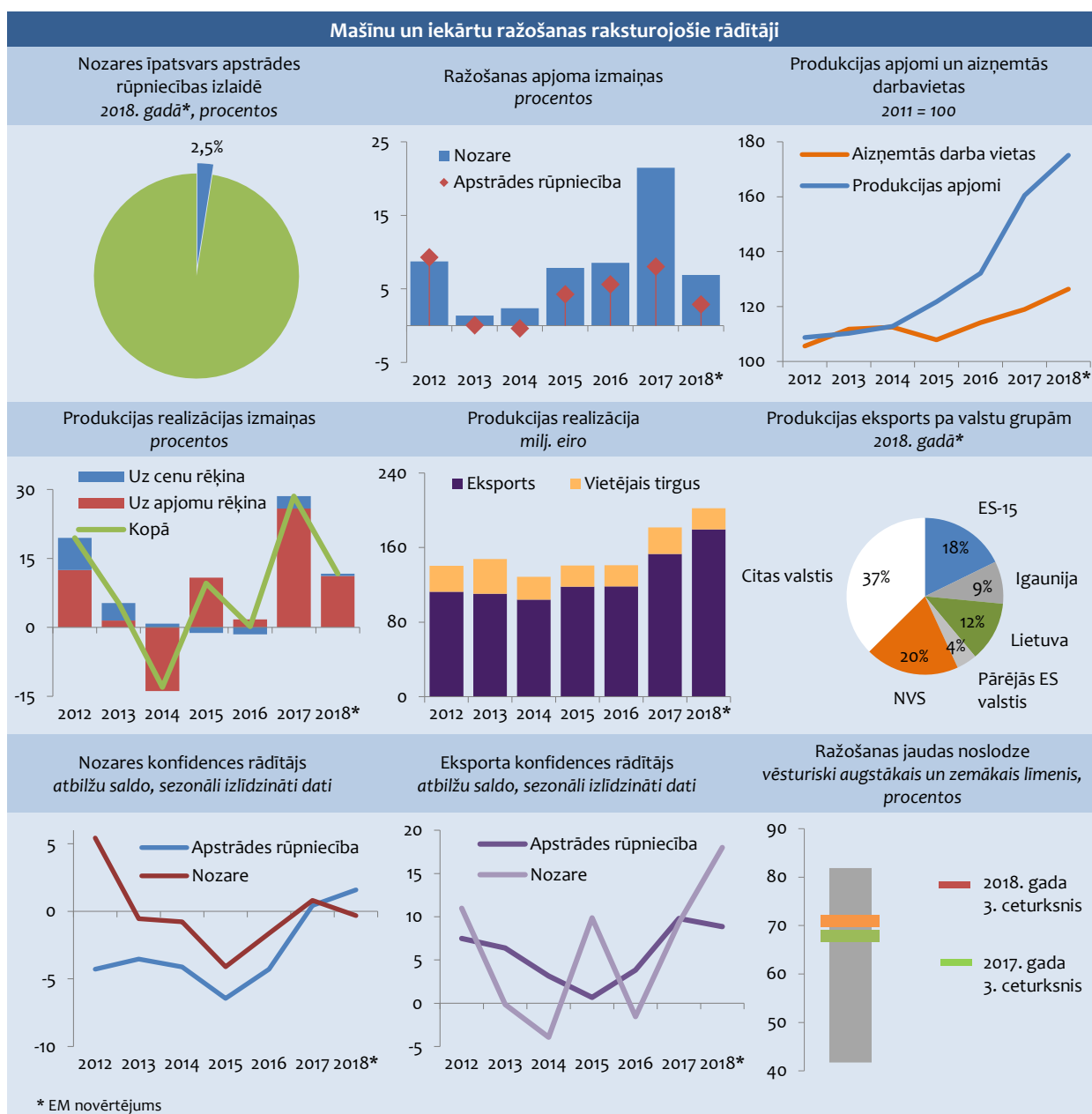
aptuveni 90% no visas nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēta.

Arī aizņemto darbavietu skaits nozarē pieaug. Pēdējos trīs gados nozare ir nodrošinājusi lielu daļu no darbavietu skaita pieauguma apstrādes rūpniecībā.

2017.-2018. gadā nozares attīstība tiek vērtēta piesardzīgi. Savukārt eksporta iespēju potenciāls tiek prognozēts optimistiskāk.

Lai arī nozares izlaide ik gadu pieaug, jaudu izmantošanas līmenis saglabājas zemāks nekā apstrādes rūpniecībā vidēji.

4.14. attēls

Transportlīdzekļu ražošanas nozare izteikti orientējas uz ārējiem tirgiem – vairāk nekā 90% no nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēta. Tā kā nozare lielā mērā ir atkarīga no jauniem pasūtījumiem, tai ir raksturīgas ļoti izteiktas ražošanas apjomu svārstības.

2013.-2016. gadā nozares attīstība stagnēja. Savukārt 2017. gadā, strauji augot ārējam pieprasījumam, nozares izaugsme bija spēcīgākā pēdējo gadu laikā. To būtiski ietekmēja automobiļu un piekabju ražošanas apjomu pieaugums.

Pēdējos trīs gados strauji aug nozares realizācijas apjomi. Pozitīvs devums tās izaugsmei ir arī ražotāju cenām.

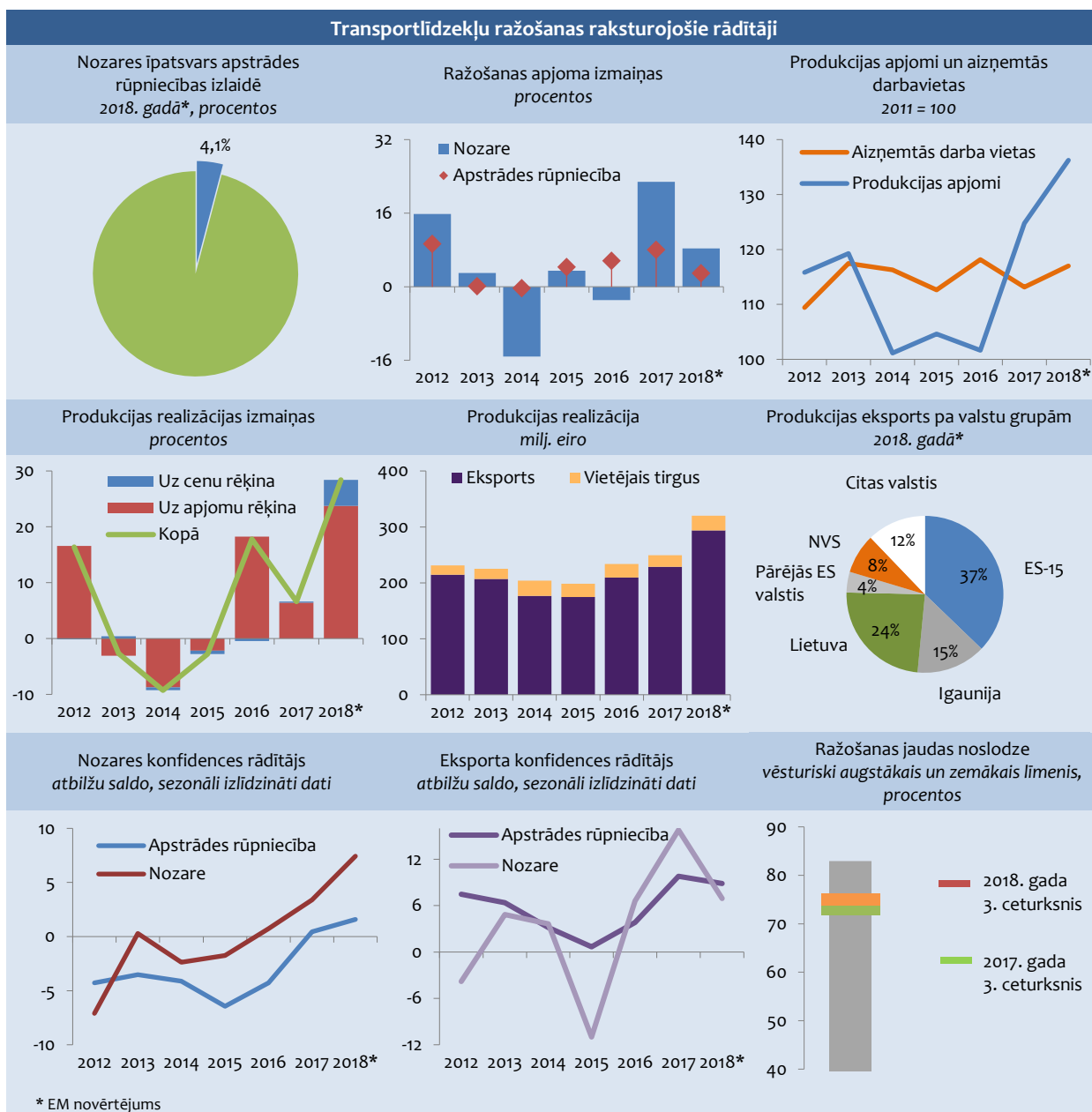
2018. gadā vienlīdz strauji pieauga gan vietējā tirgū, gan arī eksportētās produkcijas realizācijas apjomi.

Aizņemto darbinietu skaits transportlīdzekļu ražošanas nozarē pēdējo gadu laikā būtiski nemainās, kas nozīmē, ka nozares izaugsme pārsvarā tiek balstīta uz produktivitātes pieaugumu.

Konfidences rādītājs nozarē pakāpeniski uzlabojas. Pēdējo trīs gadu laikā nozares attīstība tiek vērtēta pozitīvi. Arī nozares eksporta iespējas tiek prognozētas optimistiski.

Augot nozares ražošanas apjomiem, pieaug arī jaudu izmantošanas līmenis, kas ir līdzīgs kā apstrādes rūpniecībā vidēji.

4.15. attēls

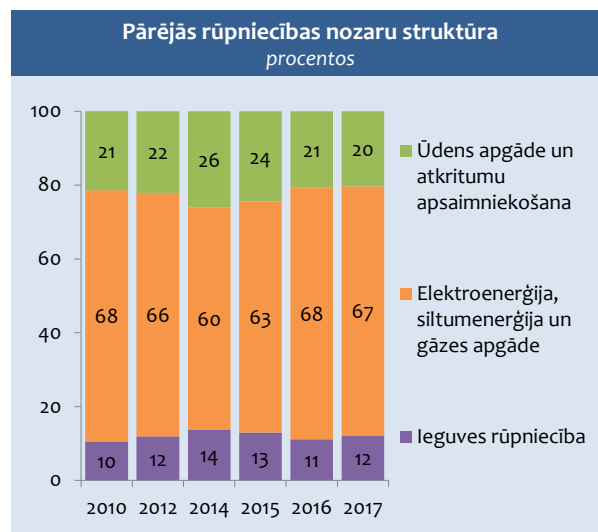
4.3. PĀRĒJĀ RŪPNIECĪBA

Pārējās rūpniecības (ieguves rūpniecība, elektroenerģijas, gāzes apgāde, siltumapgāde un kondicionēšana, ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija) nozaru struktūrā dominē elektroenerģijas un gāzes apgāde. Pārējās rūpniecības nozaru īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā pēc krituma 2011.-2014. gadā kopš 2015. gada pieaug. Elektroenerģijas un gāzes apgādes ražošanas apjomu dinamika ir saistīta ar laika apstākļiem, no kā atkarīgi saražotās elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomi.

Pārējās rūpniecības nozarēs ražošanas apjomi 2010.-2014. gadā saruka. Lielā mērā tas bija saistīts ar laika apstākļiem, kā rezultātā tika saražoti mazāki elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomi. Samazinājās arī ieguves rūpniecības apjomi.

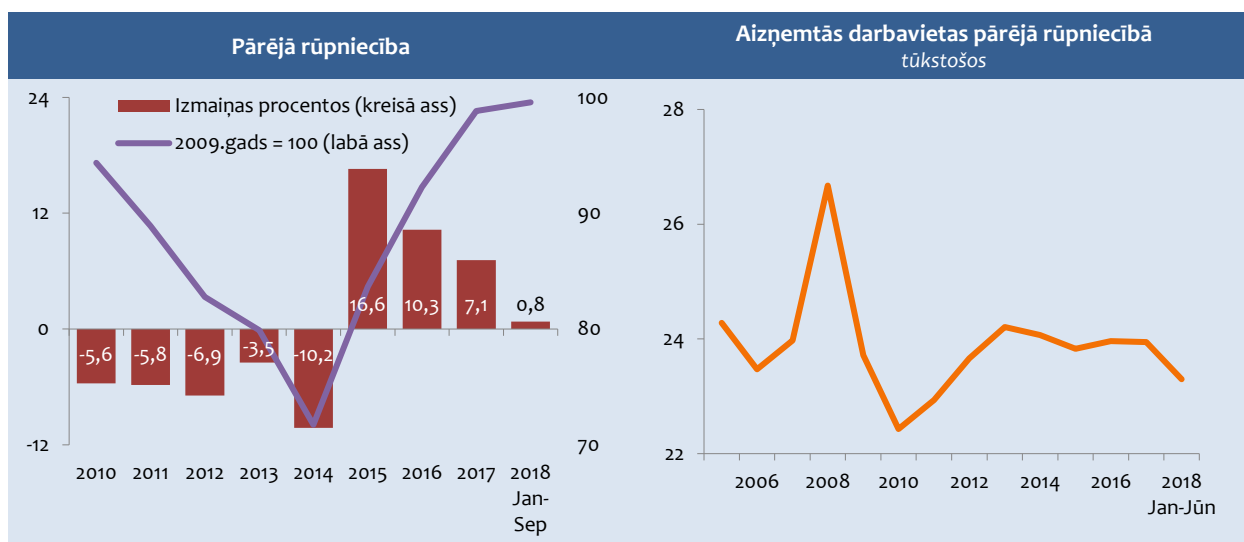
Savukārt kopš 2015. gada pārējās rūpniecības nozarēs vērojams straujš pieaugums. Ņemot vērā, ka 2016.-2017. gadā ziemas mēnešos laika apstākļi bija ievērojami aukstāki, palielinājās patērētās elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomi. 2017. gadā pieauga arī ieguves rūpniecības īpatsvars, ko veicināja būtisks kūdras ieguves apjomu kāpums. 2018. gadā pārējās rūpniecības nozaru izaugsme ir ļoti mērena.

4.16. attēls

Aizņemto darbavieta skaits visās nozarēs kopš krīzes ir palielinājies, bet pēdējos gados darbavietas sarūk ieguves rūpniecībā un elektroenerģijas un gāzes apgādes nozarē.

4.17. attēls

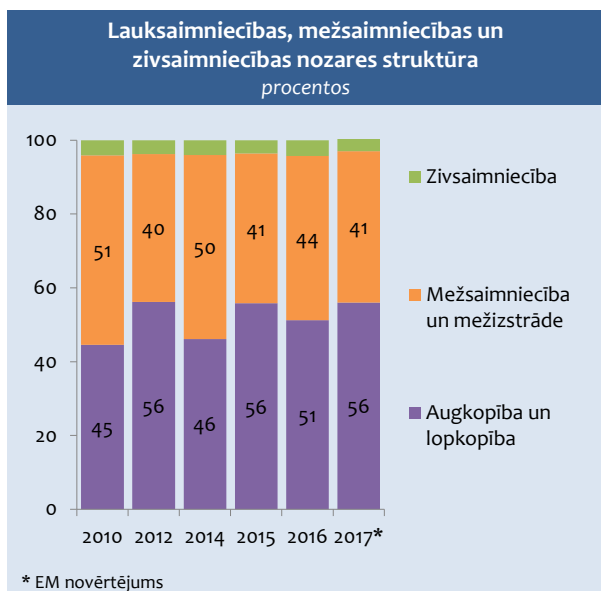
4.4. LAUKSAIMNIECĪBA, MEŽSAIMNIECĪBA UN ZIVSAIMNIECĪBA

Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozares struktūrā dominē lauksaimniecība un mežsaimniecība. Nozares darbība ir cieši saistīta ar laika apstākļiem, tāpēc nozarē kopumā izaugsme ir svārstīga. Nozares īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā pēc krituma

2011.-2013. gadā 2014. gadā pieauga mežsaimniecības apjomu kāpuma dēļ un 2015. gadā – uz lauksaimniecības apjomu kāpuma rēķina. Pēdējos gados nozares īpatsvars samazinās.

2014. gadā lopkopības nozari negatīvi ietekmēja Krievijas noteiktie pārtikas importa ierobežojumi piena produktiem, bet augkopībā pieauga graudu raža, palielinājās arī izaudzēto dārzeņu apjomi. Mežsaimniecības nozari pozitīvi ietekmēja kokapstrādes izaugsme.

4.18. attēls

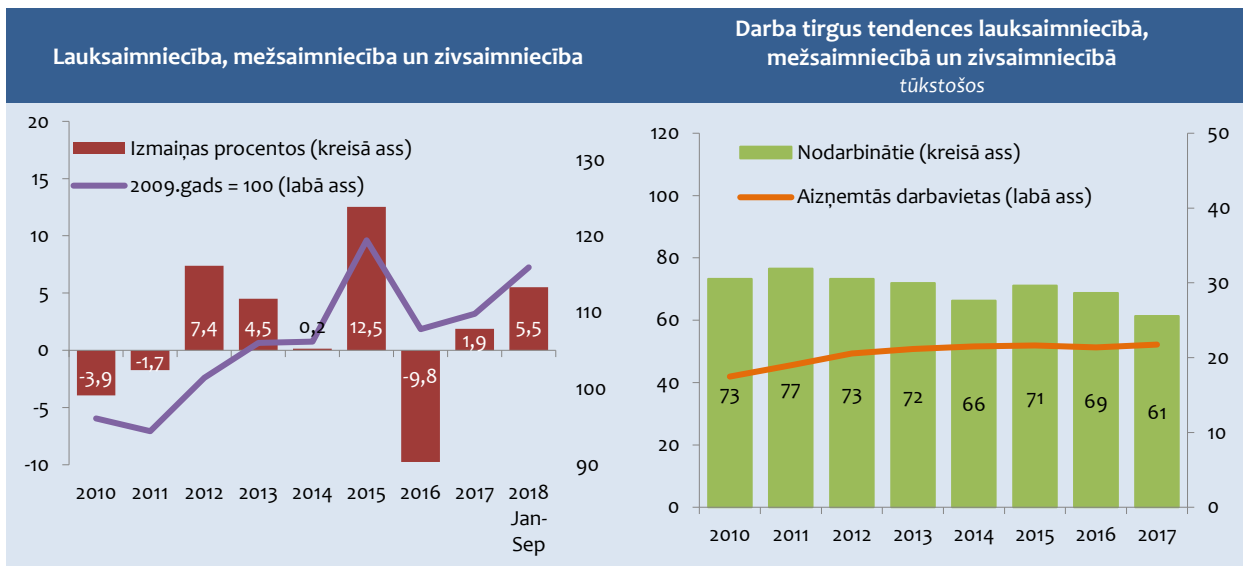

2015. gadā, neraugoties uz Krievijas noteikto embargo pārtikas produktiem, lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē bija strauja izaugsme, ko sekmēja augstākā graudaugu raža Latvijas vēsturē.

2016. gadā, salīdzinot ar 2015. gadu, nozares apjomi strauji samazinājās. Lauksaimniecības produkcijas apjoms samazinājās par 3,4%, ko noteica augkopības produkcijas apjoma kritums par 5,5%. Lopkopības produkcijas apjomi saglabājās nemainīgi. Nelabvēlīgo meteoroloģisko apstākļu ietekmē samazinājās graudaugu raža, tomēr tā bija viena no augstākajām Latvijas vēsturē, augstāka bija tikai 2015. gadā. Neliels kāpums bija dārzeņu ražai. Vienlaikus saruka arī lauksaimniecības produktu cenas, ko galvenokārt ietekmēja augkopības produktu cenu kritums. Jāatzīmē, ka 2016. gadā bija zemākā vidējā piena iepirkuma cena kopš 2010. gada – 215 eiro par tonnu, lai gan gada otrajā pusē tā strauji pieauga. 2016. gadā izcirstās koksnes apjomi saruka par 1%, savukārt mežu atjaunošanas apjomi samazinājās par 7%. Turpināja samazināties arī apaļo kokmateriālu vidējās iepirkuma cenas.

2017. gadā kopumā vērojama ļoti mērena izaugsme. 2017. gadā lauksaimniecības produkcijas apjoms pieauga par 2%, pieauga gan augkopības produkcijas apjomi (par 1,5%), gan lopkopības produkcijas apjomi (par 2,8%). Lai gan nebija labvēlīgi laika apstākļi, 2017. gadā tika sasniegta Latvijas vēsturē otra augstākā vidējā graudaugu ražība, ko noteica tieši ziemāju ražība, jo sējumus paguva novākt pirms nelabvēlīgo laika apstākļu iestāšanās. Savukārt 2017. gada rudens bija īpaši nelabvēlīgs vasarāju graudaugu, kartupeļu un dārzeņu ražībai. Vasarāju ražība bija zemākā pēdējo sešu gadu laikā. Lopkopībā 2017. gadā palielinājās gan eksportēto dzīvo liellopu, gan cūku skaits, neskatoties uz Āfrikas cūku mēra ietekmi. Pieauga arī gaļas, piena un olu ražošanas apjomi.

4.19. attēls

Vienlaikus 2017. gadā būtiski pieauga lauksaimniecības produktu cenas. Tās pieauga visās galvenajās produktu grupās, izņemot pārtikas kartupeļiem un putniem (kautsvārā), kam cenas būtībā palika nemainīgas.

Visstraujāk pieauga piena iepirkuma cenas – par 42,6% (līdz 306 eiro par tonnu).

2017. gadā palielinājās arī izcirstās koksnes apjomi – par 8% un mežu atjaunošanas apjomi – par 5%. Pēc krituma

iepriekšējos trīs gados 2017. gadā palielinājās apaļo kokmateriālu vidējās iepirkuma cenas Latvijā.

2018. gadā vērojams straujš nozares apjomu pieaugums tieši labvēlīgo laika apstākļu un mežsaimniecības nozares straujās izaugsmes dēļ.

Nozarē būtiski samazinās nodarbināto skaits, bet aizņemto darbavietu skaits pieaug un ir pārsniedzis pirmskrīzes līmeni. Tas skaidrojams ar atšķirīgu datu uzskaites sistēmu.

Nodarbināto skaitā tiek iekļautas pašnodarbinātās personas, kas sastāda aptuveni pusi no kopējā nodarbināto skaita lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozarē. Aizņemtās darba vietas pieaug algoto darbavietu kāpuma dēļ, savukārt nodarbināto skaits samazinās pašnodarbināto skaita krituma dēļ, kas nozīmē, ka nozarē arvien vairāk tiek izmantots algots darbspēks.

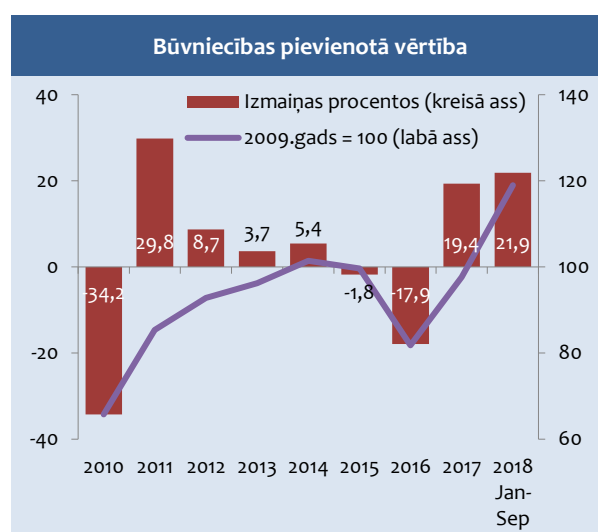
4.5. BŪVNICĪBA

Būvniecības nozares izaugsme ir lielā mērā pakļauta cikliskām svārstībām. Produkcijas apjomi dramatiski samazinājās krīzes laikā, nozares izlaide laika periodā no 2008.-2010. gadam saruka vairāk nekā 2 reizes.

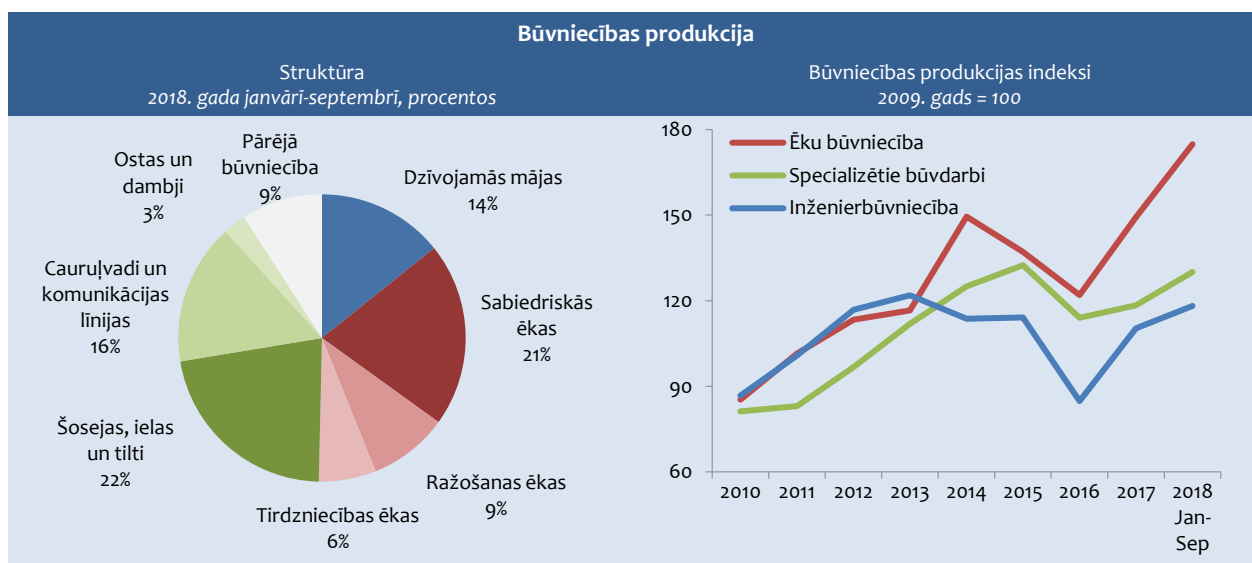
Pieprasījums pēc nozares pakalpojumiem atsāka pieaugt 2011. gadā. Būvniecības nozares atveseļošanās lielā mērā noteica Eiropas Savienības struktūrfondu aktīvāka apguve. Līdztekus iekšējā pieprasījuma pieaugumam nozares attīstību pozitīvi ietekmēja spēja krīzes laikā pārorientēties uz ārējiem tirgiem. Būvniecības produkcijas apjoms ārpus Latvijas 2011. gadā vairāk nekā 5 reizes pārsniedza 2008. gada rādītāju. Būvniecības nozares izaugsme turpinājās laika periodā no 2012.-2014. gadam.

Kopumā šajā laikā nozare diezgan strauji atguvās no krīzes radītā trieciena. Lielā mērā to veicināja publiskie pasūtījumi un Eiropas Savienības struktūrfondi. Vidējais būvniecības produkcijas apjoma ikgadējais pieaugums pēckrīzes periodā no 2011.-2014. gadam bija 11,2%. Jāatzīmē, ka vēl netika sasniegts pirmskrīzes apjoms, nozare 2014. gadā veidoja tikai 70% no pirmskrīzes līmeņa. Būvniecības aktivitātes pieaugums atspoguļojās arī izsniegto būvatļauju skaita pieaugumā.

4.20. attēls

4.21. attēls

Šajā periodā lielākais devums būvniecības nozares attīstībā bija ēku būvju celtniecības apjoma kāpumam (vidēji par 15,4% gadā). Specializēto būvdarbu apjomi auga mērenāk – par 11,5%, galvenās aktivitātes šajā jomā ir ēku nojaukšana un būvlaukuma sagatavošana, elektroinstalācijas ierīkošana, cauruļvadu uzstādīšana un citas līdzīgas darbības, kā arī būvdarbu pabeigšana. Savukārt vislētāk auga inženierbūvniecības apjomi – par 7,5 procentiem.

Nākamos divus gadus būvniecības nozares attīstība apstājās. Tas galvenokārt skaidrojams ar Eiropas Savienības struktūrfondu pārejas periodu, kura laikā mazinājās investīcijas būvniecībā. 2015.-2016. gadā būvniecības produkcijas apjomi vidēji saruka par 8,6% ik gadu. Būvniecības aktivitāte saruka visās grupās, visstraujāk inženierbūvju grupā. Negatīvās tendences noteica arī izsniegto būvatļauju skaita samazinājumu šajos gados.

Būvniecības nozarē 2017. gadā atsākās izaugsme pēc divu gadu pārtraukuma. Būvniecības produkcijas apjomi bija par 18,6% lielāki nekā 2016. gadā. Pozitīva ietekme bija Eiropas Savienības struktūrfondu projektu īstenošanas intensitātes pieaugumam pēc pārejas perioda. Nozares izaugsmi sekmēja galvenokārt inženierbūvju būvniecības un ēku būvniecības palielinājums.

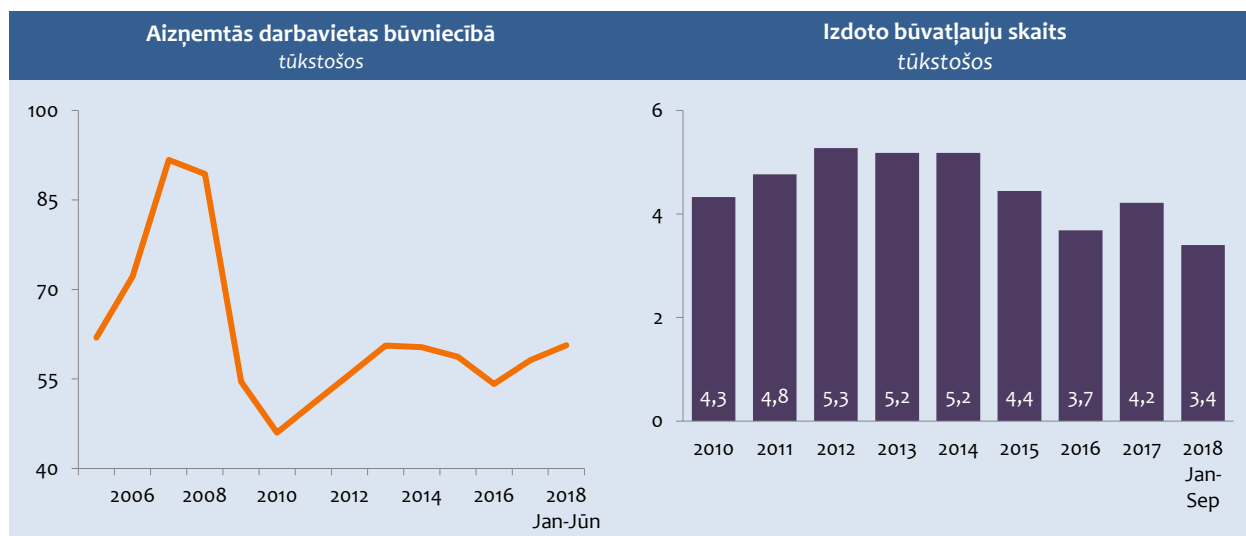
Straujākais pieaugums bija vērojams inženierbūvju būvniecībā. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, būvniecības produkcijas apjomi bija par 30% lielāki. Sagaidāms, ka inženierbūvju būvniecības apjoma pieaugums turpmākajos gados turpināsies, ievērojot Eiropas Savienības struktūrfondu projektu un apjomīgu infrastruktūras projektu īstenošanu.

Ēku būvniecība kopumā pieauga par 22,4%. Specializēto būvdarbu grupā 2017. gadā vērojams lēnākais pieaugums, būvdarbu apjoms ir par 3,9% lielāks kā 2016. gadā.

Nozares attīstība 2018. gadā liecina, ka jau otro gadu būvniecības attīstības tempus var raksturot kā straujus. 2018. gada 3 ceturkšņos būvniecības apjomi par 22,1% pārsniedza iepriekšējā gada attiecīgajā periodā sasniegto. 2018. gadā līdztekus Eiropas Savienības struktūrfondu projektu īstenošanas intensitātes pieaugumam viens no galvenajiem nozari virzošiem faktoriem ir privāto investīciju palielinājums būvniecībā.

Izsniegto būvatļauju skaits arī ir strauji pieaudzis. 2018. gada 3 ceturkšņos kopumā izsniegtas 3402 būvatļaujas, kas bija par 152 vairāk nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Vairāk nekā puse no kopējā izsniegto būvatļauju skaita paredzētas viena dzīvokļa māju būvniecībai.

4.22. attēls

Pēdējā dekādē nozares eksporta potenciāls ir būtiski audzis. 2008. gadā nozare gandrīz pilnībā darbojās iekšējā tirgū, no kopējā būvdarbu apjoma ārpus Latvijas tika veikts mazāk nekā 1%. 2017. gadā jau vairāk nekā 1/10 no būvniecības produkcijas apjoma tika eksportēta.

Pēdējo divu gadu nozares attīstība ir ietekmējusi būvnieku sniegto pakalpojumu cenas. Būvniecības izmaksu indekss 2017. un 2018. gadā pieaug straujāk nekā iepriekšējos gados. Analizējot būvniecības izmaksu pieaugumu, jāsecina, ka lielāko spiedienu uz izmaksām rada strādnieku darba samaksa.

Periodā pirms krīzes būvniecības nozare aktīvi piesaistīja darbiniekus. 2005.-2007. gadam aizņemto darbavietu skaits pieauga par gandrīz 30 tūkst., sasniedzot 91,7 tūkstošos. Nozarē nodarbināto skaits ekonomiskās lejupslīdes laikā tika pakļauts nozīmīgai korekcijai, samazinoties gandrīz 2 reizes.

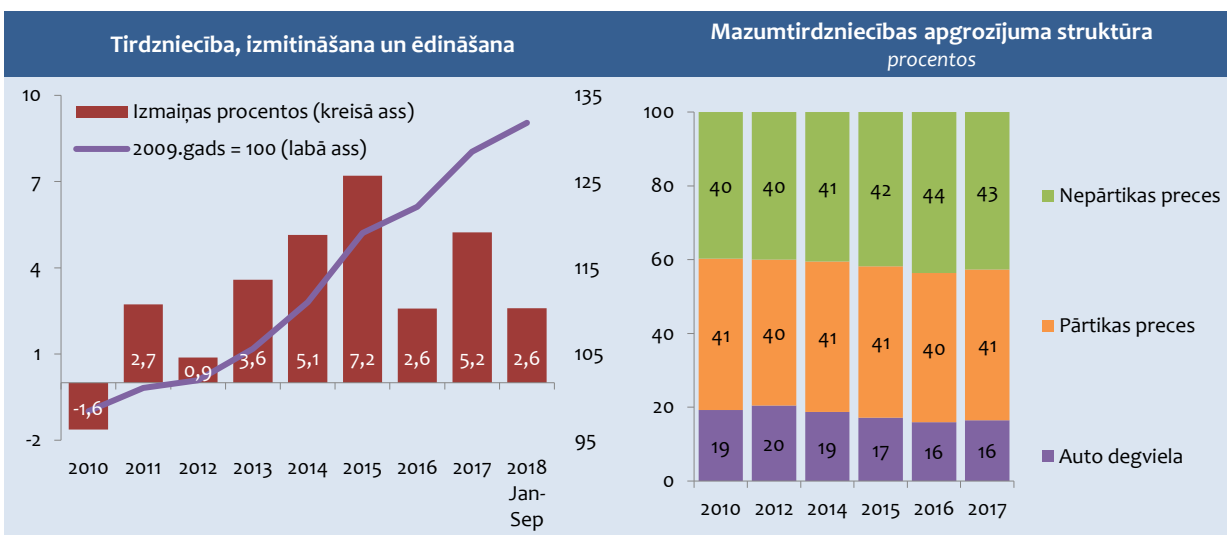
Nodarbināto skaits sāka vienmērīgi palielināties 2011. gadā. Samazinājums bija vērojams 2015. un 2016. gadā, kad notika būvniecības produkcijas izlaides samazināšanās. Kopš 2016. gada nozarē atsākusies darbinieku piesaiste. Šobrīd nodarbināto skaits – aptuveni 60 tūkst. ir lielāks nekā 2010. gadā, taču pieauguma temps bija būtiski lēnāks par produkcijas pieaugumu. Tas nozīmē, ka nozare lielā mērā attīstās uz produktivitātes pieauguma rēķina.

4.6. TIRDZNICĪBA, IZMITINĀŠANA UN ĒDINĀŠANA

Tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozares struktūrā dominē tirdzniecība – aptuveni 90%. Nozarē sniegto pakalpojumu apjomi kopš 2010. gada pieaug. Tirdzniecības nozari pozitīvi ietekmē privātā patēriņa

kāpums un mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugums. Savukārt izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari pozitīvi ietekmē tūrisma nozares attīstība.

4.23. attēls

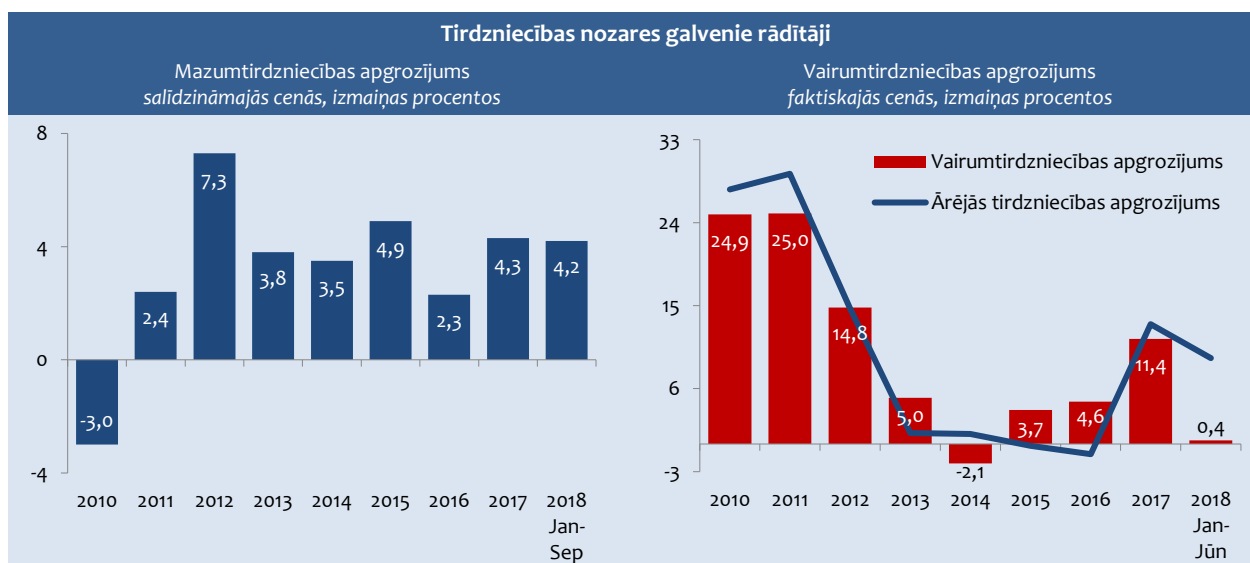

Lai gan mazumtirdzniecības apgrozījums strauji kāpj, kopumā izaugsme tirdzniecībā pēckrīzes gados bija ļoti mērena, straujāks kāpums bija izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumiem, kas 2011. gadā pieauga pat par 15,5 procentiem.

2013.-2015. gados nozarē kopumā bija ļoti strauja izaugsme. Šajā periodā gan tirdzniecībai, gan izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumiem pieauguma tempi bija būtībā līdzīgi – vidēji gadā attiecīgi par 5,2% un 6,3%. Šajā laikā kopējais mazumtirdzniecības apgrozījums palielinājās vidēji

par 4,1% ik gadu. Mazumtirdzniecības apjomi vienlīdz strauji pieauga gan auto degvielas, gan nepārtikas preču grupā, pārtikas precēm apjomu kāpums bija nedaudz lēnāks. Auto degvielas mazumtirdzniecības pieaugumu sekmēja salīdzinoši zemās degvielas cenas, tomēr lielākais devums pieaugumā bija nepārtikas preču mazumtirdzniecības apgrozījuma kāpumam. Savukārt vājākas ārējās tirdzniecības aktivitātes ietekmēja vairumtirdzniecības nozari. Šajā periodā vairumtirdzniecības apgrozījums faktiskajās cenās pieauga tikai vidēji par 2,2% gadā.

4.24. attēls

2016. gadā tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozarē sniegto pakalpojumu apjomu kāpums bija lēnāks nekā iepriekšējos gados. Tirdzniecībā apjomi pieauga par 2,7%, bet izmitināšanā un ēdināšanā – par 1,3%. Neraugoties uz darba samaksas pieaugumu un uzlabojumiem darba tirgū, mazumtirdzniecības apgrozījums 2016. gadā auga mēreni. Kopējo mazumtirdzniecības apgrozījuma dinamiku visbūtiskāk ietekmēja pārtikas mazumtirdzniecības apjomu kritums un degvielas apgrozījuma lēnāks pieaugums. Tas ir skaidrojams ar bāzes efektu, jo pirms gada bija vērojams ļoti straujš degvielas mazumtirdzniecības apjomu pieaugums. Lai gan ārējās tirdzniecības apgrozījums kritās, ko lielā mērā ietekmēja būtiskais cenu samazinājums, it īpaši naftas produktiem, vairumtirdzniecības nozares apgrozījums 2016. gadā pieauga.

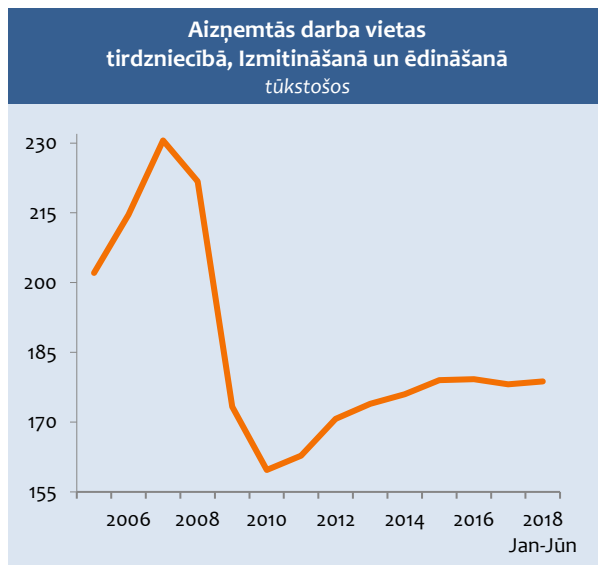
2017. gadā tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozares izaugsme bija straujāka nekā 2016. gadā. To ietekmēja privātā patēriņa kāpums, ko nodrošināja nodarbinātības un būtisks darba samaksas pieaugums. Tirdzniecībā apjomi pieauga par 5,3%, bet izmitināšanā un ēdināšanā – par 4,3%. Straujākais kāpums bija vērojams nepārtikas preču mazumtirdzniecības apjomiem, kas veido 55% no kopējās mazumtirdzniecības. Augot ārējam tirdzniecības apgrozījumam, pieaug arī vairumtirdzniecības apjomi. Vairumtirdzniecības nozares apgrozījums 2017. gadā pieauga būtiski – par 11,4 procentiem.

2018. gadā turpinājās nozares izaugsme. Tirdzniecībā 2018. gada trīs ceturkšņos apjomi pieauga par 2,2%, bet izmitināšanā un ēdināšanā – par 5,8%. Mazumtirdzniecības apgrozījums 2018. gada deviņos mēnešos pieauga par

4,2%. Straujākais kāpums bija vērojams pārtikas mazumtirdzniecības apjomiem. Savukārt nepārtikas preču apgrozījums joprojām nodrošināja lielāko devumu no kopējā mazumtirdzniecības apgrozījuma pieauguma. Vairumtirdzniecības nozares apgrozījums būtībā saglabājās iepriekšējā gada attiecīgā perioda līmenī.

Lielākais aizņemto darbavietu īpatsvars ir tirdzniecībā, bet pēdējos gados tas sarūk, darbavietām straujāk pieaugot izmitināšanas un ēdināšanas nozarē.

4.25. attēls

4.7. TRANSPORTS UN UZGLABĀŠANA

Transporta un uzglabāšanas nozare ir cieši saistīta ar starptautiskajiem pārvadājumiem, tajā skaitā pa dzelzceļu pārvadāto kravu, kā arī ostās saņemto un nosūtīto kravu apjomiem.

Pēc straujā kāpuma pēckrīzes periodā nozare laika periodā no 2012. līdz 2017. gadam pieauga tikai par 1%, ko ietekmēja tranzīta kravu pārvadājumu samazināšanās, galvenokārt Krievijas transporta politikas un pieaugošas konkurences dēļ. Krievija jau kopš deviņdesmito gadu beigām izvirzīja mērķus attīstīt savu transporta infrastruktūru tā, lai nodrošinātu neatkarību no tranzīta valstīm.

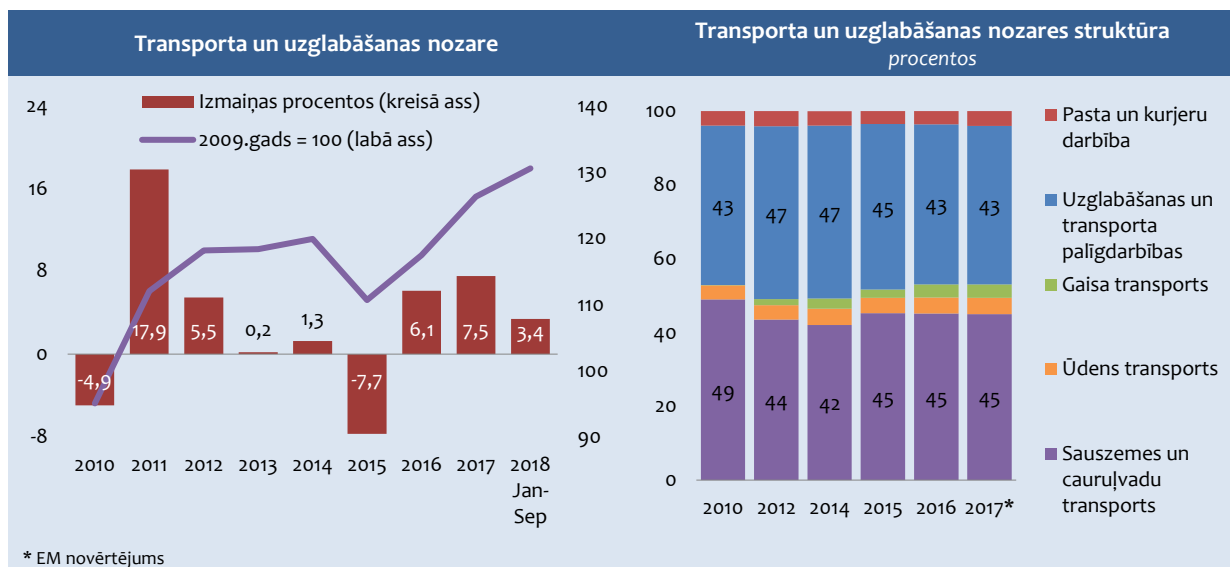
Neskatoties uz tranzīta kravu kritumu dzelzceļā un ostās, pēdējos gados nozares pieaugumu noteica

autopārvadājumu kravu kāpums, kā arī pasažieru pieaugums lidostā un jūras ostās.

2017. gadā nozares apjomu kāpums bija straujākais kopš pēckrīzes perioda. Pasažieru pārvadājumi palielinājās par 11%, uzglabāšanas un transporta palīgdarbības – par 10%, pasta un kurjeru darbības – par 14%, kravu pārvadājumi – par 2 procentiem.

2018. gada trīs ceturkšņos turpinās nozares izaugsme. Nozares pieaugumu noteica pasažieru pieaugums lidostā un jūras ostās. Pasažieru pārvadājumi palielinājās par 13,5%, pasta un kurjeru darbības – par 21,5%, uzglabāšanas un transporta palīgdarbības – par 0,3%, kravu pārvadājumi – par 1,8 procentiem.

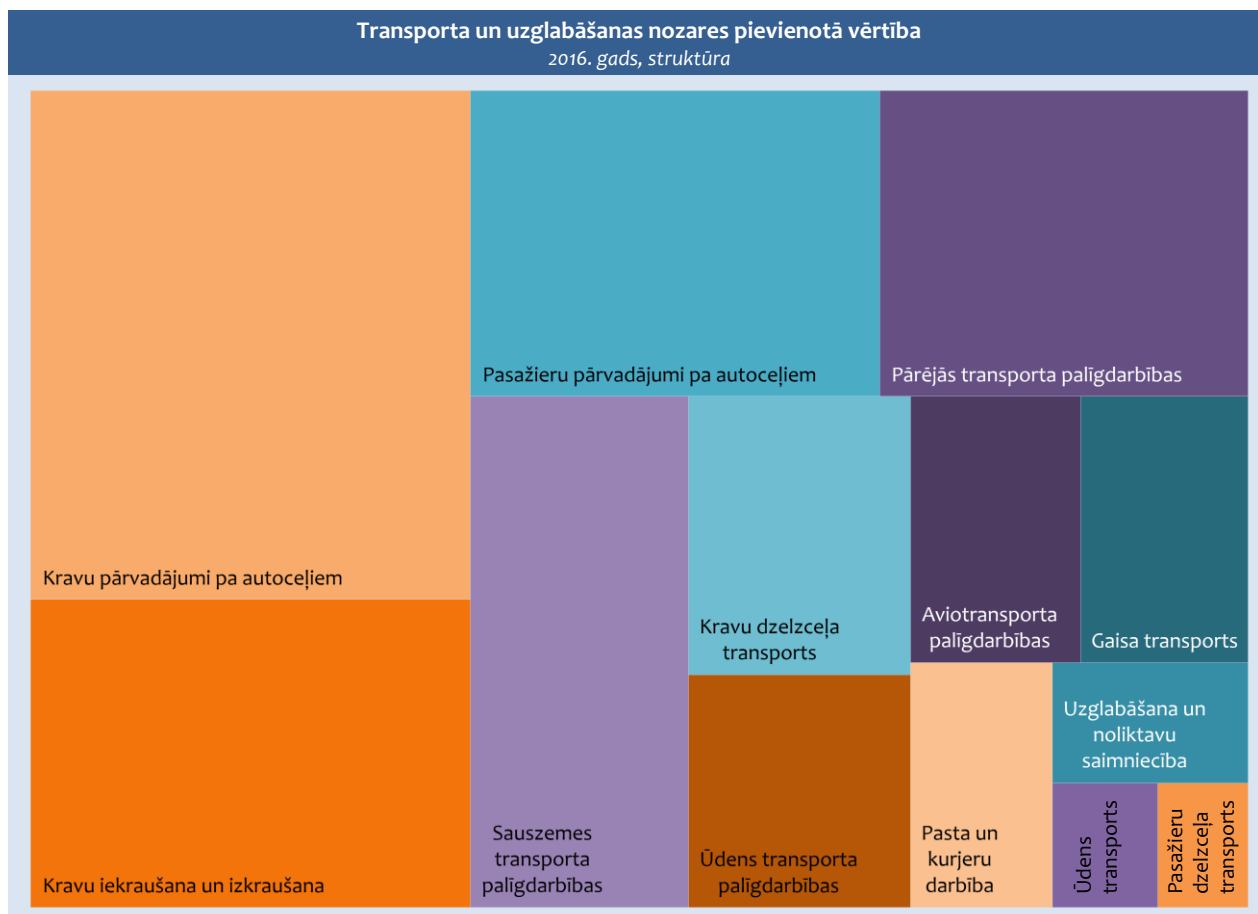
4.26. attēls

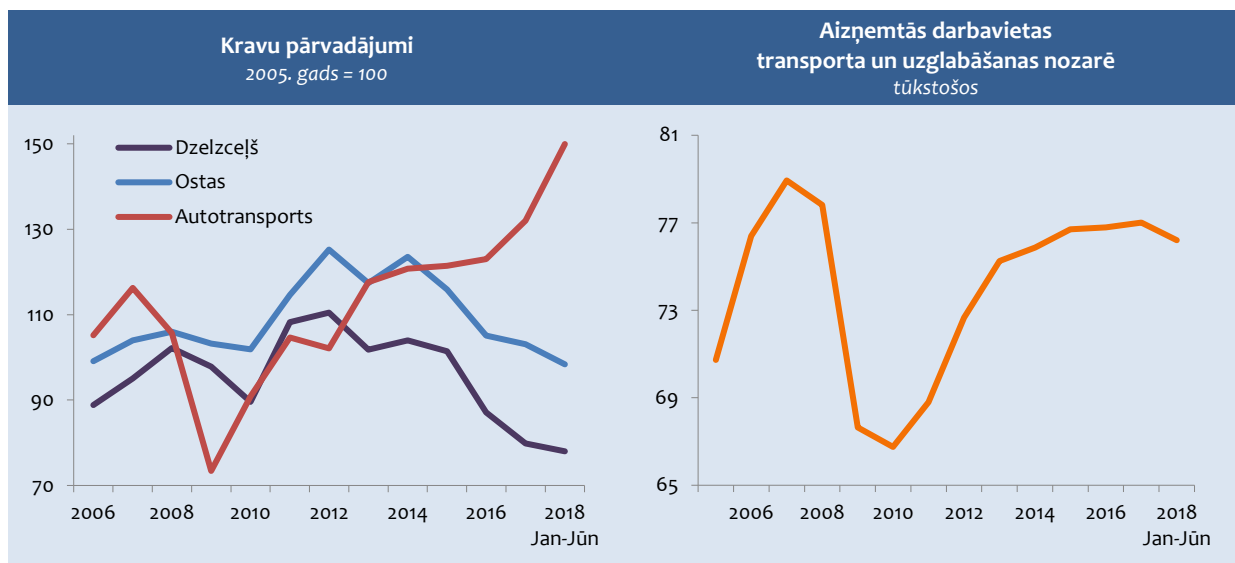
Lielākais aizņemto darbavietu īpatsvars transporta un uzglabāšanas nozarē ir sauszemes un cauruļvadu transporta nozarē un uzglabāšanas un transporta palīgdarbības, kur

pēdējos gados aizņemto darbavietu skaits būtībā nemainās. Straujākais aizņemto darbavietu skaita kāpums pēdējos gados ir gaisa un ūdens transporta nozarēs.

4.27. attēls

4.28. attēls

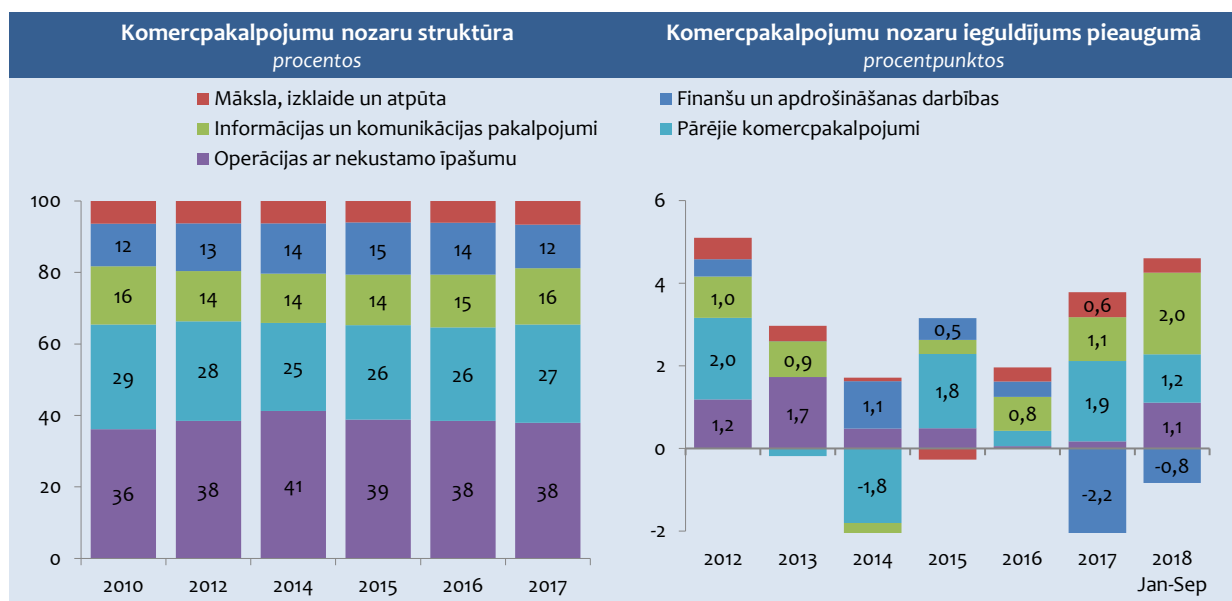
4.8. KOMERCPAKALPOJUMI

Komerccpalpojumu (informācijas un komunikācijas pakalpojumi, finanšu un apdrošināšanas darbības, operācijas ar nekustamo īpašumu, profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi un administratīvā darbība, māksla, izklaide un atpūta) nozaru struktūrā dominē operācijas ar nekustamo īpašumu.

2011.-2013. gadā komerccpalpojumu nozarēs bija vērojama strauja izaugsme. Pakalpojumu apjomi pieauga

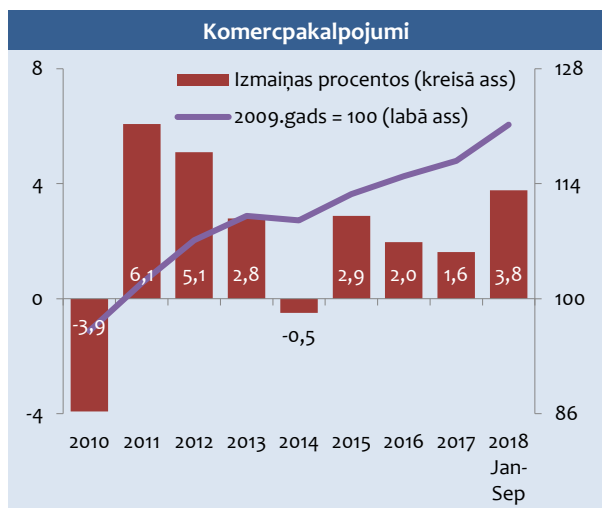
vidēji par 4,6% gadā. Tie pieauga visās galvenajās komerccpalpojumu nozarēs, izņemot finanšu un apdrošināšanas darbības. Savukārt 2014. gadā komerccpalpojumu nozares apjomi samazinājās, ko noteica apjomu kritums informācijas un komunikācijas pakalpojumos, profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu un administratīvajās darbībās. Kopš 2015. gada komerccpalpojumu nozaru apjomi stabili pieauga, lai gan tie ir mērenāki nekā pēckrīzes periodā.

4.29. attēls

2017. gadā pakalpojumu apjomi komercpakalpojumu nozarēs pieauga lēnāk nekā 2016. gadā. Pieaugumu pamatā noteica izaugsme profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarēs un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībās, savukārt apjomi strauji samazinājās finanšu un apdrošināšanas darbībās, ko lielā mērā noteica gan nerezidentu biznesa apjoma samazināšanās Latvijā, gan banku apvienošana un nodarbināto skaita samazināšanās.

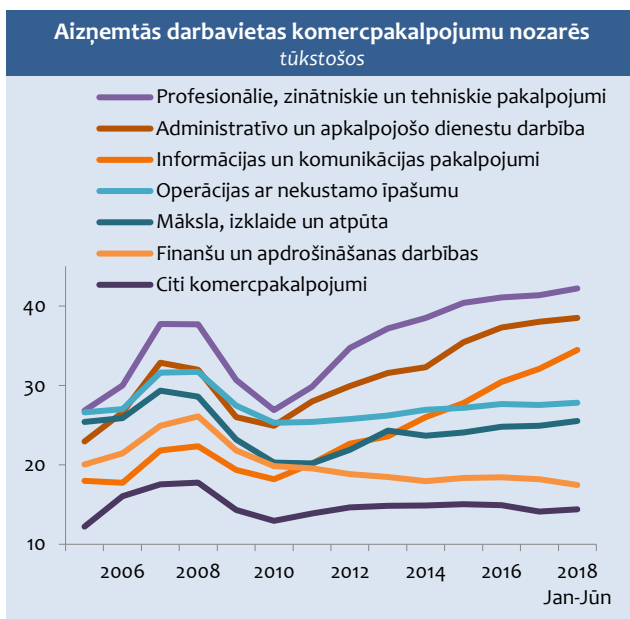
4.30. attēls

2018. gadā pakalpojumu apjomi komercpakalpojumu nozarēs pieauga straujāk nekā 2017. gadā. Pieaugumu pamatā noteica izaugsme informācijas un komunikācijas

pakalpojumu nozarē, savukārt apjomi turpināja samazināties finanšu un apdrošināšanas darbībās.

4.31. attēls

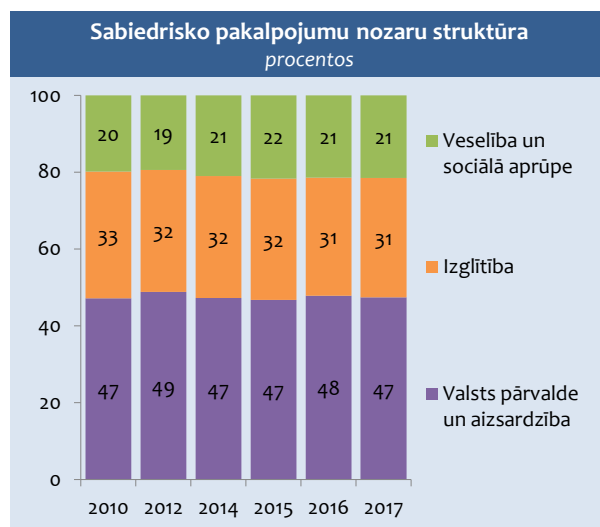
Lielākais aizņemto darbinieku īpatsvars komercpakalpojumu nozarēs ir profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos, administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībās un informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarēs, kur ir arī pēdējos gados visstraujākais aizņemto darbinieku skaita kāpums.

4.9. SABIEDRISKIE PAKALPOJUMI

Sabiedrisko pakalpojumu (valsts pārvalde un aizsardzība, izglītība, veselība un sociālā aprūpe) nozaru struktūrā dominē valsts pārvalde un aizsardzība. Valdības apņemšanās turpināt mazināt valsts budžeta deficītu pēckrīzes periodā ierobežoja strauju izdevumu pieaugumu. 2012. gadā sabiedrisko pakalpojumu apjomi samazinājās, ko ietekmēja apjomu kritums valsts pārvaldē un aizsardzībā. Palielinoties valdības izdevumiem, kopš 2013. gada sabiedrisko pakalpojumu nozarēs vērojams stabils pieaugums. Lēnāks pieaugums bija vērojams 2015. gadā, kad stabils apjomu kāpums bija tikai veselības aprūpē.

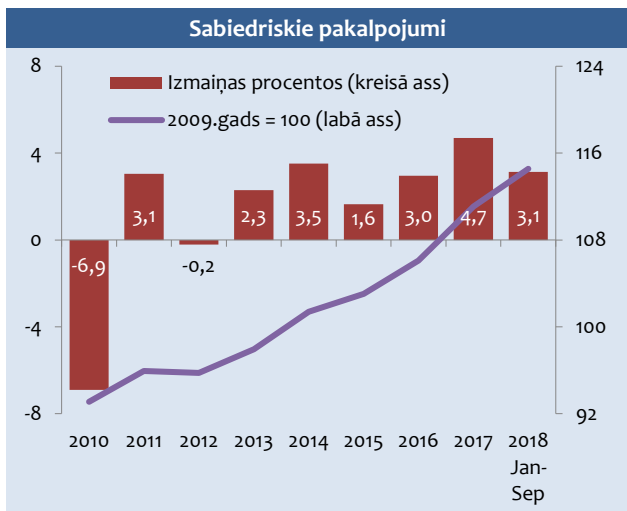
2017. gadā sabiedrisko pakalpojumu izaugsme bija straujāka kopš 2006. gada. Kopš 2010. gada nozares apjomi pieauga vidēji par 2,6% gadā, straujākais kāpums bija veselības aprūpē, bet lēnākais – valsts pārvaldē un aizsardzībā. Arī 2018. gadā nozare turpināja strauji augt. Pēdējos gados būtiski pieaudzis valsts patēriņš valsts aizsardzības spēju palielināšanai, veselībai un izglītībai.

4.32. attēls

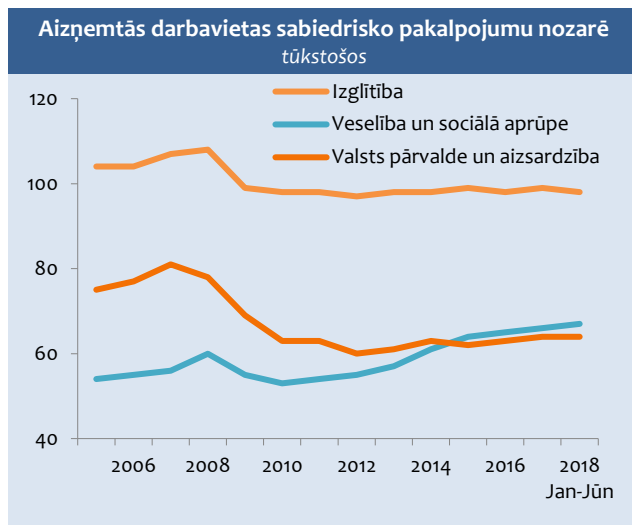

Lielākais aizņemto darbavietu īpatsvars ir izglītībā, savukārt valsts pārvaldē un veselības aprūpē tas ir līdzīgs. Straujākais darbavietu kāpums pēdējos gados vērojams veselības aprūpē, bet valsts pārvaldē un izglītībā saglabājies nemainīgs.

4.33. attēls

4.34. attēls

5. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS PROGNOZES

TAUTSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBA 2019. GADĀ¹

Pēc mērenas izaugsmes no 2013. līdz 2016. gadam 2017. gadā IKP pieauguma tempi palielinājās, un ekonomikas izaugsme sasniedza 4,6%. Vērtējot jaunākos statistikas datus, arī 2018. gadā sagaidāms, ka IKP pieauguma tempi būs 4,6%. Savukārt 2019. gadā tautsaimniecības attīstības tempi var palēnināties, ko galvenokārt ietekmēs lēnāka izaugsme lielākajos Latvijas eksporta tirgos un aizvien pieaugošā nenoteiktība ārējā vidē.

Latvijas tautsaimniecības attīstība ir cieši saistīta ar eksporta paplašināšanās iespējām. Kopumā ES valstīs tiek prognozēts, ka izaugsmes tempi 2019. gadā būs lēnāki nekā 2018. gadā. Eksporta dinamiku ierobežos arī vājais pieprasījums NVS valstu tirgos. Nozīmīgs eksporta attīstības virziens ir trešās valstis, bet pašlaik to īpatsvars eksporta struktūrā joprojām ir salīdzinoši neliels. Kopumā nenoteiktība ārējos tirgos neļauj cerēt uz jūtamu eksporta iespēju paplašināšanos, un 2019. gadā eksporta pieauguma tempi salīdzināmās cenās varētu būt lēnāki nekā 2018. gadā. Sagaidāms, ka pakalpojumu eksporta pieauguma tempi būs straujāki nekā preču eksporta kāpums. Lēnāks pieprasījuma pieaugums ārējos tirgos, kā arī strauji augošās darbaspēka izmaksas un lēnais produktivitātes kāpums aizvien vairāk iezīmē Latvijas ražotāju globālās konkurētspējas nozīmi turpmākai izaugsmei.

Ekonomikas attīstībai nozīmīgas ir investīcijas. 2017. un 2018. gadā investīciju pieauguma tempi ievērojami pārsniedza 10% robežu. Ņemot vērā augsto bāzes efektu, 2019. gadā investīciju kāpums varētu būt lēnāks un sasniegt 6%. Pieaugumu veicinās ES struktūrfondu ieguldījumi un privāto investoru realizētie projekti. Straujāku investīciju pieaugumu ierobežos uzņēmēju nogaidošā attieksme saistībā ar pieaugošo nenoteiktību ārējā vidē, kā arī joprojām banku piesardzīgā kreditēšanas politika.

Privātā patēriņa pieaugumu turpinās ietekmēt uzlabojumi darba tirgū – nodarbinātības un darba samaksas kāpums. 2019. gadā, līdzīgi kā iepriekšējos divos gados, mājsaimniecību patēriņš varētu augt par 3,8%, tādējādi nodrošinot būtiskāko devumu kopējā ekonomikas izaugsmei.

Nozaru griezumā 2019. gadā izaugsme saglabāsies apstrādes rūpniecībā, tomēr pieauguma tempi nebūs strauji, ko noteiks situācija eksporta tirgos. Līdzīgi kā investīcijām arī būvniecības nozarē pieauguma tempi būs lēnāki nekā 2018. gadā, taču joprojām salīdzinoši strauji. Transporta nozarē izaugsmes tempi būs mēreni – nozares attīstība lielā mērā būs atkarīga no ģeopolitiskās situācijas reģionā. Savukārt labi izaugsmes rādītāji sagaidāmi ar pakalpojumu eksportu saistītās nozarēs – izmīnāšanas un

ēdināšanas pakalpojumos un IT nozarē. Stabila izaugsme 2019. gadā paredzama arī ar privāto patēriņu saistītām un uz iekšējo tirgu orientētām nozarēm – mazumtirdzniecībai u.c. komercpakalpojumu nozarēm.

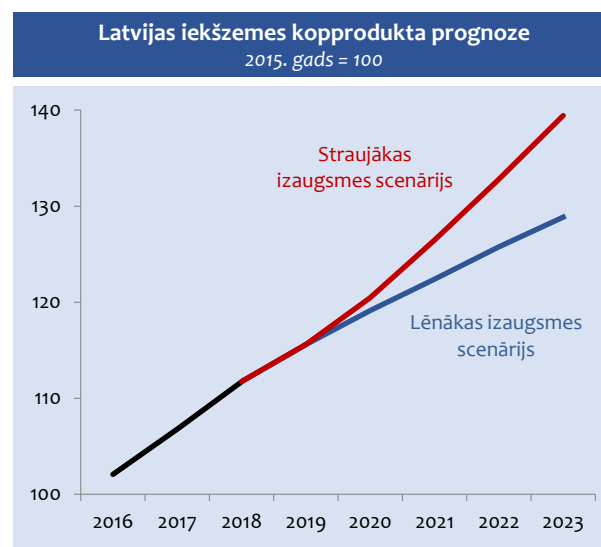
Ekonomikas ministrija prognozē, ka 2019. gadā kopumā IKP pieauguma tempi varētu būt 3,5 procenti.

2020.-2023. GADA ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVAS

Vidējam termiņam līdz 2023. gadam ir izstrādāti lēnākas un straujākas izaugsmes scenāriji. Scenāriju pamata pieņēmumi balstīti uz atšķirīgām globālās ekonomikas attīstības tendencēm vidējā termiņā un Latvijas īstenotās struktūrpolitikas efektivitāti.

Latvijai kā mazai atvērtaī ekonomikai ar relatīvi augstu tirgus liberalizācijas pakāpi izaugsmi būtiski ietekmē globālās ekonomikas attīstība un stabilas konkurētspējas uzturēšana.

5.1. attēls

Latvijas ekonomikai īpaši svarīga ir ES kopējās ekonomikas telpas attīstība. Joprojām ir liela neskaidrība par Lielbritānijas izstāšanās kārtību no ES, un nav zināms, kādas izveidosies turpmākās ekonomiskās attiecības starp Lielbritāniju un ES un kā tas var ietekmēt ekonomisko attīstību ES kopumā un arī Latvijā.

¹ Ekonomikas ministrijas tautsaimniecības attīstības prognožu izstrādē ārējo tirgu analīzei un globālās ekonomikas attīstības tendenču novērtēšanai izmantotas jaunākās SVF un EK prognozes (skat. 2. nodaļu).

Galvenais izaugsmes dzinējs ir ienākumi no eksporta un eksporta iespēju paplašināšanās, spēja iekļauties starptautiskās produktu ķēdēs ar augstākas pievienotās vērtības produkciju un vairāk radīt kvalitatīvu gala produkciju. Vienlaikus jāņem vērā, ka atvērta darba tirgus apstākļos vismaz vidējā termiņā saglabāsies salīdzinoši straujš darbaspēka izmaksu kāpums un turpinās samazināties darbaspēka izmaksu konkurētspējas priekšrocības. Vidējā un ilgtermiņā straujāka attīstība ir sagaidāma nozarēs, kas spēs palielināt produktivitāti, ko ietekmē tehnoloģiskās atpalicības pārvarēšana, ražošanas modernizēšana un investīcijas, ieguldījumi cilvēkkapitālā, pētniecībā un inovācijā u.c. piedāvājuma puses faktori.

Lēnākas izaugsmes scenārijs balstās uz pieņēmumu, ka globālās ekonomikas attīstība ir neviendabīga, savukārt atvērta darba tirgus apstākļos vidējā termiņā turpināsies algu konverģence ar Rietumeiropas valstīm. Rezultātā tas negatīvi ietekmēs uzņēmumu konkurētspēju zemas pievienotās vērtības segmentos. Savukārt pāreja uz augstākas pievienotās vērtības ekonomiku noritēs pakāpeniski.

Eksporta ikgadējie pieauguma tempi šajā periodā lēnākas izaugsmes scenārijā varētu būt ap 2,5%. Lēni augs privātais patēriņš un investīcijas. Savukārt ikgadējie IKP pieauguma tempi vidēji no 2020.-2023. gadam varētu būt tikai 2,7 procenti.

5.1. tabula

Latvijas IKP izlietojuma prognoze izmaiņas procentos						
	Fakts				Prognozes	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020-2023 vidēji gadā
Iekšzemes kopprodukts	3,0	2,1	4,6	4,6	3,5	2,7 .. 4,8
Privātais patēriņš	2,5	1,4	4,1	4,5	3,8	3,1 .. 4,9
Valsts patēriņš	1,9	3,9	4,1	3,8	2,5	2,7 .. 3,4
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-0,5	-8,4	13,1	14,2	5,9	3,5 .. 5,9
Eksports	3,1	4,4	6,2	3,0	2,6	2,5 .. 5,0
Imports	2,1	4,4	8,9	4,9	5,4	3,4 .. 5,4

Straujākas izaugsmes scenārijs turpmākajiem gadiem paredz, ka Latvijas galvenajos eksporta tirgos saglabājas noturīga izaugsme un ekonomikas konkurētspējas priekšrocības pamatā tiek balstītas uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitātes uzlabošanu un inovācijām, mazākā mērā uz lētu darbaspēku un zemām resursu cenām. IKP pieauguma tempi vidējā termiņā var sasniegt 4,8% gadā.

Šajā scenārijā vidējā termiņā eksportam un apstrādes rūpniecībai saglabājas salīdzinoši strauji pieauguma tempi, kam pamatā ir gan Latvijas ražotāju konkurētspēja, gan

augošs ārējais pieprasījums. Vienlaikus izaugsme ne tik daudz būs saistīta ar ekstensīvu materiālietilpīgu ražošanas apjomu kāpināšanu, cik ar jaunāko tehnoloģisko procesu izmantošanu, digitalizāciju (Industrija 4.0 koncepts), procesu optimizēšanu utt. Straujāka attīstība iepriekšminēto faktoru dēļ ir sagaidāma augsto un vidēju augsto tehnoloģiju nozarēs.

Vidējā termiņā eksportam būtu jāaug straujāk nekā pārējai ekonomikai, straujāk būtu jāpalielinās arī investīcijām, bet tām nebūtu jāpārsniedz 25-30% līmenis no IKP.

5.2. tabula

Latvijas IKP prognoze nozaru griezumā izmaiņas procentos						
	Fakts				Prognozes	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020-2023 vidēji gadā
Iekšzemes kopprodukts	3,0	2,1	4,6	4,6	3,5	2,7 .. 4,8
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	12,5	-9,8	1,9	5,1	2,9	1,9 .. 3,2
Apstrādes rūpniecība	0,4	2,8	8,0	2,5	3,1	2,8 .. 5,3
Pārējā rūpniecība	16,6	10,3	7,1	1,4	3,1	2,8 .. 4,3
Būvniecība	-1,8	-14,7	19,4	17,7	7,1	3,6 .. 5,3
Tirdzniecība, izmitināšana	7,2	2,6	5,2	2,5	4,0	3,1 .. 5,2
Transports un uzglabāšana	-7,7	6,1	7,5	4,5	3,3	2,7 .. 4,3
Citi komercpakalpojumi	2,9	2,0	1,6	4,2	3,6	2,6 .. 4,3
Sabiedriskie pakalpojumi	1,6	3,0	4,7	3,4	2,6	2,6 .. 3,6

No tautsaimniecības pamatnozārēm straujāka attīstība lēnākas izaugsmes scenārijā vidējā termiņā ir sagaidāma informācijas un komunikācijas pakalpojumiem. Tas ir saistīts ar aizvien pieaugošo pieprasījumu pēc ražošanas un pakalpojumu procesu digitalizācijas, kā arī globālajām IT nozares attīstības tendencēm.

Transporta un uzglabāšanas nozares izaugsmi lielā mērā sekmēs gaisa transporta un autotransporta nozaru attīstība. Savukārt tranzīta nozarē dinamika būs lēnāka, ko noteiks nepieciešamība meklēt jaunus kravu veidus un piegādes ceļus, lai aizstātu jau ilgstoši rūkošos Krievijas naftas produktu un akmeņogļu kravu apjomus.

Uz iekšējo pieprasījumu orientēto nozaru – tirdzniecība un citi komercpakalpojumi – attīstība būs cieši saistīta ar privātā patēriņa dinamiku un pārējo tautsaimniecības nozaru radīto pieprasījumu.

Lai arī straujākas izaugsmes scenārijā eksports ir galvenais izaugsmes virzītājs, tas nenozīmē, ka īpaši pieaugs eksporta nozaru īpatsvars. Jebkura nozare prasa apjomīgus citu nozaru pakalpojumus (piemēram, IT pakalpojumus, loģistikas un transporta, citus biznesa pakalpojumus, pat grāmatvedības uzskaiti tiešā veidā var neveikt pats uzņēmums u.tml.). Tādējādi jebkuras nozares izaugsme atbilstoši rada arī citu nozaru pieaugumu, it īpaši biznesa pakalpojumos.

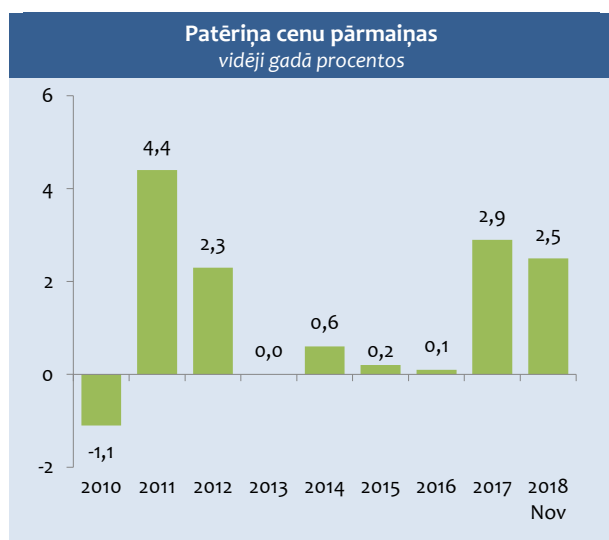
6. EKONOMISKĀ STABILITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA

6.1. CENAS

PATĒRIŅA CENAS

Pēc krīzes izraisītās deflācijas patēriņa cenas atkal sāka pieaugt 2011. gadā. Aizvien būtiskāk kopējo cenu līmeni sāka ietekmēt ārējie faktori. 2011.-2012. gadā patēriņa cenu pieaugumu Latvijā noteica cenu kāpums pārtikai un naftai pasaulē. Cenu pieaugumu noteica arī iekšējie faktori, tādi kā administratīvo cenu kāpums dabasgāzei un siltumenerģijai. 2013.-2016. gadam patēriņa cenu pieaugums bija ļoti mērens. Šajā periodā liela ietekme bija pārtikas un naftas cenu kritumam pasaulē. Cenu kritums naftai pakārtoti ietekmēja cenu samazinājumu gāzei un siltumenerģijai. Lielākā palielinošā ietekme šajā periodā bija cenu kāpumam pakalpojumiem. Straujākais kāpums bija ūdensapgādei un citiem ar mājokli saistītiem pakalpojumiem, ēdināšanas un ambulatoriem pakalpojumiem.

6.1. attēls

2017. gadā bija vērojams viens no augstākajiem cenu pieaugumiem pēdējos gados. 2017. gada decembrī patēriņa cenas pieauga par 2,2% (12 mēnešu inflācija), bet gada vidējā inflācija bija 2,9%. Patēriņa cenu līmeni ietekmēja pasaules cenu kāpums pārtikai un naftai. Būtiska ietekme uz patēriņa cenu līmeni bija arī cenu kāpumam pakalpojumiem.

2018. gada vienpadsmit mēnešos cenu pieaugums bija straujāks nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Patēriņa cenas 2018. gada novembrī, salīdzinot ar 2017. gada decembri, pieauga par 3%. Gada vidējā inflācija novembrī bija 2,5 procenti.

6.1. tabula

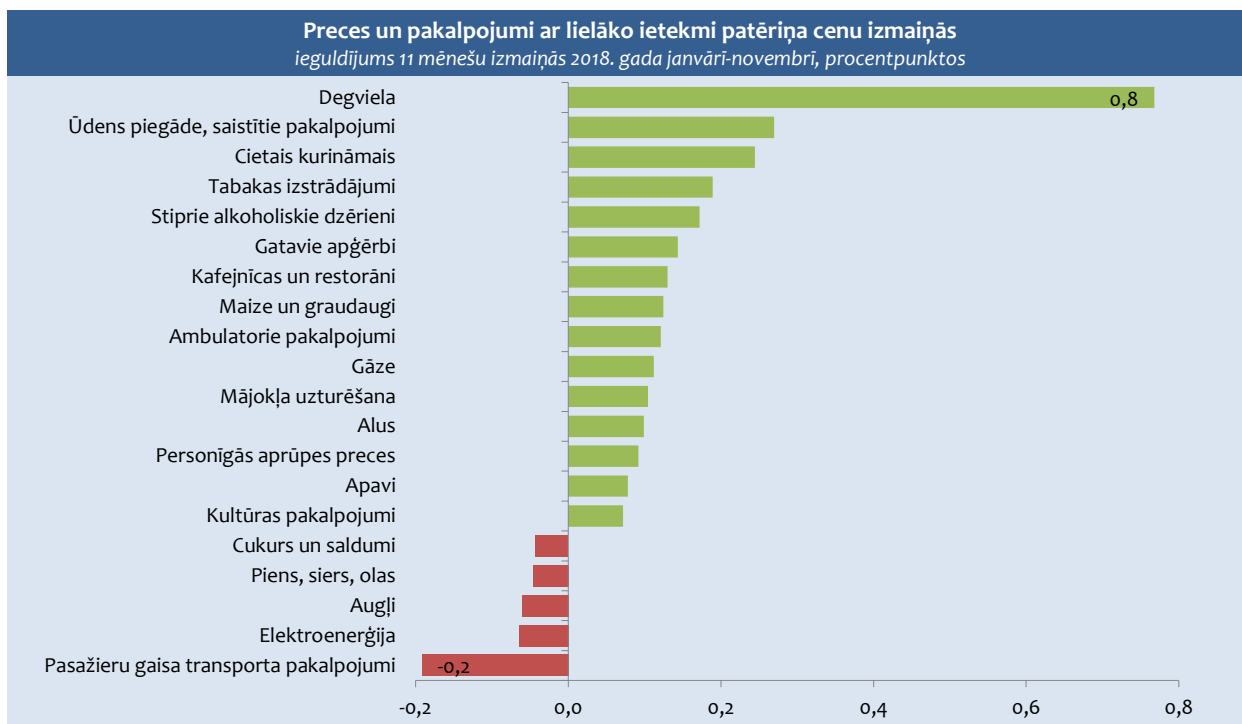
Patēriņa cenu pārmaiņas pa mēnešiem procentos				
		Salīdzinot ar iepriekšējo mēnesi	Salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo mēnesi	Vidēji gada laikā
2017	Janvāris	0,1	2,9	0,4
	Februāris	0,4	3,3	0,7
	Marts	0,9	3,4	1,0
	Aprīlis	0,4	3,4	1,4
	Maijs	0,0	2,8	1,7
	Jūnijs	0,2	3,0	2,0
	Jūlijs	-0,7	2,6	2,2
	Augusts	-0,2	3,1	2,5
	Septembris	0,3	2,9	2,7
	Oktobris	0,7	2,8	2,8
	Novembris	0,1	2,7	2,9
	Decembris	0,0	2,2	2,9
2018	Janvāris	0,0	2,0	2,9
	Februāris	0,2	1,8	2,7
	Marts	1,2	2,2	2,6
	Aprīlis	0,2	2,0	2,5
	Maijs	0,3	2,3	2,5
	Jūnijs	0,6	2,8	2,4
	Jūlijs	-0,8	2,6	2,4
	Augusts	-0,1	2,8	2,4
	Septembris	0,6	3,2	2,4
	Oktobris	0,7	3,2	2,5
	Novembris	-0,1	3,0	2,5

Galvenie cenu ietekmējošie faktori Latvijā 2018. gadā:

- lielākā ietekme uz cenu palielinājumu 2018. gada vienpadsmit mēnešos bija cenu kāpumam degvielai, ko ietekmēja gan akcīzes nodokļa palielināšana no 2018. gada janvāra, gan naftas produktu cenu kāpums pasaulē. Kopš gada sākuma pasaules naftas cenas pakāpeniski palielinājās, nelielu kritumu vērojot tikai februārī, jūnijā un augustā. Naftas cena oktobra sākumā sasniedza pēdējo četru gadu augstāko līmeni – 86 USD par barelu. To galvenokārt noteica pieprasījuma kāpums, lielāko eksportētājvalstu ierobežotā naftas ieguve, kā arī ASV lēmums par izstāšanos no Irānas kodollīguma un attiecīgi sankciju atjaunošana pret Irānas jēlnaftas eksportu. Tomēr kopš oktobra vidus

- naftas cena strauji samazinājās, novembra beigās nokrītot līdz 58 USD par barelu. To noteica augsti jēlnaftas ieguves apjomi un pazeminātas globālās ekonomikas izaugsmes prognozes. Šī gada novembrī, salīdzinot ar 2017. gada decembri, naftas cenas praktiski saglabājās nemainīgas, bet, salīdzinot ar iepriekšējā gada novembri, naftas cenas bija par 3% augstākas. Latvijā degvielas cenas janvārī-novembrī pieauga par 13,5% un palielināja kopējo cenu līmeni par 0,8 procentpunktiem;
- cenu kāpums pakalpojumiem – par 2,4%, kas kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 0,7 procentpunktiem. Straujākais kāpums bija vērojams ar mājokļa uzturēšanu saistītiem pakalpojumiem – ūdensapgādei un kanalizācijas pakalpojumiem, kā arī atkritumu savākšanai, ko ietekmēja dabas resursu nodokļa palielināšana. Cenas pieauga arī ēdināšanas, veselības, atpūtas un kultūras pakalpojumiem. Savukārt straujākais kritums bija pasažieru gaisa transporta pakalpojumiem;
 - alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai saistībā ar akcīzes nodokļa likmes paaugstināšanu cenas pieauga par 6,4%, kas kopējo cenu līmeni paaugstināja par 0,5 procentpunktiem. Straujākais kāpums bija stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem;
 - dabasgāzes tirdzniecības cenu kāpums saistībā ar pasaules naftas cenu dinamiku ietekmēja cenu kāpumu siltumenerģijai (par 1,7%) un gāzei (par 10,2%), kas kopā ar cenu kāpumu cietajam kurināmajam (par 17,5%) kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 0,4 procentpunktiem. Savukārt, stājoties spēkā jaunajām obligātā iepirkuma un jaudas komponentēm, cenas samazinājās elektroenerģijai par 2,2%, kas nedaudz samazināja vidējā cenu līmeņa pieaugumu ar mājokli saistīto preču un pakalpojumu grupā;
 - apģērbu un apavu cenu pieaugums, kas pārsniedza sezonālo izmaiņu līmeni gan pavasarī, gan rudenī un bija straujākais kopš 2007. gada. 2018. gada vienpadsmit mēnešos apģērbu un apavu cenas palielinājās par 3,8%, kas par 0,2 procentpunktiem paaugstināja kopējo cenu līmeni. Cenu kāpums lielā mērā skaidrojams ar augošo privāto patēriņu;
 - pārtikas cenas vienpadsmit mēnešos saglabājās nemainīgas, ko ietekmēja gan PVN samazinājums gada sākumā, gan pārtikas produktu cenu kritums pasaulē. Lielākā palielinošā ietekme bija maizei un graudaugiem, bezalkoholiskiem dzērieniem un zivīm, savukārt samazinošā – cukuram, piena produktiem un augļiem. Pārtikas precēm cenu izmaiņas lielā mērā nosaka pasaules cenu svārstības. Pasaules pārtikas cenas 2018. gada novembrī, salīdzinot ar decembri, samazinājās par 4,9%, ko ietekmēja cenu kritums visās galvenajās pārtikas produktu grupās, izņemot graudaugus. Visstraujāk cenas samazinājās augu eļļām, galvenokārt palmu eļļai, saistībā ar lielo krājumu apjomu un lēno pasaules importa pieprasījumu. Cenas strauji samazinājās arī cukuram, ko veicināja plašas eksporta piegādes un labas ražošanas iespējas, tomēr pēdējos mēnešos cukura cenas pieaugumu veicina cukurniedru ražas izmantošana etanola ražošanai Brazīlijā. Vienīgais cenu kāpums bija graudaugiem, ko veicināja spēcīgs pasaules pieprasījums, kā arī produkcijas kritums lielākajās ražotājvalstīs, galvenokārt nelabvēlīgo laika apstākļu dēļ. 2018. gada novembrī pasaules pārtikas cenas bija par 8,5% zemākas nekā 2017. gada novembrī.

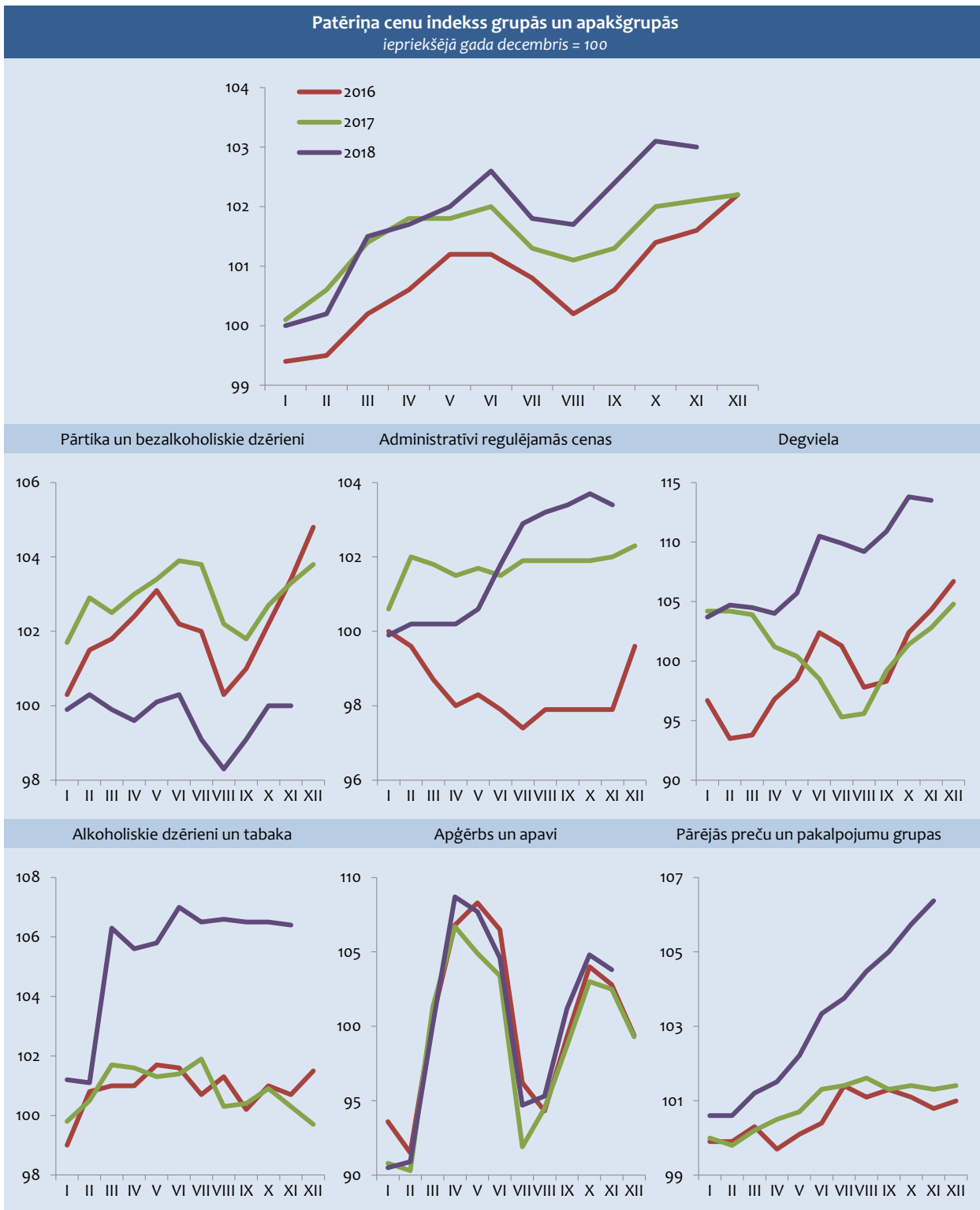
6.2. attēls

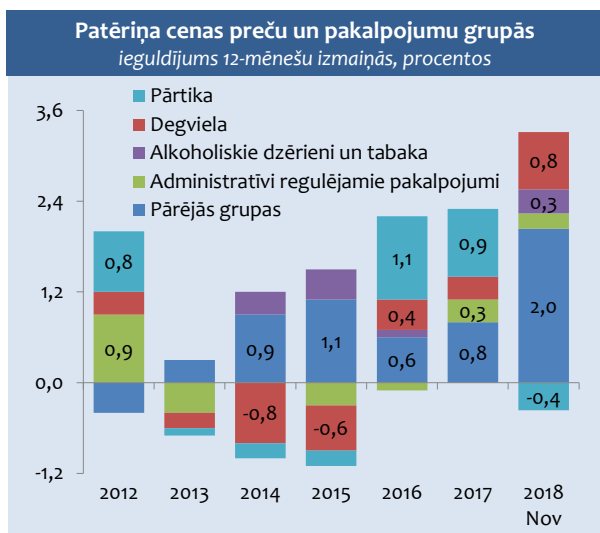
Kopumā 2018. gadā gada inflācija var sasniegt 2,6%. 2019. gadā vidējā gada inflācija būs līdzīga 2018. gadā vērotajai. To turpinās ietekmēt dažādi piedāvājuma puses faktori saistībā ar akcizes nodokļa palielināšanu, kā arī

pieprasījuma puse, ko veicina ekonomisko aktivitāšu pieaugums un atalgojuma kāpums. Vienlaikus inflācija joprojām lielā mērā būs atkarīga no pasaules naftas un pārtikas cenu svārstībām.

6.3. attēls

6.4. attēls

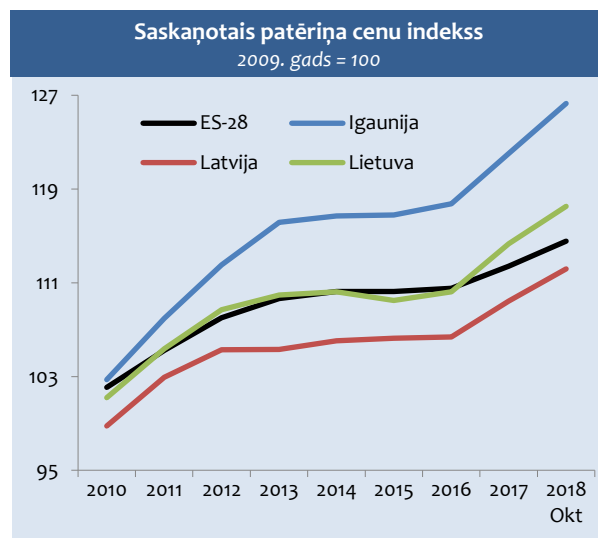

Pēc straujāka kāpuma peckrīzes gados, kad inflācija Eiropas Savienībā bija robežās no 1,5% līdz 3%, 2014.-2016. gadā cenu pieaugums bija ļoti mērens, ko noteica samērā vājā ekonomikas attīstība Eiropas Savienībā, kā arī pasaules cenu kritums pārtikai un naftai. Vidējā gada inflācija ES šajā periodā augstāko līmeni sasniedza 2014. gadā, kad tā bija vien 0,6 procenti.

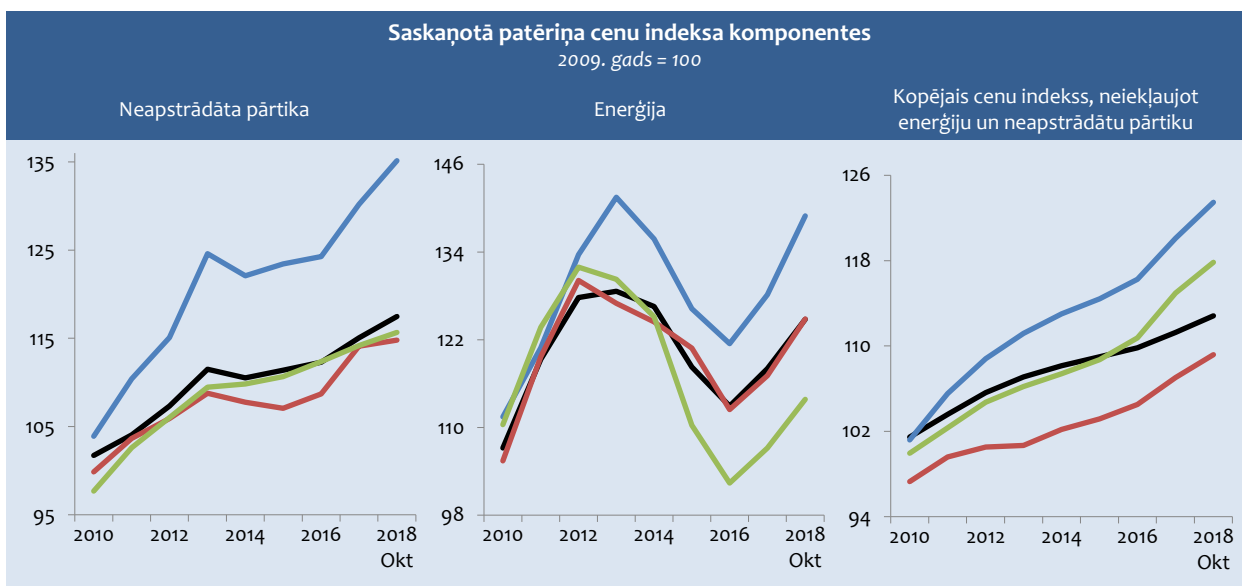
Baltijas valstīs bija vērojamas līdzīgas tendences kā kopumā ES. Starp Baltijas valstīm straujākā inflācija peckrīzes periodā bija vērojama Igaunijā, bet zemākā – Latvijā.

Palielinoties ekonomikas aktivitātēm un attiecīgi arī privātajam patēriņam, kā arī pieaugot pasaules cenām, pēdējos gados inflācija ES pieauga. 2017. gadā vidējā gada inflācija bija 1,7%, 2018. gada oktobrī – 1,9%. Cenas pieauga visās galvenajās patēriņa grupās, izņemot sakarus. Lielākā ietekme bija cenu kāpumam pakalpojumiem un enerģijai.

6.5. attēls

6.6. attēls

Salīdzinot Baltijas valstis, arī pēdējos gados straujāk saskaņotā patēriņa cenu indekss pieaug Igaunijā. 2017. gadā Igaunijā un Lietuvā cenas pieauga visās galvenajās patēriņa grupās, izņemot sakarus, bet Latvijā – visās grupās, izņemot apģērbus un apavus. Lielākā ietekme

visās trīs valstīs bija cenu pieaugumam pakalpojumiem un pārtikai. Igaunijā un Lietuvā liela ietekme bija arī cenu kāpumam alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai.

Jāatzīmē, ka Latvijā kopš 2010. gada ir zemākā pamatinflācija starp Baltijas valstīm, ko ietekmē lēnāks nekā

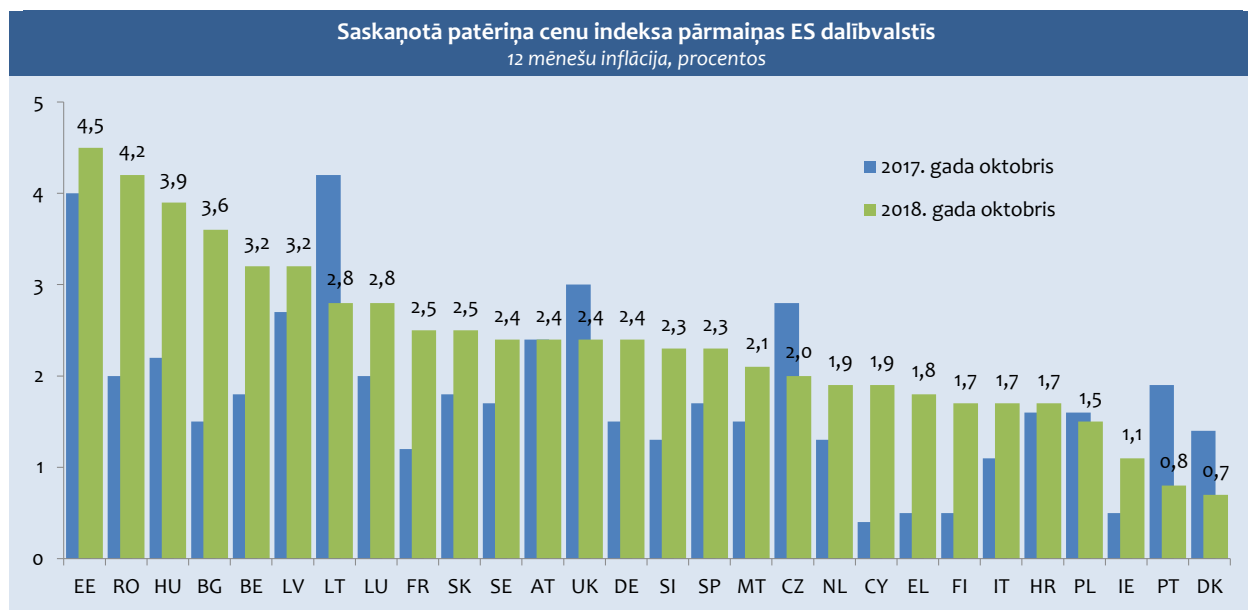
pārējās valstīs privātā patēriņa pieaugums, attiecīgi lēnāks pakalpojumu cenu kāpums. Arī alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai Latvijā bija lēnāks cenu kāpums, jo Igaunijā un Lietuvā akcīzes nodokļa izlīdzināšana ar ES līmeni notiek straujāk.

2018. gada desmit mēnešos Latvijā cenas pieauga visās galvenajās patēriņa grupās, Igaunijā – visās grupās, izņemot sakarus, bet Lietuvā – visās grupās, izņemot

sakarus un pārtiku. Lielākā ietekme visās trīs valstīs bija cenu kāpumam pakalpojumiem un enerģijai.

2018. gada oktobrī, salīdzinot ar 2017. gada oktobri, cenu līmenis gan ES valstīs kopumā, gan eirozonā pieauga par 2,2%. Inflācija visstraujāk pieauga Rumānijā un Bulgārijā, bet straujāk cenas samazinājās Lietuvā un Portugālē. Augstākā inflācija 2018. gada oktobrī bija Igaunijā un Rumānijā, bet zemākā inflācija – Dānijā un Portugālē.

6.7. attēls

RAŽOTĀJU CENAS

Ražotāju cenas pēc straujā kāpuma 2010.-2012. gadā 2013. un 2014. gadā pieauga ļoti mēreni, bet 2015.-2016. gadā – samazinājās, galvenokārt dēļ cenu krituma apstrādes rūpniecībā.

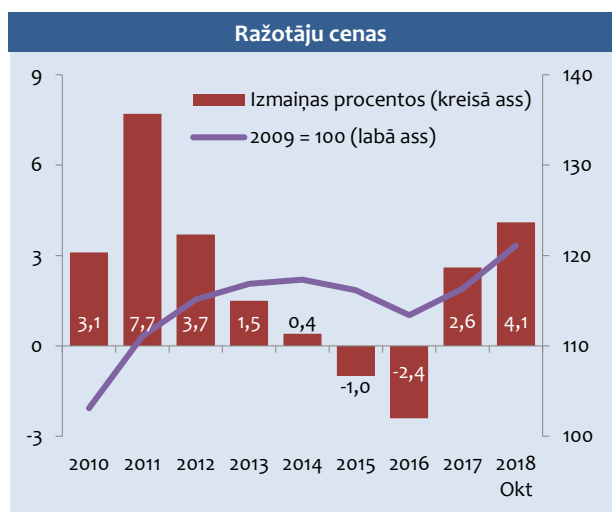
Ražotāju cenām 2017. gadā bija būtisks kāpums. Gada laikā vietējā tirgū realizētajai produkcijai un eksportētajai produkcijai bija līdzīgs pieaugums – attiecīgi par 2,6% un 2,7%. Lielākā ietekme bija cenu kāpumam apstrādes rūpniecībā.

2018. gadā turpinās straujš ražotāju cenu kāpums. 2018. gada oktobrī inflācija rūpniecībā bija 4,1%. Vietējā tirgū realizētajai produkcijai inflācija bija 5%, bet eksportētai produkcijai – 3,3%. Ražotāju cenas pieauga visās rūpniecības nozarēs. Lielākā ietekme bija ražotāju cenu kāpumam apstrādes rūpniecībā un elektroenerģijai, gāzes apgādei, siltumapgādei un gaisa kondicionēšanai.

Līdzīga tendence kopš 2010. gada vērojama arī ražotāju cenām apstrādes rūpniecībā. 2014.-2016. gadā ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā ietekmēja ekonomiskā situācija ES un Krievijā un pasaules izejvielu cenu kritums, īpaši energoresursiem. Pēdējos gados Latvijas apstrādes rūpniecībā vērojams straujš cenu pieaugums. 2017. gadā un 2018. gada oktobrī vietējā tirgū realizētajai produkcijai inflācija bija augstāka – attiecīgi 3,8% un 4,3%, nekā

eksportētajai produkcijai, kas bija attiecīgi 2,7% un 3,3 procenti.

6.8. attēls

Nedaudz vairāk nekā 60% no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas tiek eksportēti, tāpēc nozares kopējo ražotāju cenu dinamiku lielākā mērā ietekmē eksportētās produkcijas ražotāju cenu svārstības. Savukārt eksportētās produkcijas

cenās pamatā nosaka Latvijas galveno eksportpreču, t.sk. kokmateriālu, metāla izstrādājumu un pārtikas preču cenu dinamika pasaules tirgos. Jāatzīmē, ka 2017. gadā un 2018. gada desmit mēnešos pasaules enerģijas un izejvielu cenās uzrādīja strauju pieaugumu. Savukārt vietējā tirgū realizētās produkcijas cenu ietekmē iekšzemes pieprasījums un izaugsmes tempu palielināšanās.

Nozaru griezumā apstrādes rūpniecībā 2017. gadā ietekmīgākais ražotāju cenu pieaugums bija pārtikas produktu ražošanā, savukārt 2018. gadā – koknes izstrādājumu ražošanā. Jāatzīmē, ka arī pasaules pārtikas cenās 2017. gada laikā bija palielinājušās (par 8%). Ražotāju cenu pieaugumu pārtikas produktu ražošanā vairāk noteica vietējā tirgū realizētās produkcijas cenu pieaugums, bet koknes izstrādājumiem – vairāk eksportētās produkcijas cenu pieaugums.

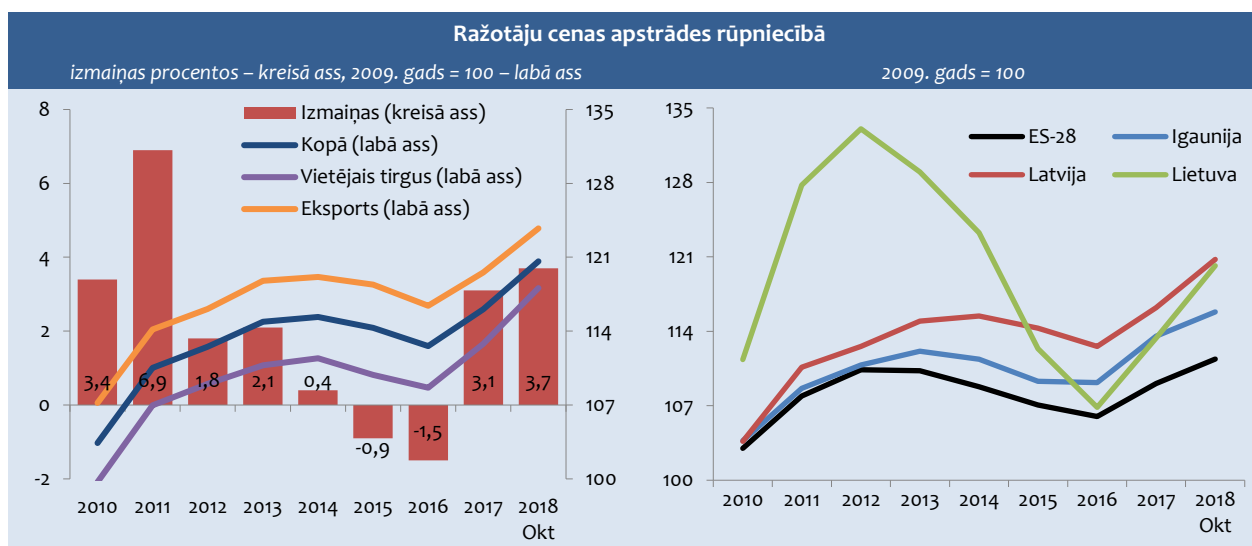
Savukārt gan 2017. gadā, gan 2018. gadā apstrādes rūpniecībā ražotāju cenās samazinājās datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošanā. 2018. gadā bija vērojams kritums arī ķīmisko vielu ražošanā. Datoru, elektronisko un

optisko iekārtu ražošanā un ķīmisko vielu ražošanā cenās samazinājās eksportētajai produkcijai.

Ražotāju cenās ES 2013.-2016. gadā samazinājās. To galvenokārt ietekmēja pārtikas, kā arī lauksaimniecības un ražošanas izejvielu cenu kritums, ko zināmā mērā noteica pieprasījuma samazinājums pasaulē, ekonomiskās situācijas pasliktināšanās citās attīstītajās valstīs, kā arī pasaules tirdzniecības pieauguma tempu palēnināšanās un nenoteiktība par gaidāmo fiskālo konsolidāciju vairumā attīstīto valstu. 2014. un 2015. gadā to ietekmēja arī ekonomiskā situācija starp ES un Krieviju Ukrainas krīzes dēļ. Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai un pieaugot izejvielu cenām, ražotāju cenām apstrādes rūpniecībā 2017.-2018. gadā bija straujākais kāpums kopš 2011. gada gan ES kopumā, gan visās trīs Baltijas valstīs. Salīdzinot ES valstis, ražotāju cenās apstrādes rūpniecībā pieauga visās valstīs. Visstraujāk tās pieauga Beļģijā, Lietuvā un Grieķijā.

Salīdzinot Baltijas valstis, ražotāju cenās apstrādes rūpniecībā 2017. un 2018. gadā visstraujāk pieauga Lietuvā iesaistībā ar kāpumu naftas pārstrādes nozarē, bet Latvijā un Igaunijā vidējie pieauguma tempi bija līdzīgi.

6.9. attēls

ĀRĒJĀS TIRDZniecības vienības vērtības indeksi

Pēckrīzes periodā gan eksporta, gan importa vienības vērtība pieauga līdzīgi, tādēļ tirdzniecības nosacījumi nemainījās. Ņemot vērā importa vienības vērtības straujāku pieaugumu, 2012. gadā tirdzniecības nosacījumi pasliktinājās. Tikai 2015. gadā tirdzniecības nosacījumi uzlabojās un atgriezās 2011. gada līmenī.

Kopš 2016. gada tirdzniecības nosacījumi strauji uzlabojās. Vienības vērtības indekss eksportētajām precēm pārsniedza vienības vērtības indeksu importētajām precēm par vairāk nekā 3 procentpunktiem. Importa vienības vērtību 2016. gadā visvairāk ietekmēja vienības vērtības

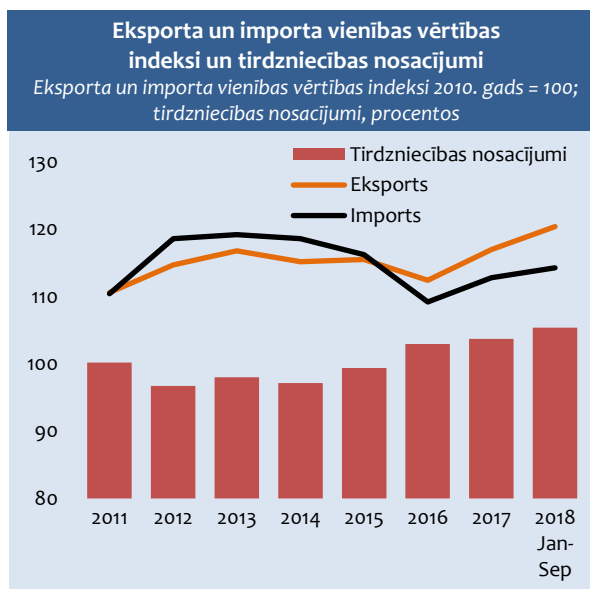
samazināšanās koka un naftas pārstrādes produktiem un derīgo izrakteņu ieguvei.

Pārmaiņas pret iepriekšējo gadu eksportētajām precēm 2017. gadā bija 4,2%, importētajām precēm – 3,3%. Gan eksporta, gan importa vienības vērtību 2017. gadā visvairāk ietekmēja vienības vērtības palielināšanās koka un naftas pārstrādes produktiem. 2018. gada deviņos mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, vienības vērtība eksportētajām precēm pieauga par 2,9%, importētajām precēm – par 1,3%. Vienības vērtības indekss eksportētajām precēm pārsniedza vienības vērtības indeksu importētajām precēm par vairāk nekā 5 procentpunktiem. Vidējo eksporta vienības vērtību visvairāk ietekmēja vienības vērtības kāpums koksnei un tās izstrādājumiem, koka un naftas pārstrādes produktiem, parastiem metāliem, datoriem, elektroniskām un optiskām iekārtām, kā arī

kritums citiem nemetāliskiem minerālproduktiem, ķīmiskām vielām un mēbelēm.

Uz vidējo importa vienības vērtību lielākā ietekme bija vienības vērtības kāpumam koka un naftas pārstrādes produktiem, parastiem metāliem un dzērieniem, bet pazeminoša – vērtības kritumam datoriem, elektroniskām un optiskām iekārtām un pārtikas produktiem.

6.10. attēls

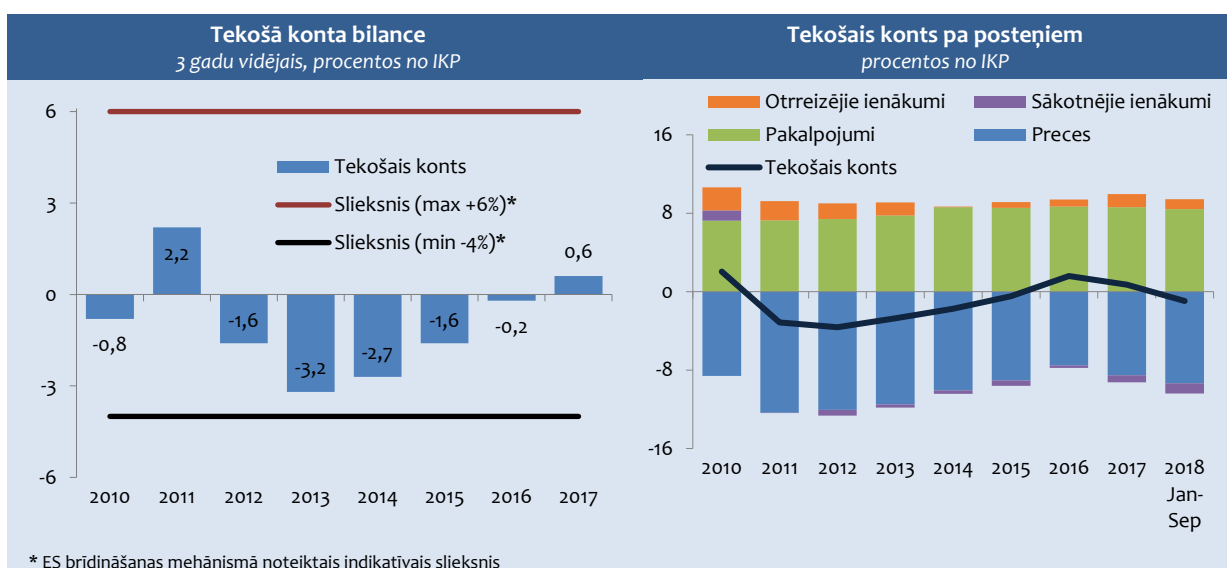
6.2. MAKSĀJUMU BILANCE

TEKOŠAIS KONTS

Maksājumu bilances tekošais kants kopš 2010. gada ir zemā līmenī, kas nepārsniedz ES brīdināšanas mehānismā noteiktos indikatīvos sliekšņus un ir vērtējams kā ilgtspējīgs. Arī mūsu kaimiņvalstīs tekošā konta bilances rādītājs ir tuvu sabalansētības līmenim, un tā ikgadējās svārstības ir visai nenozīmīgas. Vidēji periodā no 2010. gada līdz 2017. gadam

tekošais kants bija mērena deficītā – 0,9% no IKP līmenī. Savukārt 2016. un 2017. gadā tekošā konta bilance bija pārpalikumā – attiecīgi 1,6% un 0,7% no IKP līmenī. Pozitīva bilance saglabājās arī 2018. gada pirmajā pusgadā, sasniedzot 1,7% no IKP. Tomēr šī gada 3. ceturksnī tekošais kants bija deficītā 5,7% no IKP un kopumā šī gada deviņos mēnešos tekošā konta deficīts sasniedza 1% no IKP līmenī.

6.11. attēls

Latvijas tekošam kontam ir raksturīgs augsts preču tirdzniecības deficīts un pakalpojumu tirdzniecības pārpalikums, savukārt mazākā apmērā ir primāro ienākumu un sekundāro ienākumu neto plūsmas.

Latvijas tekošā konta stāvokli galvenokārt nosaka izmaiņas ārējās tirdzniecības bilancē. Latvijai ir raksturīgs ārējās tirdzniecības deficīts, kas straujās izaugsmes gados pieaug, bet recesijas gados samazinās. Tekošā konta cikliskās korekcijas lielā mērā noteica importa apjomu būtisks samazinājums. Ekonomikai stabilizējoties, palielinājās arī importa apjomi. Tomēr preču eksports pieauga straujāk nekā imports, un ārējās tirdzniecības bilance uzlabojās. Pēdējos gados gan eksporta, gan importa dinamika kļuvusi lēnāka.

Laikā no 2011. līdz 2016. gadam ārējās tirdzniecības deficīts bija vidēji 10,4% no IKP līmenī. Kopš 2011. gada tas ik gadu samazinājās, ko galvenokārt noteica importa lēnāks pieaugums nekā eksporta. Šajā laika periodā preču eksports faktiskajās cenās ik gadu vidēji pieauga par 7,7% un 2016. gadā par 88% pārsniedza pirmskrīzes līmeni. Savukārt preču imports vidēji gadā palielinājās par 7% un bija tikai par 14% augstākā līmenī nekā 2007. gadā. Ārējās tirdzniecības deficīts 2016. gadā sasniedza 7,5% no IKP, kas

bija krietni zemākā līmenī nekā pirms krīzes (2007. gadā – 22,8%).

Ārējās tirdzniecības deficīts kopš 2017. gada pieaug, ko lielā mērā veicināja ievērojams pieaugums preču importā, pieaugot iekšzemes investīcijām un mājsaimniecību patēriņam. 2017. gadā preču eksports faktiskajās cenās bija par gandrīz 11% lielāks nekā gadu iepriekš, bet imports pieauga par 12,6%, un ārējās tirdzniecības negatīvā bilance sasniedza 8,5% no IKP līmeni.

Arī 2018. gada deviņos mēnešos preču importa dinamika ir straujāka nekā eksporta. Salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, preču eksports un imports (faktiskajās cenās) pieauga, attiecīgi par 5,7% un 6%. Preču eksporta dinamiku lielā mērā ietekmēja mehānismu, ierīču un elektroiekārtu, koksnes un tās izstrādājumu, kā arī lauksaimniecības un pārtikas preču eksporta attīstība. Pieauga arī eksporta vērtība citām preču grupām. Savukārt preču importa vērtības kāpumu veicināja mehānismu un ierīču, dzelzs un tērauda, koksnes un tās izstrādājumu, kā arī transporta līdzekļu importa pieaugums. Tā kā preču eksporta vērtība pieauga mazākā mērā nekā importa, ārējās tirdzniecības deficīts šī gada deviņos mēnešos bija 9,3% no IKP līmenī.

6.2. tabula

Latvijas maksājumu bilance						
procentos no IKP						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018 Jan-Sep
Tekošais kants	-2,7	-1,7	-0,5	1,6	0,7	-1,0
Tirdzniecības bilance	-11,5	-10,1	-9,0	-7,5	-8,5	-9,3
Eksports	43,1	43,4	42,5	41,6	42,7	41,2
Imports	54,5	53,4	51,6	49,1	51,2	50,5
Pakalpojumu bilance	7,8	8,6	8,5	8,7	8,6	8,4
Sākotnējie ienākumi	-0,3	-0,4	-0,6	-0,3	-0,7	-1,1
Otrreizējie ienākumi	1,3	0,1	0,6	0,7	1,3	1,0
Kapitāla kants	2,5	3,2	2,8	1,0	0,8	2,0
Finanšu kants	1,0	2,8	2,1	2,7	1,3	4,5
Tiešās investīcijas	-1,6	-1,2	-2,4	-0,1	-0,1	-2,4
Aktīvi	1,6	1,7	0,6	0,8	0,7	2,3
Pasīvi	3,3	3,0	2,9	0,9	0,8	4,8
Portfeļieguldījumi**	-0,1	0,5	11,6	5,1	6,4	-7,4
Aktīvi	0,1	6,1	9,7	7,0	5,7	-6,5
Pasīvi	0,2	5,7	-2,0	1,9	-0,7	0,9
Citi ieguldījumi	1,0	4,1	-8,5	-2,8	-6,5	13,4
Aktīvi	0,0	7,4	-11,0	1,1	0,1	1,9
Pasīvi	-1,0	3,3	-2,5	3,9	6,6	-11,4
Rezerves aktīvi	1,7	-0,5	1,3	0,5	3,3	-0,2
Novirze	1,2	1,3	-0,3	0,1	-0,2	3,5

* portfeļieguldījumi un atvasinātie finanšu instrumenti

Pakalpojumu bilance Latvijā ir pozitīva. Vidēji 2011.-2016. gadā pakalpojumu bilances pārpalikums bija 8,1% no IKP līmenī. 2017. gadā pakalpojumu importa dinamika bija nedaudz straujāka nekā eksporta, kas arī noteica pakalpojumu bilances pārpalikuma samazināšanos. 2017. gadā pakalpojumu eksports faktiskajās cenās bija par 8% un imports – par 8,6% lielāks nekā pirms gada, un pakalpojumu bilance sasniedza 8,6% no IKP.

Arī 2018. gadā pakalpojumu imports pieauga straujāk nekā eksports. Šī gada deviņos mēnešos pakalpojumu eksports faktiskajās cenās bija par 7,1% un imports – par 10,1% lielāks nekā pirms gada, un pakalpojumu bilance sasniedza 8,4% no IKP (2017. gada deviņos mēnešos – 8,8% no IKP). Pakalpojumu eksportu pozitīvi ietekmēja ienākumu pieaugums no gaisa transporta, ceļojumu un būvniecības pakalpojumu eksporta. Pēdējos gados palielinās IKT pakalpojumu eksports. Savukārt lielu ieguldījumu pakalpojumu importa pieaugumā veidoja transporta pakalpojumu, datoru un informācijas pakalpojumu, kā arī citu saimnieciskās darbības pakalpojumu imports, kamēr finanšu pakalpojumu imports samazinājās. Šī gada deviņos mēnešos pakalpojumu pozitīvā bilance gandrīz par 90% nosedza preču ārējās tirdzniecības deficītu.

Kopumā jāatzīmē, ka, lai gan ir parādījušās vājināšanās pazīmes, Latvijas konkurētspēja ir noturējusies. Neskatoties uz produkcijas vienības darbaspēka izmaksu (ULC) kāpumu, preču un pakalpojumu eksporta apjomi turpina palielināties, un Latvijas eksporta daļa pasaules tirgos pieaug.

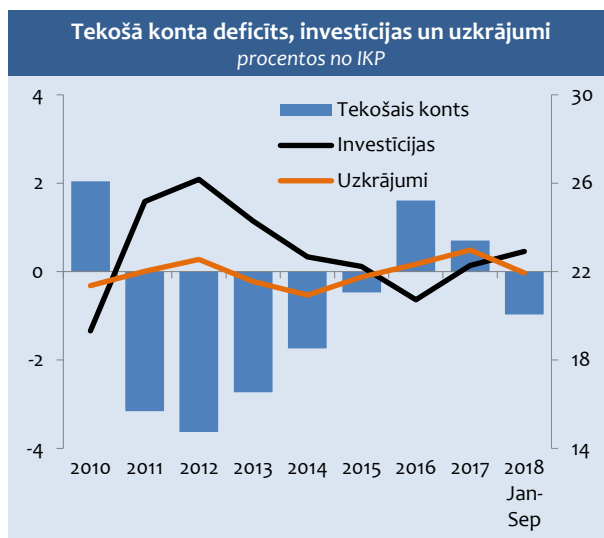
Primāro ienākumu konta stāvokli lielā mērā ietekmē ienākumu plūsmas no tiešajām investīcijām. Sākotnējo ienākumu bilance laikā no 2011. līdz 2016. gada ir negatīva – vidēji gadā 0,4% līmenī no IKP ar relatīvi nelielām svārstībām. Sākotnējo ienākumu bilances svārstības galvenokārt nosaka nerezidentu ieguldījumu ienākumu izmaiņas, kā arī ES fondu līdzekļu ieplūde. 2017. gadā sākotnējo ienākumu deficīts bija 0,7% no IKP, savukārt 2018. gada deviņos mēnešos tas palielinājās līdz 1,1% no IKP līmenim, ko noteica ES fondu līdzekļu ieplūde.

Otrreizējo ienākumu un kapitāla konta izmaiņas lielā mērā nosaka ES fondu līdzekļu plūsmas, kā arī Latvijas iemaksas ES budžetā. Otrreizējo ienākumu bilance Latvijā ir pozitīva un laikā no 2011. līdz 2016. gadam vidēji bija 1% no IKP līmenī. 2017. gadā un 2018. gada deviņos mēnešos otrreizējo ienākumu konts ir ar pārpalikumu – attiecīgi 1,3% un 1% no IKP. Arī kapitāla konts ilgstoši ir pozitīvs. Kapitāla konta pārpalikums kopš 2011. gada vidēji bija 2,2%, tai skaitā 2017. gadā 0,8% no IKP līmenī. 2018. gada deviņos mēnešos kapitāla konta pozitīvā bilance būtiski palielinājās, sasniedzot 2% no IKP līmeni. Kapitāla konta pārpalikuma izmaiņas galvenokārt ir saistītas ar ES fondu līdzekļu apgušanas aktivitāšu izmaiņām.

Liels tekošā konta deficīts pirmskrīzes gados atspoguļoja būtisku nesabalansētību starp iekšzemes investīcijām un uzkrājumiem. Krīzes gados notikušās korekcijas ir mazinājušas plaisu starp uzkrājumu un investīciju līmeni. Pēdējos trīs gados uzkrājumi ir vidēji 22,4%, bet investīcijas – 22% no IKP līmenī. Tekošā konta bilances

mērens deficīts liecina par uzkrājumu un iekšzemes investīciju sabalansētību.

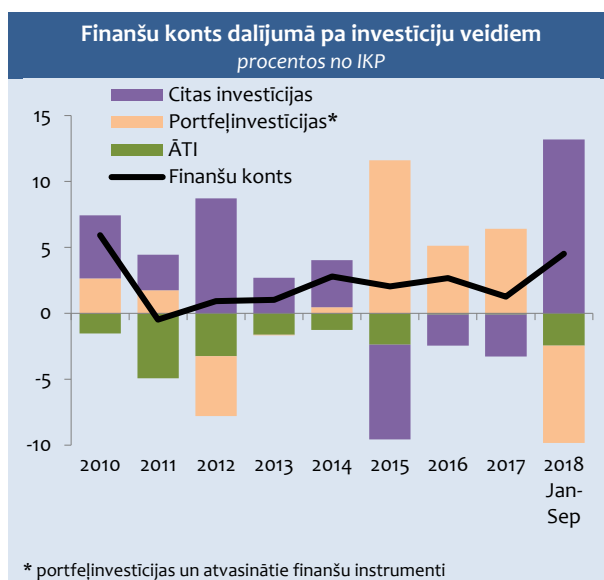
6.12. attēls

PĀRROBEŽU FINANŠU PLŪSMAS

Globālā finanšu krīze spēcīgi ietekmēja pārrobežu finanšu un kapitāla plūsmas, izraisot maksājumu bilances finanšu konta nozīmīgas korekcijas. Kopš 2010. gada finanšu konta deficīts samazinās. Vienlaikus samazinās arī finanšu plūsmu nepastāvīgums.

6.13. attēls

Finanšu konta bilances stāvokli pēdējos gados galvenokārt ietekmēja sabiedriskais sektors, t.i., finanšu sektora stabilizācijas pasākumi, valsts sektora parādu restrukturizācijas Latvijas Bankas pasākumi paplašinātās aktīvu iegādes programmas (PAIP) ietvaros. Finanšu konta svārstības ietekmēja arī nerezidentu noguldījumu samazinājums Latvijas kredītiestādēs.

Laika periodā no 2011.-2017. gadam finanšu konta bilance (aktīvi mīnus pasīvi) kopumā bija pozitīva – vidēji 1,5% no IKP līmenī, tai skaitā 2017. gadā – 1,3% no IKP. Portfeļinvestīcijas un citas ieguldījumu plūsmas joprojām ir finanšu konta galvenie virzītājspēki. Lielas izmaiņas Latvijas maksājumu bilancē laikā no 2015. līdz 2017. gadam bija saistītas ar portfeļieguldījumu neto aizplūdes palielināšanos. Turklāt pieauga citu ieguldījumu neto ienākums. Savukārt finanšu atvasināto instrumentu neto ieplūde, kas iepriekš bija nenozīmīga, 2017. gadā palielinājās līdz gandrīz 2% no IKP. Maksājumu bilances dati par pārrobežu plūsmām rāda, ka 2018.gada deviņos mēnešos samazinājās kā aktīvi ārvalstīs, tā arī starptautiskās saistības. Neto izteiksmē no Latvijas aizplūda finansējums, ko lielā mērā ietekmēja nerezidentu veikto noguldījumu atlikuma samazinājums kredītiestādēs.

Tiešo investīciju ieplūde pārsniedz aizplūdi, un tiešo investīciju bilance pēdējos gados ir negatīva, kas liecina par ārvalstu tiešo investīciju ieplūdi. Laikā no 2011. līdz 2017. gadam piesaistītās ĀTI plūsmas vidēji veidoja 2,9% no IKP, tai skaitā 2017. gadā – 2,4% no IKP. ĀTI plūsmu pozitīvā dinamika saglabājās arī 2018. gadā. Šī gada deviņos mēnešos ĀTI plūsmas sasniedza 1,7% no IKP, kas bija divreiz mazāk nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā (skatīt 6.3 nodaļā).

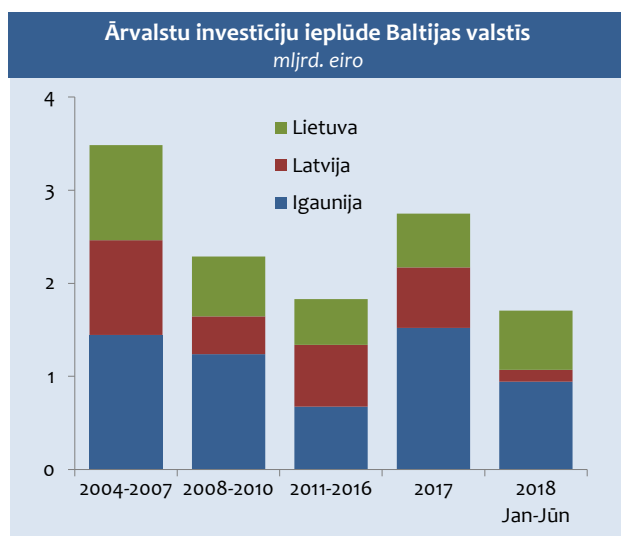
Latvijas bruto ārējais parāds saglabājās salīdzinoši augstā līmenī. Pēc Latvijas starptautisko investīciju bilances datiem, 2018. gada septembra beigās bruto ārējais parāds bija gandrīz 126% no IKP līmenī. Tai skaitā valdības bruto ārējais parāds sasniedza 8619 milj. eiro (29,9% no IKP).

6.3. ĀRVALSTU TIEŠĀS INVESTĪCIJAS

Ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) plūsmas Latvijas ekonomikā pieaug. Piesaistīto ĀTI apjoms pēdējos trīs gados (2015-2017) bija vidēji 2% no IKP, kas ir zemākā līmenī nekā pirmskrīzes gados (2000-2007).

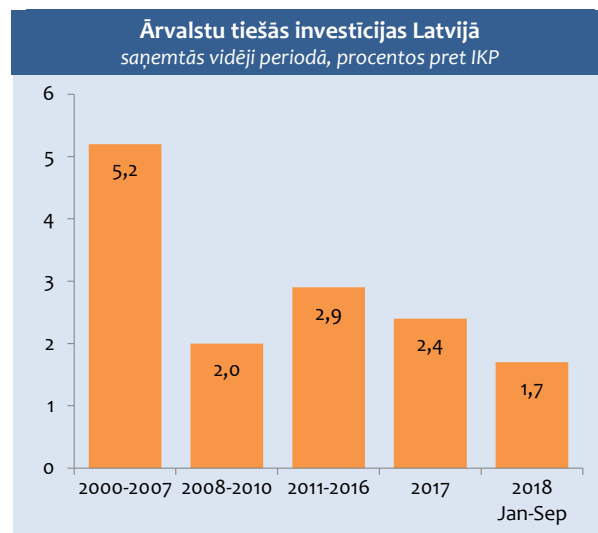
Arī citās Baltijas valstīs ĀTI plūsmu intensitāte ir visai mērena. Vidēji gadā ĀTI neto ieplūde Baltijas valstīs no 2011.-2016. gadam bija uz pusi mazākā apjomā nekā straujās izaugsmes gados (2004-2007). 2017. gadā ārvalstu investoru aktivitāte Baltijas valstīs palielinājās, un, salīdzinot ar 2016. gadu, piesaistīto ĀTI plūsmu apjoms kopumā reģionā pieauga par 98,2%, sasniedzot 2748,2 milj. eiro. Lielākā daļa no ĀTI plūsmām bija Igaunijas ekonomikā (55%), Latvija un Lietuva piesaistīja attiecīgi 24% un 21% no kopējām ĀTI Baltijas valstīs.

6.14. attēls

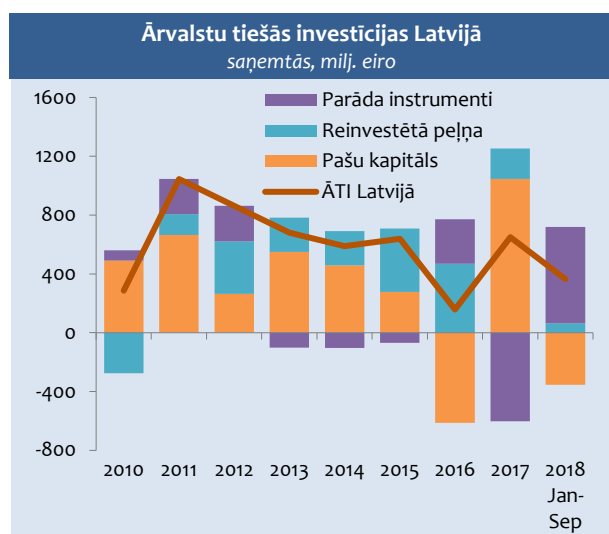
Jāatzīmē, ka pasaulē kopumā ir vērojams investīciju pārrobežu plūsmu ilgtermiņa negatīvais cikls, ko izraisa vairāki faktori, tai skaitā pieaugušie ģeopolitiskie riski un politikas nenoteiktība. Vienlaikus notiek strukturālās pārmaiņas ĀTI modeļos, kas ir saistīts ar to, ka ražošanas automatizācijas ietekmē samazinās darbaspēka izmaksu kā konkurētspējas priekšrocību nozīmi un tādējādi arī attīstības valstu pievilcība ārvalstu investoriem. Pieaug arī digitālās ekonomikas strukturālās sekas uz investīciju pārrobežu plūsmām.

6.15. attēls

Latvijas ekonomikā ĀTI plūsmu dinamika, salīdzinot ar straujās izaugsmes gadiem, ir mērenāka. Laika periodā no 2011.-2016. gadam piesaistīto ĀTI apjoms vidēji gadā bija gandrīz uz pusi mazāks nekā vidēji 2004.-2007. gadam.

6.16. attēls

Pēdējos gados ĀTI plūsmām ir raksturīgs izteikts svārstīgums. 2017. gadā Latvijā piesaistītās ĀTI bija 650 milj. eiro apjomā. Salīdzinot ar 2016. gadu, ĀTI plūsmas pieauga gandrīz 4 reizes un sasniedza 2,4% no IKP, kas bija par 1,8 procentpunktiem augstākā līmenī nekā pirms gada. To galvenokārt noteica nerezidentu apjomīgie ieguldījumi uzņēmumu pašu kapitālā.

ĀTI plūsmu liels svārstīgums ir vērojams arī 2018. gadā. 2018. gada 1. ceturksnī Latvijā ekonomikā ĀTI ieplūda 105 milj. eiro apmērā, saglabājot iepriekšējā gada vidējo ceturkšņa investīciju līmeni, gada 2. ceturksnī tās bija tikai 23 milj. eiro apjomā (gandrīz 6 reizes mazāk nekā pirms gada). Savukārt 3. ceturksnī ĀTI plūsmas bija gandrīz 2 reizes lielākā apjomā (237 milj. eiro) nekā 1. ceturksnī. Kopumā piesaistīto ĀTI plūsmu apjoms 2018. gada deviņos

mēnešos bija 365 milj. eiro, t.i. divas reizes mazāk nekā pirms gada. Lielākās plūsmas bija tirdzniecībā un nekustāmā īpašumu nozarēs.

Saskaņā ar starptautisko investīciju bilanci 2018. gada septembra beigās uzkrātās ĀTI Latvijas ekonomikā sasniedza 14,9 miljardus eiro (52% līmenī no IKP). Gada laikā tās pieauga par 3,1%, ko galvenokārt noteica Zviedrijas un Igaunijas uzņēmēju apjomīgie ieguldījumi Latvijas tautsaimniecībā.

Latvijā uzkrāto ĀTI ģeopolitiskā struktūrā dominē ES valstu uzņēmēju investīcijas. 2018. gada septembra beigās ES valstu ĀTI veidoja 77% no uzkrātajām ĀTI, un no tām gandrīz 68% bija eirozonas valstu investīcijas.

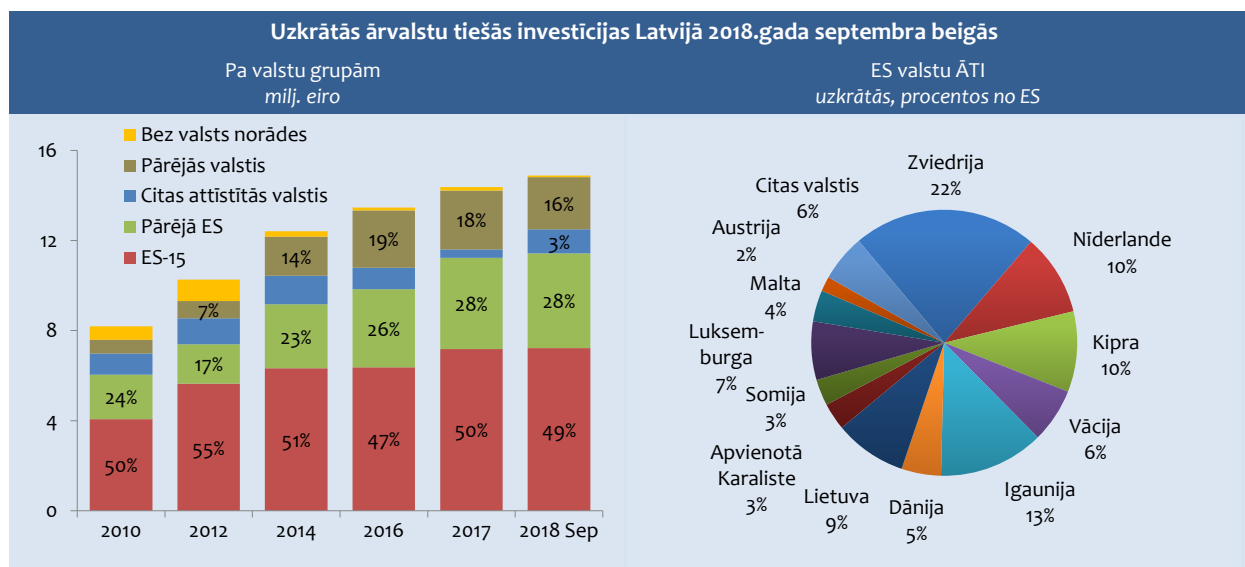
Lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā ir Zviedrija. 2018. gada septembra beigās Zviedrijas uzņēmēju investīcijas veidoja 17,2% no kopējām uzkrātajām ĀTI. Pārsvārā tās ir investīcijas finanšu starpniecībā. Kopš 2010. gada beigām Zviedrijas tiešās investīcijas palielinājās 2,4 reizes, tai skaitā kopš 2017. gada septembra beigām tās pieauga par gandrīz 11 procentiem.

Pēdējos gados būtiski palielinājās Krievijas investoru ieguldījumi Latvijā. Kopš 2010. gada beigām Krievijas uzkrātās tiešās investīcijas pieauga 4,6 reizes, un pēc uzkrātām ĀTI 2018. gada septembra beigās Krievija bija otra lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā.

Lieli ieguldījumi Latvijas ekonomikā ir arī Lietuvas un Igaunijas uzņēmējiem. 2018. gada septembra beigās Baltijas valstu uzkrātās tiešās investīcijas veidoja gandrīz 17% no kopējām uzkrātām ĀTI.

Apjomīgi ir arī Nīderlandes, Kipras, Vācijas, Norvēģijas, Dānijas un Luksemburgas uzņēmēju ieguldījumi. Šo valstu investīciju apjoms šī gada septembra beigās veidoja gandrīz 33% no kopējām uzkrātām ĀTI Latvijas ekonomikā.

6.17. attēls

Palielinās arī Āzijas reģiona investoru aktivitātes Latvijā. 2018. gada septembra beigās Āzijas valstu uzkrātās ĀTI veidoja 2,5% no kopējām ĀTI Latvijas ekonomikā un, salīdzinot ar 2010. gada beigām, tās pieauga gandrīz 10 reizes.

Lielākā daļa ĀTI piesaistīta pakalpojumu nozarēs. Uzkrātās ĀTI pakalpojumu sfērā 2018. gada septembra beigās veidoja gandrīz 75% no uzkrātām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā. Salīdzinot ar 2010. gada beigām, tās pieauga par 82,3%, tai skaitā kopš 2017. gada septembra beigām – par 3,1 procentu.

Uzkrāto ĀTI struktūrā pakalpojumu nozarēs izteikti dominē finanšu starpniecības, nekustamo īpašumu un tirdzniecības nozares. 2018. gada septembra beigās ārvalstu investoru ieguldījumi minētajās nozarēs veidoja 73% no uzkrātām ĀTI pakalpojumu nozarēs (54,4% no kopējām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā). Pēdējos gados palielinās nerezidentu

ieguldījumi transporta un uzglabāšanas nozarē, kā arī informācijas un komunikācijas pakalpojumos.

Preču ražošanas nozarēs uzkrātās ĀTI 2018. gada septembra beigās veidoja 25% no kopējām uzkrātām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā. Salīdzinot ar 2010. gada beigām, tās pieauga gandrīz divas reizes.

Ir pieaugušas investīcijas apstrādes rūpniecībā. Laika periodā no 2010. gada beigām līdz 2018. gada jūnijam beigām uzkrāto ĀTI apjoms apstrādes rūpniecības nozarē palielinājās par 74,5%, ko lielā mērā ietekmēja nozīmīgi ieguldījumi pārtikas rūpniecībā, kokapstrādē un elektrisko iekārtu ražošanā.

Jāatzīmē, ka ekonomikas recesijas gados ĀTI plūsmas Latvijas apstrādes rūpniecībā ir bijušas visai noturīgas, tomēr pēc uzkrātām ĀTI šajā nozarē Latvija joprojām atpaliek no Lietuvas un Igaunijas.

6.3. tabula

	ĀTI sadalījumā pa nozarēm					
	atlikumi perioda beigās			struktūra procentos		
	milj. eiro			struktūra procentos		
	2010	2017	2018 Sep	2010	2017	2018 Sep
Lauksaimniecība	215	602	628	2,6	4,1	4,2
Apstrādes rūpniecība	1017	1636	1775	12,4	11,2	11,9
Pārējā rūpniecība	386	700	719	4,7	4,8	4,8
Būvniecība	487	588	674	6,0	4,0	4,5
Tirdzniecība un izmitināšana	1040	2217	2486	12,7	15,2	16,7
Transporta un uzglabāšana	346	871	851	4,2	6,0	5,7
Finanšu starpniecība	2327	3524	3522	28,4	24,1	23,7
Operācijas ar nekustamo īpašumu	843	2102	2183	10,3	14,4	14,7
Citi pakalpojumi	697	1323	1077	8,5	9,1	7,2
Neklasificēta darbība	824	1042	962	10,1	7,1	6,5
Pavisam	8182	14605	14878	100	100	100

Ārvalstu investīciju piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir Latvijas Investīciju un attīstības aģentūrai (LIAA). LIAA investīciju piesaistes stratēģija ir orientēta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus.

ĀTI piesaistes politikas pilnveidošanas process notiek ciešā sadarbībā ar Ārvalstu investoru padomi Latvijā (ĀIPL). Tās veiktās ārvalstu investoru aptaujas sniedz nozīmīgu ieguldījumu investīciju vides uzlabošanai.

2018. gadā notikušajā Ārvalstu investoru padomes Latvijā ikgadējā tikšanās ar Latvijas valdību tika prezentēts *Investors Sentiment Index 2017*, kas ir Latvijā strādājošo

ārvalstu investoru novērtējums Latvijas ekonomikas konkurētspējas potenciālam.

Ārvalstu investoru aptaujas rezultāti liecināja par Latvijas investīciju vides kopumā pozitīvo vērtējumu. Investori atzīmēja, ka, salīdzinot ar 2016. gadu, tā ir uzlabojusies. Tomēr ir nepilnības, kas vājina investīciju vidi, piemēram, nelabvēlīgas demogrāfiskās tendences, darbaspēka pieejamības problēmas, nepilnības veselības aprūpes un tiesu sistēmā. Vienlaikus investori atzīmē pozitīvās izmaiņas uzņēmējdarbības likumdošanas kvalitātē, kā arī nenoteiktības mazināšanos. Ārvalstu investori atzīst, ka, lai gan ir panākts progress investīciju vides uzlabošanā, joprojām pastāv potenciāls tās pilnveidošanai.

6.4. MONETĀRIE RĀDĪTĀJI

Pēc finanšu tirgus satricinājuma 2008. gada beigās un 2009. gada sākumā Latvijas monetārie rādītāji pakāpeniski stabilizējās, un banku sektors kopumā darbojas ar peļņu, tomēr kreditēšanas attīstība joprojām vērtējama kā vāja, arī noguldījumu apjomi sarūk, bet to ietekmē galvenokārt nerezidentu noguldījumu apjomu sarukums.

2018. gada 2. ceturksnī visu Latvijas banku darbības rādītāji bija atbilstoši normatīvu prasībām. Banku sektora kapitalizācijas līmenis saglabājās augstā līmenī. 2018. gada 2. ceturksnī banku sektora vidējais kapitāla pietiekamības rādītājs sasniedza 22,8% (minimālā normatīvā prasība ir 8%). Banku sektora aktīvu atdeve (ROA)¹ ir pieaugusi līdz 1,01%, sasniedzot augstāko rādītāju pēdējo gadu laikā, un kapitāla atdeve (ROE)² ir sarukusi līdz 8,14 procentiem.

Banku pelnītspēja samazinās, bet tā joprojām ir pozitīva – 2017. gadā bankas darbojās ar peļņu 236,1 milj. eiro apmērā. Minētajā periodā ar peļņu darbojās 10 Latvijas bankas un 4 ārvalstu banku filiāles (to tirgus daļa kopējos banku sektora aktīvos – 92%).

Latvijas banku aktīvu pieaugums bija vērojams 2013. gada beigās, kas bija saistīts ar gaidāmo eiro ieviešanu – iedzīvotāju skaidras naudas uzkrājumi latos nonāca banku

kontos. Līdz ar to ievērojami saruka skaidrā nauda apgrozībā, un norēķinos ievērojami pieauga bezskaidras naudas izmantošana. Tomēr, kad eiro valūta nomainīja latus, skaidrā nauda apgrozībā ievērojami pieauga. Kopš eiro ieviešanas skaidrās naudas apgrozībā pieaugums ir mērens, un nav vērojamas būtiskas svārstības. 2018. gada septembra beigās skaidrā nauda apgrozībā bija 4285,2 milj. eiro, kas ir par 4,7% vairāk nekā iepriekšējā gada septembrī.

Kopš 2016. gada sākuma banku sektora aktīvu apmērs pakāpeniski samazinās. 2018. gada 2. ceturksnī aktīvi bija 24,5 miljardi eiro, kas bija par 15,2% mazāk nekā pirms gada. Nebankām izsniegto kredītu īpatsvars kopējos aktīvos bija 58% (salīdzinājumam – 2011. gada 2. ceturksnī banku kredīti veidoja 65,5% no banku aktīviem), savukārt vērtspapīru īpatsvars saruka (7,5%).

Jau kopš 2009. gada **nebanku kredītportfeļa dinamika** bija negatīva, izņemot 2016. gadu, kad banku kredītportfelis atsāka pieaugt. Kopš 2017. gada banku kredītportfelis atkal saruka. Bankas joprojām ir piesardzīgas aktīvākas kreditēšanas īstenošanā. Saskaņā ar FKTK datiem, nebankām izsniegto kredītu atlikumi 2018. gada 2. ceturksņa beigās saruka par 5,5%* salīdzinājumā ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu.

6.4. tabula

Latvijas banku sistēmas monetārie rādītāji							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018 Sep
	perioda beigās, mljrd. eiro						
Tīrie ārējie aktīvi	0,9	1,2	-1,8	-3,6	-2,5	-3,6	-1,4
Tīrie iekšējie aktīvi	8,8	8,6	11,3	13,9	13,6	14,9	12,7
Iekšzemes kredīti, tai skaitā:	13,7	13,5	12,6	13,4	13,2	13,2	11,9
Valdībai (neto)	-1,3	-0,7	-0,5	0,5	0,01	0,1	-0,4
Uzņēmumiem un privātpersonām	14,9	14,1	13,2	12,9	13,3	13,1	12,3
Pārējie aktīvi (neto)	-4,9	-4,8	-1,3	0,5	0,3	1,8	0,8
Plašā nauda M2X	9,6	9,8	9,4	10,3	11,1	11,4	11,3
Skaidrā nauda apgrozībā (bez atlikumiem banku kasēs)	1,5	0,7	3,7	3,8	4,0	4,2	4,3
Privātpersonu un uzņēmumu noguldījumi, tai skaitā:	8,1	9,2	9,5	10,3	11,1	11,4	11,3
Noguldījumi uz nakti (rezidentu)	5,1	6,6	7,0	8,0	8,7	9,3	9,3
Terminnoguldījumi	3,0	2,6	2,5	2,3	2,4	2,1	1,9
	izmaiņas procentos, pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu						
Iekšzemes kredīti, tai skaitā:	-13,1	-1,4	-5,9	6,1	-0,8	-1,0	-6,0
Uzņēmumiem un privātpersonām	-10,4	-5,3	-6,8	-1,7	2,9	-2,0	-4,8
Plašā nauda M2X	4,5	2,0	-3,6	9,0	7,7	2,5	4,4
Skaidrā nauda apgrozībā (bez atlikumiem banku kasēs)	4,1	-56,6	461,0	2,6	4,5	4,0	4,7
Privātpersonu un uzņēmumu noguldījumi	4,5	13,2	-3,6	9,0	7,7	2,5	4,4

Avots: Latvijas Banka

¹ ROA – peļņas/zaudējumu attiecība pret aktīviem

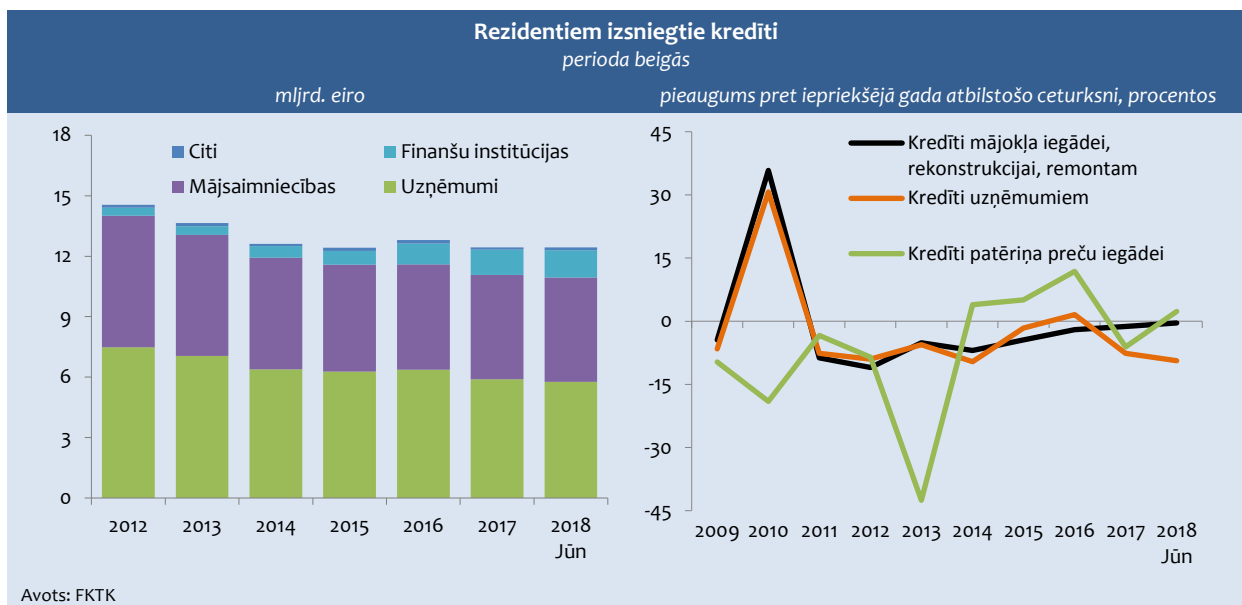
² ROE – peļņas/zaudējumu attiecība pret kapitālu un rezervēm

* tālāk tekstā izmantoti FKTK dati

Iekšzemes uzņēmumiem un privātpersonām izsniegto kredītu struktūrā dominē uzņēmumiem izsniegtie kredīti, kuru īpatsvars 2018. gada 2. ceturksnī bija 46%, savukārt

mājsaimniecību kredīti veidoja 42%. No mājsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem lielāko daļu veido kredīti mājokļa iegādei, rekonstrukcijai un remontam.

6.18. attēls

Jaunā kredītēšana attīstās nevienmērīgi – mājsaimniecību kredītēšana pakāpeniski atkopjas, savukārt uzņēmējdarbības kredītēšanas attīstība ir mērena. 2018. gada 2. ceturksnī banku sektorā kopumā no jauna izsniegtie kredīti 622,8 milj. eiro apmērā, kas bija par 4,2% mazāk nekā pirms gada.

Mājsaimniecību kredītēšanā vērojamas pozitīvas tendences, un pieaugums jauno kredītu izsniegšanā vērojams jau no 2011. gada, tomēr mājsaimniecību kredītēšana joprojām vērtējama kā mērena. 2018. gada 2. ceturksnī mājsaimniecībām no jauna izsniegto kredītu apjoms pieauga par 14% un veidoja 30% jeb 187,5 milj. eiro no kopējā no jauna izsniegto kredītu apjoma. Pieaugot mājsaimniecību ienākumiem un attiecīgi arī uzkrājumiem, palielinās to kredītspēja. Līdz ar to pakāpeniski pieaug arī no jauna izsniegto kredītu apjoms mājokļu iegādei. Neskatoties uz situācijas uzlabošanu, mājokļu kredītēšanu joprojām kavē nepietiekami mājsaimniecību ienākumi pirmās iemaksas segšanai, kas parasti svārstās no 10 līdz 30% no kopējās kredīta summas. Pozitīvi vērtējama atbalsta programma mājokļu iegādei, kas paredzēta aizdevumiem ģimenēm ar bērniem mājokļa iegādei vai būvniecībai. No 2018. gada 1. marta ir paplašināts mājokļu garantiju programmas saņēmēju loks un valsts atbalstu mājokļa iegādei var saņemt arī jaunie speciālisti vecumā līdz 35 gadiem, kuriem apgādībā nav bērnu, un ģimenes ar bērniem līdz 23 gadu vecumam (ieskaitot). Kopumā mājsaimniecību kredītu dinamika joprojām ir negatīva, un mājsaimniecībām izsniegto kredītu īpatsvars kopējā kredītportfelī sarūk.

No jauna izsniegtie kredīti patēriņa preču iegādei pakāpeniski pieaug. Kopējā kredītportfeļa dinamikā aizņemšanās patēriņam strauji saruka 2013. gadā un

2014. gada sākumā, kam sekoja straujš kāpums. 2018. gada sākumā patēriņa preču iegādei paredzēto kredītu attīstība ir pozitīva.

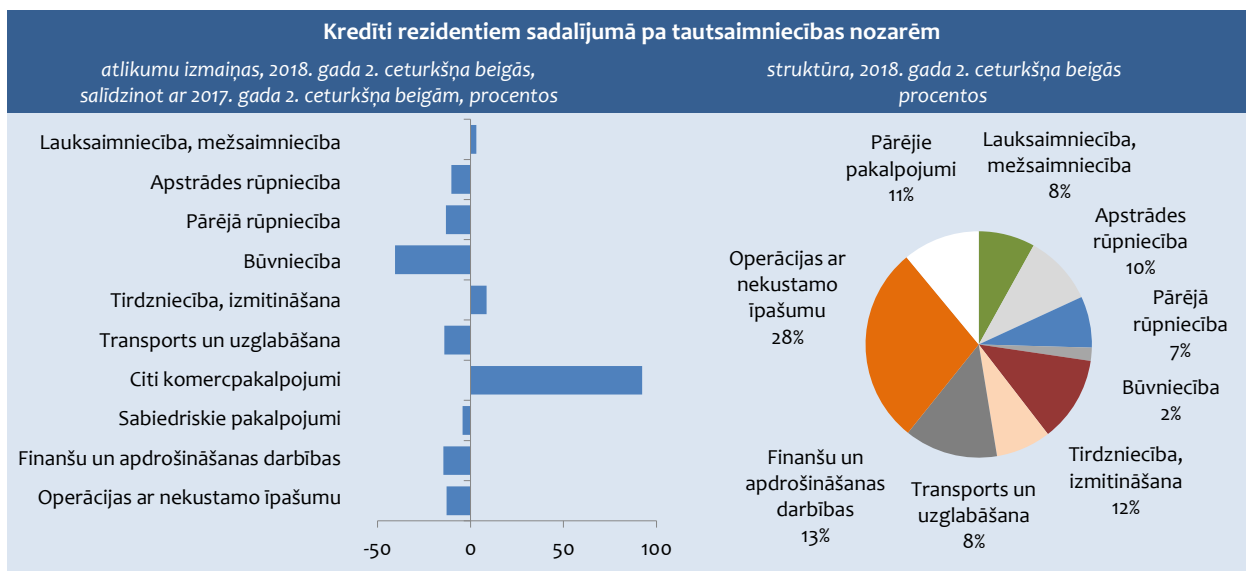
Uzņēmējdarbības kredītēšana joprojām attīstās nevienmērīgi. 2013. gadā un 2014. gadā uzņēmumiem no jauna izsniegto kredītu apjoms strauji saruka. Sākot ar 2015. gadu, bija vērojamas pozitīvas tendences un no jauna izsniegto kredītu apjoms pieauga. 2017. gadā uzņēmumiem no jauna izsniegto kredītu apjomi saruka par apmēram 1/3. Tas noteica arī kopējo no jauna izsniegto kredītu apjomu sarakumu. 2018. gada 2. ceturksnī uzņēmumu jaunā kredītēšana bija par 2,5% mazāka nekā 2017. gada attiecīgajā periodā. Tā veidoja vien 28% jeb 175 milj. eiro no kopējā no jauna izsniegto kredītu apjoma (2011. gada 2. ceturksnī – 41%), kas kopumā liecina, ka uzņēmēji joprojām ir piesardzīgi jaunu kredītaistību īstenošanā. Tāpat arī ir daļa uzņēmumu, kuri nekvalificējas kredītu ņemšanai, jo darbojas ēnu ekonomikā. Uzņēmējdarbības kredītēšanu ietekmē arī Eiropas struktūrfondu finansējuma pieejamība. Sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm visapjomīgāk no jauna tiek kredītētas tādas nozares kā finanšu un apdrošināšanas darbības un operācijas ar nekustamo īpašumu. Pieaugums vērojams arī lauksaimniecības kredītēšanā.

Arī kopējā uzņēmumu kredītportfeļa dinamika joprojām ir negatīva.

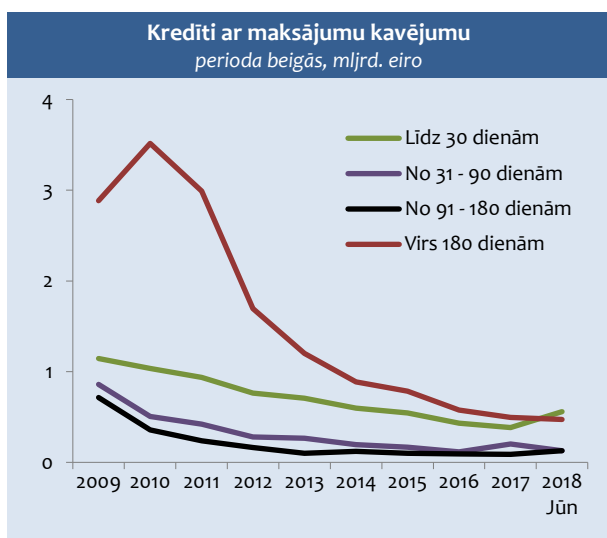
Sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm apjoma ziņā visvairāk kredītu tika izsniegti operācijās ar nekustamo īpašumu (28% no kopējiem izsniegtajiem kredītiem) un finanšu un apdrošināšanas darbībās (13%), kā arī apstrādes rūpniecībā (10%). Relatīvi liels izsniegto kredītu īpatsvars

bija arī tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumos (12%).

6.19. attēls

6.20. attēls

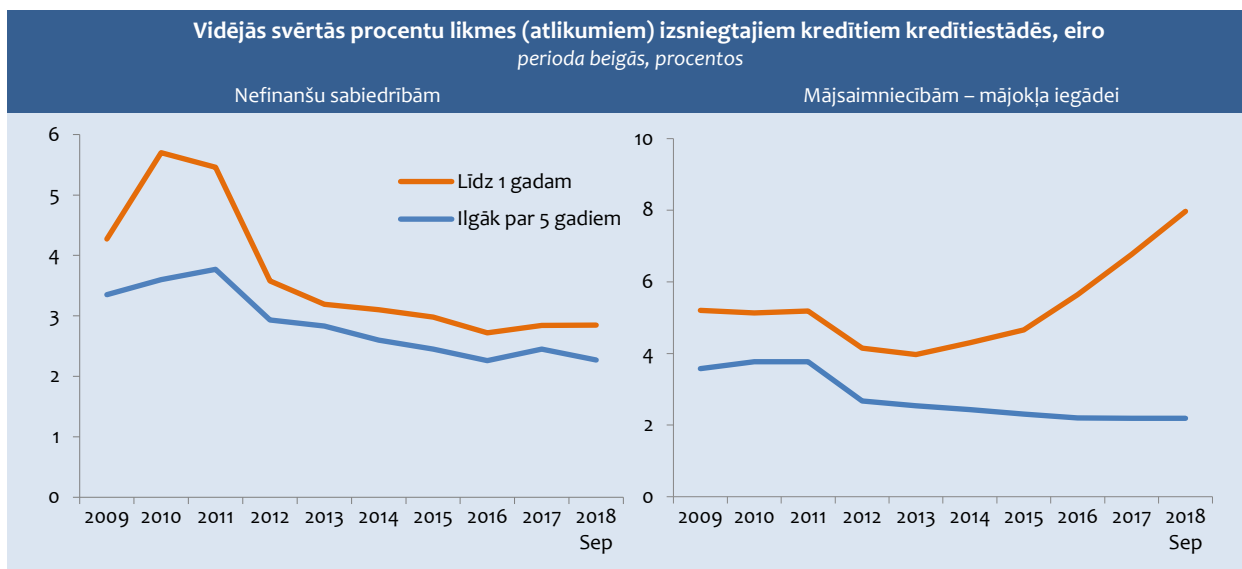
2009. gadā ievērojami pasliktinājās kredītportfeļa kvalitāte, un 2010. gada 2. ceturksnī tika sasniegts augstākais kredītu ar maksājumu kavējumu rādītājs – kredītu ar maksājuma kavējumiem apmērs kopējā banku kredītportfelī bija 28,6%. Kopš 2011. gada kredītportfeļa kvalitāte pakāpeniski uzlabojās, kas lielā mērā bija saistīts ar ekonomiskās situācijas uzlabošanu, kā arī ar sliktu kredītu norakstīšanu. Kopumā bankas kopš 2018. gada sākuma ir norakstījušas kredītus 84,5 milj. eiro apmērā, kas ir par 57,1% mazāk nekā 2011. gada attiecīgajā periodā. 2018. gada

2. ceturkšņa beigās kredītu ar maksājuma kavējumiem apmērs kopējā banku kredītportfelī bija 9,1%, kas bija par 0,7 procentpunktiem mazāks nekā pirms gada un bija viens no zemākajiem rādītājiem kopš 2008. gada beigām. Pozitīvi vērtējams, ka kredītu ar maksājumu kavējumu virs 180 dienām īpatsvars ir sarucis no 16,7% 2010. gada 2. ceturksnī līdz 3,3% 2018. gada 2. ceturksnī. Tajā pašā laikā kredītu kvalitātes uzlabojums vērojams galvenokārt rezidentu klientu segmentā, savukārt ārvalstu klientu segmentā virs 90 dienām kavēto kredītu apjoms ir pieaudzis.

Pārstrukturēto un atgūšanas procesā esošo kredītu īpatsvars kopējā banku kredītportfelī turpina samazināties. 2018. gada 2. ceturkšņa beigās 7,7% no kopējā kredītportfeļa bija pārstrukturētie un atgūšanas procesā esošie kredīti (2011. gada 2. ceturksnī – 35,1%). Sarucis arī no banku bilancēm norakstīto kredītu apjoms, tomēr kredītu norakstīšana nenozīmē, ka pēc tam tiek apturēts parādu piedziņas process.

Ilgtermiņa procentu likmes (atlikumiem) nefinanšu sabiedrībām izsniegtajiem kredītiem turpina sarukt un 2018. gada septembrī sasniedza zemāko rādītāju pēdējo gadu laikā (2,27%). Īstermiņa procentu likmes nefinanšu sabiedrībām arī sarūk, bet to svārstības ir izteiktākas. Ilgtermiņa procentu likmes (atlikumiem) māsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem mājokļa iegādei sarūk kopš 2012. gada un 2018. gada septembrī nokritās līdz 2,19%, kas ir zemākais rādītājs pēdējo gadu laikā, savukārt kopš 2014. gada beigām turpina pieaugt īstermiņa procentu likmes māsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem mājokļa iegādei.

6.21. attēls

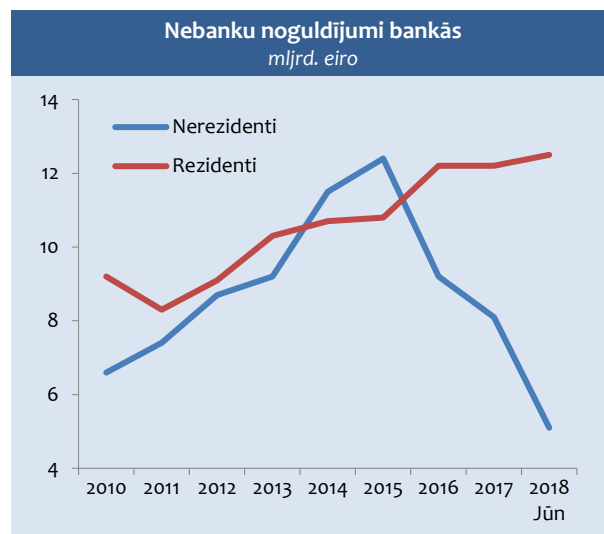
No 2010. gada līdz 2015. gada beigām **noguldījumu apjomi** ievērojami pieauga. Kopš 2016. gada sākuma noguldījumu apjomi sarūk, un 2018. gada 2. ceturksnī noguldījumi bija 17,5 miljardi eiro, kas bija par 13,7% mazāk nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Izmāņas noguldījumu struktūrā un dinamikā noteica nerezidentu noguldījumu apjoma kritums. Tas bija saistīts ar banku uzsāktu pašattīrīšanās procesu, lai samazinātu riskanto darījumu apjomu – šī gada laikā viena no bankām, kuras biznesā nerezidentu daļa aizņēma ievērojamu apjomu, ir uzsākusi īstenot pašlikvidāciju, savukārt otra lielākā banka, kas veica nerezidentu apkalpošanu, ir atteikusies no riskantu klientu apkalpošanas. Izmaiņu rezultātā ārvalstu klientu noguldījumu īpatsvars ir sarucis no 53% 2015. gada 2. ceturksnī līdz 29% 2018. gada 2. ceturksnī, no kuriem 6,3% ir NVS valstu noguldījumi, 12,1% – pārējo EEZ valstu noguldījumi un 10,5% – citu valstu noguldījumi. Kopējais nerezidentu noguldījumu apjoms 2018. gada 2. ceturksnī bija 5,1 miljards eiro, kas ir par gandrīz 40% mazāks nekā pirms gada. Bankām, kas strādā ar nerezidentu noguldījumiem, tiek izvirzītas augstākas prasības pret likviditāti un kapitāla pietiekamību. Pārsvārā ar nerezidentu naudas apkalpošanu Latvijā nodarbojas nelielas komerciestādes.

Rezidentu noguldījumu apjomi saglabā pozitīvu pieaugumu, un 2018. gada 2. ceturksnī tie bija par 4,2% augstāki nekā

iepriekšējā gada attiecīgajā periodā, sasniedzot vēsturiski augstāko rādītāju.

Lielākā daļa rezidentu noguldījumu ir eiro (90,9%). Kopš 2018. gada arī nerezidentu noguldījumi lielākoties ir eiro.

6.22. attēls

6.5. FISKĀLĀ POLITIKA UN VALSTS PARĀDS

Latvijas fiskālās politikas kurss ir vērsts uz ilgtspējīgas ekonomiskās izaugsmes nodrošināšanu un atbildīgas fiskālās politikas īstenošanu, ievērojot fiskālās disciplīnas nosacījumus.

Kopš 2011. gada, kad Latvija atgriezās pie izaugsmes, ir sasniegti būtiski uzlabojumi fiskālajā pozīcijā (skatīt 6.5. tabulu un 6.23. attēlu). Vispārējās valdības budžeta deficīts atbilstoši Eiropas kontu sistēmai ir samazināts no 9,1% no IKP 2009. gadā līdz aptuveni 1,2-1,5% no IKP

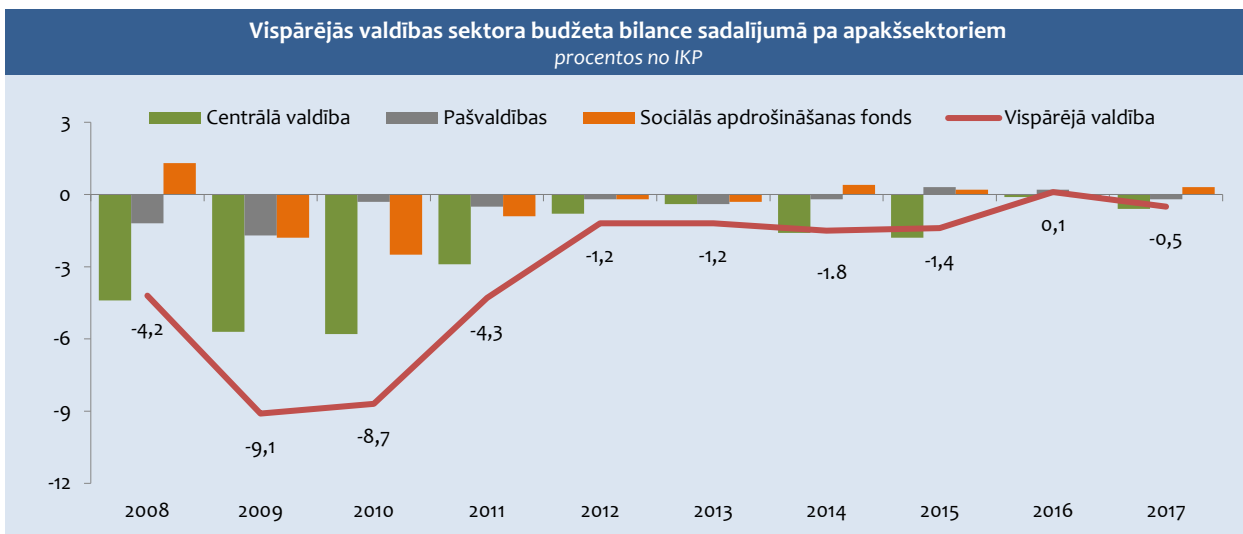
2013.-2015. gados. 2016. gadā pirmo reizi kopš 1998. gada budžetā bija pārpalikums 0,1% no IKP, bet 2017. gadā budžetā bija neliels deficīts 155,7 milj. eiro jeb 0,6% no IKP.

2017. gadā budžeta deficīts bija gan centrālās valdības, gan pašvaldības budžetos. Pārpalikums bija Sociālās apdrošināšanas fondā (skatīt 6.23. attēlu). Deficīts 2017. gadā bija zemāks nekā prognozēts budžeta likumā, kas bija noteikts 1,1% no IKP. Zemāks deficīta līmenis skaidrojams ar lielākiem nodokļu ieņēmumiem, mazākām iemaksām ES budžetā, kā arī zemākiem izdevumiem sociālajiem pabalstiem nekā plānots.

6.5. tabula

Vispārējās valdības budžets					
	2013	2014	2015	2016	2017
Ieņēmumi, mljrd. eiro	8,3	8,6	9,0	9,3	10,1
% pret IKP	36,6	36,6	36,9	37,0	37,2
Izdevumi, mljrd. eiro	8,6	9,0	9,3	9,3	10,2
% pret IKP	37,7	38,1	38,2	37,04	37,8
Bilance, mljrd. eiro	-0,3	-0,4	-0,3	0,02	-0,2
% pret IKP	-1,2	-1,5	-1,4	0,1	-0,6

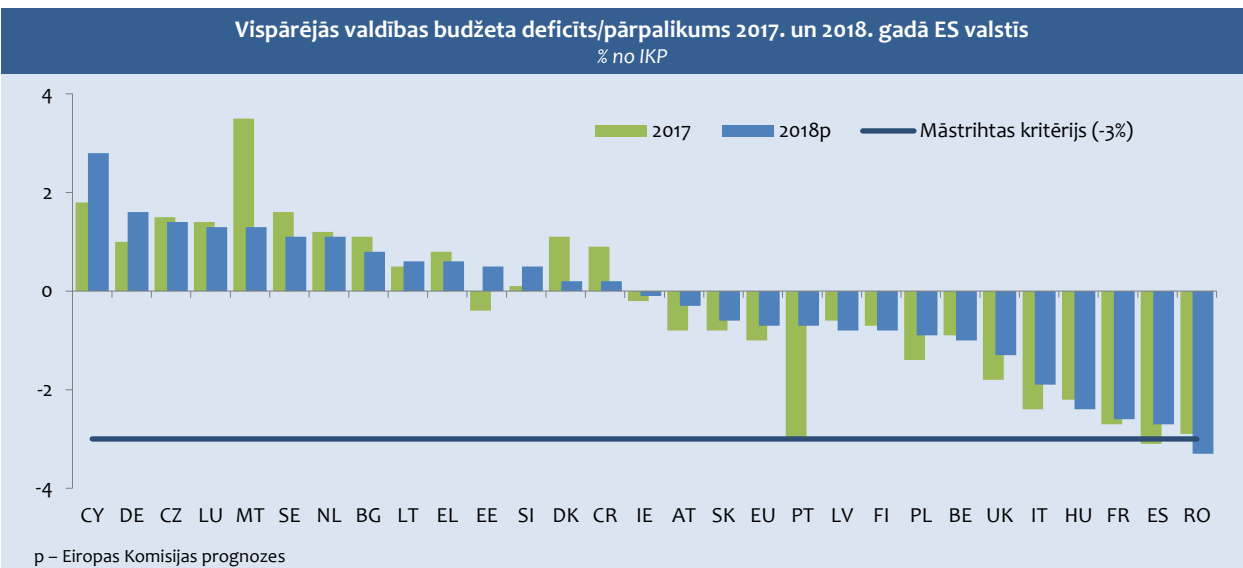
6.23. attēls

Kā redzams 6.24. attēlā, Latvijas budžeta balance attiecībā pret IKP 2017. gadā uzrādīja viduvēju sniegumu starp visām ES valstīm. Kopumā ES situācija budžetā uzlabojas. 2017. gadā ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis bija 1% no IKP (2016. gadā – 1,7% no IKP, 2015. gadā – 2,3%

no IKP). 13 ES dalībvalstīs 2017. gadā valsts budžetā bija pārpalikums. Tikai 2 valstīs (Spānijā un Portugālē) budžeta deficīts bija vienāds vai lielāks par Māstrihtas kritēriju, kas ir 3% no IKP.

6.24. attēls

Atbilstoši EK 2018. gada rudens prognozēm budžeta situācija ES valstīs 2018. un 2019. gadā turpinās kopumā uzlaboties. 2018. gadā ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis tiek prognozēts 0,7% apmērā no IKP, bet 2019. gadā – 0,8%. 2018. gadā un 2019. gadā vislielākais budžeta deficīts, kas var pārsniegt 3% no IKP, ir sagaidāms Rumānijā.

Vidēja termiņa budžeta ietvars paredz, ka vispārējās valdības pieļaujamais budžeta deficīts 2018. gadā ir 1%, 2019. gadā 0,9%, bet 2020. gadā 0,4% no IKP. 2018. gadā, kā arī 2020. gadā tiek paredzēta arī fiskālā nodrošinājuma rezerve 0,1% apmērā no IKP. 2018. gada 1. pusgadā valdības budžetā bija izveidojies pārpalikums 605 milj. eiro jeb 4,4% no IKP apmērā, kas ir krietni vairāk nekā iepriekšējo gadu 1. pusgadā.

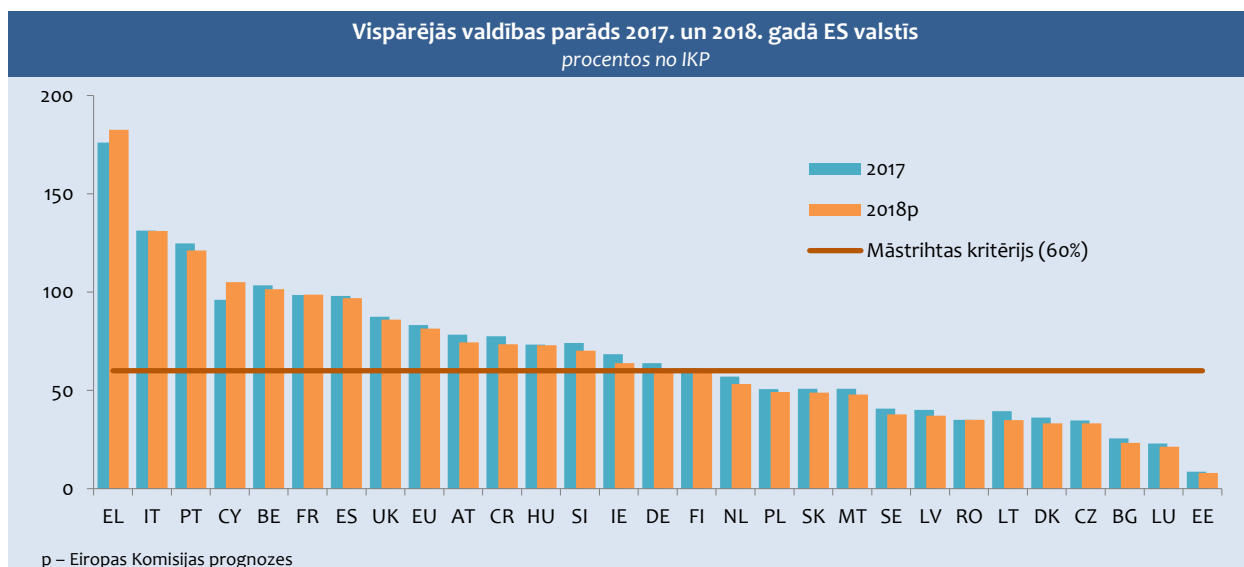
MK 2018. gada 15. oktobrī apstiprināja valsts budžeta plāna projektu 2019. gadam pie nemainīgas politikas, tas ietver prognozētos ieņēmumus un izdevumus, kas atbilst pēdējām makroekonomiskajām prognozēm un visiem lēmumiem, kas pieņemti līdz septembra beigām. Budžeta plāns paredz

fiskālā nodrošinājuma rezervi 0,1% no IKP jeb 31 milj. eiro apmērā. Vispārējās valdības deficītu plānots samazināt līdz 0,7% no IKP apmērā, un tas nodrošina atbilstību Latvijas fiskālās disciplīnas noteikumiem. Valsts budžetu 2019. gadam galīgā variantā pieņems jaunā valdība, un tas tiks apstiprināts Saeimā.

Vispārējās valdības parāda līmenis Latvijā joprojām ir viens no zemākajiem ES (skatīt 6.25. attēlu). 2017. gadā tas bija 10807 milj. eiro jeb 40% no IKP.

2017. gadā ES vidējais valsts parāda līmenis bija 81,6% no IKP (2016. gadā – 83,3% no IKP, 2015. gadā – 84,4% no IKP). 15 ES dalībvalstīs 2017. gadā valsts parāds bija lielāks par Māstrihtas kritēriju, kas ir 60% no IKP. Lielākais valsts parāds pret IKP 2017. gadā bija fiksēts Grieķijā, Itālijā, Portugālē, Beļģijā, Francijā un Spānijā, bet mazākais vispārējās valdības parāds pret IKP tika reģistrēts Igaunijā, Luksemburgā un Bulgārijā. Kā rāda EK 2018. gada rudens prognozes, ES vidējais valsts parāda līmenis 2018. gadā un arī 2019. gadā nedaudz samazināsies.

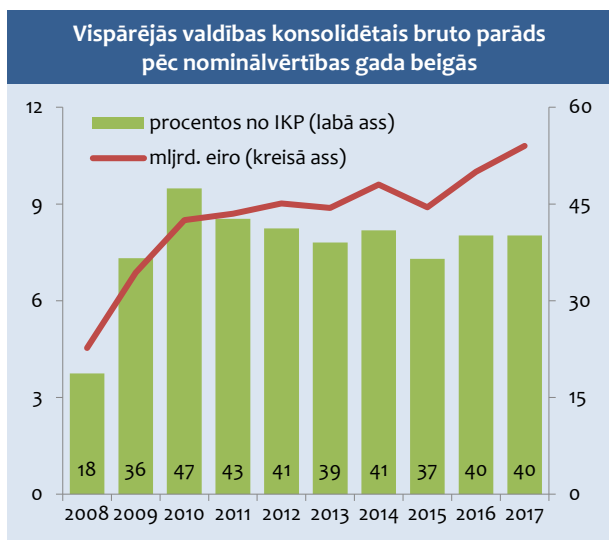
6.25. attēls

Vispārējās valdības parāds Latvijā līdz 2007. gadam palielinājās mēreni. Sākot ar 2008. gadu, lai finansētu valsts finansiālās saistības, vispārējās valdības parāds sāka pieaugt strauji un 2010. gada beigās sasniedza 8,4 miljrd. eiro jeb 46,8% no IKP. Kopš 2011. gada beigām vispārējās valdības parādam ir tendence samazināties. 2017. gadā tas bija 10,8 mljrd. eiro jeb 40,0% no IKP (skatīt 6.26. attēlu). 2018. gada 1. pusgadā valdības parāds nedaudz samazinājās un sastādīja 10,4 mljrd. eiro.

Veicot savlaicīgus aizņemšanās pasākumus atbilstoši vidējā termiņa stratēģijai, kā arī turpinot īstenot ilgtspējīgu fiskālo politiku, ar likmju un termiņu ziņā labvēlīgiem nosacījumiem ir iespējams pārfinansēt pašreiz uzņemtas centrālās valdības parāda saistības, kā arī ilgtermiņā panākt vispārējās valdības parāda līmeņa samazināšanos un stabilizēšanos ilgtspējīgā līmenī, pārlicenoši ievērojot Māstrihtas līgumā noteikto vispārējās valdības parāda apjoma kritēriju.

6.26. attēls

6.6. BUDŽETA IEŅĒMUMI UN IZDEVUMI

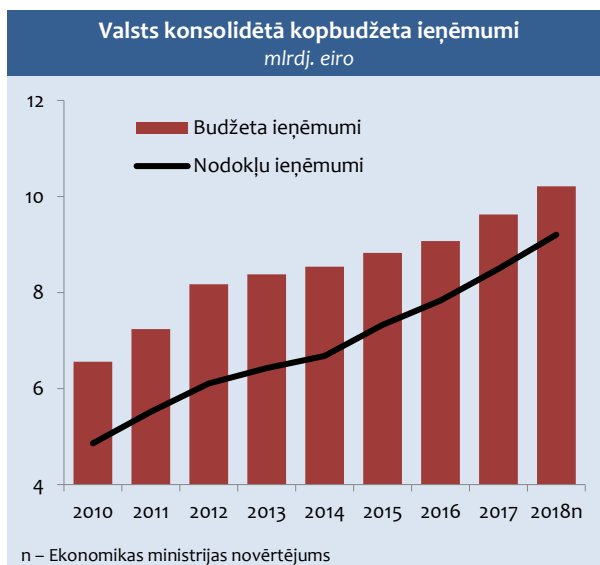
BUDŽETA IEŅĒMUMI¹

6.27. attēls

Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, kopš 2011. gada budžeta ieņēmumi palielinās. No 2014.-2017. gadam **konsolidētā kopbudžeta ieņēmumu** pieaugums bija straujāks nekā 2011.-2012. gadā. Kopumā kopš 2010. gada budžeta ieņēmumi pieauguši 1,5 reizes. 2017. gadā budžeta ieņēmumi bija 9624,5 milj. eiro jeb par 6,1% lielāki nekā 2016. gadā. Arī 2018. gadā turpinās budžeta ieņēmumu pieaugums – desmit mēnešos pieaugums par 13,9%, salīdzinot ar 2017. gada atbilstošo periodu, un bija 9074,9 milj. eiro.

Aptuveni 3/4 daļas no visiem budžeta ieņēmumiem veido nodokļu ieņēmumi. Nodokļu ieņēmumi stabili pieaug. Straujāks pieaugums bija 2012. gadā, ko ietekmēja lielāks nodokļu ievākums.

Saeima 2017. gada vasarā apstiprināja plašu nodokļu reformu, kas stājas spēkā no 2018. gada 1. janvāra. Nodokļu reformas mērķis ir nodrošināt stabilu un prognozējamu nodokļu politiku vismaz līdz 2021. gadam, kas vērsta uz tautsaimniecības izaugsmi un iedzīvotāju labklājības celšanu, t.sk., ienākumu nevienlīdzības mazināšanu, vienlaikus nodrošinot pietiekamus, paredzamus un kvalitatīvus nodokļu ieņēmumus valsts un pašvaldību funkciju finansēšanai, novirzot nodokļu slogu no darbaspēka uz patēriņa, vides un īpašuma nodokļiem. Būtiskākie reformas ietvaros īstenotie pasākumi ir vērsti uz darbaspēka nodokļu sloga samazināšanu, ienākumu palielināšanu strādājošiem ar zemiem ienākumiem un ģimenēm ar bērniem.

Nodarbinātības nodokļu ieņēmumi stabili pieaug, ko sekmē vidējās bruto darba samaksas pieaugums valstī. Līdz 2015. gadam nodarbinātības nodokļu pieaugums bija mērens, savukārt 2016. gadā tas pieauga straujāk, ko lielā mērā ietekmēja minimālās algas pacelšana valstī. 2017. gadā nodarbinātības nodokļu ieņēmumi pieauga par 11% un turpina pieaugt arī 2018. gadā – desmit mēnešos par 10,5%, un bija 4041,9 milj. eiro. Nodarbinātības nodokļi

¹ Nodaļā izmantoti Valsts kases oficiālie mēnešu pārskatu dati

kopš 2016. gada veido vairāk nekā pusi no visiem nodokļu ieņēmumiem.

Nodokļu reformas ietvaros 2018. gada 1. janvārī tika palielināta minimālā darba alga – no 380 eiro līdz 430 eiro, ieviesta progresīva iedzīvotāju ienākuma nodokļa sistēma, paaugstināts diferencētais neapliekamais minimums dažādās ienākumu grupās, paaugstināts neapliekamais minimums pensionāriem un atvieglojums par apgādībā esošu personu, kā arī paaugstināta valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu likme, novirzot šos

līdzekļus veselības aprūpes nozares finansēšanai, un veiktas citas izmaiņas.

Kopš 2012. gada pieaug iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi, ko lielā mērā nosaka situācijas uzlabošanās darba tirgū. 2017. gadā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi bija 1692,9 milj. eiro un, salīdzinot ar 2016. gadu, pieauga par 10,7%. 2018. gadā ieņēmumu pieaugums turpinās – desmit mēnešos par 1,7%, un bija 1388,4 milj. eiro.

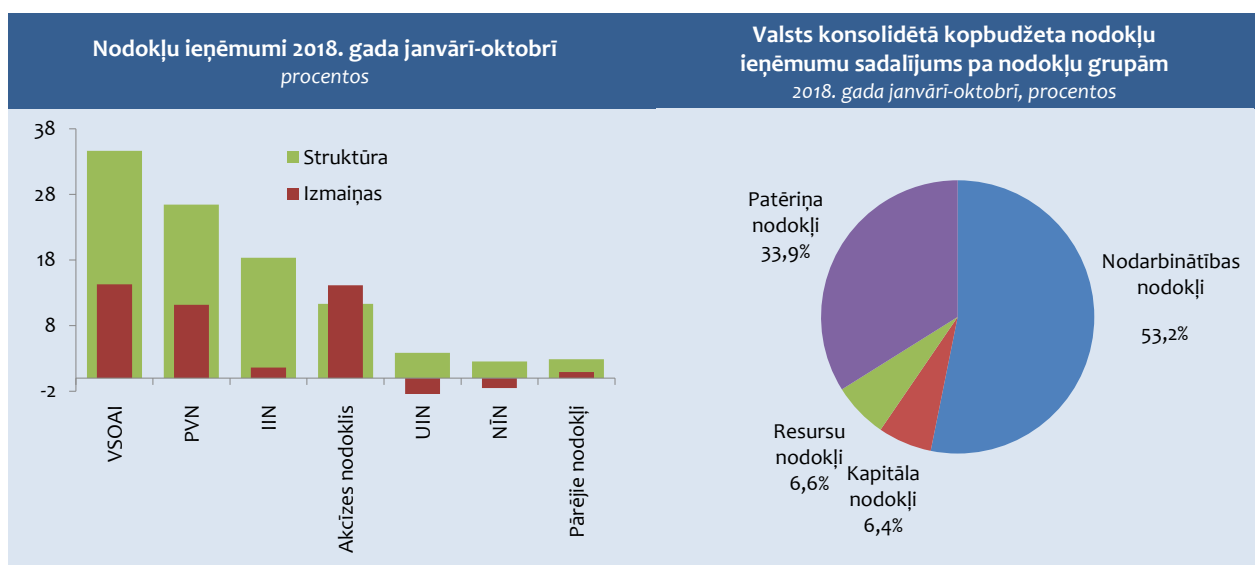
6.6. tabula

Budžeta ieņēmumi (% no IKP)									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018 Jūl-Sep
Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi	36,5	35,7	37,3	36,8	36,1	36,3	36,2	35,6	42,2
I Nodokļu ieņēmumi	27,1	27,2	27,9	28,2	28,3	30,1	31,3	31,4	31,6
1. Netiešie nodokļi	10,3	10,2	10,6	10,6	11,0	11,3	11,7	11,6	12,1
– pievienotās vērtības nodoklis	6,5	6,7	7,3	7,3	7,6	7,8	8,1	8,1	8,3
– akcīzes nodoklis	3,6	3,4	3,2	3,2	3,2	3,3	3,4	3,4	3,6
– muiņas nodoklis	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
2. Ienākuma nodokļi un īpašuma nodokļi	7,9	7,7	8,0	8,2	8,2	8,3	8,7	8,7	8,0
– uzņēmumu ienākuma nodoklis	0,9	1,4	1,6	1,6	1,5	1,6	1,7	1,6	1,3
– iedzīvotāju ienākuma nodoklis	6,3	5,6	5,7	5,8	5,9	5,9	6,1	6,3	5,7
– nekustamā īpašuma nodoklis	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	0,9
3. Sociālās apdrošināšanas iemaksas	8,2	8,8	8,7	8,6	8,6	8,7	8,4	8,4	10,8
4. Pārējie nodokļi	0,3	0,2	0,2	0,6	0,6	0,7	0,8	0,8	0,7
II Citi ieņēmumi	5,8	9,1	9,5	8,5	9,5	8,6	7,9	7,5	10,6

No 2011. gada pieaug valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu ieņēmumi. Straujāks to pieaugums bija 2016. gadā – 2544,6 milj. eiro jeb par 24,2% vairāk nekā 2015. gadā, ko lielā mērā ietekmēja solidaritātes nodokļa

ieviešana. Arī 2017. gadā apdrošināšanas obligāto iemaksu ieņēmumi pieauga, bet ne tik strauji kā iepriekšējā gadā – par 9,8%, un turpina pieaugt arī 2018. gadā.

6.28. attēls

Patēriņa nodokļu ieņēmumi veido trešdaļu no visiem nodokļu ieņēmumiem. Patēriņa nodokļu ieņēmumi pieaug. To lielā mērā nosaka privātā patēriņa kāpums un līdz ar to arī mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugums. 2017. gadā patēriņa nodokļu ieņēmumi valsts budžetā pieauga par 7,9%. Pieaugums turpinās arī 2018. gadā – par 10,9%, salīdzinot ar 2017. gada desmit mēnešiem, un bija 2576,7 milj. eiro.

Nodokļu reformas ietvaros kopš 2018. gada 1. janvāra ir paplašināta reversās jeb apgrieztais PVN maksāšanas kārtības piemērošana būvniecības pakalpojumiem, un šī kārtība ieviesta būvizrādājumu piegādēm, sadzīves elektronisko iekārtu un sadzīves elektriskās aparatūras piegādēm, metālizstrādājumu un ar to saistīto pakalpojumu piegādēm, kā arī spēļu konsoļu piegādēm. Tika paaugstināts akcīzes nodoklis alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem, nosakot pakāpenisku likmju paaugstināšanas grafiku līdz 2020. gadam.

Kopš 2010. gada pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi pieaug. 2017. gadā ieņēmumi bija 2187,8 milj. eiro, un, salīdzinot ar 2016. gadu, tie pieauga par 8,4%, kas bija straujākais pieaugums pēdējo piecu gadu laikā. Arī 2018. gadā pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi turpina pieaugt.

Kopš 2011. gada pieaug akcīzes nodokļa patēriņa daļas ieņēmumi. 2017. gadā nodokļa ieņēmumi bija 405,1 milj. eiro, kas bija par 8,4% vairāk nekā 2016. gadā. Pieaugums turpinās arī 2018. gadā.

Kapitāla nodokļu ieņēmumi pieaug. Kapitāla nodokļu ieņēmumu pieaugumu pēckrīzes periodā lielā mērā ietekmēja zemas bāzes efekts, jo krīzes laikā, ievērojami sašaurinoties uzņēmējdarbības aktivitātēm un palielinoties maksātspējīgo uzņēmumu skaitam, uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi ievērojami saruka. Savukārt nekustamā īpašuma nodokļa likmes palielināšana budžeta konsolidācijas laikā deva salīdzinoši mazāku efektu, jo šī nodokļa īpatsvars ir salīdzinoši neliels. 2017. gadā īpatsvars kopējos kapitāla nodokļu ieņēmumos bija 7,6%, savukārt pieaugums bija 2,2% salīdzinājumā ar 2016. gadu. 2018. gadā nodokļu ieņēmumi samazinās un desmit mēnešos tie bija 484,8 milj. eiro, kas ir par 12,8% mazāk nekā iepriekšējā gada desmit mēnešos.

Nodokļu reformas ietvaros no 2018. gada 1. janvāra ir samazināts mikrouzņēmumu nodokļa maksātāju apgrozījuma sliekšnis, vienādotas IIN likmes dažādiem ienākumu veidiem, kā arī ieviesta jauna uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas kārtība, paredzot, ka uzņēmumu ienākuma likme ir 20%, un tā ir jāmaksā tikai no tās peļņas daļas, kas tiek sadalīta vai izmaksāta dividendēs vai arī izlietota tādiem mērķiem, kuri tieši nav saistīti ar uzņēmējdarbības attīstību, savukārt reinvestētajai peļņai uzņēmumu ienākuma nodoklis vairs netiek piemērots.

2011. gadā ieņēmumi no uzņēmumu ienākuma nodokļa atsāka pieaugt, tomēr 2014. gadā ieņēmumi samazinājās par 2,1%. Tas lielā mērā bija saistīts ar nodokļa iemaksu samazināšanos un atmaksātās summas palielināšanos. Kopš 2015. gada ieņēmumu pieaugums turpinās, tomēr ne tik strauji kā iepriekš. 2017. gadā uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi pieauga par 1,4%. 2018. gadā uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi samazinās – desmit mēnešos par gandrīz 19% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, un bija 292 milj. eiro. Tik strauju samazinājumu lielā mērā ietekmēja izmaiņas uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas kārtībā.

Nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi no 2009. gada vienmērīgi pieaug. 2017. gadā ieņēmumi pieauga par 3,8% un bija 228,2 milj. eiro. 2018. gada desmit mēnešos ieņēmumi nedaudz samazinās.

Resursu nodokļu grupa ir mazākā nodokļu grupa, un 2017. gadā tā veidoja 6,2% no visiem nodokļu ieņēmumiem. Resursu nodokļa ieņēmumi atsāka pieaugt 2011. gadā, un 2017. gadā, salīdzinot ar 2016. gadu, resursu nodokļu ieņēmumi pieauga par 4,4 procentiem.

Nodokļu reformas ietvaros no 2018. gada 1. janvāra tika paaugstināts akcīzes nodoklis degvielai un veiktas citas izmaiņas.

Kopš 2010. gada dabas resursu nodokļu ieņēmumi kopumā pieaug. 2017. gadā, salīdzinot ar 2016. gadu, dabas resursu nodokļu ieņēmumi pieauga par 43,5% un bija 25,6 milj. eiro. Tieši dabas resursu nodokļa ieņēmumiem bija procentuāli straujākais pieaugums. Strauju ieņēmumu pieaugumu ietekmēja izmaiņas normatīvos aktos, kas stājās spēkā ar 2017. gada 1. janvāri. Tās paplašināja ar nodokli apliekamo objektu loku un atsevišķiem apliekamajiem objektiem, tādējādi palielinot nodokļa likmes. 2018. gadā ieņēmumu pieaugums turpinās.

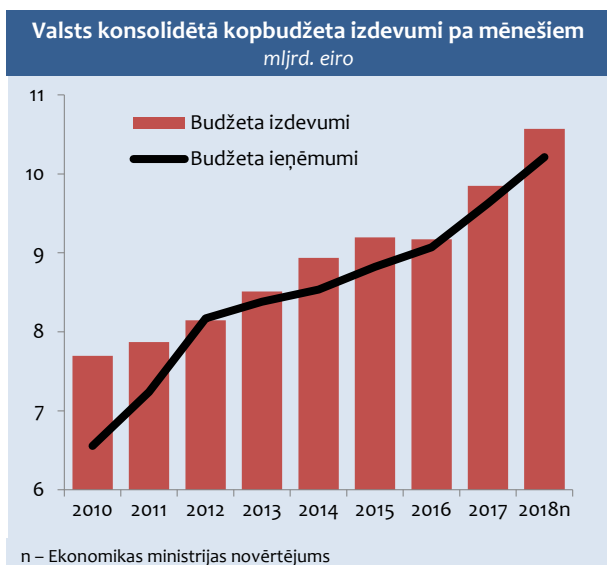
Sākot ar 2011. gadu, ieņēmumi no akcīzes nodokļa par naftas produktiem un dabas gāzi kopumā pieaug. 2017. gadā ieņēmumi bija 501,8 milj. eiro – par 3% vairāk nekā 2016. gadā.

BUDŽETA IZDEVUMI

Pēc apjomīgas izdevumu samazināšanas ekonomiskās krīzes laikā kopš 2011. gada **valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi** pakāpeniski pieaug, izņemot 2016. gadu, kad kopbudžeta izdevumi, salīdzinot ar 2015. gadu, samazinājās par 0,3%. 2017. gadā valsts konsolidētā kopbudžeta kopējie izdevumi bija 9846,2 milj. eiro, kas bija par 7,4% vairāk nekā 2016. gadā. Valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi turpina pieaugt arī 2018. gadā – desmit mēnešos tie pieauga par 11,1% un bija 9074,9 milj. eiro.

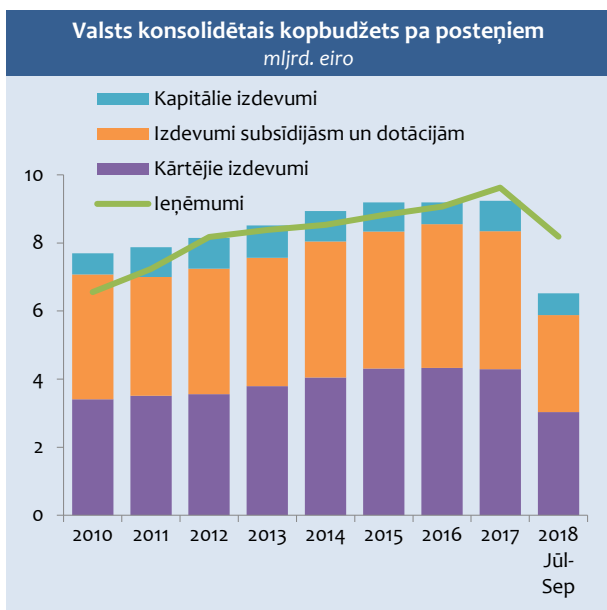
Kopš 2012. gada **izdevumi subsīdijām un dotācijām** kopumā pieaug. 2017. gadā, salīdzinot ar 2016. gadu, izdevumi subsīdijām un dotācijām pieauga par 2,7% un bija 4720,4 milj. eiro. 2018. gadā izdevumi subsīdijām un dotācijām pieaug – desmit mēnešos par 10,8 procentiem.

6.29. attēls

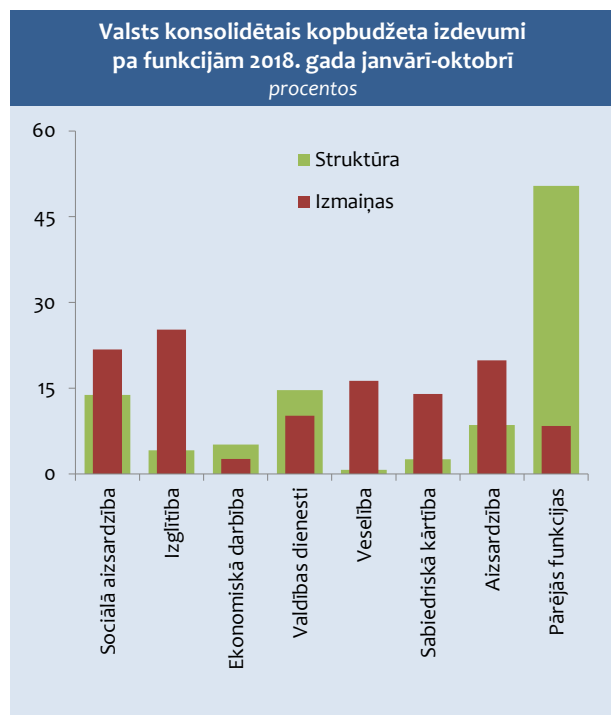
Krīzes laikā, īstenojot budžeta izdevumu samazināšanu, vieni no pirmajiem tika ierobežoti **kapitālie izdevumi**. No 2011.-2013. gadam saistībā ar ES fondu aktīvu apguvi kapitālie izdevumi palielinājās, savukārt kopš 2014. gada tie sarūk, 2016. gada sasniedzot zemāko līmeni pēdējo 5 gadu laikā – samazinājums par 25,3%, salīdzinot ar 2015. gadu. Kapitālo izdevumu samazinājumu pamatā noteica izdevumu samazināšanās pašvaldību budžetos, kur investīcijas saruka gan pamatdarbības nodrošināšanai, gan ES finansēto projektu īstenošanai. Sākot ar 2017. gadu, kapitālie izdevumi pieaug un bija 1055 milj. eiro, kas ir par vairāk nekā pusi lielāki nekā 2016. gadā. 2018. gadā kapitālo izdevumu pieaugums turpinās – par 33,1%, salīdzinot ar 2017. gada desmit mēnešiem, un bija 957,2 milj. eiro.

6.30. attēls

Visbūtiskāk krīzes laikā tika mazināti **kārtējie izdevumi**. Lai samazinātu valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumus, tika veikta valsts pārvaldes atsevišķu jomu optimizācija – ministriju un valsts iestāžu darbinieku skaita un algu samazināšana, kā arī valsts aģentūru un slimnīcu skaita samazināšana. Tieši šie izdevumi krīzes laikā tika visvairāk samazināti. Kopš 2013. gada kārtējie izdevumi pieaug. 2017. gadā, salīdzinot ar 2016. gadu, tie pieauga par 6,3% un bija 5009,3 milj. eiro. Pieaugumu lielā mērā noteica minimālās darba algas paaugstināšana. 2018. gadā kārtējie izdevumi turpina pieaugt un 2018. gada desmit mēnešos bija 4327,9 milj. eiro, kas ir par 8,4% vairāk nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā.

6.31. attēls

Atbilstoši budžeta izdevumiem pēc funkcionālajām kategorijām pēdējos gados kopumā struktūra nav būtiski mainījusies. Joprojām lielākais devums izdevumu pieaugumā ir sociālajai aizsardzībai, izglītībai un ekonomiskajai darbībai.

2017. gadā straujāk izdevumi pieauga aizsardzībai, atpūtai un kultūrai un pašvaldību teritoriju apsaimniekošanai, savukārt izglītībai un ekonomiskajai darbībai pieaugums bija mērenāks.

6.7. PRODUKTIVITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA

PRODUKTIVITĀTE

Produktivitātes pieauguma tempi Latvijā ir vieni no augstākajiem ES. Kopš 2011. gada tā ir pieaugusi par 14,7% (ES-28 – par 4%). Straujāka nekā vidēji ES dinamika ir veicinājusi Latvijas produktivitātes līmeņa atpalcības mazināšanos. Tomēr, salīdzinot ar vairākām ES attīstītajām valstīm, produktivitātes plaisa joprojām ir salīdzinoši liela. 2017. gadā produktivitātes līmenis Latvijā bija tikai 46,8% (67,9% pēc PPS) no ES vidējā līmeņa, un tas ir viens no zemākiem rādītājiem ES.

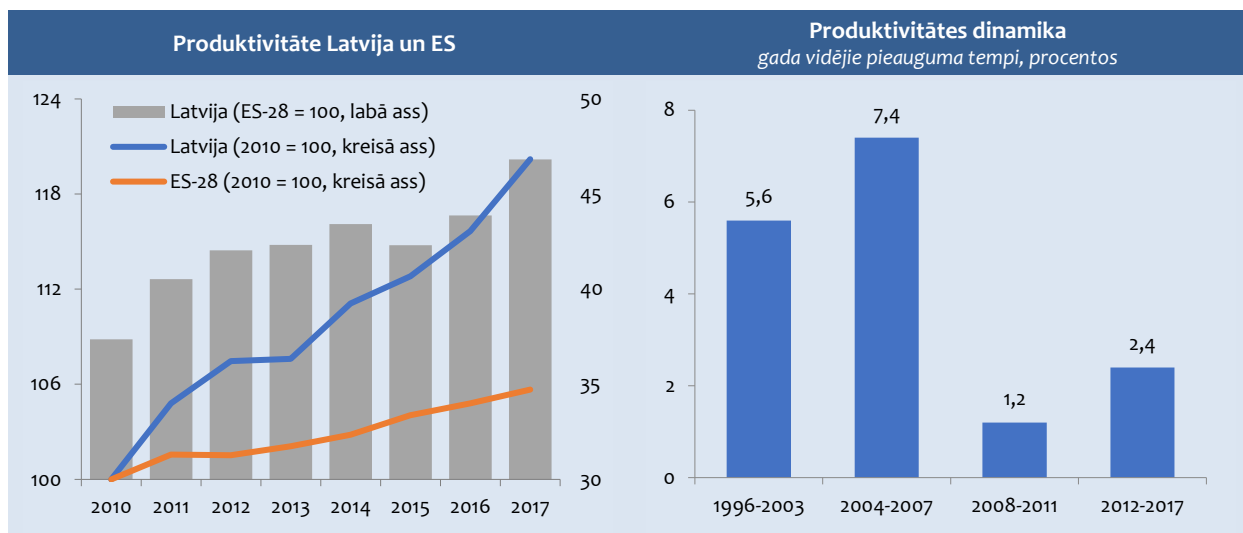
Ilgtermiņa skatījumā produktivitātes dinamika kļūst mērenāka. Pirms krīzes (1996-2007) Latvijas produktivitāte vidēji gadā pieauga par 6,2% un bija nozīmīgs ekonomikas izaugsmes dzinējspēks. Valsts integrācija ES vienotajā tirgū pozitīvi ietekmēja produktivitātes dinamiku, stiprinot ekonomikas izaugsmi un paātrinot arī konverģences procesu. 1995.-2007. gadam produktivitātes plaisa ar ES valstīm samazinājās par gandrīz 25 procentpunktiem. Kopš 2008. gada produktivitāte pieauga lēnāk – vidēji par 2% gadā, ko ietekmēja gan cikliskie, gan strukturālie faktori. Ekonomikas recesijas pirmajos gados (2008-2009) produktivitāte samazinājās par gandrīz 3%, kas salīdzinājumā ar IKP apjoma kritumu (par 17,4%) bija visai nenozīmīgs, galvenokārt dēļ spēcīgas korekcijas darba tirgū. Lai gan krīzes ietekme nav bijusi ilgstoša un kopš 2010. gada

ir atsākusies produktivitātes pozitīva dinamika, tomēr tā ir gandrīz 3 reizes lēnāka nekā pirms krīzes (1996-2007). Neskatoties uz tempu palēnināšanos, gan kopumā tautsaimniecībā, gan arī nozaru griezumā produktivitātes dinamika Latvijā ir straujāka nekā vidēji ES.

Produktivitāte straujāk aug tirgojamās¹ nozarēs. 2011.-2017. gadam tirgojamās nozarēs tā ik gadu vidēji pieauga par 3,1%, netirgojamās – par 1% gadā. Līderpozīcijas pēc produktivitātes ikgadējās dinamikas ieņem tirdzniecības un transporta pakalpojumu nozares. Arī apstrādes rūpniecības nozarei bija liels devums kopējās produktivitātes pieaugumā. 2017. gadā produktivitāte apstrādes rūpniecībā bija par 18% augstākā līmenī nekā 2010. gadā.

Apstrādes rūpniecībā produktivitātes līmenis ir zemāks nekā vidēji tautsaimniecībā. Izteikti zemā produktivitāte tieši apstrādes rūpniecībā lielā mērā izskaidro Latvijas tautsaimniecības kopējo produktivitātes zemo līmeni. Jāatzīmē, ka gandrīz visās ES dalībvalstīs produktivitāte rūpniecībā pārsniedz tautsaimniecības vidējo rādītāju. Produktivitātes līmenis apstrādes rūpniecībā ES valstīs vidēji par 17%, bet vecajās ES dalībvalstīs (ES-15) – par 28% ir augstāks nekā vidēji tautsaimniecībā. Savukārt Latvijā produktivitāte apstrādes rūpniecībā gandrīz par 20% atpaliek no tautsaimniecības vidējā rādītāja.

6.32. attēls

Latvijā dominē nozares ar zemu pievienoto vērtību. Tā saukto augsto tehnoloģiju nozaru produkcijas īpatsvars apstrādes rūpniecībā 2016. gadā bija 8,2% (rēķināts pēc pievienotās vērtības). Lai gan kopš 2000. gada augsto tehnoloģiju nozaru daļa apstrādes rūpniecībā pakāpeniski palielinās, tomēr to ietekme uz nozares un kopējo

produktivitāti Latvijas tautsaimniecībā joprojām ir nenozīmīga.

Latvijas rūpniecības produktivitātes līmeņa palielināšanas iespējas galvenokārt ir saistītas ar tās spēju veikt tehnoloģisko modernizāciju un inovācijas, paplašināt dalību

¹ Tirgojamās nozares: lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība; rūpniecība (izņemot būvniecību); vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība, transports, izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi

pasaules vērtības ķēdēs, paaugstināt darbaspēka kvalifikāciju un uzlabot darbaspēka iekšējo mobilitāti valstī. Būtiska nozīme ir arī apstrādes rūpniecības un Latvijas tautsaimniecības kopumā strukturālai transformācijai uz augstākās pievienotās vērtības un augstākas produktivitātes aktivitātēm.

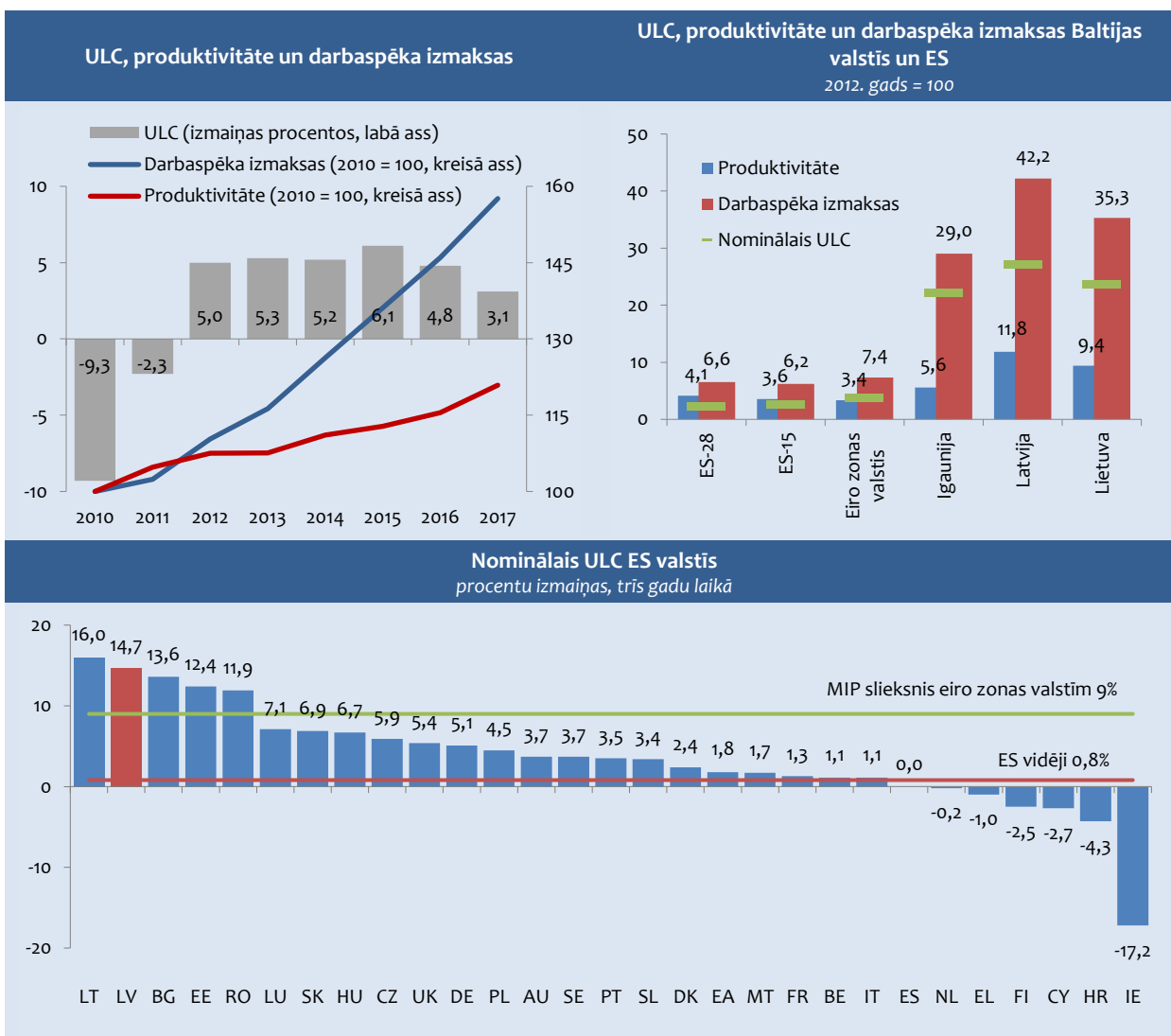
IZMAKSU UN CENU KONKURĒTSPĒJA

Lai arī pēc produktivitātes pieauguma tempiem Latvija ieņem vienu no līderpozīcijām ES dalībvalstīs, tomēr

darbaspēka izmaksas ir augušas straujāk nekā produktivitāte, apdraudot Latvijas uzņēmēju konkurētspēju izmaksu jomā. Par izmaksu konkurētspējas mazināšanās riskiem liecina produkcijas vienības darbaspēka izmaksu (ULC)¹ pieaugums.

Darba samaksa ir nozīmīgs izmaksu konkurētspējas faktors, tāpēc tās pieaugumam jābūt līdzsvarotam ar produktivitātes kāpumu. Pretējā gadījumā tiek zaudēta konkurētspēja tirgojamās nozarēs, kas gala rezultātā nenodrošina noturīgu kopējo ienākumu jeb labklājības pieaugumu.

6.33. attēls

Pirmskrīzes gados (2004-2007) strādājošo darba samaksa pieauga gandrīz piecas reizes straujāk nekā produktivitāte, kas atspoguļojās arī produkcijas vienības darbaspēka izmaksu (ULC) straujā kāpumā.

Krīzes radītās spēcīgās korekcijas preču un darba tirgos 2009.-2011. gadam mazināja plaisu starp produktivitātes un darbaspēka izmaksu pieaugumu. Darbaspēka izmaksu straujāks samazinājums salīdzinājumā ar produktivitāti 2009. gadā un produktivitātes kāpums 2010. un 2011. gadā

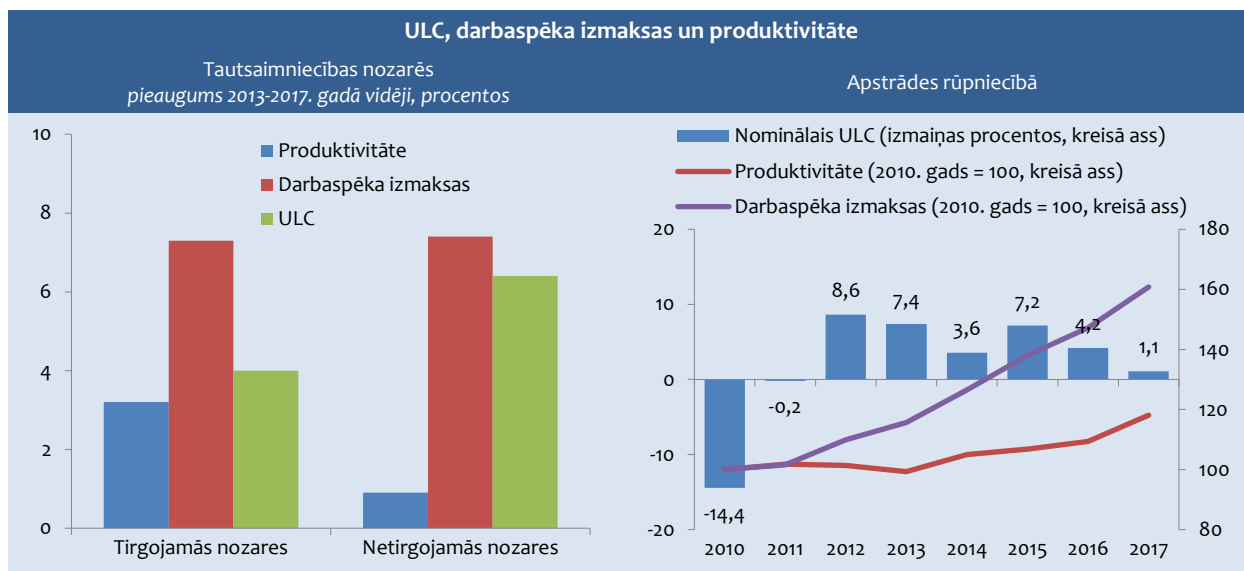
¹ ULC ir attiecība starp darbaspēka izmaksām un produktivitāti. Ja produktivitāte aug straujāk par algām, tad ULC samazinās, kas liecina par to, ka valsts izmaksu konkurētspēja palielinās, un otrādi.

noteica ULC samazināšanos ik gadu vidēji par 7,5%, kas liecināja par Latvijas ražotāju izmaksu konkurētspējas uzlabošanos.

Tomēr pēc ekonomikas atveseļošanās atjaunojās arī ULC pieaugums. Pēdējos gados nominālā ULC īpaši spēcīga

dinamika ir vērojama visās Baltijas valstīs, un šim rādītājam ir pārsniegts MIP sliekšnis. To noteica spēcīgs algu kāpums un salīdzinoši mērenāks darba ražīguma pieaugums. Baltijas valstu ražotāju konkurētspēju negatīvi ietekmē arī darba samaksas pieauguma tempu palēnināšanās ES augsto ienākumu valstīs.

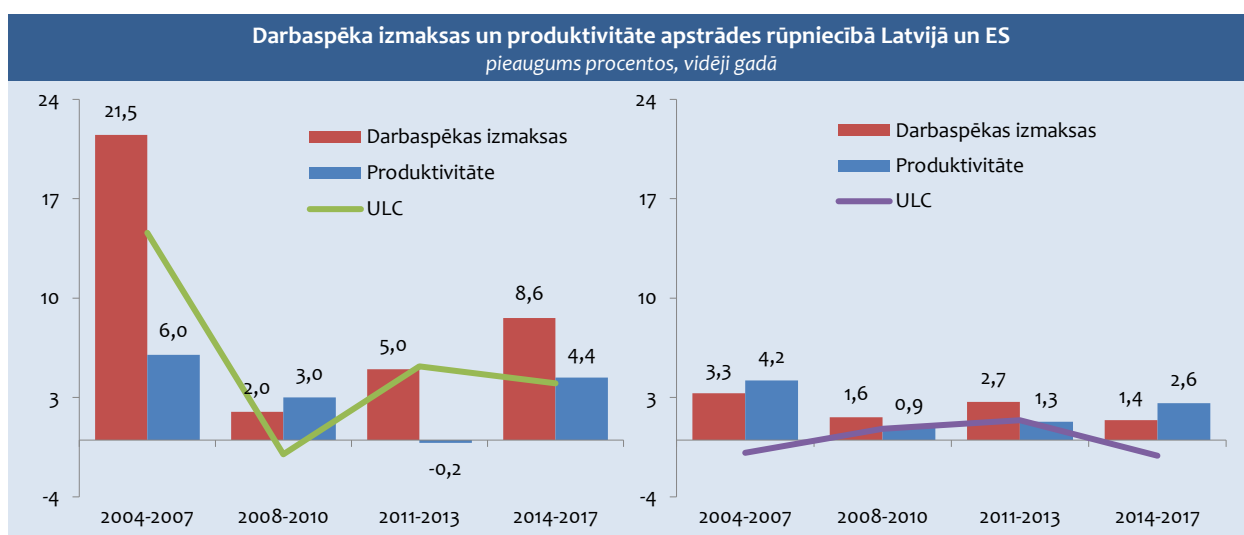
6.34. attēls

2013.-2017. gadam produktivitāte Latvijā vidēji gadā pieauga par 2,4%, darbaspēka nominālās izmaksas palielinājās par 7,4%, t.i., gandrīz 3 reizes straujāk, un nominālais ULC palielinājās vidēji gadā par gandrīz 5%. Arī 2018. gadā kopumā Latvijas tautsaimniecībā produktivitāte pieauga lēnāk nekā darbaspēka izmaksas.

Darbaspēka izmaksu spēcīgu kāpumu ietekmē gan algu konverģences procesi integrētajā ES darba tirgū, gan saspīlētāka situācija iekšzemes darba tirgū. Krītošs bezdarba līmenis un augošs brīvo darbavietu skaits liecina, ka palielinās neatbilstība starp darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu Latvijas darba tirgū.

6.35. attēls

Izmaksu konkurētspējas mazināšanas riski vērojami gan tirgojamās, gan netirgojamās nozarēs. Lai arī darbaspēka izmaksu dinamika pēdējos piecos gados (2013-2017) abās minētajās nozaru grupās bija ļoti līdzīga – ik gadu pieauga

vidēji par gandrīz 7,4%, tomēr produktivitāte tirgojamās nozarēs pieauga straujāk nekā netirgojamās nozarēs – attiecīgi par 3,2% un 0,8%. Tāpēc arī nominālais ULC pieaugums tirgojamās nozarēs bija mērenāks. Lielākais

nominālā ULC kāpums ir informācijas un komunikācijas pakalpojumos, ko ietekmēja ne tikai darbaspēka izmaksu pieaugums, bet arī produktivitātes samazinājums.

Apstrādes rūpniecībā produktivitātes un darbaspēka izmaksu pieauguma tempu plaša ir mērenāka nekā vidēji tautsaimniecībā, un pēdējos gados tā nedaudz samazinās, par ko liecina nominālā ULC ikgadējo pieauguma tempu palēninājums. Lai gan 2016. un 2017. gadā apstrādes rūpniecībā darbaspēka izmaksas pieauga lēnāk nekā produktivitāte, tomēr vidējā laika periodā ikgadējie produktivitātes pieauguma tempi ir gandrīz trīs reizes lēnāki.

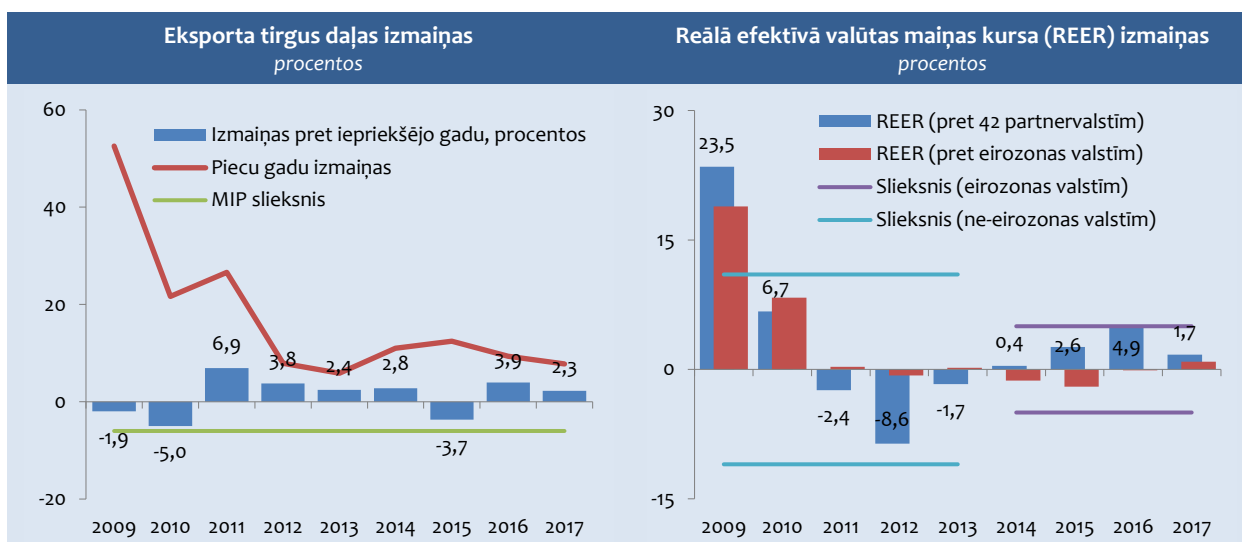
Jāatzīmē, ka darbaspēka izmaksu dinamika Latvijas apstrādes rūpniecībā gandrīz divreiz pārsniedz ES vidējos darbaspēka izmaksu un nominālā ULC pieauguma tempus. Ņemot vērā to, ka ES valstis ir mūsu galvenie tirdzniecības partneri, šādas tendences liecina par pieaugušiem draudiem izmaksu konkurētspējas mazināšanai. Latvijas ražotāju

konkurētspēju ārējos tirgos negatīvi ietekmē arī darba samaksas pieauguma tempu palēnināšanās ES augsto ienākumu valstīs pēckrīzes gados.

Neskatoties uz izmaksu konkurētspējas rādītāja (ULC) negatīvām tendencēm, Latvijas daļa eksporta tirgos pieaug. Kopš 2013. gada Latvijas eksporta daļa pasaules preču un pakalpojumu tirgos pieauga par 7,8%, un tas nozīmē, ka Latvija vēl saglabā savu konkurētspēju ārējos tirgos. Tomēr dati par gada tirgus daļas izmaiņām liecina, ka pozitīvās tendences kļūst arvien mērenākas.

Reālā efektīvā valūtas kursa (REER) dinamika ir visai mērena. Uz patēriņa cenu indeksa (PCI) balstīts REER pret 42 tirdzniecības partnervalstīm pēdējos trīs gados (2015-2017) pieauga par 1,7% (t.sk. pret eirozonas partnervalstīm – par 0,9%), kas nepārsniedz MIP noteikto sliekšni.

6.36. attēls

Tomēr jāatzīmē, ka eksporta daļas kāpums vienlaikus ar straujo darbaspēka izmaksu pieaugumu nozīmē, ka algu kāpums tikai daļēji tiek kompensēts cenās. Par to liecina arī uz IKP deflatora un PCI balstīto REER dinamika.

Latvijā, kā arī kaimiņvalstīs – Lietuvā un Igaunijā cenu konkurētspējas dinamika (REER uz IKP deflatora balstīts) pieaug lēnāk nekā izmaksu konkurētspējas rādītājs (REER uz ULC balstīts), liecinot, ka darbaspēka izmaksu kāpums ietekmēja attiecības mazināšanos starp izmaksām un cenām, nevis pilnībā kompensējās cenu kāpumā.

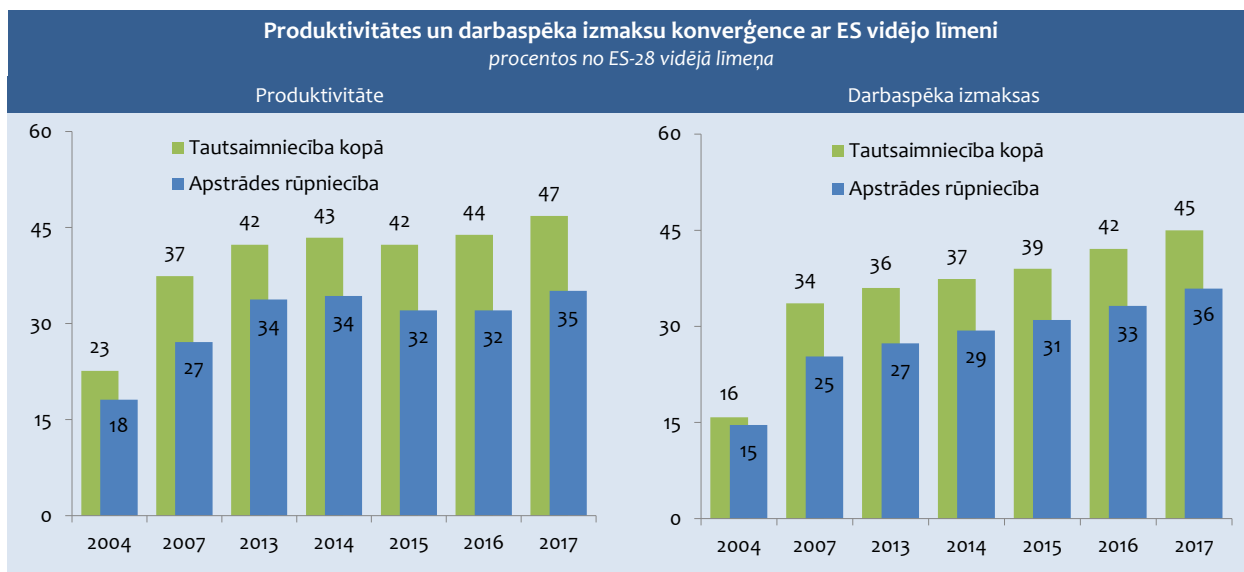
Tas nozīmē, ka darbaspēka izmaksu pieaugums, kas netiks kompensēts ar atbilstošu produktivitātes kāpumu, var radīt negatīvu ietekmi uz uzņēmumu peļņas daļu, ko uzņēmēji būs spiesti koriģēt, lai saglabātu cenu konkurētspēju ārējos tirgos.

Pēdējo gadu tendences rāda, ka, pieaugot ekonomiskām aktivitātēm, cenu un izmaksu konkurētspējas rādītāji

pasliktinās, un tā viens no nozīmīgākajiem faktoriem ir algu konverģence.

Darbaspēka izmaksas Latvijā ir vienas no zemākajām ES dalībvalstīs. 2017. gadā darbaspēka izmaksas uz vienu nodarbināto tautsaimniecībā kopumā Latvijā bija 39,2% no ES vidējā līmeņa, tai skaitā apstrādes rūpniecībā – 29,8%. Kopš 2011. gada darbaspēka izmaksu plaša ir samazinājusies par gandrīz 5 procentpunktiem, savukārt pēc produktivitātes rādītāja tautsaimniecībā kopumā samazinājās par 6 procentpunktiem, bet apstrādes rūpniecībā – par 1,5 procentpunktiem. Algu izlīdzināšanās (konverģences) process ir neizbēgams, un ar to ir jārēķinās. Algas straujāku pieaugumu var ietekmēt arī minimālās algas palielināšana, uzņēmēju vēlēšanās saglabāt augsti kvalificētus darbiniekus, bezdarba līmeņa samazināšanās u.tml. Tāpēc Latvijas konkurētspējas stiprināšanu lielā mērā noteiks spēja mazināt produktivitātes plašu.

6.37. attēls

6.8. BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMS

Atbilstoši 2011. gadā pieņemtajiem ekonomiskās un fiskālās politikas uzraudzības noteikumiem ES līdzās pārmērīgā budžeta deficīta procedūrai tika izveidota arī **makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūra** (MNNP). Procedūras mērķis ir identificēt nelīdzsvarotību, kas kavē dalībvalstu ekonomikas vienmērīgu attīstību un ierosināt atbilstošu politisko reakciju. MNNP ieviešana ir iekļauta ekonomikas politikas koordinēšanas Eiropas semestrī (skatīt 8.1. nodaļu), lai nodrošinātu saskaņotību ar analīzēm un ieteikumiem, kas sniegti saskaņā ar citiem ekonomikas uzraudzības instrumentiem.

2018. gada 21. novembrī Eiropas Komisija publicēja 2019. gada **Brīdināšanas mehānisma ziņojumu**⁶ (BMZ), kurā norādīts, ka Latvijā nav konstatēta makroekonomikas nelīdzsvarotība, lai gan divi rādītāji pārsniedz noteiktās robežvērtības jeb sliekšņus: neto starptautisko ieguldījumu pozīcija (NSIP) un nominālās darbaspēka vienības izmaksu (NDVI) indekss (skatīt 6.7. tabulu).

BMZ ir atzīmēts, ka Latvijas tekošais konts ir līdzsvarots. Pateicoties straujam IKP pieaugumam, negatīvā NSIP ir samazinājusies, lai gan tā joprojām pārsniedz noteikto sliekšni. NSIP galvenokārt veido ārvalstu tiešās investīcijas. Kopš 2014. gada nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss pieaug straujāk par noteikto sliekšni, atspoguļojot spēcīgo algu pieaugumu un saspringto situāciju darba tirgū. Tomēr šim procesam ietekme uz ārējo cenu konkurētspēju un eksporta rādītājiem līdz šim ir bijusi ierobežota, mazliet ir samazinājusies peļņas norma. Sagaidāms, ka straujais

algu pieaugums turpināsies, jo situācija darba tirgū saglabāsies saspringta. Tas mazinās valsts konkurētspēju un izaugsmes perspektīvas vidējā termiņā. Mājokļu cenu pieaugums joprojām ir dinamisks. Kaut arī 2017. gadā mājokļu cenu pieaugums palēninājās salīdzinājumā ar 2016. gadu, tas atkal paātrinājās 2018. gada pirmajā pusē. Kopumā kredītu pieaugums bija neliels. Valdības un privātais parāds ir relatīvi zems.

Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūras rādītāji (gan pamatsaraksta, gan papildu saraksta) ir izvēlēti tā, lai vislabāk un visātrāk brīdinātu par iespējamām makroekonomikas nelīdzsvarotībām, kā arī palīdzētu raksturot ekonomikā notiekošos procesus.

Ārējo nelīdzsvarotību un konkurētspēju raksturo tekošā konta bilance, neto starptautisko ieguldījumu pozīcija, reālais efektīvais valūtas kurss, eksporta tirgus daļa un nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss.

Latvijas tekošā konta bilance kopš 2010. gada nepārsniedz sliekšņus un 2017. gadā bija pozitīva. Starp valstīm, kurām tekošā konta bilance pārsniedz augšējo sliekšni, ir Vācija, Malta, Nīderlande un Dānija, bet apakšējo sliekšni – Kipra un Apvienotā Karaliste. Pozitīvu ietekmi uz tekošo kontu ir atstājis straujais Latvijas IKP pieaugums. Latvija pēc šī rādītāja 2017. gadā bija starp straujāk augošajām ES-28 valstīm (augstāks pieaugums bija tikai Rumānijai, Īrijai, Maltai, Polijai, Slovēnijai un Igaunijai).

⁶ https://ec.europa.eu/info/publications/2019-european-semester-alert-mechanism-report_en

6.7. tabula

Makroekonomikas nelīdzsvarotības novērtēšanas procedūras rādītāju saraksts Latvijai										
	Robežvērtības	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Ārējā nelīdzsvarotība un konkurētspēja										
Tekošā konta bilance (% no IKP, 3 gadu vidējais rādītājs)	-4%/6%	-0,8	2,2	-1,6	-3,2	-2,7	-1,6	-0,2	0,6	
Neto starptautisko ieguldījumu pozīcija (% no IKP)	-35%	-82,9	-74,4	-67,2	-66,4	-66,1	-63,5	-58,4	-56,3	
Reālais efektīvais valūtas kurss – 42 tirdzniecības partneri, SPCI deflators (% izmaiņas 3 gadu laikā)	±5%* & ±11%	6,7	-2,4	-8,6	-1,7	0,4	2,6	4,9	1,7	
Eksporta tirgus daļa – % no pasaules eksporta (% izmaiņas 5 gadu laikā)	-6%	21,7	26,6	7,9	5,9	11,0	12,5	9,4	7,8	
Nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss (% izmaiņas 3 gadu laikā)	9%* & 12%	-2,2	-21,0	-6,9	8,1	16,3	17,5	16,9	14,7	
Iekšējās nesabalansētības										
Mājokļu cenu deflācija (% izmaiņas gadā)	6%	-8,7	4,1	-0,4	6,5	4,3	-2,4	7,3	5,5	
Privātā sektora kredītplusma (izteikta % no IKP, konsolidēta)	14%	2,5	-2,0	-2,1	0,9	-11,8	0,7	0,3	0,3	
Privātā sektora parāds (izteikts % no IKP, konsolidēts)	133%	134,0	115,3	97,9	92,6	96,2	88,9	88,0	83,5	
Vispārējās valdības parāds (izteikts % no IKP)	60%	46,8	42,7	41,2	39,0	40,9	36,8	40,3	40,0	
Bezdarba līmenis (3 gadu vidējais rādītājs)	10%	14,9	17,7	16,9	14,4	12,6	10,9	10,1	9,4	
Finanšu sektora saistības kopā (% izmaiņas gadā)	16,5%	-0,3	-4,1	5,2	5,2	10,4	12,2	5,8	6,1	
Jauni nodarbinātības rādītāji										
Ekonomiski aktīva darbaspēka līmenis – % no visiem iedzīvotājiem, kuru vecums ir no 15 līdz 64 gadiem (% izmaiņas 3 gadu laikā)	-0,2 procentpunkti	0,4	-1,4	0,9	1,0	1,8	1,3	2,3	2,4	
Ilgtermiņa bezdarba līmenis – % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem (% izmaiņas 3 gadu laikā)	0,5 procentpunkti	7,2	6,9	3,3	-3,1	-4,2	-3,3	-1,7	-1,3	
Jauniešu bezdarba līmenis – % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem (% izmaiņas 3 gadu laikā)	2 procentpunkti	25,6	17,4	-4,8	-13,0	-11,4	-12,2	-5,9	-2,6	
Avots: MNNP procedūras rādītāji, Eurostat; * – eirozonas valstīm										
Piezīme: izceltie skaitļi pārsniedz brīdināšanas mehānismā noteiktās robežvērtības jeb sliekšņus										

Latvijai neto starptautisko ieguldījumu pozīcija 2017. gadā ir uzlabojusies līdz -56,3% no IKP, taču joprojām pārsniedz sliekšni – -35% no IKP (skatīt 6.38. attēlu). Līdzīga situācija ir vēl 12 ES-28 valstīs, starp kurām ir arī valstis, kurām šis rādītājs pārsniedz 100% no IKP (Kipra, Grieķija, Īrija un Portugāle). Tomēr MBZ ir atzīmēts, ka valstīm, kurām NSIP tikai nedaudz pārsniedz sliekšni, kā viens no ārvalstu kapitāla piesaistes veidiem ir ienākošās ĀTI, kas vērtējams pozitīvi, jo nodrošina parāda ilgspēju. 2017. gadā ĀTI sastādīja 31,3% no kopējā piesaistītā ārvalstu kapitāla Latvijā.

Reālais efektīvais valūtas kurss Latvijai kopš 2010. gada nepārsniedz sliekšņus, bet pēc pievienošanās eirozonai arī eirozonas valstīm paredzētos sliekšņus. No ES-28 valstīm tikai Kiprai un Īrijai reālais efektīvais valūtas kurss pārsniedz sliekšni.

Latvijas eksporta tirgus daļa pastāvīgi palielinās, taču pēc 2010. gada pieauguma tempi vairs nav tik strauji. 2017. gadā tikai Grieķijai tika novērots eksporta tirgus daļas samazinājums, kas pārsniedza sliekšni. 2017. gadā eirozonas valstīs pozitīvās tendences eksporta tirgus daļas palielināšanā palēninājās, jo pieauga eiro kurss.

Kopš Latvijas pievienošanās eirozonai 2014. gadā nominālo darbaspēka vienības izmaksu indekss pārsniedz sliekšni, kas noteikts eirozonas valstīm (skatīt 6.38. attēlu). Līdzīga situācija ir arī pārējās Baltijas valstīs un Bulgārijā. Plašāk par cenu un izmaksu konkurētspēju skatīt 6.7. sadaļā.

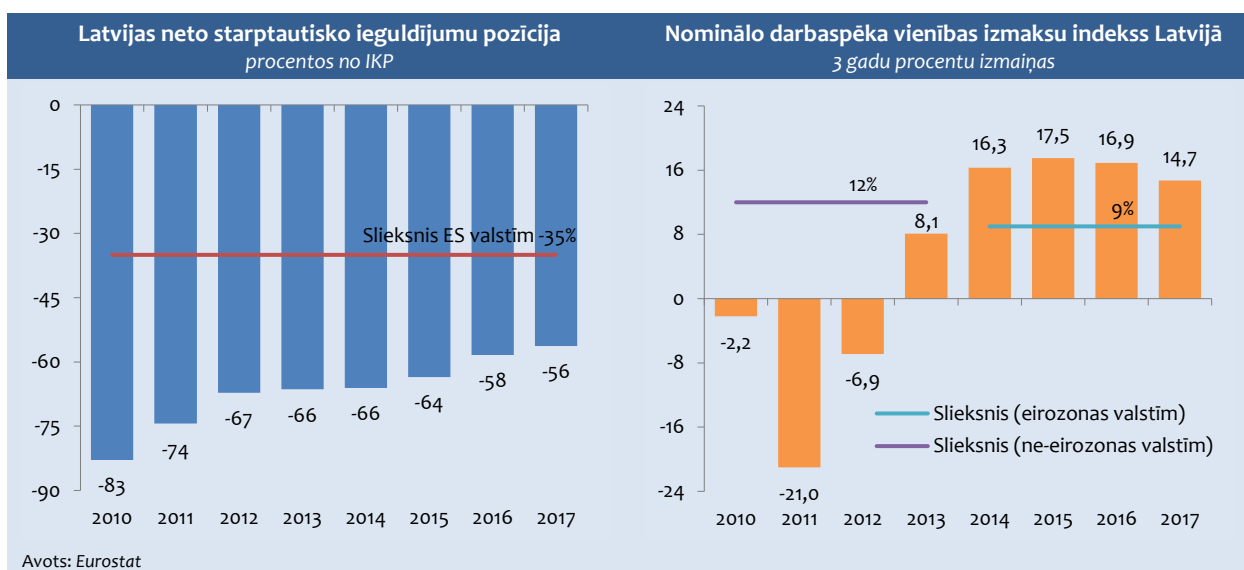
Iekšējo nesabalansētību raksturo mājokļu cenu deflācija, privātā sektora kredītplusma, privātā sektora parāds, vispārējās valdības parāds, bezdarba līmenis un finanšu sektora saistības kopā.

Pēc 2010. gada mājokļu cenu indekss Latvijai pārsniedza sliekšni 2013. gadā un 2016. gadā (skatīt 6.39. attēlu). No ES-28 valstīm mājokļu cenu indeksa sliekšni 2017. gadā pārsniedza Īrija, Čehija, Portugāle, Slovēnija, Bulgārija un Nīderlande.

Latvijas privātā sektora kredītplusma kopš 2010. gada nepārsniedz sliekšni. 2017. gadā nevienai ES-28 valstij šis rādītājs nepārsniedza sliekšni.

Privātā sektora parāds Latvijai tikai 2010. gadā pārsniedza sliekšni. Pēc 2010. gada Latvijas privātā sektora parāds turpina samazināties. 2017. gadā no ES-28 valstīm pavisam 12 valstīm šis rādītājs pārsniedza sliekšni.

6.38. attēls

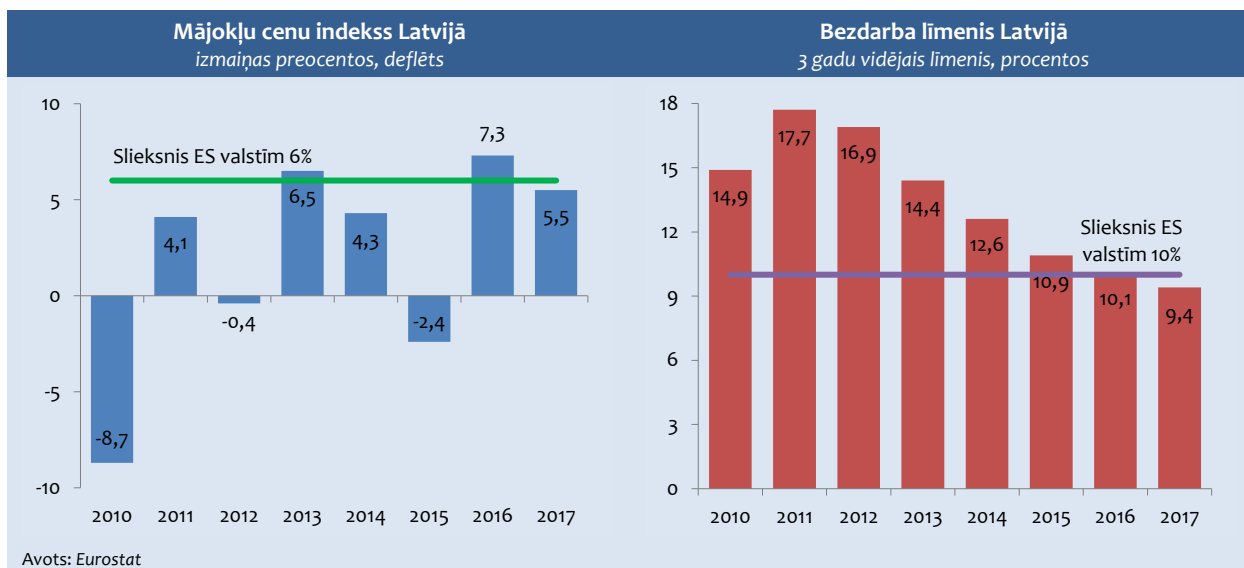
Latvijas vispārējās valdības parāds visaugstāko līmeni (46,8% no IKP) sasniedza 2011. gadā, taču nepārsniedza sliekšni. Pēc tam parāds ar nelielām svārstībām ir mazliet samazinājies. 2017. gadā no ES-28 valstīm pavisam 15 valstīm šis rādītājs pārsniedza sliekšni.

Trīs gadu vidējais bezdarba līmenis Latvijā no 2010. gada līdz 2016. gadam pārsniedza 10% sliekšni. Visaugstāko vērtību tas sasniedza 2011. gadā, bet pēc tam samazinājās.

2017. gadā tas bija 9,4% (skatīt 6.39. attēlu). 2017. gadā no ES-28 valstīm 3 gadu vidējais bezdarba līmenis 10% sliekšni pārsniedza Grieķijai, Spānijai, Horvātijai, Kiprai, Itālijai un Francijai.

Kopējo finanšu sektora saistību pieaugums Latvijai kopš 2010. gada nav pārsniedzis noteikto 16,5% sliekšni. 2017. gadā no ES-28 valstīm tikai Čehijai šis rādītājs ir pārsniedzis sliekšni.

6.39. attēls

MNNP rādītāju sarakstā ir iekļauti tādi **nodarbinātību** raksturojošie rādītāji kā ekonomiski aktīvā darbaspēka līmeņa izmaiņas, ilgstošā bezdarba līmeņa izmaiņas un jauniešu bezdarba līmeņa izmaiņas. Jauniešu bezdarbu raksturo arī papildrādītājs – jauniešu skaits, kuri nestrādāja, nemācījās vai negāja praksē.

Ilgstošā bezdarba un jauniešu bezdarba līmenis Latvijā visaugstāko līmeni sasniedza 2010. gadā, bet pēc tam tas samazinājās. Līdzīgi arī jauniešu skaits, kuri nestrādāja, nemācījās vai negāja praksē, 2010. gadā bija vislielākais. 2017. gadā ilgstošais bezdarbs bija 3,3% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, jauniešu bezdarbs bija 10,3% no visiem iedzīvotājiem vecumā 15-24 gadiem, bet 10,3%

jauniešu vecumā no 15 līdz 24 gadiem nestrādāja, nemācījās vai negāja praksē. Tādējādi pēc 2012. gada ilgstošā bezdarba un jauniešu bezdarba rādītāji vairs nepārsniedza sliekšņus.

2017. gadā no ES-28 valstīm tikai Luksemburgai 3 gadu izmaiņas procentpunktos ilgstošā bezdarba līmenim ir pārsniegušas sliekšni, bet 3 gadu izmaiņas procentpunktos

jauniešu bezdarbam sliekšni nepārsniedza neviena ES-28 valsts.

Trīs gadu izmaiņas procentpunktos ekonomiski aktīvā darbaspēka līmenim Latvijai 2011. gadā pārsniedza sliekšni, bet pēc tam uzrādīja pieaugumu. 2017. gadā no ES-28 valstīm tikai Luksemburgai, Kiprai un Spānijai šis rādītājs ir pārsniedzis sliekšni.

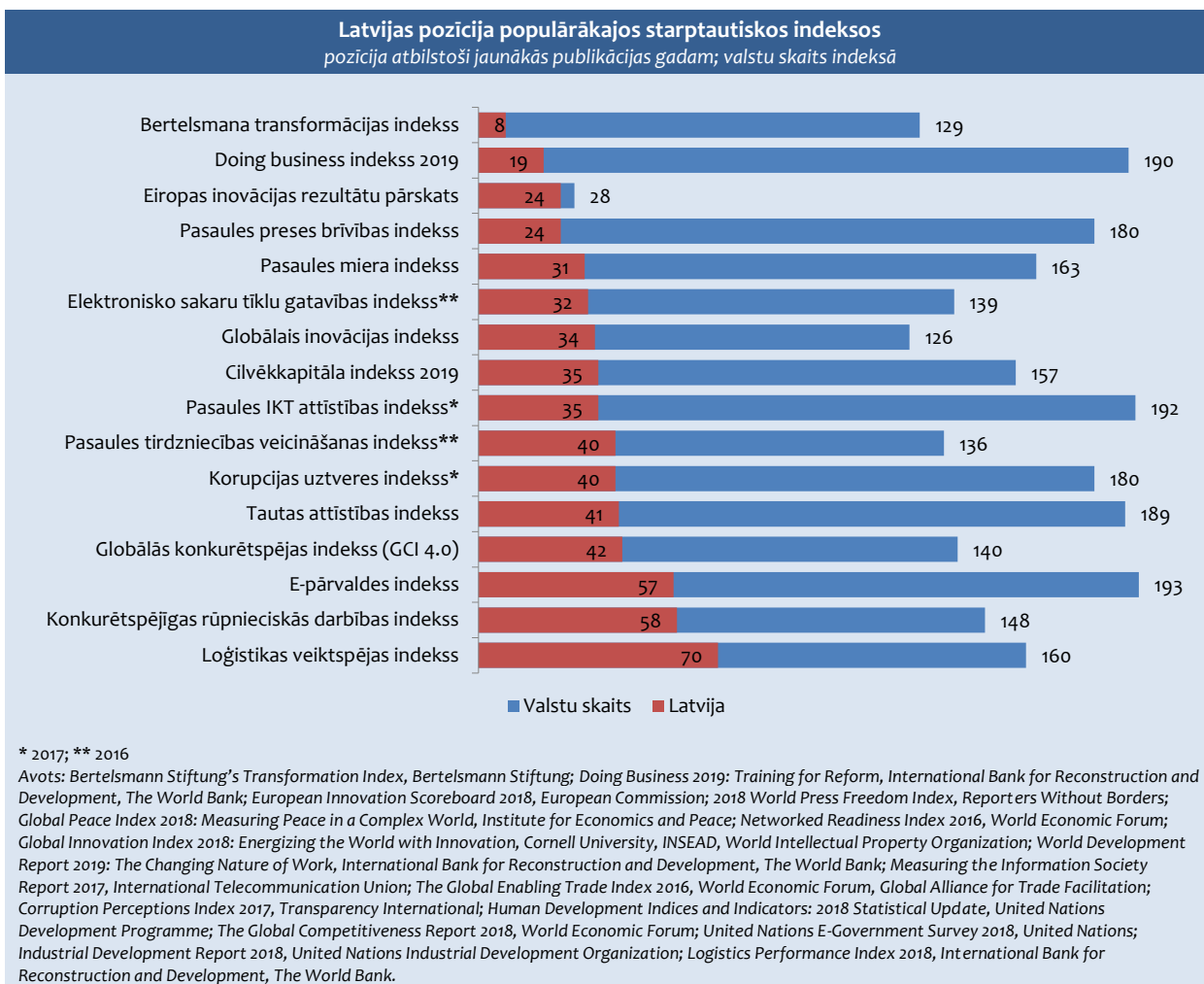
6.9. LATVIJA STARPTAUTISKAJOS REITINGOS

INDEKSI

Apvienoto Nāciju Organizācijas, Pasaules Bankas grupas, Pasaules Ekonomikas foruma un citu organizāciju veidotie reitingi raksturo Latviju kā valsti, kas savas konkurētspējas

uzlabošanā veic daudz reformu, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi, cilvēkresursus, IKT infrastruktūru, e-pārvaldi u.c. jomas, vienlaicīgi nodrošinot arī brīvu presi un neapdraudot militāri citas pasaules valstis.

6.40. attēls

2018. gada Pasaules Ekonomikas foruma (WEF) veidotajā **Pasaules konkurētspējas reitingā** (GCI) Latvija ir ieņēmusi 42. vietu starp 140 pasaules valstīm (Igaunija – 32. vietā,

Lietuva – 40. vietā). Reitingu veido 12 pilāru rādītāji, kas raksturo uzņēmējdarbības vidi, cilvēkkapitālu, tirgus (produktu, darba, finanšu) un inovāciju ekosistēmu. Ņemot

vērā pieaugušo digitalizācijas ietekmi uz konkurētspējas attīstību, jaunā GCI reitinga metodoloģija ir mainīta un nosaukta par GCI 4.0. Atbilstoši tai ir pārreķināts arī iepriekšējā gada sniegums. Tas ļauj novērtēt gada laikā notikušās izmaiņas, kuras var raksturot gan pēc vērtējuma (salīdzinot ar līdervalsti), gan pēc vietas izmaiņas gada laikā.

Analizējot Latvijas progresu konkurētspējā pēc vērtējuma, jāsecina, ka, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, Latvijas

sniegums no 12 pīlāriem ir uzlabojies vai palika nemainīgs 11 pīlāros un tikai vienā (finanšu sistēma) ir nedaudz pasliktinājies. Savukārt, skatoties pēc ieņemtās vietas, Latvijas pozīcija ir uzlabojusies 5 pīlāros (skatīt 6.8. tabulu). Tas nozīmē, ka jomās, kurās, neskatoties uz vērtējuma uzlabošanu, Latvijas vieta reitingā pasliktinās, citām valstīm progress ir bijis lielāks, kā rezultātā ir pasliktinājusies Latvijas relatīvā pozīcija reitingā.

6.8. tabula

Baltijas valstu vieta 2018. gada GCI 4.0 reitingā					
	Latvija			Lietuva	Igaunija
	vieta 2018	vietas izmaiņas, salīdzinot ar 2017. gadu	vērtējuma izmaiņas, salīdzinot ar 2017. gadu	vieta 2018	vieta 2018
Indekss kopā	42	0	1,45	40	32
Vide					
Institūcijas	49	+3	+2,38	41	22
Infrastruktūra	47	+8	+2,76	44	42
IKT lietošana	11	+6	+6,91	14	18
Makroekonomiskā stabilitāte	1	+28	+0,48	1	1
Cilvēkkapitāls					
Veselība	76	0	+0,58	77	54
Prasmes	23	+5	+1,43	31	18
Tirgļi					
Produktu tirgus	49	-1	+0,96	53	21
Darba tirgus	29	-2	+0,7	32	21
Finanšu sistēma	94	-11	-0,7	76	46
Tirgus lielums	94	-3	+0,68	76	97
Inovāciju ekosistēma					
Uzņēmējdarbības dinamisms	47	-2	+0,49	44	29
Inovācijas spējas	52	-1	+0,67	42	33

Avots: The Global Competitiveness Report 2018, World Economic Forum

Pasaules Bankas grupas pētījums *Doing Business* ir starptautisks, salīdzinošs uzņēmējdarbības vides reitings, kurš ik gadu mēra uzņēmējdarbību regulējošās administratīvās procedūras un to piemērošanu dažādās pasaules valstīs.

190 valstu konkurencē *Doing Business 2019* pētījumā Latvija ir ierindojusies 19. vietā līdzīgi kā pirms gada. Vērtējot pozīciju ES valstu vidū, Latvija *Doing Business 2019* pētījumā ir vienā no augstākajām pozīcijām. Augstākais vērtējums ir tikai Dānijai (3. vieta), Apvienotajai Karalistei (9. vieta), Zviedrijai (12. vieta), Lietuvai (14. vieta), Igaunijai (16. vieta) un Somijai (17. vieta).

Reitinga veidotāji *Doing Business 2019* pētījumā ir izmantojuši jaunu metodoloģiju, tādēļ ir pārreķinājuši rādītāju vērtējumus arī 3 iepriekšējiem gadiem, taču nav norādījuši valstu vietas. Salīdzinot Latvijas vērtējumu 2019. gadam ar 2018. gada vērtējumu, uzlabojusies vai palikušas nemainīgas 8 rādītāju grupu vērtības, bet 2 rādītāju grupām rezultāti ir pasliktinājušies (skatīt 6.9. tabulu). Rādītājam "Nodokļu maksāšana" vērtējums ir samazināts, jo ir notikušas izmaiņas nodokļu likmēs, kas samazina uzņēmumu peļņu, bet rādītājam "Nekustamā īpašuma reģistrācija" vērtējumu ir samazinājis novērojums, ka informācija par darījumiem ar nekustamajiem īpašumiem ir kļuvusi mazāk pieejama, jo nav pieejami statistikas dati par zemes strīdu skaitu 2017. gadā.

6.9. tabula

Baltijas valstu vērtējumi pa rādītājiem 2018. gada <i>Doing Business 2019</i> reitingā							
	Latvija		Vērtējuma izmaiņas, salīdzinot ar <i>Doing Business 2018</i>	Lietuva		Igaunija	
	vieta	vērtējums		vieta	vērtējums	vieta	vērtējums
Indekss kopā	19	79,59	0,33	14	80,83	16	80,50
Uzņēmējdarbības uzsākšana	24	94,13	0,02	31	93,18	15	95,25
Būvniecības atļaujas	56	73,46	0,05	7	84,86	14	82,53
Elektroenerģijas pieslēgumi	53	82,24	3,19	26	88,43	46	83,26
Nekustamā īpašuma reģistrācija	25	81,45	-0,42	3	92,96	6	91,02
Kredītu reģistrs	12	85,00	0	44	70,00	44	70,00
Investoru (mazākuma) tiesību aizsardzība	51	63,33	0	38	66,67	83	56,67
Nodokļu maksāšana	13	89,74	-0,05	18	88,66	14	89,56
Pārrobežu tirdzniecība	26	95,26	0	19	97,83	17	99,92
Līgumsaistību izpilde	20	71,66	0	7	78,80	13	74,34
Uzņēmējdarbības izbeigšana	54	59,60	0,5	85	46,87	47	62,51

Avots: *Doing Business 2019: Training for Reform*, International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank

Bertelsmana fonda (*Bertelsmann Stiftung*) veidotajā **Transformāciju indeksā 2018**, kas vērtē demokrātijas, tirgus ekonomikas un politiskās pārvaldības kvalitāti 129 pasaules valstīs, Latvija ir ierindota 8. vietā (Igaunija – dalītā 1. vietā, Lietuva – 4. vietā), uzlabojot savu sniegumu par 2 pozīcijām salīdzinājumā ar 2016. gada rezultātu.

Eiropas Komisijas veidotajā **Eiropas inovācijas rezultātu pārskatā 2018** Latvija 28 ES valstu vidū, līdzīgi kā pirms gada, ir ierindojusies 24. vietā (Igaunija – 17. vietā, Lietuva – 20. vietā) un trešo gadu pēc kārtas ir iekļauta *mēreno novatoru* valstu grupā. Kā Latvijas inovācijas sistēmas relatīvās priekšrocības ir atzīmētas: inovācijai draudzīga vide, finanses un atbalsts, bet relatīvi vājākās jomas ir: novatori un uzņēmumu investīcijas.

2018. gada Starptautiskās preses un vārda brīvības organizācijas „Reportieri bez robežām” veidotajā **Pasaules preses brīvības indeksā 2018** Latvija ieņēma 24. vietu (Igaunija – 12. vietā, Lietuva – 36. vietā) starp 180 pasaules valstīm, pakāpjoties par 4 pozīcijām, salīdzinot ar 2017. gada rezultātu.

2018. gada Ekonomikas un miera institūta veidotajā **Pasaules miera indeksā 2018** Latvija ieņēma 31. vietu (Igaunija – 33. vietā, Lietuva – 36. vietā) starp 163 valstīm, pakāpjoties par 1 pozīciju, salīdzinot ar precizēto 2017. gada rezultātu.

2016. gada Pasaules Ekonomikas foruma veidotajā **Elektronisko sakaru tīklu gatavības indeksā 2016**, kas analizē valstu spēju izmantot IKT, lai palielinātu konkurētspēju un labklājību, ņemot vērā jaunākās inovāciju tendences, Latvija ir ierindojusies 32. vietā (Igaunija – 22. vietā, Lietuva – 29. vietā) starp 139 pasaules valstīm, uzlabojot savu sniegumu par 5 pozīcijām salīdzinājumā ar 2014. gada rezultātu.

Kornela universitātes, Eiropas Biznesa administrācijas institūta un Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas veidotajā **Globālajā Inovācijas indeksā 2018** Latvija ir ierindojusies 34. vietā (Igaunija – 24. vietā, Lietuva – 40. vietā) starp 126 pasaules valstīm, pasliktinot savu sniegumu par pozīciju salīdzinājumā ar 2017. gada rezultātu. Kā Latvijas stiprās puses ir izcelti šādi rādītāji: uzņēmējdarbības uzsākšanas vieglums, skolēnu un skolotāju attiecība vidējās izglītības iestādēs, atbilstība vides vadības sistēmas standartiem, kredītu saņemšanas vieglums, sieviešu ar augstāko izglītību īpatsvars, izdevumi pētniecībai un attīstībai, ko finansē ārzemes, iekšzemes kopprodukta pieaugums uz vienu strādājošo pēc pirktspējas paritātes, kā arī radošo industriju produktu apjoma pieaugums.

Jaunajā Pasaules Bankas grupas veidotajā **Cilvēkkapitāla indeksā 2019**, kurš mēra nākamās paaudzes darbinieku produktivitāti attiecībā pret pilnīgas izglītības un pilnvērtīgas veselības standartu, Latvija 2018. gadā ieņēma 35. vietu (Igaunija – 29. vietu, Lietuva 37. vietu) starp 157 valstīm.

Starptautiskās telekomunikāciju savienības veidotajā **Pasaules IKT attīstības indeksā 2017**, kas sniedz visaptverošu IKT tirgus stāvokļa novērtējumu, ieskaitot infrastruktūras attīstību (mobilo un fiksēto) un valdības politiku, Latvija ir ierindojusies 35. vietā (Igaunija – 17. vietā, Lietuva – 41. vietā) starp 192 pasaules valstīm, uzlabojot savu sniegumu par 5 pozīcijām salīdzinājumā ar 2016. gada rezultātu.

Pasaules Ekonomikas foruma un Pasaules Tirdzniecības atvieglošanas alianses veidotajā **Pasaules tirdzniecības veicināšanas indeksā 2016**, kurā izvērtēta valstu spēja veicināt preču plūsmu pāri robežām, Latvija ir ierindojusies 40. vietā (Igaunija – 14. vietā, Lietuva – 29. vietā) starp 136 pasaules valstīm, uzlabojot savu sniegumu par pozīciju salīdzinājumā ar 2014. gada rezultātu.

Starptautiskās pretkorupcijas organizācijas *Transparency International* veidotajā **Korupcijas uztveres indeksā 2017** Latvija ieņēma 40. vietu (Igaunija – 21. vietu, Lietuva – 38. vietu) starp 180 pasaules valstīm, uzlabojot savu sniegumu par 4 pozīcijām, salīdzinot ar 2016. gada rezultātu. Kāpums panākts, nedaudz uzlabojot indeksa vērtību.

2018. gada Apvienoto Nāciju Organizācijas Attīstības programmas veidotajā **Tautas attīstības indeksā**, kas ietver dzīves ilguma, lasītprasmes, izglītības līmeņa, IKP uz 1 iedzīvotāju u.c. rādītājus, Latvija 2017. gadā ieņēma 41. vietu (Igaunija – 30. vietā, Lietuva – 35. vietā) starp 189 valstīm, pakāpjoties par 2 pozīcijām, salīdzinot ar precizēto 2016. gada rezultātu.

2018. gada Apvienoto Nāciju Organizācijas Ekonomisko un sociālo lietu departamenta veidotajā **E-pārvaldes indeksā**, kas analizē e-pārvaldes izmantošanas progresu, Latvija ir ierindojusies 57. vietā (Igaunija – 16. vietā, Lietuva – 40. vietā) starp 193 pasaules valstīm, pasliktinot savu sniegumu par 12 pozīcijām salīdzinājumā ar 2016. gada rezultātu, lai gan indeksa vērtība šajā periodā ir pieaugusi.

2018. gada Apvienoto Nāciju Organizācijas Rūpniecības attīstības organizācijas veidotajā **Konkurētspējīgas rūpnieciskās darbības indeksā 2015**, kas analizē valstu rūpniecības uzņēmumu spēju ražot un eksportēt konkurētspējīgi un strukturāli tos pārveidot, Latvija ir ierindojusies 58. vietā (Igaunija – 50. vietā, Lietuva – 40. vietā) starp 148 pasaules valstīm, uzlabojot savu sniegumu par vienu pozīciju salīdzinājumā ar 2016. gada Konkurētspējīgas rūpnieciskās darbības indeksu 2013.

Pasaules Bankas grupas veidotajā **Loģistikas veikspējas indeksā 2018**, kas novērtē, cik efektīvi piegādes ķēdes savieno uzņēmumus ar tirgiem vai loģistikas darbību, Latvija ir ierindojusies 70. vietā (Igaunija – 36. vietā, Lietuva – 54. vietā) starp 160 pasaules valstīm, pasliktinot savu sniegumu par 27 pozīcijām salīdzinājumā ar 2016. gada rezultātu. Sniegumu ir ietekmējis tranzīta kravu apjoma samazinājums, kas ir atsaucies uz piegāžu savlaicīgumu. Vidēji laika periodā no 2012.-2018. gadam Latvija indeksā ir ieņēmusi 55. vietu (Igaunija – 36. vietu, Lietuva – 43. vietu).

KREDĪTREITINGI

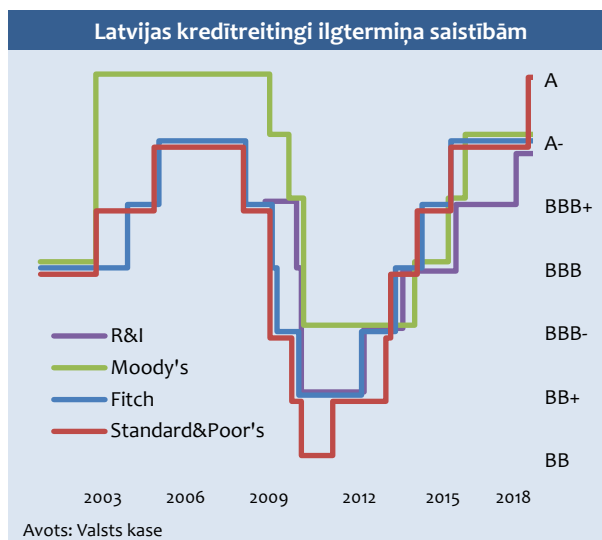
Valsts kredītreitings ir valsts kredīspēju novērtējums, kas ir būtisks rādītājs potenciālajiem kreditoriem un investoriem. Jo tas augstāks, jo izdevīgāki ir finanšu resursu aizņemšanās nosacījumi, kas savukārt ļauj samazināt valsts parāda apkalpošanas izmaksas. Kredītreitings atspoguļo valsts ekonomikas un pārvaldes stāvokli.

Latvijas kredītreitingu nosaka šādas starptautiskas reitinga aģentūras: *Moody's Investors Service*, *Fitch Ratings* un *S&P Global*, kā arī Japānas reitingu aģentūra *R&I*.

Atbilstoši kredītreitingu aģentūru novērtējumam Latvija ieņem stabili pozīciju kredītreitinga „A” grupā, kas vērtējama kā zema riska klase. 2018. gada sākumā Japānas kredītreitingu aģentūra *R&I* paaugstināja Latvijas

kredītreitingu no „BBB+” uz „A-”, saglabājot stabili nākotnes novērtējumu. Savukārt 2018. gada septembrī kredītreitingu aģentūra *S&P Global* paaugstināja Latvijas kredītreitingu no „A-” uz „A”, nosakot stabili nākotnes novērtējumu. *Moody's Investors Service* un *Fitch Ratings* 2018. gadā Latvijas kredītreitingus un nākotnes novērtējumus pārapstiprināja esošajā līmenī (skatīt 6.41. attēlu).

6.41. attēls

2018. gada septembrī *S&P Global* atzīmēja, ka kredītreitinga līmeņa paaugstināšanu ir veicinājuši sekmīgi īstenotā valsts fiskālā politika, kas rezultējas mērenā budžeta deficītā. Latvijai ir potenciāls, pateicoties būvniecības sektora attīstībai un investīciju pieaugumam, sasniegt vidēji 3% ekonomikas izaugsmi turpmākajos 4 gados. Tāpat *S&P Global* atzīmēja, ka bankas *ABLV Bank* likvidācija un īstenotie pasākumi nerezidentu noguldījumu samazināšanai Latvijas banku sistēmā nerada draudus Latvijas finanšu sektora stabilitātei un tam nav būtiskas fiskālās ietekmes uz Latvijas tautsaimniecību. Nerezidentu noguldījumu samazinājums Latvijas banku sektorā ir pazeminājis ārējos riskus. *S&P Global* norādīja, ka varētu turpmāk paaugstināt Latvijas kredītreitinga līmeni, ja ātrāk nekā plānots samazinātos valdības neto parāds, palielinātos valsts budžeta ienākumi vai notiktu straujāka ekonomikas izaugsme.

Baltijas valstīm kredītreitingu nosaka šādas starptautiskas reitinga aģentūras: *Moody's Investors Service*, *Fitch Ratings* un *S&P Global*. Baltijas valstu vidū visaugstākais kredītreitings ir Igaunijai, bet Latvijas un Lietuvas kredītreitingi ir līdzīgi.

Igaunijas kredītreitings ir divas pakāpes augstāks nekā Latvijas un Lietuvas kredītreitings. 2018. gadā kredītreitingu aģentūra *Fitch Ratings* paaugstināja Igaunijas kredītreitingu, ko sekmēja tādi faktori kā stabilā politiskā vide un institucionālā pārvalde, zemais valdības parāda līmenis, sabalansētais valsts budžets, labi ekonomikas izaugsmes tempi. Tāpat ir atzīmēta valdības politisko stratēģiju izpilde un spēcīgais banku sektors.

6.10. tabula

Baltijas valstu kredītreitingi ilgtermiņa saistībām 2018. gadā			
	Moody's Investors Service	S&P Global	Fitch Ratings
Igaunija	A1/Stabils	AA-/Stabils	AA-/Stabils
Lietuva	A3/Stabils	A/Stabils	A-/Pozitīvs
Latvija	A3/Stabils	A/Stabils	A-/Stabils

Avots: Moody's Investors Service, S&P Global, Fitch Ratings

Savukārt Lietuvai 2018. gadā kredītreitingu aģentūra *Fitch Ratings* saglabāja kredītreitingu ilgtermiņa saistībām „A-” līmenī, bet uzlaboja nākotnes vērtējumu no stabila uz pozitīvu. To sekmēja tādi faktori kā sabalansēta ekonomiskā izaugsme, kurā nav vērojamas pārkaršanas pazīmes, salīdzinoši zems valdības parāda līmenis, ienākošās investīcijas, sekmīgi īstenotā nodokļu politika, stabilā institucionālā pārvaldība un veiksmīga fiskālā politika, kas nodrošināja budžeta pārpalikumu 2017. gadā.

7. DARBA TIRGUS

7.1. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS

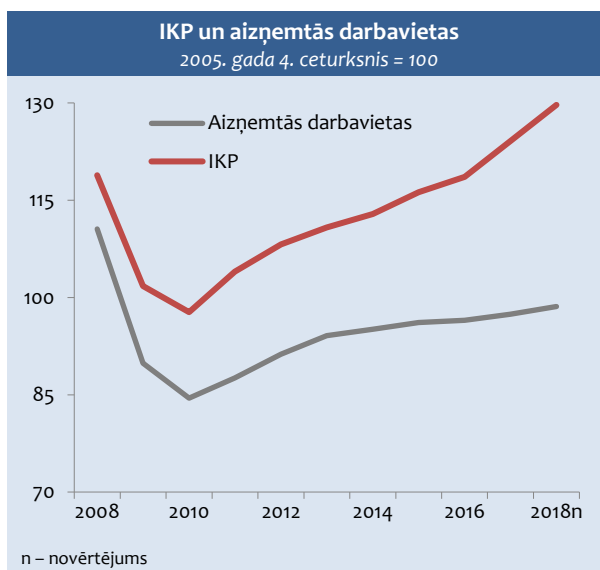
Līdz ar ekonomisko aktivitāšu palielināšanos vērojami jūtami uzlabojumi arī darba tirgū – turpina sarukt bezdarbs un palielinās nodarbinātības līmenis. Vienlaikus izaicinājumus rada demogrāfijas tendences un darba tirgus reģionālās atšķirības, kas ierobežo jaunu darbinieku piesaisti straujāk augošās nozarēs un ekonomiski spēcīgākos reģionu centros. Jāņem vērā, ka zemās bāzes efekts darba tirgū ir zudis – iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes un nodarbinātības rādītāji ir sasnieguši vēsturiski augstākās atzīmes, līdz ar to darbaspēka piesaistes iespējas no ekonomiski neaktīvās iedzīvotāju daļas ir gandrīz izsmeltas.

No otras puses, ekonomikas izaugsme pēdējos gados ir bijusi lielā mērā balstīta uz produktivitātes pieaugumu, tādējādi darbavietu pieaugums kopumā ir saglabājies mērens – atbilstoši darba tirgus piedāvājuma puses iespējām.

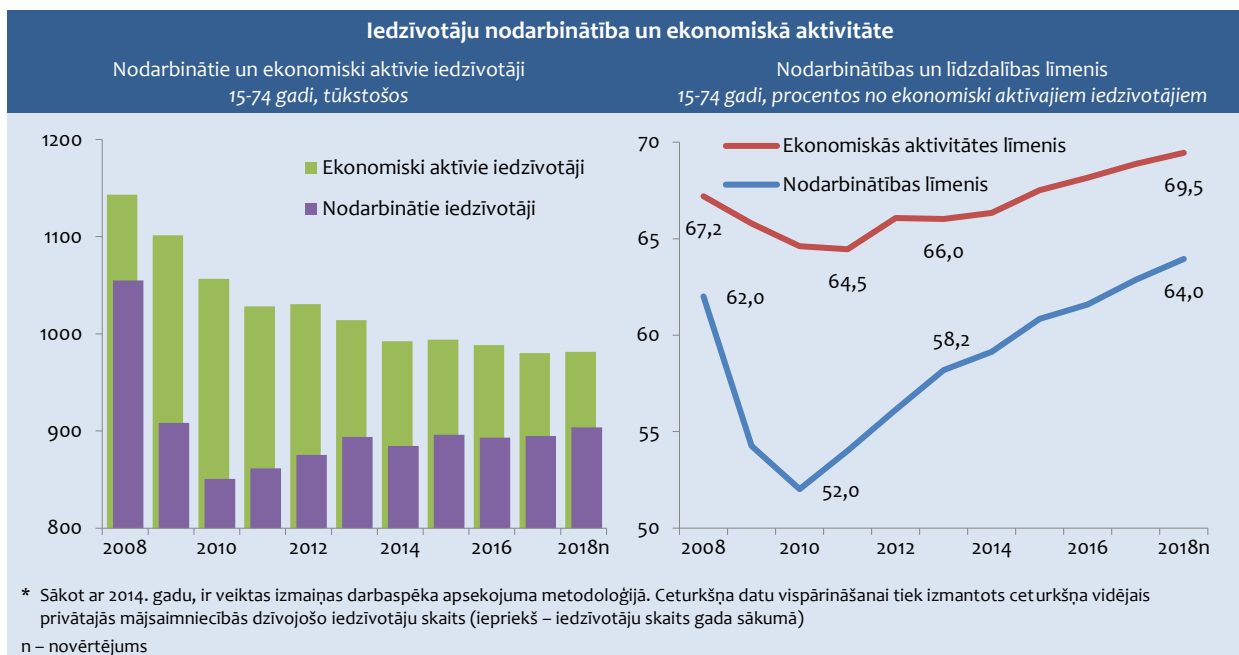
Kopš 2010. gada vidus **nodarbināto skaits** pakāpeniski palielinās. Saskaņā ar darbaspēka apsekojuma datiem laika posmā no 2010.-2017. gadam nodarbināto skaits ir audzis par 44,1 tūkst. jeb vidēji 6,3 tūkst. gadā. To lielā mērā ietekmējis ekonomisko aktivitāšu pieaugums tautsaimniecībā – IKP kopš 2010. gada ir palielinājies par gandrīz 1/3. Kopumā 2018. gada 3. ceturksnī bija

nodarbināti 920,1 tūkst. iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem, kas bija par 1,9% vairāk nekā 2017. gada atbilstošā periodā.

7.1. attēls

7.2. attēls

Vienlaikus jāatzīmē, ka nodarbināto skaits absolūtā izteiksmē joprojām ir par 15,4% (162,6 tūkst.) mazāks nekā 2007. gadā.

Lai gan nodarbināto skaits joprojām būtiski atpaliek no pirmskrīzes perioda, **nodarbinātības līmenis** ir sasniedzis vēsturiski augstāko atzīmi – 2018. gada 3. ceturksnī 65,3% iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem bija nodarbināti, kas ir par 3,2 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā 2007. gada atbilstošā laika periodā.

Nodarbinātības līmeņa pieaugumu galvenokārt nosaka darbaspējīgo iedzīvotāju samazinājums attiecībā pret nodarbināto skaitu. Kopš 2007. gada iedzīvotāju skaits vecumā no 15 līdz 74 gadiem ir samazinājies par vairāk nekā 300 tūkstošiem. 2018. gada 3. ceturksnī iedzīvotāju skaits privātajās mājāsaimniecībās bija 1409,6 tūkstoši, kas bija par 10,4 tūkstošiem mazāks nekā pirms gada.

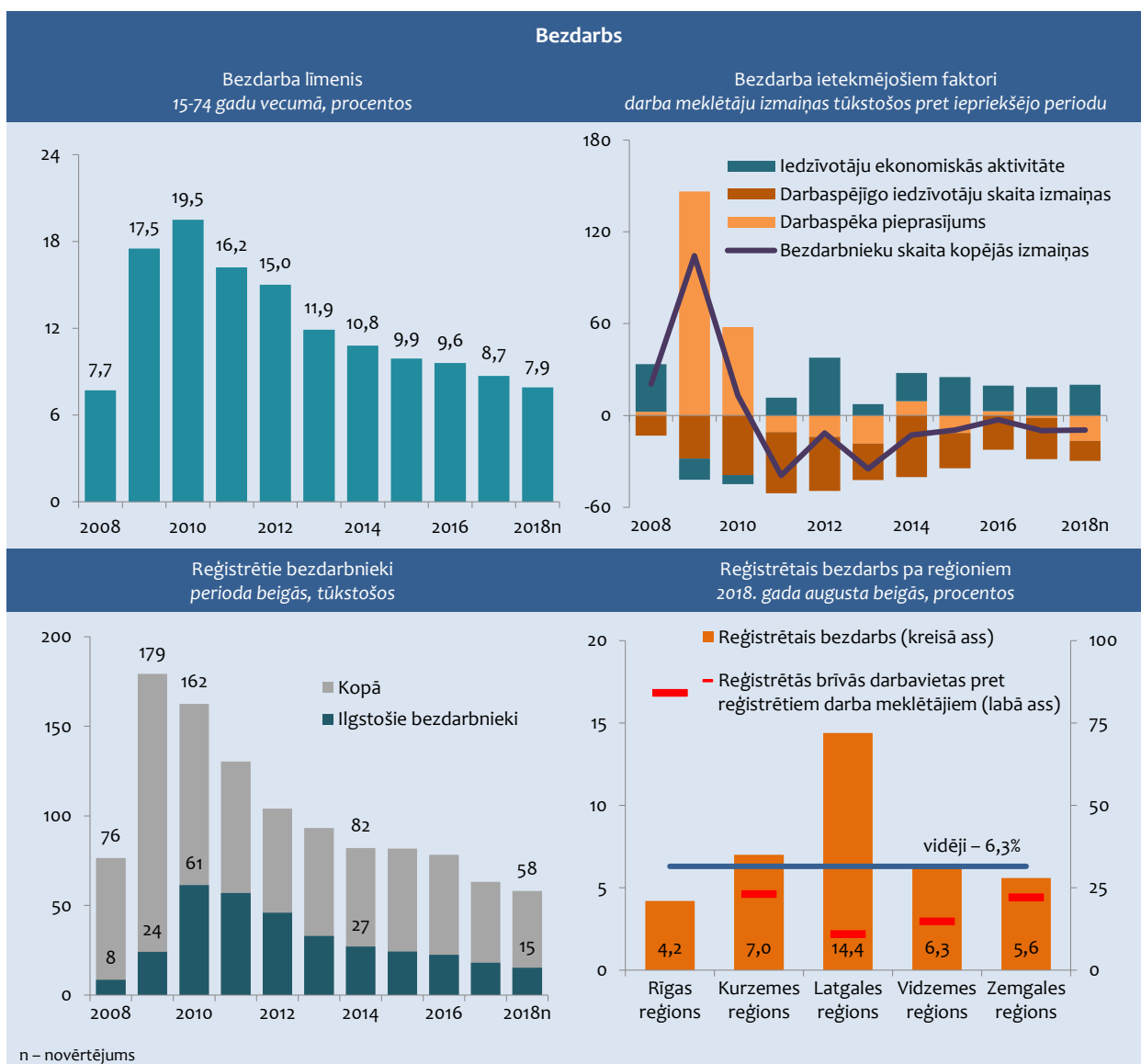
Vienlaikus demogrāfijas tendences ietekmē arī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazināšanos jeb potenciālo

darbaspēka piedāvājumu. Kopš 2010. gada ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem samazinājies par aptuveni 70 tūkstošiem. Būtisku ietekmi uz ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita dinamiku atstājušas demogrāfijas tendences – darbaspējīgo iedzīvotāju skaita absolūtais samazinājums un izmaiņas iedzīvotāju vecumstruktūrā.

Tikmēr demogrāfijas tendenču negatīvo ietekmi uz darbaspēka piedāvājumu mazinājis iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugums. Līdzīgi kā nodarbinātības līmenis, arī iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte sasniegusi līdz šim augstāko līmeni – 70,2% 2018. gada 3. ceturksnī.

Bezdarba līmenis kopš 2010. gada ir samazinājies par gandrīz 12 procentpunktiem. 2018. gada 3. ceturksnī bezdarba līmenis vecuma grupā 15-74 gadi bija 7%. 2018. gada 3. ceturksnī bija 68,8 tūkstoši bezdarbnieku, kas bija par 15,3 tūkstošiem mazāk nekā 2017. gada atbilstošajā periodā.

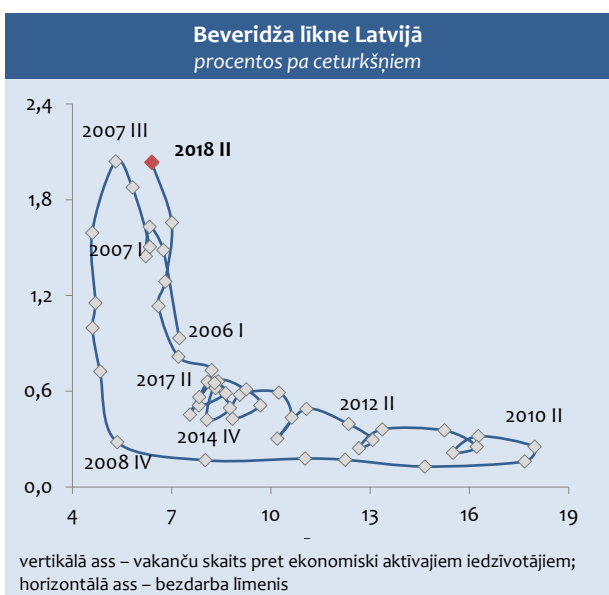
7.3. attēls

Iepriekšējos gados bezdarbs samazinājies, pateicoties gan darbaspēka pieprasījuma – iedzīvotāju nodarbinātības pieaugumam, gan arī demogrāfijas tendencēm – ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazinājumam.

Vienlaikus, lai gan pieprasījuma stimuli ir bijuši nozīmīgi aktivitātes rosinātāji darba tirgū, tomēr, ņemot vērā salīdzinoši mēreno jauno darbavietu pieaugumu, to ietekme uz bezdarba samazinājumu ir bijusi ierobežota – vien aptuveni 2/5 no bezdarbnieku skaita samazinājuma pēdējo 5 gadu laikā ir skaidrojama ar pieprasījuma faktoriem. Aptuveni 60% no kopējā darba meklētāju skaita samazinājuma ir noteicis ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazinājums dēļ demogrāfiskiem procesiem.

7.4. attēls

Neskatoties uz to, ka bezdarba līmenis pēdējo sešu gadu laikā ir samazinājies vairāk nekā uz pusi, tas joprojām saglabājās jutami augstāks nekā kaimiņos – Igaunijā bezdarba līmenis 2018. gada 3. ceturksnī bija 5,2%, savukārt Lietuvā – 5,9%. Bezdarba straujāku samazināšanos joprojām kavē darba tirgus reģionālās atšķirības – reģistrētais bezdarba līmenis Latgales reģionā ir vairāk nekā trīs reizes augstāks nekā Rīgas reģionā.

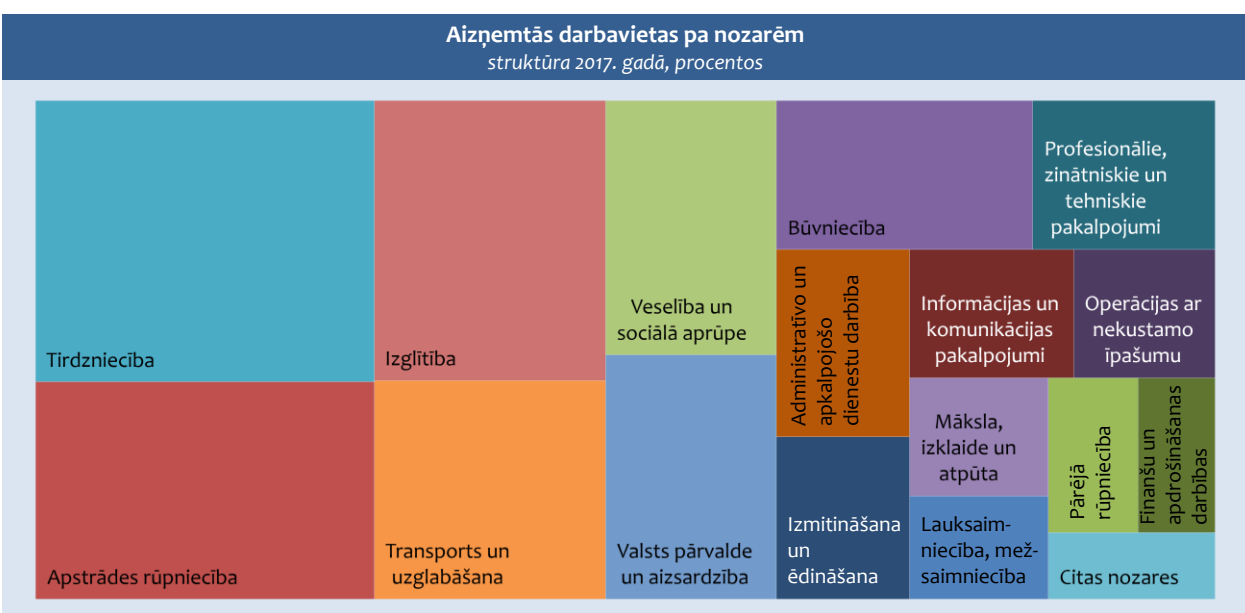
Lai arī darba resursu un vakanču nevienmērīgais reģionālais sadalījums pašlaik ir viens no redzamākajiem darba tirgus strukturāliem riskiem, tomēr tas nav vienīgais. Riskus rada arī salīdzinoši augstais ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars – joprojām vairāk nekā 1/4 no reģistrētiem darba meklētājiem ir bez darba ilgāk par gadu. Jāņem vērā, ka liels ilgstošais bezdarbs var radīt strukturālā bezdarba pieaugumu, proti, jo ilgāk šie cilvēki ir bez darba, jo lielāks risks zaudēt darba iemaņas un prasmes. Turklāt pastāv risks, ka daļai no esošiem bezdarbniekiem nākotnē varētu būt problēmas atrast savām prasmēm atbilstošu darbu, jo tās var neatbilst tam, ko pieprasa tirgus, ņemot vērā nozaru un darbaspēka pieprasījuma strukturālās izmaiņas.

Jāatzīmē, ka uz darba tirgus strukturālām problēmām norāda arī Beveridža līknes nobīde pa labi – neskatoties uz vakanču pieaugumu, darba meklētāju īpatsvars darba tirgū joprojām saglabājās augsts.

Vienlaikus jāņem vērā, ka darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstību ietekmē ne tikai darbaspēka izglītība un prasmes, bet arī atalgojums, tāpēc saglabājas brīvas darbavietas, kaut arī bezdarba līmenis ir augsts.

Līdz ar ekonomisko aktivitāšu palielināšanos kopš 2010. gada vidus ir vērojams darbavietu pieaugums gandrīz visās tautsaimniecības nozarēs, ar izņēmumu finanšu pakalpojumu nozarē, kur aizņemto darbavietu skaits kopumā ir samazinājies.

7.5. attēls

Lielākais darbavietu pieaugums ir bijis IKT pakalpojumos un būvniecībā, kas kopā ir veidojušas ¼ no kopējā aizņemto darbavietu pieauguma laika posmā no 2010. gada 3. ceturkšņa līdz 2018. gada 3. ceturksnim. Vienlaikus, ņemot vērā finanšu pakalpojumu centralizāciju un digitalizāciju, aizņemto darbavietu skaits finanšu pakalpojumu nozarē ir samazinājies par 14% jeb 2,7 tūkstošiem darbavietu. Straujākais darbavietu samazinājums no finanšu pakalpojumu nozarēm ir bijis apdrošināšanas pakalpojumiem, kur darbavietu skaits samazinājies par 38 procentiem.

Jāatzīmē, ka līdzīgas tendences saglabājās arī 2018. gadā – vairāk nekā 2/3 no kopējā aizņemto darbavietu pieauguma 2018. gada 3. ceturksnī nodrošināja būvniecība un IKT pakalpojumi.

Aizņemto darbavietu skaits būvniecības nozarē 2018. gada 3. ceturksnī auga par 3,3 tūkst. jeb 5,3%, salīdzinot ar 2017. gada atbilstošo periodu. 2018. gada 3. ceturksnī aizņemto darbavietu skaits nozarē sasniedza 65 tūkst.

Tāpat straujš darbavietu pieaugums turpinājās IKT pakalpojumos, kur aizņemto darbavietu skaits 2018. gada 3. ceturksnī palielinājās par 2,1 tūkst. Galvenokārt

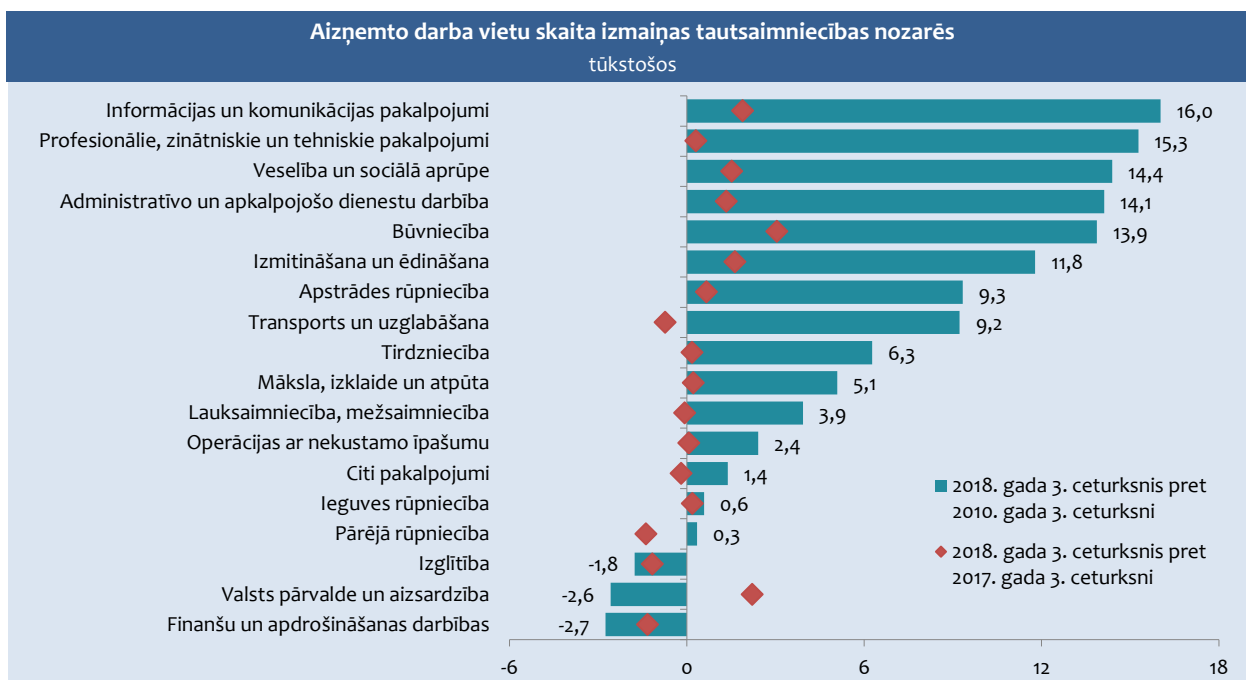
darbavietu skaits pieauga, pateicoties darbaspēka pieprasījuma pieaugumam datorprogrammēšanā un informācijas tehnoloģiju pakalpojumos.

Vienlaikus lielākais darbavietu samazinājums bija valsts pārvaldē un pārējās rūpniecības nozarēs. Joprojām darbavietu skaits turpina strauji pieaugt privātajā sektorā. Pēc krituma krīzes periodā par 30% kopš 2010. gada darbavietu skaits privātajā sektorā palielinājies par gandrīz vienu ceturtdaļu.

Tikmēr salīdzinoši lēns darbavietu pieaugums ir bijis sabiedriskajā sektorā, kur aizņemto darbavietu skaits šajā laikā audzis tikai nedaudz vairāk par 2%. Straujāks aizņemto darbavietu pieaugums sabiedriskajā sektorā bija vērojams 2014. gadā, kad tas palielinājās par 1,5%, salīdzinot ar 2013. gadu.

Salīdzinoši mērens darbavietu pieaugums iepriekšējos gados ir bijis vērojams apstrādes rūpniecībā. Lai gan nozares izaugsme kopš 2016. gada vidus ir bijusi tuvu 6% gadā, aizņemto darbavietu skaits audzis vien vidēji par 0,7% gadā. Līdz ar to nozares izaugsme lielā mērā ir balstījies uz produktivitātes pieaugumu.

7.6. attēls

7.2. DARBA SAMAKSA

Līdz ar aktivitāšu atjaunošanos darba tirgū kopš 2010. gada beigām ir atsācies atalgojuma pieaugums. Vidējā bruto alga 2018. gada 3. ceturksnī sasniedza 1006 eiro, kas bija par 8% vairāk nekā 2017. gada atbilstošajā periodā. Jāatzīmē, ka darba algu pieaugums pēdējo četr

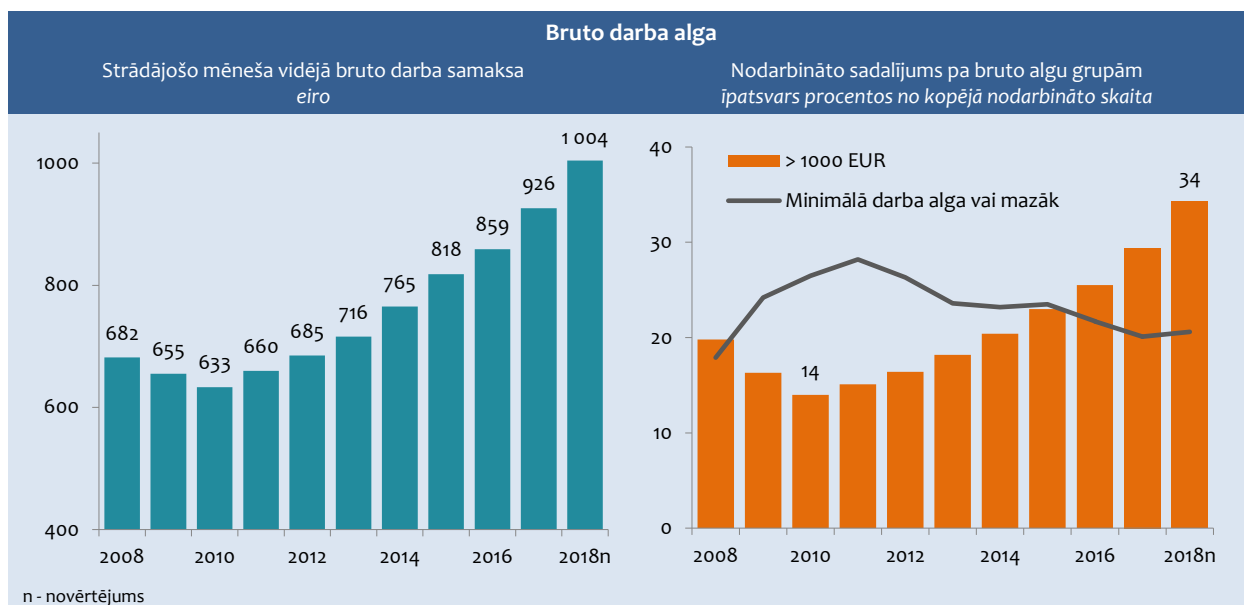
gadu laikā saglabājies virs 5% gadā, neskatoties uz to, ka bezdarbs ir bijis tuvu 10 procentiem.

Darba algu pieaugumu ļāvis nodrošināt stabilais darbaspēka produktivitātes pieaugums iepriekšējos gados,

kas daļēji pārnests arī uz atalgojumu. Kopš 2010. gada darbaspēka produktivitāte augusi vidēji par 2,8% gadā.

Savukārt IKP faktiskajās cenās uz 1 nodarbināto šajā laikā audzis par aptuveni 5% gadā.

7.7. attēls

Jāatzīmē, ka pozitīva tendence vērojama arī atalgojuma struktūrā. Neskatoties uz to, ka minimālā alga iepriekšējos gados ir strauji augusi – par gandrīz 70% no aptuveni 256 eiro 2010. gadā līdz 430 eiro 2018. gadā, tomēr nodarbināto īpatsvars, kas saņem minimālo algu vai mazāku par to, ir samazinājies par 6 procentpunktiem. Savukārt nodarbināto īpatsvars, kas saņem vairāk par 1000 eiro, šajā laikā ir pieaudzis par 20 procentpunktiem. 2018. gada 3. ceturksnī tādu bija aptuveni 1/3 daļa no visiem nodarbinātajiem.

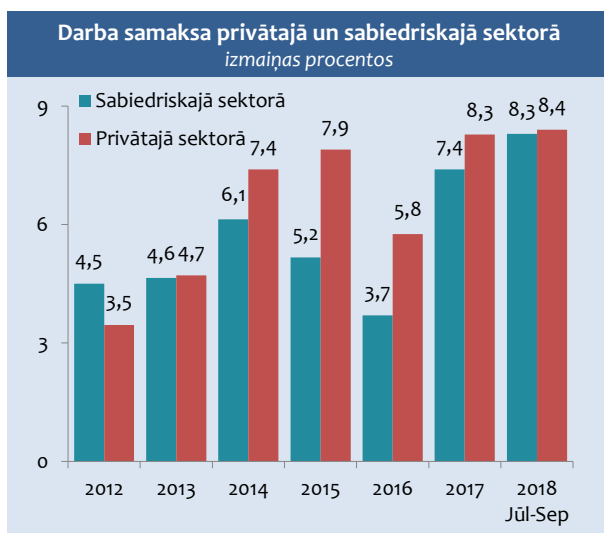
Kopš 2010. gada atalgojums ir audzis gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā. Vienlaikus pieaugums privātajā sektorā pēdējos gados ir bijis jūtami straujāks. Tas lielā mērā ir saistīts ar atšķirīgo darbaspēka pieprasījuma dinamiku starp sektoriem. Privātajā sektorā aizņemto darbvietu skaits kopš 2011. gada ir audzis par gandrīz 17%, bet publiskajā sektorā – vien par 1,2 procentiem.

2018. gada budžetā vairāk nekā 90 milj. eiro tika novirzīti darba samaksas palielinājumam ārstniecības personām. Tādējādi veselības un sociālās aprūpes nozarē 2018. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2017. gada atbilstošo periodu, vidējā bruto alga pieauga par vairāk nekā 15 procentiem.

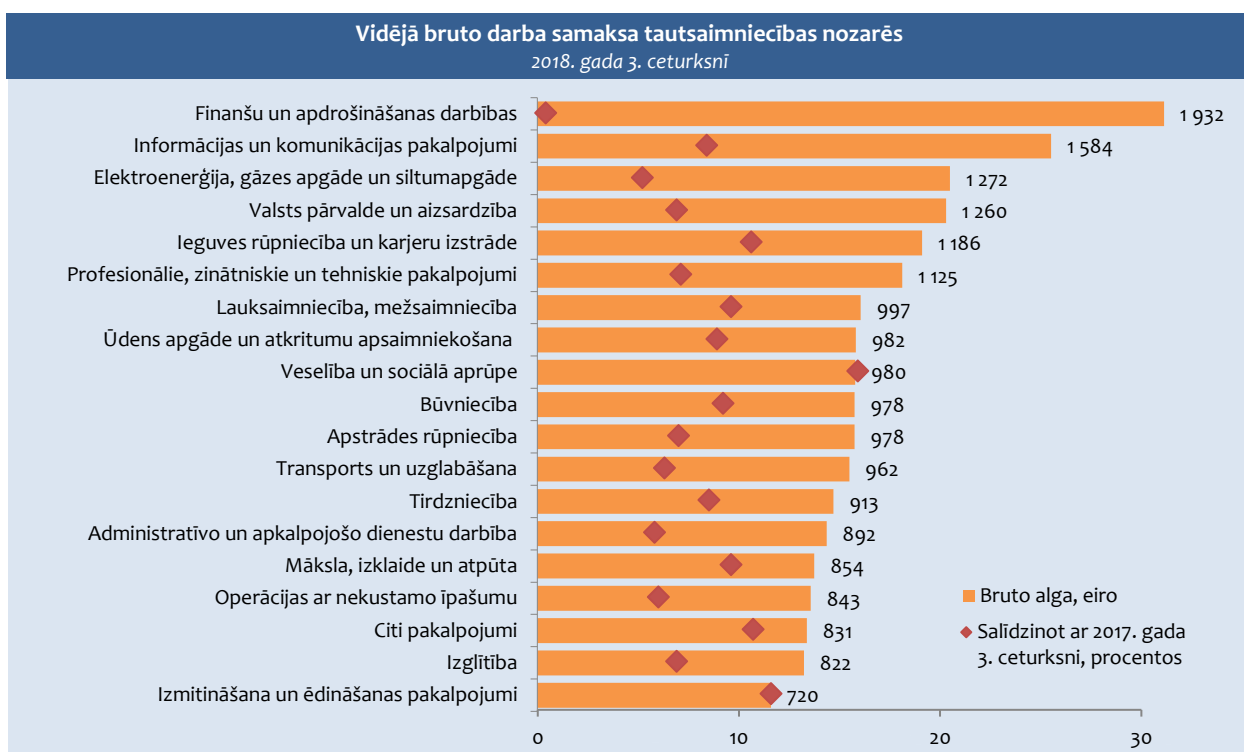
Darba samaksa 2018. gada 3. ceturksnī pieauga visās tautsaimniecības pamatnozarēs, tomēr to dinamika bija atšķirīga. Straujākais darba algu pieaugums bija vērojams

veselības un sociālā aprūpē, kam sekoja ieguves rūpniecība un izmitināšana un ēdināšana. Lēnākais algu pieaugums bija finanšu sektorā – 2018. gada 3. ceturksnī atalgojums nozarē pieauga par 0,4%. Augstākais atalgojums joprojām saglabājās finanšu un IKT pakalpojumu nozarēs, savukārt zemākais – izmitināšanas un ēdināšanas nozarē.

7.8. attēls

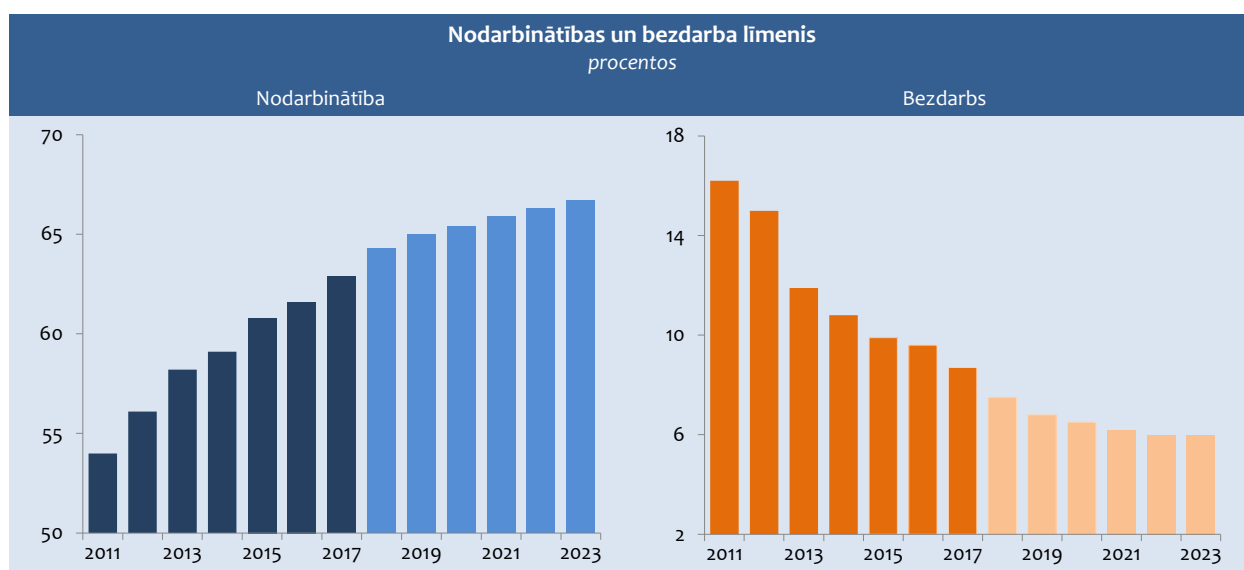
7.9. attēls

7.3. DARBA TIRGUS PROGNOZES

Darba tirgus prognozes līdz 2023. gadam izstrādātas atbilstoši vidēja termiņa ekonomikas izaugsmes prognozēm (skatīt 5. nodaļu).

7.10. attēls

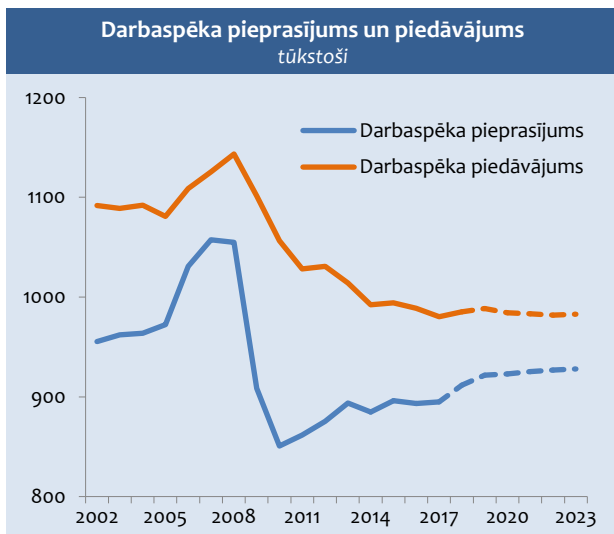
Līdz ar ekonomisko aktivitāšu pieaugumu sagaidāms, ka situācija darba tirgū nākamajos gados turpinās uzlaboties – palielināsies nodarbinātība un samazināsies bezdarbs, kas attiecīgi radīs stimulus turpmākam darba algu pieaugumam. Vienlaikus, līdz ar bezdarba samazināšanos, darbaspēka nepietiekamības problēma kļūs arvien aktuālāka, ko pastiprinās nelabvēlīgās demogrāfijas tendences. Darba devējiem jāreķinās, ka noturēt esošos darbiniekus un piesaistīt jaunus speciālistus kļūs ne tikai sarežģītāk, bet arī dārgāk.

2019. gadā nodarbināto skaits augs lēnāk nekā 2018. gadā, tomēr pieaugums joprojām saglabāsies salīdzinoši straujš, pārsniedzot pēdējo piecu gadu vidējo rādītāju. Kopumā nodarbināto skaits 2019. gadā varētu augt par 1,1% jeb 10 tūkstošiem, salīdzinot ar 2018. gadu. Kopumā nodarbināto skaits 2019. gadā varētu sasniegt gandrīz 922 tūkstošus, bet nodarbinātības līmenis varētu pārsniegt 66%. Vienlaikus bezdarba līmenis 2019. gadā noslīdēs zem 7% robežas un vidēji gadā pietuvosies 6,8%. Savukārt darba meklētāju skaits, salīdzinot ar 2018. gadu, samazināsies par gandrīz 7 tūkstošiem – līdz aptuveni 67 tūkstošiem vidēji gadā.

Uzlabojumi darba tirgū sagaidāmi arī pēc 2019. gada, vienlaikus nodarbinātības pieaugums kļūs lēnāks, jo izaugsme lielā mērā balstīsies uz produktivitātes kāpumu. Tāpat straujāku nodarbinātības pieaugumu kavēs negatīvās demogrāfijas tendences/darbaspēka novecošanās, darba tirgus reģionālās disproporcijas, kā arī pieprasīto prasmju neatbilstība piedāvājumam.

Sagaidāms, ka līdz 2023. gadam nodarbināto skaits palielināsies par aptuveni 16 tūkstošiem, salīdzinot ar 2018. gadu. Tādējādi 2023. gadā nodarbināto iedzīvotāju skaits varētu sasniegt 928 tūkstošus, savukārt nodarbināto īpatsvars starp iedzīvotājiem vecumā no 15-74 gadiem palielināties līdz gandrīz 67 procentiem.

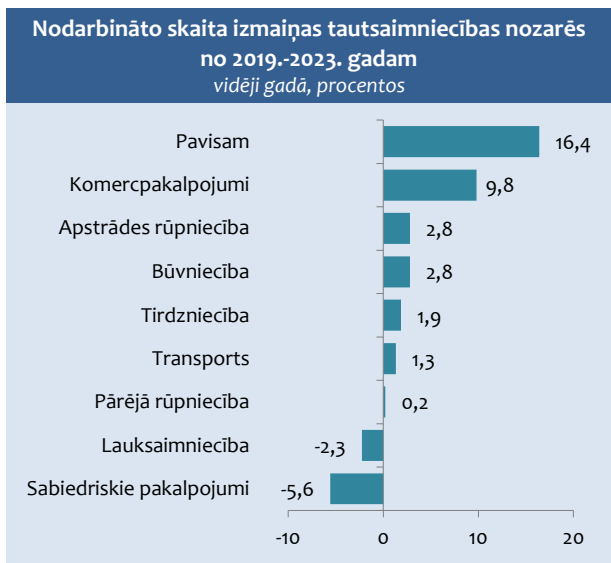
7.11. attēls

Vidējā termiņā turpinās samazināties arī bezdarbs un arvien izteiktāka kļūs darbaspēka nepietiekamības problēma. Kopumā līdz 2023. gadam bezdarba līmenis varētu pietuvoties 6%. 2019. gadā būtisks stimuls bezdarba kritumam joprojām būs pieprasījuma faktori – jaunu darbavietu pieaugums. Savukārt pēc 2019. gada arvien vairāk bezdarba tendences ietekmēs darbaspēka piedāvājuma samazinājums. Neskatoties uz iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmeņa pieaugumu, ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits laika posmā no 2019.-2023. gadam varētu sarukt par 2,4 tūkstošiem. To lielā mērā ietekmēs iedzīvotāju skaita samazinājums darbaspējas vecumā, kā arī darbaspēka novecošanās un izešana no darba tirgus. Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas prognozēm iedzīvotāju skaits vecumā no 15-74 gadiem līdz 2023. gadam varētu samazināties par gandrīz 53 tūkstošiem.

Raugoties nozaru griezumā, nozīmīgākais nodarbināto skaita pieaugums 2019. gadā saglabāsies būvniecības nozarē, ko lielā mērā ietekmēs jau iepriekšējā gadā uzņemta inerce. Tomēr jaunu darbavietu pieaugums nozarē būs jūtami lēnāks nekā 2018. gadā, ņemot vērā būvniecības apjomu nostabilizēšanos.

7.12. attēls

Darbavietu pieaugums sagaidāms arī citās uz iekšzemes pieprasījumu vērstajās nozarēs, ko daļēji sekmēs mājsaimniecību ienākumu pieaugums. 2019. gadā tirdzniecībā nodarbināto skaits kopumā varētu augt par gandrīz 3 tūkstošiem jeb 0,7%, savukārt komercpalpojumos – 2,4 tūkstošiem jeb 1,2%. Straujākais darbavietu pieaugums komercpalpojumu sektorā joprojām saglabāsies IKT pakalpojumu nozarēs.

Uz iekšējo pieprasījumu vērsto nozaru loma darba tirgū nākamajos gados turpinās palielināties. Tirgojamo nozaru izaugsme galvenokārt būs balstīta uz produktivitātes pieaugumu, kam ir izšķiroša nozīme konkurētspējas nodrošināšanā, tāpēc nodarbinātības pieaugums šajās nozarēs būs lēnāks.

Līdz 2023. gadam būtiskākais nodarbināto skaita pieaugums būs vērojams komercpakalpojumu sektorā, apstrādes rūpniecībā un būvniecībā.

Vienlaikus nodarbināto skaita samazinājums paredzams primārajā sektorā – galvenokārt lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē, kā arī sabiedrisko pakalpojumu

nozarēs. Darbaspēka pieprasījuma samazinājums lauksaimniecības nozarē galvenokārt saistāms ar nozares efektivizāciju – lauksaimnieku kooperatīvu un lielo saimniecību veidošanos, sistematizētas ražošanas organizācijas ieviešanu, komplicētāku tehnoloģisko risinājumu ieviešanu ražošanas procesā.

7.4. NODARBINĀTĪBAS POLITIKA

Vairāk un labākas kvalitātes darba vietu radīšana ir viens no galvenajiem ES nodarbinātības politikas mērķiem, definēts arī *Eiropa 2020 stratēģijā* (skatīt 8.1. nodaļu). Atbildība par nodarbinātības un sociālo politiku pirmām kārtām ir valstu valdību ziņā. ES finansējums atbalsta un papildina to centienus. Eiropas Komisija 2018. gada 21. novembrī publicēja *Vienoto nodarbinātības ziņojuma projektu* (skatīt 7.2. ielikumu), kurā ir dota aktuālā situācijas analīze ES nodarbinātības jomā.

Latvijas izvirzītais kvantitatīvais mērķis *ES 2020 stratēģijas* īstenošanas kontekstā ir līdz 2020. gadam sasniegt nodarbinātības līmeni 20-64 gadu vecuma grupā 73% apmērā. Mērķis 2020. gadam tika sasniegts jau 2016. gadā. 2017. gadā nodarbinātības līmenis 20-64 gadu vecuma grupā sasniedza 74,8 procentus.

Sagaidāms, ka ekonomiskā izaugsme arī turpmāk sekmēs nodarbinātības pieaugumu, tomēr pieauguma tempi varētu kļūt lēnāki, jo izaugsme lielā mērā balstīsies uz produktivitātes kāpumu. Bez tam nodarbinātības līmeņa pieaugumu daļēji noteiks arī iedzīvotāju skaita samazinājums darbaspējas vecumā.

DARBA TIRGUS IZAIČINĀJUMI UN POLITIKAS VIRZIENI

Ņemot vērā negatīvās demogrāfijas tendences, galvenie Latvijas darba tirgus un arī ekonomikas izaicinājumi ir saistāmi ar darbaspēka novecošanos un darbaspēka (atbilstošas kvalifikācijas darbinieku) trūkumu faktiski visās tautsaimniecības nozarēs. Darba roku trūkums var kļūt par izaugsmi kavējošu faktoru. Darba tirgus prognozes rāda, ka darbaspēka pieejamības jautājumi kļūs arvien aktuālāki (skatīt 7.3. nodaļu).

Jāņem vērā, ka demogrāfisko situāciju Latvijā galvenokārt ietekmē iedzīvotāju ekonomiskā migrācija, līdz ar to, lai mainītu migrācijas plūsmas, ir nepieciešami jūtami uzlabojumi Latvijas darba tirgū. Tāpat būtiski ir pasākumi dzimstības veicināšanai. Taču demogrāfijas tendenču maiņa jūtamu ietekmi var dot tikai ilgtermiņā, līdz ar to vidējā termiņā un īstermiņā svarīgi ir pasākumi darbaspēka pieejamības veicināšanai caur izglītības piedāvājumu, aktīviem darba tirgus pasākumiem (iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes sekmēšana), pārdomātu darbaspēka migrācijas politiku, tostarp atbalstu

remigrācijai. Vienlaikus jāuzsver, ka Latvijas ekonomiskās izaugsmes ilgtspēja nevar būt saistīta ar lēta darbaspēka piesaisti no trešajām valstīm.

Darba tirgus neatbilstības saasina arī izteiktās darba tirgus reģionālās atšķirības. Jaunās darbavietas galvenokārt veidojas ekonomiski aktīvākajos reģionos un lielajās pilsētās, savukārt lielākais darba meklētāju skaits ir mazāk attīstītos reģionos. Reģistrētais bezdarba līmenis Latgales reģionā joprojām ir gandrīz četras reizes augstāks nekā Rīgas reģionā, kur izvietotas vairāk nekā 4/5 no visām vakancēm. Nākamajos gados reģionālās atšķirības var būtiski kavēt sabalansētu darba tirgus attīstību. Savukārt darba tirgus reģionālo izlīdzināšanos kavē zemā darbaspēka reģionālā mobilitāte jeb spēja operatīvi mainīt darba un dzīves vietu.

Nodarbinātības veicināšanai plānoti un īstenoti politikas virzieni gan darbaspēka piedāvājuma, gan darbaspēka pieprasījuma pusē. Latvijas nodarbinātības politikas galvenie elementi:

- darbaspēka pieprasījuma puses veicināšana – ekonomisko aktivitāšu un uzņēmējdarbības stimulēšana, t.sk. darbaspēka nodokļu samazināšana, cīņa ar nedeklarēto nodarbinātību, valsts sniegtie netiešie un tiešie atbalsta pasākumi uzņēmējiem, pasākumi administratīvo šķēršļu mazināšanai, biznesa inkubatori u.c. (skatīt 9.-11. nodaļu);
- darbaspēka piedāvājuma puses stiprināšana – bezdarbnieku un bezdarba riskam pakļauto personu konkurētspējas palielināšana darba tirgū, t.sk. prasmju pilnveidošana atbilstoši darba tirgus vajadzībām, mūžizglītības pasākumi, konsultācijas uzņēmējdarbības uzsākšanai u.tml.;
- darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma pielāgošanas procesa veicināšana, t.sk. izglītības sistēmas pilnveidošana, darba devēju organizāciju iesaiste izglītības kvalitātes pilnveidošanā, darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma atbilstības prognozēšana, darba tirgus dalībnieku, t.sk. skolēnu un studentu izglītošana darba tirgus un karjeras jautājumos.

Nodarbinātības politikas ieviešanā nozīmīgs elements ir **sociālais dialogs**. LDDK un LBAS ir iesaistītas sociālā dialoga nodrošināšanā kā valsts, tā reģionālā un sektoru līmenī. Nodarbinātības partnerībā iekļaujas arī citi

sadarbības partneri, tostarp Latvijas pašvaldības un Latvijas Pašvaldību savienība.

Lai veicinātu izmaiņas darba tirgū, nodrošinot tautsaimniecībai nepieciešamos speciālistus, tādējādi sekmējot ekonomikas izaugsmi, 2016. gadā izveidota **Nodarbinātības padome** trīs ministru (ekonomikas, izglītības un zinātnes un labklājības) sastāvā. Padomes mērķis ir saskaņot starpresoru sadarbību darba tirgus reformu plānošanā, ieviešanā un uzraudzībā un tādējādi mazināt neatbilstības darba tirgū. Īpašu uzmanību Nodarbinātības padome ir pievērsusi jautājumiem par ieguldījumu cilvēkkapitālā un darbaspēka (īpaši mazkvalificētā darbaspēka) prasmju attīstībai. Padome ir vienojusies prioritārajos pārkārtojumos ietvert:

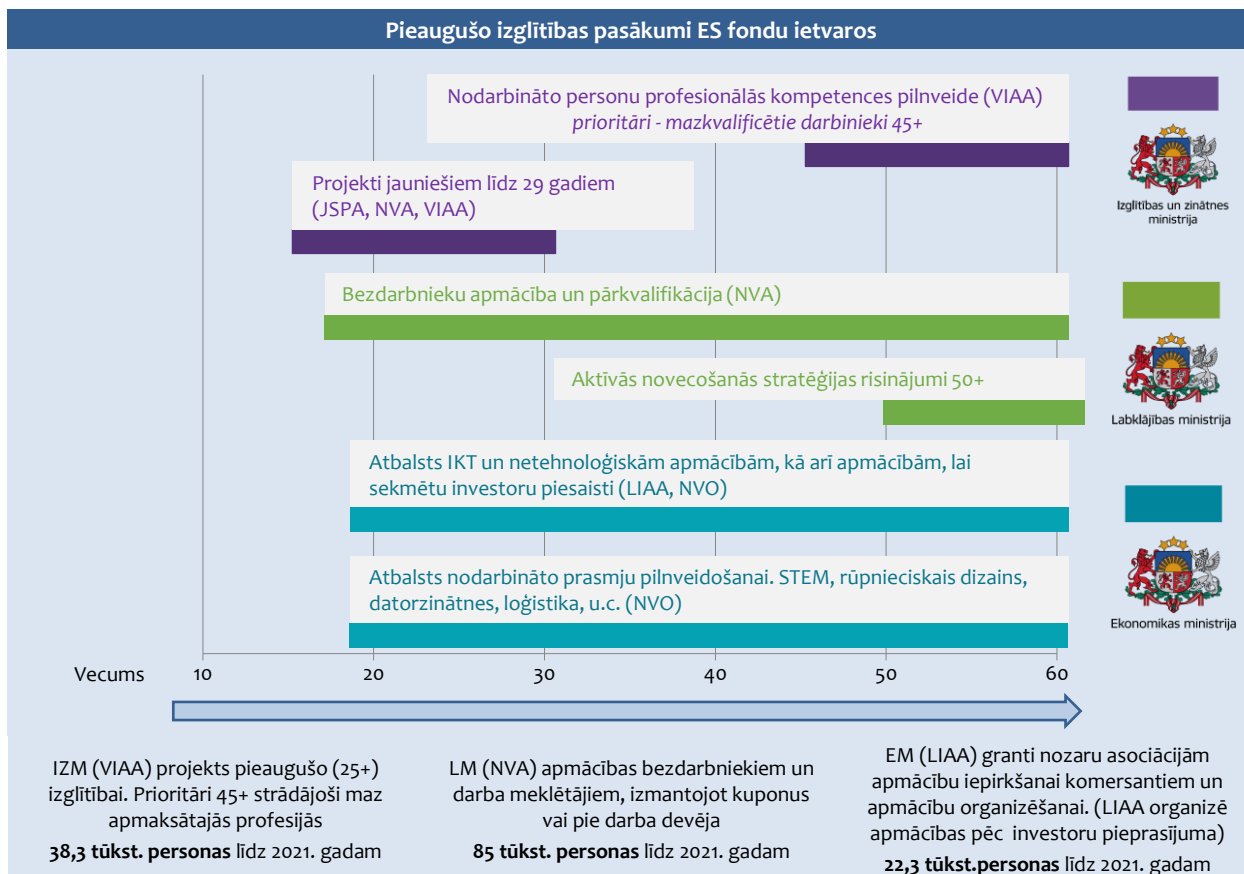
- ilgtspējīgas un visaptverošas pieaugušo izglītības sistēmas izveidošanu;
- modernu un kvalitatīvu vispārējo izglītību;
- studējošo skaita pieaugumu STEM virzienos;
- darba devēju aktīvāku iesaisti izglītības piedāvājuma veidošanā;
- jauniešu prasmju un nodarbinātības uzlabošanu.

PIEAUGUŠO IZGLĪTĪBA

Nemot vērā, ka izmaiņas formālajā izglītībā jūtamu ietekmi dod ilgtermiņā, liela nozīme darba tirgus neatbilstību mazināšanā, situācijā, kad pieejamais darbaspēks sarūk, ir pieaugušo (darbaspēka) izglītībai. Lai arī iedzīvotāju iesaiste pieaugušo izglītībā pakāpeniski pieaug, tā joprojām ir divas reizes zemāka nekā Latvijas politikas plānošanas dokumentos noteiktais mērķis – līdz 2020. gadam sasniegt 15% iedzīvotāju vecumā no 25-64 gadiem iesaisti pieaugušo izglītības pasākumos.

Kopš 2017. gada strādājošajiem ir iespēja paaugstināt savu profesionālo kompetenci un konkurētspēju, piesakoties mācībām VIAA īstenotā ES fondu pieaugušo izglītības projekta *Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide* ietvaros. Pirmajās divās pieteikšanās kārtās mācības uzsāka gandrīz 9 tūkst. personu. 2018. gada septembrī noslēdzās 3. pieteikšanās kārtā, kurā mācībām pieteicās vairāk nekā 11 tūkst. cilvēku. Šajā kārtā visvairāk pieteikumu saņemts mācībām IKT nozarē, transporta un loģistikas nozarē un ēdināšanas pakalpojumu nozarē. Nākamo pieteikšanās kārtu plānots izsludināt 2019. gada pirmajā pusē.

7.13. attēls

Ekonomikas ministrijā ir izstrādāta valsts atbalsta programma uzņēmumu nodarbināto apmācībām un prasmju pilnveidošanai gan tehnoloģisko, gan netehnoloģisko inovāciju ieviešanai (darba devēju pasūtītas mācības darbiniekiem):

- *Atbalsts nodarbināto apmācībām (tehnoloģiskās apmācības)*. Atbalsts tiek sniegts komersantu nodarbināto apmācībām. Pasākuma mērķis ir nodrošināt komersantus ar atbilstošas kvalifikācijas darbaspēku, kas sekmētu darba ražīguma pieaugumu un jaunu vai uzlabotu produktu un tehnoloģiju izstrādi un ieviešanu ražošanā. Plānotas divas projektu atlases kārtas. Kopējais ERAF finansējums ir 18 miljoni eiro. 2016. gada pavasarī apstiprināti pirmās atlases kārtas 10 projekti, kurus īsteno lielākās nozaru asociācijas, kuras pārstāv kādu no apstrādes rūpniecības apakšnozarēm, IKT nozari vai izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari. Pirmās atlases kārtas ieviešanas termiņš ir 2022. gada 31. decembris. Līdz 2018. gada 1. novembrim kopumā apmācītas 9123 nodarbinātās ne-unikālās personas 554 komersantiem. Otrā atlases kārtu plānots uzsākt 2019. gadā;
- *Atbalsts IKT un netehnoloģiskām apmācībām, kā arī apmācībām, lai sekmētu investoru piesaisti (netehnoloģiskās apmācības)*. Pasākums ir izstrādāts, lai veicinātu pašnodarbināto personu, kā arī komersantu produktivitāti un darba efektivitāti, paaugstinot to darbinieku kvalifikāciju un prasmes IKT jomā, nodrošinātu komersantus ar atbilstošas kvalifikācijas darbaspēku, sekmējot netehnoloģisko inovāciju (produktu, procesu, mārketinga vai organizācijas) ieviešanu komersantos, kā arī nodrošināt atbalstu apmācībām, veicinot investoru piesaisti valstij. ERAF finansējums ir 6,9 miljoni eiro. 2016. gadā apstiprināti 3 projekti, kurus īsteno LTRK, LIKTA un LIAA. Programmas ieviešanas termiņš ir 2020. gada 31. decembris. Līdz 2018. gada 1. novembrim kopumā apmācītas 2490 nodarbinātās ne-unikālās personas 614 komersantiem.

Savukārt Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) īstenotajos prasmju pilnveides pasākumos bezdarbniekiem un darba meklētājiem kopumā 2017. gadā bija iesaistīti 52,6 tūkst. personu.

Kvalitatīva izglītības piedāvājuma nodrošināšanā pieaugušajiem nozīmīga loma ir gan profesionālās izglītības iestādēm, gan augstākās izglītības iestādēm, gan arī darba devējiem.

DARBASPĒKA IEKŠĒJĀ MOBILITĀTE

Lai veicinātu darbaspēka pieejamību teritorijās ar lielāku ekonomisko aktivitāti, tiek izstrādāts piedāvājums īres mājokļu būvniecības atbalstam. Mērķis ir nodrošināt kvalitatīvu mājokļu pieejamību iedzīvotājiem ar vidējiem ienākumiem. Tāpat programma papildus sniegtu atbalstu no Latvijas emigrējušo iedzīvotāju atgriešanai valstī, ņemot vērā, ka dzīvesvietas jautājums ir viens no būtiskākajiem, pieņemot lēmumu par atgriešanos.

Bez tam kvalificēta darbaspēka piesaisti reģioniem veicina arī kopš 2018. gada marta jaunajiem augstas kvalifikācijas speciālistiem pieejamais valsts atbalsts mājokļa iegādei ALTUM mājokļu garantijas programmas ietvaros (detalizētāku informāciju par pasākumiem skatīt 14. nodaļā par mājokļu politiku).

Reģionālās mobilitātes atbalsts ir pieejams arī aktīvo nodarbinātības pasākumu ietvaros.

VIEDĀ IMIGRĀCIJA

Augsti kvalificētu speciālistu trūkums, kas šobrīd vērojams virknē uzņēmumu, īpaši apstrādes rūpniecības un IKT nozarēs, ierobežo Latvijas ekonomikas izaugsmi, uzņēmumu produktivitātes pieaugumu un investīciju piesaisti, un līdz ar to arī labi apmaksātu darba vietu veidošanos. Augsti kvalificēta darbaspēka iztrūkuma mazināšana ir izvirzīta par vienu no Ekonomikas ministrijas prioritātēm, tādēļ ministrija sadarbībā ar citām institūcijām īsteno aktivitātes viedās imigrācijas veicināšanai (skatīt 7.1. ielikumu).

Viedās imigrācijas politikas mērķis ir veicināt augsti kvalificētu profesionāļu piesaisti no trešajām valstīm. Jāuzsver, ka šie pasākumi nav vērsti uz darbaspēka no trešajām valstīm imigrācijas ierobežojumu atcelšanu vai atvieglošanu kopumā, bet gan uz procesu uzlabošanu, lai nepieciešamības gadījumā Latvijas darba devējs spētu piesaistīt kvalificētus darbiniekus pēc iespējas īsākā laikā.

7.1. ielikums

Pasākumi augsti kvalificēta darbaspēka piesaistei no ārvalstīm

2017. un 2018. gadā īstenoja virkne pasākumu ar mērķi apmierināt Latvijas tautsaimniecības pieprasījumu pēc kvalificētiem profesionāļiem no trešajām valstīm.

- Izstrādāts un Ministru kabinetā apstiprināts tā saucamais *Profesiju saraksts*, kurā iekļautas 237 specialitātes jeb profesijas, kurās strādājošajiem trešo valstu pilsoņiem tiek paātrināts darba atļauju noformēšanas process:
 - ārzemniekam, kurš vēlas saņemt ES zilo karti (speciāls ES līmeni ieviests darba atļaujas veids), tiek attiecināts zemāks minimālā atalgojuma kritērijs. Proti, minimālais atalgojums nedrīkst būt zemāks par vidējo bruto darba samaksu Latvijā iepriekšējā gadā, piemērojot tam koeficientu 1,2 (pārējām profesijām koeficients ir 1,5);
 - no mēneša uz 10 darba dienām saīsināts termiņš paziņojumam par vakanci, kas darba devējam jāpiesaka Nodarbinātības valsts aģentūrā pirms ārzemnieka uzaicināšanas.

7.1. ielikuma turpinājums

- Noteikti atvieglojumi ES zilās kartes saņemšanai. Veikti grozījumi Uzturēšanās atļauju noteikumos, kas paredz, ka turpmāk trešo valstu pilsoņiem ES zilo karti varēs izsniegt arī gadījumos, ja personai nav augstākās izglītības (augstāko izglītību apliecinoša dokumenta), taču ir vismaz piecus gadus ilga profesionālā pieredze konkrētajā specialitātē vai nozarē, kurā viņš tiks nodarbināts Latvijā. Minētā kārtība attiecas tikai uz tiem ārzemniekiem, kuri tiks nodarbināti profesijās, kuras ietilpst Profesiju klasifikatora pirmajā vai otrajā pamatgrupā („Vadītāji”, „Vecākie speciālisti”). Taču kārtība neattiecas uz reglamentētām profesijām, piemēram, ārsti, piloti, inženieri u.c.
- Veicināta Latvijā studējošo ārvalstu (trešo valstu) studentu piesaiste Latvijas darba tirgum. Saskaņā ar Izglītības un zinātnes ministrijas datiem, 2017. gadā Latvijas augstskolās studēja vairāk nekā 7,5 tūkst. ārvalstu studentu (neskaitot īslaicīgā mobilitātē studējošos), un šim skaitam ir tendence pieaugt. Tas sniedz iespēju Latvijas darba tirgum piesaistīt kvalificētu darbaspēku, kurš jau atrodas un daļēji ir integrējies Latvijā. 2018. gadā stājās spēkā grozījumi Imigrācijas likumā, kas cita starpā nosaka, ka:
 - studenti (bakalaura programmās) drīkst strādāt 40 h nedēļā studiju brīvlaikā (mācību laikā ne vairāk kā 20 h nedēļā);
 - maģistratūrā/doktorantūrā studējošie drīkst strādāt pie jebkura darba devēja;
 - uzturēšanās termiņš, kura laikā atrast darbu pēc studiju beigšanas bakalaura grādu saņēmēšajiem, pagarināts līdz 4 mēnešiem, bet maģistra/doktora grādu saņēmēšajiem līdz 9 mēnešiem.

Vienlaikus tiek paredzēts, ka trešo valstu valstspiederīgā studenta termiņuzturēšanās atļauja tiek anulēta, ja students neuzrāda pietiekamu progresu studijās 2 gadus pēc kārtas.

- Termiņuzturēšanās atļauja jaunuzņēmumu (*start-up*) dibinātājiem – 2017. gadā Saeima apstiprināja Ekonomikas ministrijas priekšlikumus grozījumiem Imigrācijas likumā, kas cita starpā noteica jaunu termiņuzturēšanās atļauju saņemšanas veidu *start-up* veidotājiem (termiņuzturēšanās atļauju izsniedz uz 3 gadiem).
- Lai nodrošinātu IKT nozares attīstību un apmierinātu citu nozaru pieprasījumu pēc IKT speciālistiem, uzsākts darbs pie iespējamo risinājumu izpētes IKT augstskolas vai studiju programmas izveidei Latvijā.

REMIGRĀCIJA

Viens no risinājumiem darbaspēka trūkuma Latvijā mazināšanai ir sekmēt ārvalstīs dzīvojošo iedzīvotāju atgriešanos. Svarīgs faktors remigrācijas veicināšanā ir labi atalgotu darba piedāvājumu esamība. Taču tikpat būtiski ir arī jautājumi, kas saistīti ar sociālajām garantijām, nodokļiem, darba vidi un kultūru, reintegrācijas atbalsta pasākumi, īpaši bērnudārzu un skolu pieejamība u.c. Vienlaikus nepieciešams arī veidot un uzturēt ciešāku saiti ar aizbraukušajiem un nodrošināt aktuālas informācijas pieejamību par darba un dzīves iespējām Latvijā.

Ar 2019. gadu spēkā stāsies *Diasporas likums*, kurā cita starpā ir noteikti konkrēti pasākumi remigrācijas veicināšanai un atbalstam.

Mērtīgtieciņš remigrācijas atbalsta pasākums ir 2018. gadā VARAM sadarbībā ar plānošanas reģioniem izveidotais piecu reģionālo remigrācijas koordinātoru tīkls, nodrošinot vienu reģionālo koordinātoru katrā plānošanas reģionā. Potenciālajiem remigrantiem ir iespēja bez maksas saņemt reģionālā koordinātoru konsultāciju un atbalstu risinot sev aktuālus jautājumus, kas saistīti ar atgriešanos Latvijā konkrētā reģionā. Bez tam remigrantiem 2018. gadā bija iespēja piedalīties projektu konkursā uzņēmējdarbības uzsākšanai vai attīstīšanai Latvijā. Pieejamais finansējuma apmērs katrā plānošanas reģionā 2018. gadā bija 36 tūkst. eiro, savukārt maksimālais vienam projektam – 9 000 eiro. Kopumā 2018. gadā uzņēmējdarbības atbalsta grantu saņēmuši 9 projekti.

Lai savienotu ārzemēs dzīvojošos valstspiederīgos profesionāļus un uzņēmumus Latvijā, tostarp rosīnāt arī Latvijas darba devējus aktīvi iesaistīties remigrācijas veicināšanā, pēdējos gados aizsākušās arī privātas iniciatīvas, piemēram, Tele2 kustība *Latvija strādā*, izveidots *YourMove.lv* darba un informācijas portāls u.c.

AKTĪVIE NODARBINĀTĪBAS PASĀKUMI

Valsts politiku bezdarba samazināšanas un bezdarbnieku, darba meklētāju un bezdarba riskam pakļauto personu atbalsta jomā īsteno Nodarbinātības valsts aģentūra. Īstenotie aktīvie un preventīvie darba tirgus pasākumi sekmē iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti un konkurētspēju darba tirgū.

Nozīmīgākie NVA īstenotie pasākumi:

- pasākumi konkurētspējas paaugstināšanai;
- apmācību pasākumi – profesionālā apmācība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana, apmācība pie darba devēja, neformālā izglītības ieguve;
- algotie pagaidu sabiedriskie darbi;
- pasākumi noteiktām personu grupām (subsīdētās darba vietas);
- pasākumi komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai;
- pasākumi jauniešu nodarbinātības sekmēšanai, tostarp Jauniešu garantijas ietvaros;
- aktivizēšanas pasākumi ilgstošajiem bezdarbniekiem;
- atbalsts reģionālajai mobilitātei.

Ekonomiskās krīzes laikā sakarā ar būtisko bezdarba pieaugumu auga arī pieprasījums pēc aktīviem nodarbinātības pasākumiem. 2010. gadā aktīvos nodarbinātības pasākumos bija iesaistītas nepilni 300 tūkst. personu. Uzlabojoties darba tirgus situācijai, iesaiste aktīvajos nodarbinātības pasākumos ir mazinājusies.

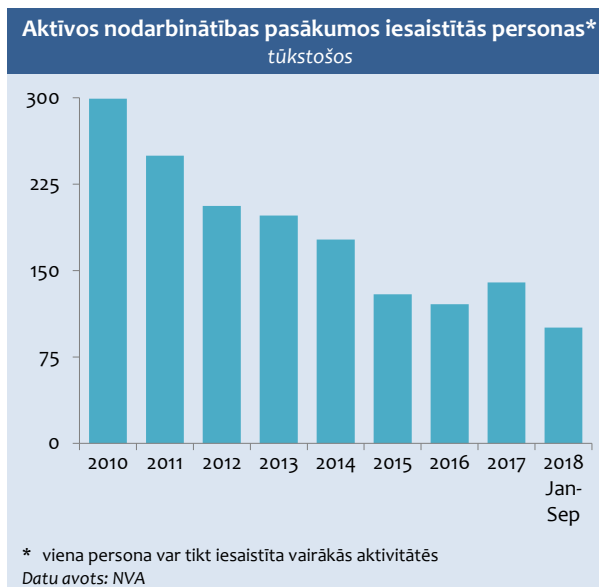
2017. gadā aktīvos nodarbinātības pasākumos iesaistītas 139,7 tūkst. personas (viena persona var būt iesaistīta vairākās aktivitātēs).

Šobrīd īpaša uzmanība tiek pievērsta tām iedzīvotāju grupām, kurām atgriešanās darba tirgū ir visgrūtākā un nepieciešams īpašs atbalsts, lai veicinātu viņu ekonomisko aktivitāti un iekļaušanos darba tirgū. Tie ir ilgstošie bezdarbnieki, jaunieši, kuri nemācās un nestrādā, pirmspensijas vecuma bezdarbnieki, cilvēki ar invaliditāti.

Aktīvās darba tirgus politikas instrumentu un bezdarbniekiem sniegtā atbalsta pilnveidi paredz *Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādnes 2015.-2020. gadam*. Pamatnostādnēs iekļautie pasākumi ir vērsti uz iekļaujoša darba tirgus veidošanu, pilnvērtīgi izmantojot Latvijas cilvēkresursu potenciālu, tajā skaitā mazinot bezdarba sociālās sekas, atbalstot bez darba palikušo cilvēku atgriešanos darba tirgū un sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu pārstāvju pēc iespējas ilgu noturēšanos darba tirgū, kā arī uzlabojot darbavietu kvalitāti.

Tiek arī attīstīti darba tirgus atbalsta pasākumi darbaspēju saglabāšanai gados vecākām (vecumā virs 50 gadiem) nodarbinātām personām.

7.14. attēls

7.2. ielikums

Nodarbinātības politika ES

2018. gada 21. novembrī EK publicēja **Vienotā nodarbinātības ziņojuma projektu** (*Draft Joint Employment Report*) kopā ar pārējiem 2019. gada Eiropas semestra dokumentiem (skatīt arī 8.1. nodaļu). Ziņojums sniedz ikgadējo ieskatu galvenajās darba tirgus un sociālās attīstības tendencēs Eiropā, kā arī ES dalībvalstu īstenotajās politikās šajās jomās saskaņā ar Nodarbinātības politikas vadlīnijām. Papildus tajā ietverts vērtējums par ES dalībvalstu sniegumu un progresu Sociālo rādītāju izpildē saskaņā ar Eiropas Sociālo tiesību pilāru. Eiropas Sociālo tiesību pilārs tika apstiprināts 2017. gada 17. novembrī kā starpinstitūciju vienošanās starp Eiropas Parlamentu, ES Padomi un Eiropas Komisiju. Tas identificē principus un tiesības 3 jomās: 1) vienlīdzīgas iespējas un piekļuve darba tirgum, 2) taisnīgi darba apstākļi un 3) sociālā aizsardzība un iekļaušanās.

2019. gada Vienotajā nodarbinātības ziņojumā EK atzīst, ka Eiropā ir vērojams progress Sociālo rādītāju izpildē. Tiek radītas jaunas darba vietas, kas rezultējas augstākajā nodarbinātības līmenī ES. Bezdarba līmenis ir samazinājies līdz pirmskrīzes līmenim, taču atsevišķajās ES dalībvalstīs (Grieķijā, Spānijā, Itālijā, Horvātijā un Kiprā) tas joprojām ir salīdzinoši augsts.

Mājsaimniecību ienākumi turpina pieaugt gandrīz visās ES dalībvalstīs. Nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars arī strauji samazinās.

Taču, neskatoties uz augstākminētajiem sasniegumiem, joprojām daļai sabiedrības ir problēmas integrēties darba tirgū un uzlabot savu sociālo stāvokli. Nodarbinātības pieaugums ir vērojams sieviešu, vecāka gadagājuma cilvēku un augsti kvalificēto cilvēku grupā. Savukārt cilvēku ar zemu kvalifikāciju un jauniešu nodarbinātības līmenis joprojām ir zemāks par pirmskrīzes līmeni. Tāpat migrantiem un invalīdiem ir problēmas iekļauties darba tirgū. Pozitīvs ir tas, ka jauniešu, kas nav iesaistīti ne nodarbinātībā, ne izglītībā, ne mācībās, īpatsvars ir atgriezies pirmskrīzes līmenī.

Piekļuves nodrošināšana kvalitatīvai un iekļaujošai izglītībai un apmācības sistēmai ļauj jauniešiem labāk integrēties darba tirgū. Strauja tehnoloģiju attīstība un ar to saistītās pārmaiņas darba tirgū prasa darbaspējīgajā vecumā esošo cilvēku pārkvalifikāciju un kvalifikācijas uzlabošanu.

Atbilstoša apjoma un ilguma bezdarba pabalsti, kas ir pieejami visiem darbiniekiem un kas iet roku rokā ar efektīviem darbaspēka aktivizācijas pasākumiem, ir ļoti nozīmīgi darba meklētāju atbalstam. Tāpat efektīvie aktīvās darba tirgus politikas pasākumi un nodarbinātības aģentūru pakalpojumi ir ļoti svarīgi labi funkcionējoša un iekļaujoša darba tirgus nodrošināšanai.

ES dalībvalstīs turpina īstenot pasākumus ar mērķi modernizēt sociālās aizsardzības sistēmas, stiprināt pabalstu un pakalpojumu pārklājumu un adekvātumu.

Demogrāfiskas pārmaiņas un pieaugošs paredzamais dzīves ilgums rada izaicinājumus pensiju, veselības un ilgstošas aprūpes sistēmām, kurām nepieciešams pielāgoties šīm pārmaiņām. Tāpēc ES dalībvalstīs nepieciešams pievērst uzmanību piekļuvei kvalitatīvai veselības un ilgstošas aprūpes sistēmai, uzlabojot šo sistēmu efektivitāti.

Labi funkcionējošam sociālajam dialogam arī ir būtiska nozīme. Tas palīdz stiprināt sociālo kohēziju un veicina sociālo konsensu sabiedrībā, kas ir abpusēji izdevīga gan darbiniekiem, gan darba devējiem un valstij. Tāpēc ir svarīga sociālo partneru iesaiste reformu izstrādē un īstenošanā, jo tā palīdz uzlabot sabiedrības līdzdalību un atbildību par īstenojamajām reformām, kas rezultējas labākajos sociāli ekonomiskajos iznākumos.

II DAĻA. EKONOMISKĀS POLITIKAS PRIORITĀTES

8. LATVIJAS IEKĻAUŠANĀS ES EKONOMISKAJĀ UN STRUKTŪRPOLITIKĀ

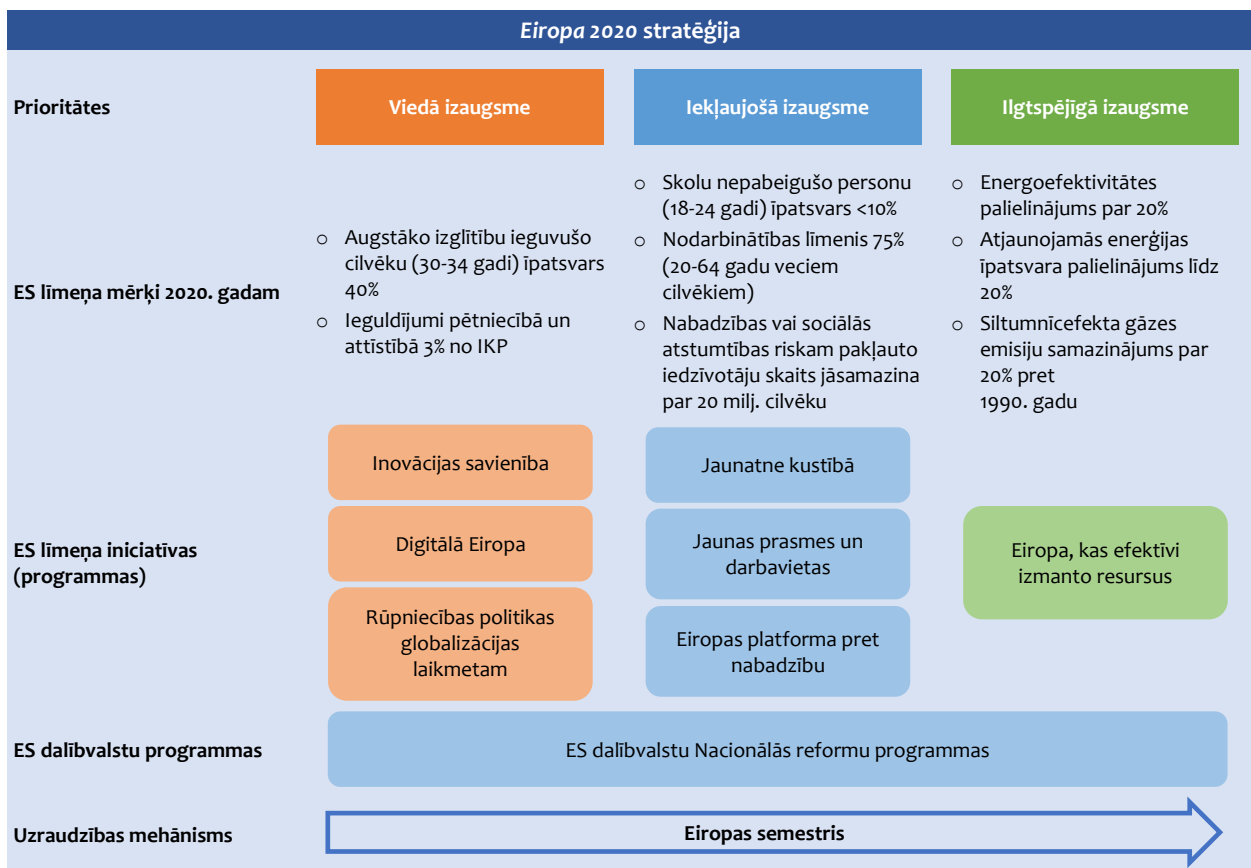
8.1. EIROPAS SEMESTRIS

2010. gada 3. martā Eiropas Komisija (EK) publicēja komunikāciju *Eiropa 2020: stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un iekļaujošai izaugsmei* (turpmāk – *Eiropa 2020 stratēģija*). 2010. gada 17. jūnijā Eiropadome formāli apstiprināja *Eiropa 2020 stratēģiju* (skat. 8.1. attēlu) un tās galvenos elementus: ES līmeņa kvantitatīvos mērķus 2020. gadam, Integrētās vadlīnijas (tiek izstrādātas saskaņā ar *Līguma par ES darbību* 121. un 148. pantu, satur galvenos ekonomiskās un nodarbinātības politikas virzienus, kā arī kalpo par pamatu ES dalībvalstu *Nacionālo reformu programmu* izstrādei). Balstoties uz pieņemto *Eiropa 2020 stratēģiju*, ES dalībvalstīm ir pienākums katru gadu pavasarī izstrādāt un līdz aprīļa vidum iesniegt EK *Nacionālās reformu*

programmas vienlaicīgi ar *Stabilitātes* vai *Konverģences programām* (tiek izstrādātas un īstenotas *Stabilitātes un izaugsmes pakta* prasību izpildei).

ES līmenī tiek veikta abu programmu daudzpusējā uzraudzība (*multilateral surveillance*), uz kuru balstoties EK ir tiesības izteikt brīdinājumu (*policy warning*), ja kādas ES dalībvalsts ekonomiskā politika neatbilst ES *Integrētajām vadlīnijām* un ES līmenī nospraustajiem mērķiem. Nacionālajām reformu programām ir arī saikne ar ES budžetu, jo liela daļa no to pasākumiem tiek līdzfinansēta no ES budžeta.

8.1. attēls

Lai nodrošinātu Eiropa 2020 stratēģijas un ES dalībvalstu augstākminēto nacionālo programmu īstenošanu, kā arī piedāvātu ES dalībvalstīm ikgadējās rekomendācijas,

2011. gada 1. janvārī tika ieviests ikgadējais ES ekonomiskās politikas īstenošanas uzraudzības instruments – Eiropas semestris (skat. 8.2. attēlu).

8.2. attēls

Eiropas semestra process								
Eiropas semestris: ES un dalībvalstu partnerība								
	Novembris- februāris	Marts	Aprīlis	Maijs	Jūnijs	Jūlijs	Septembris- oktobris	
Eiropas Komisija	Ziņojums par izaugsmi un Brīdināšanas mehānisma ziņojums Rekomendāciju publicēšana Eirozonai	EK Ziņojumi par ES dalībvalstīm		EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm			Pārskats ES līmenī	
Eiropadome / ES Padome	Diskusijas				Rekomendāciju apspriešana	Rekomendāciju apstiprināšana		
Eiropas Parlaments	Diskusijas							
Dalībvalstis		Nacionālo reformu programmu un Stabilitātes vai Konverģences programmu apstiprināšana un iesniegšana EK						Lēmumi nacionālajā līmenī

Eiropas semestris sākas katru gadu novembrī, kad EK publicē galvenos dokumentus, ar kuru izvērtēšanu sākas nākošā gada Eiropas semestris.

2018. gada 21. novembrī EK publicēja *2019. gada Ziņojumu par izaugsmi (Annual Growth Survey)* vienlaicīgi ar citiem dokumentiem, proti, *Brīdināšanas mehānisma ziņojumu (Alert Mechanism Report)*, *Vienotā nodarbinātības ziņojuma projektu (Draft Joint Employment Report)* – skat. 7.4. nodaļu un *EK priekšlikumu ES Padomes rekomendācijām Eirozonai*. Augstākminētajos dokumentos EK izvērtē esošo ekonomisko situāciju ES kopumā, virzību uz Eiropa 2020 stratēģijas mērķu sasniegšanu un piedāvā ekonomiskās politikas

prioritātes nākamajam gadam. Šie dokumenti kalpo par pamatu tālākajām diskusijām starp ES dalībvalstīm un EK dažādās ES Padomes sanāksmēs.

Līdzīgi kā iepriekšējo gadu ziņojumos arī **2019. gada Ziņojumā par izaugsmi** (skat. 8.1. ielikumu) tiek apskatīta ekonomikas un sociālā situācija Eiropā un noteiktas ES kopīgās politikas prioritātes. Tiek secināts, ka ekonomikas izaugsme ES turpinās, nodrošinot darbavietu izveidi un nabadzības līmeņa samazināšanu. Šo pozitīvo izaugsmi sekmē ES dalībvalstīs īstenotas strukturālās reformas, investīcijas un atbildīgā fiskālā politika, kā arī tādas Eiropas līmeņa iniciatīvas kā *Investīciju plāna Eiropai* īstenošana.

8.1. ielikums

Galvenās 2019. gada Ziņojuma par izaugsmi atziņas un prioritārie politikas virzieni

EK 2019. gada ziņojumā par izaugsmi atzīst, ka ne visi ES iedzīvotāji izjūt situācijas uzlabošanu, ko sniedz ekonomiskā izaugsme. Tuvākajos gados tiek prognozēta lēnāka ekonomikas izaugsme, jo pieaug globālā nenoteiktība un riski. Dažās ES dalībvalstīs vēl joprojām ir problēmas ar valsts finanšu ilgtspēju un parādu līmeņiem. Dažās ES dalībvalstīs bezdarba līmenis joprojām ir augsts un mājāsaimniecību ienākumu līmenis ir zemāks nekā tas ir bijis pirmskrīzes periodā. Tāpat ir dažas valstis, kurās ir novērojams darba tirgum nepieciešamo prasmju trūkums. EK norāda, ka ES kopumā ir lēns produktivitātes un tautsaimniecības digitalizācijas pieauguma temps. Iedzīvotāju novecošanās process, digitalizācijas ietekme uz darba tirgiem, klimata pārmaiņas un neilgtspējīga dabasresursu izmantošana ir starp ES ilgtermiņa izaicinājumiem. Starp papildu faktoriem lēnākai izaugsmei ir arī ASV ekspansīvās monetārās politikas apturēšana, kas var negatīvi ietekmēt finanšu stabilitāti attīstības valstīs, kā arī ģeopolitiska spriedze, kas var negatīvi ietekmēt globālo tirdzniecību, un nenoteiktība, kas ir saistīta ar Apvienotās Karalistes izstāšanos no ES.

Ņemot vērā augstākminēto, EK uzskata, ka ES un ES dalībvalstīm 2019. gada Eiropas semestra laikā būtu jākoncentrējas uz trīs galvenajām prioritātēm:

- 1) augstas kvalitātes investīciju veikšana;
- 2) reformu īstenošana, lai celtu produktivitāti, sociālo iekļaušanos un institucionālo kvalitāti;
- 3) makroekonomiskās, finanšu stabilitātes un publisko finanšu ilgtspējas nodrošināšana.

2019. gada Brīdināšanas mehānisma ziņojumā EK analizē situāciju ES dalībvalstīs pēc noteiktiem rādītājiem un to sliekšņiem (skat. 6.8. nodaļu). Ja kādas ES dalībvalsts situācija kādā no rādītājiem pārsniedz noteikto sliekšni, EK veic padziļināto analīzi, publicējot par to *Padziļinātā pārskata ziņojumu (In-Depth Review)*.

2019. gada *Brīdināšanas mehānisma ziņojumā* EK ir identificējusi kopumā 13 ES dalībvalstis (Bulgārija, Horvātija, Kipra, Francija, Vācija, Īrija, Itālija, Nīderlande, Portugāle, Spānija, Zviedrija, Grieķija un Rumānija), kurām ir vērojamas makroekonomiskā rakstura nesabalansētības. Līdz 2019. gada februārim EK plāno sagatavot par šīm valstīm padziļinātos pārskatus, lai saprastu, kurām no šīm valstīm ir makroekonomiskā nesabalansētība un kurām nav (skat. 6.8. nodaļu, kurā ir analizēta Latvija pēc Brīdināšanas mehānisma rādītājiem).

EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām Eirozonai satur piecus ieteikumus. Pēc EK domām Eirozonas valstīm ir jārikojas individuāli un kopīgi Eirogrupas formātā 2019.-2020. gadā, lai padziļinātu ES Vienoto tirgu, uzlabotu fiskālās

politikas īstenošanu ar mērķi mazināt parāda līmeņus un veicināt investīcijas, stiprinātu darba tirgu (t.sk. mazinātu nodokļu slogu darbaspēkam, stiprinātu izglītības sistēmas un aktīvo darba tirgus pasākumu efektivitāti), turpinātu Banku Savienības izveides procesu (piemēram, panāktu Vienotā neregulējuma fonda (*Single Resolution Fund*) darbību un īstenotu citas ES līmeņa iniciatīvas), panāktu progresu Ekonomiskās un monetārās savienības padziļināšanas pabeigšanā, kā arī stiprinātu *Eiro* valūtas starptautisko lomu. Šobrīd šis EK priekšlikums tiek apspriests dažādos ES Padomes formātos, un rekomendācijas Eirozonai plānots apstiprināt 2019. gada pavasara Eiropadomes sanāksmē.

Nākamais svarīgais Eiropas semestra elements ir ikgadējie EK **Ziņojumi par ES dalībvalstīm (Country Reports)**, kas tiek publicēti februāra beigās (skat. 8.2. ielikumu). Šajos ziņojumos EK atspoguļo savu vērtējumu par situāciju katrā ES dalībvalstī, īstenoto strukturālo reformu un ES Padomes rekomendāciju progresu. Šie ziņojumi veido pamatu ES dalībvalstu nacionālo programmu izstrādei.

8.2. ielikums

EK 2018. gada Ziņojums par Latviju (2018 Country Report Latvia)

2018. gada Ziņojumā par Latviju ir izvērtēta Latvijas tautsaimniecības attīstība un perspektīvas, ņemot vērā EK 2017. gada 22. novembrī publicēto Ikgadējo izaugsmes ziņojumu, ar kuru tika uzsākts 2018. gada Eiropas semestris. Tāpat arī 2018. gada Ziņojumā par Latviju ir apskatīta rīcība dažādās politikas jomās kopš 2017. gada vidus, sevišķi saistībā ar valsts sasniegto progresu 2017. gada ES Padomes rekomendāciju izpildē.

Latvija ir panākusi nelielu progresu 2017. gada ES Padomes rekomendāciju izpildē. Neliels progress tika konstatēts nodokļu sloga samazināšanā zemo algu saņēmējiem un nodokļu saistību izpildes uzlabošanā. Neliels progress tika panākts arī efektivitātes mērķu noteikšanā attiecībā uz veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanu un profesionālās izglītības mācību programmu uzlabošanu. Progress bija ierobežots interešu konflikta novēršanā valsts pārvaldē un atbilstošā sociālās drošības tīkla nodrošināšanā.

2018. gada Ziņojumā par Latviju konstatētas arī problēmas un izaicinājumi:

- paredzams, ka nodokļu samazinājumi stimulēs nodarbinātību un investīcijas, bet ierobežos sabiedriskajiem pakalpojumiem pieejamos resursus;
- izglītības sistēma saskaras ar problēmu apvienot resursus, vienlaikus uzlabojot kvalitāti un efektivitāti;
- ilgstošo bezdarbnieku iekļaušanas darba tirgū veicināšana joprojām ir sarežģīta, it īpaši lauku apvidos;
- sociālie pabalsti joprojām ir zemi, kā rezultātā lielu daļu iedzīvotāju apdraud nabadzība un joprojām pastāv liela ienākumu nevienlīdzība;
- paredzams, ka veselības aprūpes finansējums ļaus apmierināt daļu no pamatvajadzībām, tomēr nesen pieņemtie piekļuves ierobežojumi varētu pasliktināt veselības jomas rezultātus;
- strauji augošās darbaspēka izmaksas rada zināmas bažas par Latvijas cenu konkurētspēju;
- Latvijas ražīguma pieaugums ir stabils, savukārt valsts rezultāti inovācijas jomā ir viduvēji;
- Latvija ir veikusi pasākumus, lai samazinātu slogu, ko enerģijas subsīdijas rada elektroenerģijas patērētājiem, tomēr problēmas saglabājas;
- Latvijas uzņēmējdarbības vide kopumā ir labvēlīga, lai gan tiesu sistēma un publiskais iepirkums joprojām rada problēmas;
- gaidāmā valsts pārvaldes reforma ir vērsta uz to, lai palielinātu centrālās valsts pārvaldes kvalitāti un efektivitāti, tomēr pašvaldības un valsts uzņēmumi neietilpst reformas darbības jomā, tādējādi ir ierobežota tās vispārējā efektivitāte;
- korupcija joprojām ir problēma uzņēmējdarbības videi, tomēr Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja darbības neatkarības nostiprināšana ir pozitīvs solis.

Saskaņā ar Eiropas semestra procesu (skat. 8.2. attēlu) ES dalībvalstīm katru gadu ir jāizstrādā un līdz aprīļa vidum jāiesniedz EK nacionālās programmas (*Nacionālā reformu programma, Stabilitātes vai Konverģences programma*).

Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai (Latvijas NRP) tika apstiprināta 2011. gada 26. aprīlī MK vienlaicīgi ar *Latvijas Konverģences programmu 2011.-2014. gadam*. Abas minētās programmas tika iesniegtas EK 2011. gada 29. aprīlī. Kopš

tā laika Latvija katru gadu izstrādā un iesniedz EK Progresā ziņojumus par Latvijas NRP īstenošanu.

Latvijas NRP ir aprakstīts vidēja termiņa makroekonomiskais scenārijs, atspoguļoti galvenie Latvijas tautsaimniecības makro-strukturālie izaicinājumi (šķēršļi) un galvenie pasākumi to novēršanai, kā arī Latvijas kvantitatīvie mērķi 2020. gadam *Eiropa 2020 stratēģijas* kontekstā un galvenie pasākumi to sasniegšanai.

Latvijas mērķis ir veicināt izaugsmi un nodarbinātību, nodrošinot vidējā termiņā IKP pieauguma tempus 4-5% apmērā un augstu nodarbinātības līmeni 73% apmērā līdz 2020. gadam.

Latvijas NRP ir atspoguļoti Latvijas kvantitatīvie mērķi 2020. gadam *Eiropa 2020 stratēģijas* kontekstā (Latvijas kvantitatīvie mērķi). Tie ir noteikti, ņemot vērā Latvijas tautsaimniecības attīstības scenāriju vidēja termiņa periodam, kā arī Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas *Latvija 2030* mērķus, un atspoguļoti arī *Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020. gadam* (NAP2020), ko Saeima apstiprināja 2012. gada 20. decembrī.

Saskaņā ar Latvijas kvantitatīvajiem mērķiem ir paredzēts līdz 2020. gadam sasniegt nodarbinātības līmeni 73% apmērā iedzīvotāju grupai vecumā 20-64 gadi, palielināt ieguldījumus pētniecībā un attīstībā (P&A) līdz 1,5% no IKP, palielināt augstākās izglītības ieguvušo personu īpatsvaru

līdz 34-36%, samazināt skolu nepabeigušo jauniešu īpatsvaru līdz 10%, samazināt nabadzības riskam pakļauto personu īpatsvaru līdz 21%, palielināt atjaunojamās enerģijas īpatsvaru bruto enerģijas patēriņā līdz 40% u.c.

Atbilstoši Eiropas semestra virzības procesam 2018. gada 10. aprīlī MK apstiprināja septīto *Progresā ziņojumu par Latvijas NRP īstenošanu* (turpmāk – Progresā ziņojums) un *Latvijas Stabilitātes programmu 2018.-2021. gadam*. Abi dokumenti tika iesniegti EK 2018. gada 15. aprīlī.

Progresā ziņojumā ir atjaunots Latvijas NRP aprakstītais vidēja termiņa makroekonomiskais scenārijs, izvērtēts Latvijas progress 2017. gada ES Padomes rekomendāciju izpildē, dots detalizētāks Latvijas NRP politikas virzienu apraksts, t.sk. progress Latvijas kvantitatīvo mērķu *Eiropa 2020 stratēģijas* kontekstā sasniegšanā (skat. 8.1. tabulu), kā arī atspoguļota informācija par ES fondu izmantošanu.

8.1. tabula

Latvijas mērķu sasniegšanas progress Eiropa 2020 stratēģijas kontekstā			
	2016	2017	2020
Nodarbinātības līmenis (iedzīvotāji vecumā 20-64 gadi, %)	73,2	74,8	73,0
Ieguldījumi pētniecībā un attīstībā (P&A), % no IKP	0,44	0,51	1,5
Augstākā izglītība (iedzīvotāju īpatsvars 30-34 gadu vecumā ar augstāko izglītību, %)	42,8	43,8	34-36
Skolu nepabeigušo iedzīvotāju īpatsvars 18-24 gadu vecumā, %	10,0	8,6	10,0
Nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars, %	21,8	22,1	21,0
Energoefektivitāte (enerģijas ietaupījums pret 2008. gadu, Mtoe)	0,47	..	0,67
Atjaunojamās enerģijas īpatsvars bruto enerģijas galapatēriņā, %	37,2	..	40,0
Kopējās siltumnīcefekta gāzu emisijas Mt CO ₂ ekv.	12,1	12,1	12,2

Novērtējot ES dalībvalstu iesniegtās nacionālās programmas un to īstenošanu, 2018. gada 23. maijā EK publicēja priekšlikumus ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm, kas pēc diskusijām dažādās ES Padomes sanāksmēs

2018. gada 28.-29. jūnijā tika apstiprinātas Eiropadomē (skat. 8.3. ielikumu). Ar šo ES Padomes rekomendāciju apstiprināšanu jūnija beigās noslēdzas Eiropas semestris.

8.3. ielikums

2018. gada ES Padomes rekomendācijas Latvijai

Latvijai tiek rekomendēts 2018.-2019. gadā:

- 2019. gadā sasniegt vidēja termiņa budžeta mērķi, ņemot vērā atkāpes saistībā ar strukturālo reformu īstenošanu, attiecībā uz kurām ir piešķirta pagaidu novirze. Samazināt nodokļus zema atalgojuma saņēmējiem, novirzot nodokļus uz citiem avotiem, jo īpaši kapitālu un īpašumu, un uzlabojot nodokļu saistību izpildi;
- uzlabot minimālo ienākumu pabalstu, minimālo vecuma pensiju un cilvēkiem ar invaliditāti paredzētā ienākumu atbalsta adekvātumu. Uzlabot profesionālās izglītības un apmācības atbilstību darba tirgus prasībām un veicināt mazkvalificētu darba ņēmēju un darba meklētāju prasmju pilnveidi. Uzlabot veselības aprūpes sistēmas pieejamību, kvalitāti un izmaksu lietderību;
- uzlabot publiskā sektora efektivitāti, jo īpaši attiecībā uz pašvaldībām un valsts uzņēmumiem. Stiprināt valsts pārvaldes pārskatatbildību, aizsargājot trauksmes cēlējus, novēršot interešu konfliktus un rīkojoties saistībā ar rezultātiem, kas gūti pašlaik notiekošajā iepriekš veiktajā maksātnešpējas procesu izvērtēšanā.

Valdības plānotie pasākumi ES Padomes rekomendāciju un *Eiropa 2020 stratēģijas* mērķu izpildei ir iekļauti valdības rīcības plānā. ES Padomes rekomendācijas Latvijai ir būtisks elements nacionālo prioritāšu noteikšanā, nepieciešamo reformu un politikas pasākumu formulēšanā, kā arī *Latvijas nacionālās reformu programmas* un *Latvijas Stabilitātes programmas* veiksmīgā īstenošanā.

Jāatzīmē, ka *Latvijas nacionālās reformu programmas* un *Latvijas Stabilitātes programmas* īstenošana notiek ciešā sadarbībā ar EK. Abu programmu īstenošanas progress tiek apspriests regulāri divpusējās sarunās. Ekonomikas ministrija turpinās Latvijas NRP un ES Padomes rekomendāciju izpildei paredzēto pasākumu īstenošanas uzraudzību, un informācija par

pasākumu īstenošanas progresu tiks iekļauta 2019. gada Progresā ziņojumā par Latvijas nacionālās

reformu programmas Eiropa 2020 stratēģijas kontekstā īstenošanu.

8.2. ES STRUKTŪRFONDU UN KOHĒZIJAS FONDA IZMANTOŠANA

Latvijai kā ES dalībvalstij ir pieejams ES struktūrfondu (SF) un Kohēzijas fonda (KF) finansiālais atbalsts, kuri ir ES reģionālās izlīdzināšanas politikas īstenošanas instrumenti.

2014.-2020. GADA PLĀNOŠANAS PERIODS

Kohēzijas politikas ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda ietvaros 2018. gada augustā Eiropas Komisijas (EK) ir apstiprinājusi Latvijas iesniegtos dokumentus par 2017. gadā veiktiem vadības un kontroles pasākumiem ES fondu investīciju izdevumu deklarēšanai. Līdzīgi EK bija novērtējusi Latvijas ES fondu vadības un kontroles sistēmas efektivitāti arī par 2016. gadu. Turpinās intensīvs darbs pie projektu atlasēm un investīciju līgumu slēgšanas. Projekti tiek īstenoti visās jomās un visos Latvijas reģionos. 2018. gadā izaicinājums ir sasniegt darbības programmā noteiktos starposma mērķus.

Saskaņā ar FM novērtējumu, ES fondu investīcijas 2017. gadā IKP izaugsmi palielināja par 2%, kas ir ievērojami vairāk nekā iepriekšējā gadā. 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas perioda ietvaros ES fondu investīciju apjoms 2017. gadā bija 404 milj. eiro pretstatā 225 milj. eiro 2016. gadā¹. Lielāka ES fondu investīciju plūsma rada multiplikatora efektu kopējā investīciju aktivitātē valstī.

Līdz 2018. gada 1. oktobrim apstiprināti ES fondu investīciju projekti kopā par 3,1 mljrd. eiro (69 %) no kopējās ES fondu „aploksnes” 4,4 mljrd. eiro. 2018. gada septembrī ievērojams pieaugums projektu apstiprinājumiem – augustā 23 milj. eiro, septembrī 63 milj. eiro tādās jomās kā informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, vide un teritoriālā attīstība (atkritumu atkārtota izmantošana, pārstrāde un reģenerācija), kā arī augstākā izglītība (efektīvas pārvaldības nodrošināšana augstskolās). Pieaug arī noslēgto līgumu apjoms – augustā 7 milj. eiro, septembrī 22 milj. eiro, oktobra pirmajā pusē jau 38,8 milj. eiro, galvenokārt, mazo vidējo komersantu konkurētspējas jomā (publiskā infrastruktūra uzņēmējdarbībai), vide un teritoriālā attīstība (pielāgošanās klimata pārmaiņām), transporta infrastruktūra reģionālās mobilitātes uzlabošanai, kā arī augstākās izglītības (studiju programmu fragmentācijas samazināšanai) jomā.

Līdz ar projektu reālas ieviešanas intensitāti līdz 2018. gada oktobra vidum Latvijas valsts budžeta ieņēmumos ir saņemti EK starposma maksājumi 668,6 milj. eiro apmērā par

veiktiem investīciju projektu izdevumiem, t.i., jau 15% no kopējās „aploksnes” 4,4 mljrd. eiro.

Līdz ar 2018. gada 28. septembrī EK iesniegto maksājuma pieteikumu kumulatīvi 745,7 milj. eiro par investīcijām ar ES fondu atbalstu Latvija ir izpildījusi ES fondu maksājumu pieteikumu ikgadējo kumulatīvo mērķi 2018. gadam, par 16 % pārsniedzot darbības programmā noteikto 2018. gada mērķi. Attiecīgi Latvijai nav risks zaudēt daļu ES fondu piešķiruma par 2018. gada mērķa nesasniegšanas apjomu, kā arī turpmākajos gados FM šādu risku nekonstatē².

EKONOMIKAS MINISTRIJAS KOMPETENCĒ ESOŠO AKTIVITĀŠU IEVIEŠANAS PROGRESS

ES fondu 2014. – 2020. gada plānošanas periodā EM atbildībā ir 20 dažādi atbalsta pasākumi ar kopējo ES fondu finansējumu 759,3 milj. eiro trīs prioritārajos virzienos:

- pētniecība, tehnoloģiju attīstība un inovācijas;
- mazo un vidējo komersantu konkurētspēja;
- pāreja uz ekonomiku ar zemu oglekļa emisijas līmeni visās nozarēs.

Kopējie publiskie līdzekļi visiem EM pasākumiem sastāda 907,2 milj. eiro, un jau līdz 2017. gada beigām projektu atlase un īstenošana bija uzsākta visos EM atbildībā esošajos pasākumos. 2018. gadā kopumā uzsākta projektu īstenošana par 575,4 milj. eiro jeb 75,6% no pieejamā ES fondu finansējuma. Savukārt projektu īstenotājiem no 2014. gada līdz 2018. gadam faktiski izmaksāti 141,6 milj. eiro (skatīt 8.2. tabulu).

2018. gadā tika pilnveidoti programmu ieviešanas nosacījumi, piemēram, *Tehnoloģiju pārneses programmas* ieviešanas noteikumi efektīvākai inovāciju vaučeru atbalsta sniegšanai un pētniecības rezultātu komercializācijas un patentēšanas fonda darbības nodrošināšanai, kā arī, lai paplašinātu jaunuzņēmumu atbalsta ekosistēmu, tehnoloģiju pārneses programma tika papildināta ar darbībām, kas veicina jaunuzņēmumu dalību izstādēs, konferencēs, tirdzniecības misijās, kā arī tiešajās vizītēs pie potenciālā investora vai sadarbības partnera ārvalstīs. Līdzīgi 4.2.1.1. pasākuma un 4.2.1.2. pasākuma regulējošajos noteikumos tika veikta virkne grozījumu, lai uzlabotu šo programmu ieviešanas progresu.

¹ Informatīvais ziņojums par Kohēzijas politikas Eiropas Savienības fondu investīciju progresu līdz 2018. gada 30. jūnijam un 2018. gada augusta ikmēneša operatīvā informācija http://www.esfondi.lv/upload/00-informativie-zinojumi/fmzin_230818_es_fondi.pdf

² Ikmēneša ziņojumu par ES fondu investīciju ieviešanas statusu (operatīvā informācija). Informatīvais ziņojums ir pieejams ES fondu tīmekļa vietnē: www.esfondi.lv/zinojumi-Ministru-kabinetam.

Reaģējot uz augsto pieprasījumu, tika rasts papildu finansējums *Starptautiskās konkurētspējas veicināšanas programmā*, kā arī, lai risinātu apstrādes rūpniecības attīstībai nepieciešamo industriālo zonu un telpu piedāvājuma nepietiekamību, tika veikta papildu vairāk nekā 25 milj. eiro ERAF finansējuma novirzīšana *Ražošanas telpu programmas* otrajai kārtai (atlases kārtas izsludināšana plānota 2019. gada sākumā).

2018. gadā tika izsludināta 1.2.1.4. pasākuma „Atbalsts jaunu produktu ieviešanai ražošanā”, kura mērķis ir veicināt komersantu produktivitātes un konkurētspējas paaugstināšanu, izstrādājot un ieviešot jaunus produktus un tehnoloģijas ražošanā, kā arī palielinot privātā sektora ieguldījumus pētniecībā, attīstībā un inovācijās, otrā projektu

iesniegumu atlases kārtā (ERAF 37,7 milj. eiro), kā arī 1.2.1.1. pasākuma „Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei kompetences centru ietvaros” – 4. kārtā, kuras ietvaros pieejami 37,6 milj. eiro, t.sk., 12 milj. eiro starpnozaru sadarbības pētījuma projektu īstenošanai. Otrās kārtas tika izsludinātas arī prioritārā virziena „Pāreja uz ekonomiku ar zemu oglekļa emisijas līmeni visās nozarēs” 4.2.1.2. pasākumā „Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu valsts ēkās” (ERAF 29,5 milj. eiro), 4.1.1. SAM „Veicināt efektīvu energoresursu izmantošanu, enerģijas patēriņa samazināšanu un pāreju uz AER apstrādes rūpniecības nozarē” (KF 15,4 milj. eiro) un 4.3.1. SAM „Veicināt energoefektivitāti un vietējo AER izmantošanu centralizētajā siltumapgādē” (KF 18,2 milj. eiro).

8.2. tabula

Ekonomikas ministrijas kompetencē esošo aktivitāšu ieviešanas progress uz 2018. gada 31. oktobri				
Prioritārie virzieni	Pasākumi	ES fondu finansējuma daļa 2014.-2020. gadā milj. eiro	Veiktie maksājumi kopā milj. eiro	Izmaksāts finansējuma saņēmējam % no kopējā piešķiruma
1. Pētniecība, tehnoloģiju attīstība un inovācijas	1.2.1.1. Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei kompetences centru ietvaros	64,3	19,3	28,2%
	1.2.1.2. Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai	34,5	1,1	3,3%
	1.2.1.4. Atbalsts jaunu produktu ieviešanai ražošanā	60,0	2,9	4,9%
	1.2.2.1. Atbalsts nodarbināto apmācībām	18,0	4,0	20,9%
	1.2.2.2. Inovāciju motivācijas programma	4,8	1,1	22,0%
	1.2.2.3. Atbalsts IKT un netehnoloģiskām apmācībām, kā arī apmācībā, lai sekmētu investoru piesaisti	6,9	0,9	11,9%
3. Mazo un vidējo komersantu konkurētspēja	3.1.1.1. Aizdevumu garantijas	44,8	12,2	27,1%
	3.1.1.2. Mezanīna aizdevumi	7,0	1,8	26,3%
	3.1.1.4. Mikrokredīti un starta aizdevumi	4,0	1,3	31,7%
	3.1.1.5. Atbalsts ieguldījumiem ražošanas telpu un infrastruktūras izveidei vai rekonstrukcijai	50,5	7,8	14,6%
	3.1.1.6. Reģionālie biznesa inkubatori un radošo industriju inkubators	27,9	3,1	8,9%
	3.1.2.1. Riska kapitāls	32,2	10,2	31,7%
	3.1.2.2. Tehnoloģiju akselerators	13,0	4,1	31,7%
	3.2.1.1. Klasteru programma	6,2	2,3	36,1%
3.2.1.2. Starptautiskā konkurētspēja	51,5	23,7	46,0%	
4. Pāreja uz ekonomiku ar zemu oglekļa emisijas līmeni visās nozarēs	4.1.1. Apstrādes rūpniecības uzņēmumu energoefektivitāte	25,7	4,7	16,9%
	4.2.1.1. Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu dzīvojamās ēkās	150,0	33,1	22,1%
	4.2.1.2. Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu valsts ēkās	97,9	4,5	4,5%
	4.3.1. Centralizētās siltumapgādes energoefektivitāte	60,0	3,5	5,4%
Kopā		759,3	141,6	18,6%

EIROPAS KOMISIJAS PIEDĀVĀJUMS 2021.-2027. GADA PLĀNOŠANAS PERIODAM

2018. gada 2. maijā EK publicēja komunikāciju „*Moderns ES budžets Savienībai, kas aizsargā, dod iespējas un aizstāv*”¹,

kas iezīmēja EK redzējumu par jauno ES daudzgadu budžeta ietvaru 2021.-2027. gadam. Pēc EK domām ir nepieciešams uzsākt diskusijas par jauno ES daudzgadu budžeta ietvaru laicīgāk nekā jebkad agrāk, lai nodrošinātu pēc iespējas ātrāku pāreju no esošā ES daudzgadu budžeta ietvara, kas noslēgsies 2020. gadā, uz nākamo, kas sāksies ar

¹ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c2bc7dbd-4fc3-11e8-be1d-01aa75ed71a1.0007.02/DOC_1&format=PDF

2021. gada 1. janvāri, līdz ar to novēršot tā saucamo „finansējuma pārrāvumu” starp abiem periodiem, kas negatīvi ietekmē ES dalībvalstu attīstību. Publicējot augstākminēto komunikāciju par jauno ES daudzgadu budžeta ietvaru pēc 2020. gada, EK vēlējas arī atvieglot jaunās EK darbu, kas sanāks pēc 2019. gada maija Eiropas Parlamenta vēlēšanām.

EK uzskata, ka jaunā ES budžeta pēc 2020. gada procedūras būs vienkāršotas, elastīgākas, un tas kopumā būs ES budžets ar lielāko fokusu uz galvenajām prioritātēm un pasākumiem ar ES pievienoto vērtību. EK vēlas arī stiprināt jaunā ES budžeta saikni ar Eiropas semestri un ES Padomes rekomendāciju izpildi (skat. 8.1. nodaļu).

Gatavojot EK komunikāciju par ES daudzgadu budžetu pēc 2020. gada, EK ņēma vērā esošos ES izaicinājumus. Viens no galvenajiem izaicinājumiem ir Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES, kas bija viena no lielākajām neto maksātājām ES budžetā. Tāpat ES šobrīd saskaras arī ar vairākiem citiem izaicinājumiem: straujas tehnoloģiju pārmaiņas, demogrāfijas izmaiņas un iedzīvotāju novecošanās process, klimata pārmaiņas, bezdarba līmenis ES īpaši jauniešu vidū, jauni drošības draudi, bēgļu krīze un ģeopolitiskas situācijas pasliktināšanās.

Jaunajā ES daudzgadu budžetā pēc 2020. gada EK piedāvā būtiskas izmaiņas Latvijai svarīgajā **Kohēzijas politikā**. Piemēram, EK piedāvā 11,3 miljardus eiro novirzīt no Kohēzijas fonda uz Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumentu (*Connecting Europe Facility – CEF*), lai finansētu dažādus transporta, digitālās un enerģētikas infrastruktūras projektus, kuriem ir Eiropas pievienotā vērtība, tātad pārrobežu infrastruktūras uzlabošanai.

Tiks papildināti arī Kohēzijas fonda sadales kritēriji, kur bez galvenā IKP uz vienu iedzīvotāju kritērija EK piedāvā ņemt vērā arī jauniešu bezdarba līmeni, klimata pārmaiņu ietekmi un bēgļu uzņemšanas/integrācijas kritēriju. EK piedāvā palielināt ES dalībvalstu līdzfinansēšanas likmes, lai stiprinātu ES dalībvalstu atbildību par Kohēzijas fonda ieguldījumiem, kā arī aicina īpašu uzmanību pievērst attālāko un mazāk apdzīvoto teritoriju specifikai.

Kohēzijas politikas ietvaros tiks stiprināts un reformēts arī **Eiropas Sociālais fonds (ESF)**. Plānots, ka tajā būs pieejami 100 miljardi eiro jeb 27% no kopējām kohēzijas politikas investīcijām. Atbalsts būs pieejams jauniešu bezdarba mazināšanai, darbinieku pārkvalifikācijai un kvalifikācijas paaugstināšanai, sociālajai iekļaušanai un nabadzības mazināšanai. Jaunajā ES fondu periodā pēc 2020. gada šis fonds sauksies ESF+ un apvienos ESF, Jauniešu nodarbinātības iniciatīvu, Eiropas atbalsta fondu vistrūcīgākajām personām, Nodarbinātības un sociālās inovācijas programmu un Veselības programmu.

EK uzskata, ka jaunajam ES budžetam ir jābūt ciešāk saistītam ar Ekonomikas un monetārās savienības stiprināšanu¹. Šim nolūkam EK piedāvā jaunu **Reformu atbalsta programmu** ar kopējo finansējumu 25 miljardi eiro. Tās mērķis būs sniegt tehnisko un finanšu atbalstu ES dalībvalstīm reformu īstenošanai, un tā būs atsevišķa, bet papildinoša programma nākotnes Eiropas strukturālajiem un investīciju fondiem (ESIF)².

Reformu atbalsta programmā ietilps arī *Reformu īstenošanas instrumenti*, kura mērķis būs sniegt atbalstu visām ES dalībvalstīm galveno strukturālo reformu īstenošanai Eiropas semestra (skat. 8.1. nodaļu) kontekstā, piemēram, ar produktu un darba tirgus saistītas reformas, reformas izglītībā, nodokļu sistēmā, kapitāla tirgus attīstībā, kā arī uzņēmējdarbības vides uzlabošanas, cilvēkkapitāla uzlabošanas un valsts pārvaldes efektivitātes uzlabošanas reformas.

Reformu atbalsta programma ietvers arī *Konverģences mehānismu*, lai atbalstītu tās ES dalībvalstis, kuras vēl nav pagaidām ieviešušas eiro, ieviest ES vienoto valūtu. Ja līdz 2023. gadam kāda ES dalībvalsts nebūs veikusi vajadzīgos pasākumus eiro ieviešanai, Konverģences mehānismam paredzētie piešķirumi tiks pārnesti uz Reformu īstenošanas instrumentu. Plānots, ka ES dalībvalstu līdzdalība visās trīs augstākminētajās reformu atbalsta programmās būs brīvprātīga, un ES dalībvalstis joprojām būs pilnībā atbildīgas par reformu īstenošanu.

Eiropas Investīciju stabilizācijas funkcija būs vēl viens nozīmīgs jaunā ES budžeta elements saskaņā ar EK priekšlikumu. Funkcijas mērķis būs mīkstināt makroekonomisko satricinājumu ietekmi eirozonā krīzes laikā. EK piedāvā no ES budžeta garantēt aizdevumus līdz pat 30 miljardu eiro apmērā. Aizdevumi būs pieejami ES dalībvalstīm, kuras ievēro stingrus kritērijus attiecībā uz fiskālo un ekonomikas politiku. Šī stabilizācijas funkcija arī nodrošinās procentu likmes subsīdiju, lai ES dalībvalstu budžetiem nodrošinātu vajadzīgo finansējumu investīciju līmeņa saglabāšanai. Plānots, ka subsīdija tiks finansēta no eirozonas valstu iemaksām.

EK uzskata, ka Eiropas Investīciju stabilizācijas funkciju ar laiku varētu papildināt arī citi finansēšanas avoti ārpus ES budžeta, piemēram, apdrošināšanas mehānisms, ko finansē no ES dalībvalstu brīvprātīgām iemaksām, Eiropas Stabilizācijas mehānisms un topošais Eiropas Monetārais fonds. Eiropas Investīciju stabilizācijas funkcija būs pieejama arī tām ES dalībvalstīm, kas nav eirozonā, ja tās ieguldīs šīs funkcijas finansējumā.

Pēc EK domām, jaunajā ES budžetā būs jāpalielina pašreizējie finansējuma līmeņi, lai nodrošinātu finansējumu jaunajiem prioritārajiem instrumentiem un programmām. Tāpēc EK piedāvā samazināt finansējuma piešķirumu

¹ 2015. gada jūnijā tika publicēts piecu prezidentu ziņojums (Eiropas Komisijas priekšsēdētājs, Eirosamita priekšsēdētājs, Eiropas priekšsēdētājs, Eiropas Centrālās bankas priekšsēdētājs un Eiropas Parlamenta priekšsēdētājs) par Eiropas ekonomiskās un monetārās savienības pabeigšanu. Tā ir plānota vairākos posmos līdz 2025. gadam, kur viens no tiem ir saistīts ar Ekonomiskās un fiskālās savienības izveidi, t.sk. Strukturālo reformu atbalsta programmas izveidi un ES daudzgadu

budžeta ietvara ciešāku sasaisti ar Ekonomiskās un monetārās savienības stiprināšanas procesu. Vairāk informācijas: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-5005_lv.htm.

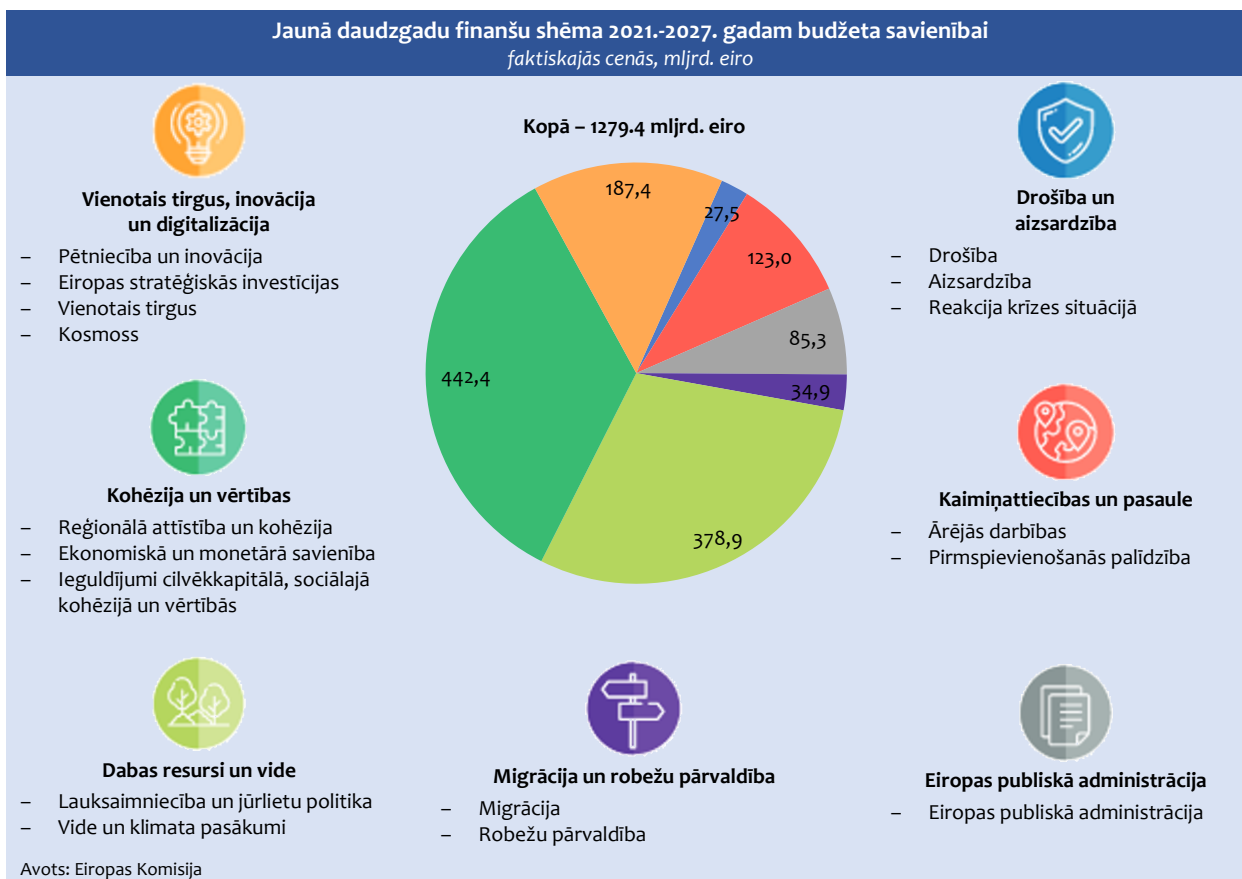
² ESIF ietilpst Eiropas Reģionālās attīstības fonds, Eiropas Sociālais fonds, Kohēzijas fonds, Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonds.

Kopējai lauksaimniecības politikai un Kohēzijas politikai, lai atbrīvotu finanšu resursus jaunajām programmām un prioritātēm. Rezultātā, kā to uzsver EK, jaunajā ES budžetā lielāks uzsvars tiks likts uz jomām, kurās ir augstāka Eiropas, nevis nacionālā pievienotā vērtība. Ņemot vērā augstākminēto, kopumā ES budžeta 2021.-2027. gadiem saistības varētu sastādīt 1279,4 miljardus eiro jeb 1,114%

no ES-27 valstu nacionālā kopienākuma, kas ir aptuveni līdzīgs pašreizējam ES budžeta 2014.-2020. gadu apjomam reālajā izteiksmē.

8.3. attēls atspoguļo EK piedāvājumu par kopējo finansējuma apjomu sadalījumā pa ES budžeta programmām un prioritātēm 2021.-2027. gadā.

8.3. attēls

EK piedāvā modernizēt un vienkāršot pašreizējo **pašu resursu sistēmu** un dažādot ieņēmumu avotus. Piemēram, bez jau esošajiem ieņēmumu avotiem no muitas nodokļiem un uz nacionālo kopienākumu balstītajām ES dalībvalstu iemaksām ES budžetā EK ierosina vienkāršot uz PVN balstītos pašu resursus.

EK arī piedāvā izveidot ciešāku saikni starp ES budžeta finansēšanu un ES politikām, ieviešot jaunu pašu resursu „grozu”, ko veidos ienākumu daļa no Emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas (piešķirt 20% no sistēmas ienākumiem ES budžetam), pārskatītā kopējā konsolidētā uzņēmumu ienākuma nodokļa bāzes un ES dalībvalstu iemaksas, kas aprēķinātas, pamatojoties uz nepārstrādāto plastmasas iepakojuma atkritumu apjomu.

Saskaņā ar EK aprēķiniem jaunā pašu resursu sistēma dotu vidēji 22 miljardus *euro* gadā jeb apmēram 12% no kopējiem ES budžeta ieņēmumiem. Šī jaunā pašu resursu sistēma palīdzēs novirzīt finansējumu jaunajām prioritātēm un ļaus

samazināt ES dalībvalstu iemaksas, kas balstās uz nacionālo kopienākumu.

Saskaņā ar **Latvijas sākotnējo viedokli** par EK priekšlikumu jaunajam ES daudzgadu budžetam pēc 2020. gada Latvija neatbalsta piedāvāto finansējuma samazinājumu Kohēzijas politikai un Kopējai lauksaimniecības politikai. Latvija uzskata, ka ES joprojām ir nepieciešams veicināt ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju, izlīdzināt dzīves līmeni starp mazāk attīstītajiem un attīstītajiem ES reģioniem, kā arī izlīdzināt tiešmaksājumus lauksaimniecībā. Latvija atzinīgi novērtē EK priekšlikumu palielināt finansējumu pētniecībai, inovācijām un Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumentam (kas ietver arī atbalstu *RailBaltica* projektam).

Jāatzīmē, ka līdz ar EK komunikācijas par ES daudzgadu budžetu pēc 2020. gada publicēšanas ir uzsāktas diskusijas starp EK un ES dalībvalstīm, kuru rezultātā sākotnējais EK piedāvājums vēl mainīsies.

8.3. ES VIENOTAIS TIRGUS

ES vienotais tirgus aptver 31 valsti (28 ES dalībvalstis un 3 Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) valstis – Norvēģiju, Islandi un Lihtenšteinu) ar vairāk nekā 500 milj. patērētāju. ES vienotais tirgus nozīmē teritoriju bez iekšējām robežām, kurā nodrošināta preču, pakalpojumu un kapitāla brīva aprīte, kā arī personu brīva kustība. Pēc ilgstoša un koordinēta darba ES ietvaros ir izstrādāti vienoti principi un noteikumi saimnieciskās darbības veicējiem, atcelta robežkontrole, izveidota konkurētspējīgāka komercdarbības vide, patērētājiem nodrošināts plašāks preču un pakalpojumu klāsts, radītas jaunas darba vietas, iedzīvotājiem nodrošināta iespēja dzīvot, strādāt un mācīties citā dalībvalstī, rasta iespēja ieviest vienotu valūtu, kā arī nodrošināti daudzi citi ieguvumi.

Šogad ES vienotais tirgus svin 25 gadu jubileju. Kopš 1993. gada eiropieši ir pieredzējuši, kā viņu tiesības ikdienā attīstās: harmonizēts atteikuma termiņš tiešsaistes pirkumu gadījumā, divu gadu juridiskās garantijas termiņš visā Eiropā, aizsardzība, ceļojot ar lidmašīnu, vilcienu vai autobusu. Euro ir viens no Eiropas integrācijas sasniegumiem. Tā ir vienota valūta 19 no 28 ES dalībvalstīm, t.i., 338,6 miljoniem cilvēku¹. Ērti var ceļot ES, nemainot valūtu, salīdzināt cenu dažādiem produktiem vai iepirkties Eiropas interneta veikalos bez valūtas maiņas.

Strauji mainīgajā mūsdienu pasaulē ES vienotā tirgus pilnveidošana un pielāgošanās aizvien turpinās, lai veicinātu ES ekonomikas ilgtspējību, attīstību un iedzīvotāju labklājību. Eiropas Komisija (EK) 2015. gadā pieņēma divas stratēģijas – *ES Vienotā tirgus stratēģiju*² un *ES Digitālā vienotā tirgus stratēģiju*³, kurās noteikta nepieciešamā rīcība ES Vienotā un ES Digitālā vienotā tirgus turpmākai stiprināšanai un funkcionēšanas uzlabošanai. Abas stratēģijas paredz daudzgadu mērķus, kurus nepieciešams īstenot ES līmenī un kas tiešā veidā skar visu ES dalībvalstu tirgus attīstību un konkurētspēju dažādās jomās.

Vienotais digitālais tirgus ir viena no visdaudzsolāšākajām un vērienīgākajām progresa jomām, kas potenciāli var sniegt efektivitātes ieguvumus 415 miljardu eiro apmērā⁴. Tas paver jaunas iespējas veicināt ekonomiku ar e-tirdzniecības palīdzību, vienlaikus sekmējot uzņēmumu administratīvo un finansiālo atbilstību un patērētāju iespēju palielināšanu, izmantojot e-pārvaldi. Tirgus un pārvaldes pakalpojumu sniegšana vienotajā digitālajā tirgū attīstās no fiksētajām uz mobilajām platformām un kļūst aizvien plašāk pieejama, piedāvājot piekļuvi informācijai un saturam jebkurā laikā un vietā un ar jebkuras ierīces starpniecību (visur pieejama tirdzniecība un visur pieejama pārvaldība). Šiem sasniegumiem ir nepieciešams tāds tiesiskais regulējums, kas veicinātu mākoņdatošanas, bezrobežu mobilo datu savienojamības un vienkāršotas piekļuves informācijai un saturam attīstību, vienlaikus nodrošinot privātumu, personas datu aizsardzību, kiberdrošību un tīkla

neitralitāti. Digitālais vienotais tirgus potenciāli var uzlabot piekļuvi informācijai, panākt efektivitātes ieguvumus attiecībā uz samazinātām darījumu izmaksām, dematerializētu patēriņu un samazinātu ietekmi uz vidi, kā arī ieviest uzlabotus uzņēmējdarbības un pārvaldes modeļus. Attīstoties e-tirdzniecībai, patērētāji gūst taustāmu labumu, piemēram, jaunu produktu ātru izstrādi, zemākas cenas, plašāku izvēli un augstāku preču un pakalpojumu kvalitāti, ko nodrošinātu pārrobežu tirdzniecība un vienkāršāka piedāvājumu salīdzināšanas iespēja.

Saskaņā ar *Līguma par Eiropas Savienības darbību* (LESD) 34.-36. un 49.-62. pantā noteikto Latvijā preču un pakalpojumu sniegšanas brīvību un tiesības veikt komercdarbību uzrauga un koordinē Ekonomikas ministrija. Tās kompetencē ir arī tiesību normu identificēšana, kas potenciāli vai faktiski var kavēt ES vienotā tirgus brīvību īstenošanu, tajā skaitā izvērtējot vēl izstrādes stadijā esošos normatīvos aktus.

ES vienotā tirgus labākai pārvaldībai Ekonomikas ministrijas tīmekļa vietnē (https://www.em.gov.lv/lv/eiropas_savieniba/es_vienota_tirgus_centrs/) ir izveidots elektronisks **Vienotā tirgus centrs**, kurā vienkopus ir pieejama informācija par ES informācijas un palīdzības dienestiem. ES Vienotā tirgus centra galvenais mērķis ir palīdzēt uzņēmējiem izmantot visas ar ES Vienoto tirgu saistītās priekšrocības, kā arī sniegt praktisku palīdzību saistībā ar preču un pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojumiem. Ekonomikas ministrija arī izveidojusi tiešsaistes anketu, ar kuras palīdzību iespējams ziņot par šķēršļiem uzņēmējdarbības veikšanā 24h diennaktī (https://www.em.gov.lv/lv/eiropas_savieniba/zino_par_skersliem/).

Tehnisko noteikumu paziņošanas procedūra kalpo kā preventīvs, vienots un caurskatāms monitoringa instruments, lai izvērtētu un novērstu tādu prasību noteikšanu normatīvajos aktos, kuras varētu radīt šķēršļus brīvai preču, kā arī informācijas sabiedrības pakalpojumu aprītei. Tehnisko noteikumu saskaņošanas procesā piedalās ne tikai ES dalībvalstu atbildīgās institūcijas, tajā var iesaistīties ikviens komersants, lai sniegtu savus komentārus un iebildumus par citu ES dalībvalstu sagatavotajiem projektiem, kas potenciāli var ietekmēt komersanta produkcijas eksportu vai informācijas sabiedrības pakalpojumu pārrobežu sniegšanu. Informācija par dalībvalstu paziņotajiem tehnisko noteikumu projektiem ir brīvi pieejama Tehnisko noteikumu informācijas sistēmas (TRIS) datu bāzē <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/tris/lv/search/>, kurā tehnisko noteikumu projektu var aplūkot latviešu valodā. Ja komersantam ir radušies iebildumi par citu valstu tehnisko noteikumu projektiem, kuri potenciāli vai faktiski var ietekmēt viņa produkta noietau attiecīgās ES valsts tirgū, komersants ir tiesīgs iesniegt savus iebildumus

¹ https://europa.eu/european-union/about-eu/money/euro_lv

² „Vienotā tirgus pilnīgošana – plašākas iespējas cilvēkiem un uzņēmumiem” COM(2015) 550 final, 28.10.2015

³ „Digitālā vienotā tirgus stratēģija Eiropai” COM(2015) 192 final, 06.05.2015

⁴ <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/lv/sheet/43/visparejais-vienotais-digitalais-tirgus>

atbildīgajā ministrijā, kuras kompetencē ir attiecīgās politikas jomas koordinēšana Latvijā.

Lai nodrošinātu EEZ valsts pārvaldes iestāžu administratīvo sadarbību, EK ir izveidojusi **Iekšējā tirgus informācijas sistēmu** (IMI). IMI sistēma ļauj ātri un efektīvi sazināties Eiropas Ekonomikas zonas valstu atbildīgajām iestādēm valsts, reģionālā un vietējā līmenī. Dalībvalstu iestādes, izmantojot IMI sistēmu, var pārbaudīt juridisko un fizisko personu iesniegumos norādīto informāciju, citās dalībvalstīs izdoto dokumentu autentiskumu, kā arī noskaidrot citus jautājumus saskaņā ar attiecīgajos ES tiesību aktos noteikto. Tādējādi dokumentu iesniedzējs tiek atbrīvots no birokrātiskiem šķēršļiem dažādu pārrobežu jautājumu risināšanā ES vienotajā tirgū.

Nacionālais IMI sistēmas koordinators Latvijā ir Ekonomikas ministrija. Šobrīd Latvijā IMI sistēma darbojas *Pakalpojumu direktīvas (2006/123/EK)*, *Profesionālās kvalifikācijas direktīvas (2005/36/EK)*, *Darbinieku norīkošanas direktīvas (96/71/EK)*, *Pacientu tiesību direktīvas (2011/24/ES)* un *Regulas par eiro skaidras naudas pārrobežu autopārvadājumiem (1214/2011) jomās*, *Direktīvas par nelikumīgi izvestu kultūras priekšmetu atgriešanu (2014/60/ES)*, *Eiropas profesionālās kartes direktīvas (2005/36/EK, 2013/55/ES)* un *Komisijas īstenošanas Regulas 2015/983, Autoceļiem neparedzēta mobilās tehnikas regulas (2016/1628)*, *Vispārīgā datu aizsardzības regulas (2016/679)*, *Publisko dokumentu regulas (2016/1191) jomās*, pilotprojekta veidā – *Komisijas īstenošanas lēmuma par vilcienu vadītāju apliecībām (2014/89/ES)*, *E-komercijas direktīvas (2000/31/EK)* un *Publisko iepirkumu direktīvu (2014/24/ES un 2014/25/ES) jomās*.

Pakalpojumu direktīvā dalībvalstīm noteikts pienākums informēt par pakalpojumiem, kas var radīt būtisku kaitējumu cilvēku veselībai, dzīvībai un videi, tāpēc IMI sistēmā ir izveidots *Brīdinājuma mehānisms*, kas nodrošina uzraudzības iestāžu sadarbību risku novēršanā. IMI sistēmā ir reģistrētas 111 Latvijas atbildīgās iestādes dažādās jomās – pakalpojumu jomai piesaistītas 59 iestādes, profesionālās kvalifikācijas – 27, darba ņēmēju norīkošanas – 8, pacientu tiesību – 5, e-komercijas – 1, vilcienu vadītāju apliecību – 2, publisko iepirkumu – 32 (vienu iestādi var tikt piesaistīta vairākām jomām). 2016. gadā *Direktīvas Nr. 2013/55/ES* ietvaros tika izveidota *Eiropas profesionālā karte* IMI sistēmā, kas tiek izdota tiem reglamentētās profesijas pārstāvjiem, kuri vēlas strādāt citā ES vai Eiropas Brīvās Ekonomiskās zonas dalībvalstī tajā pašā profesijā. No 2017. gada *Regulas 2016/1628* ietvaros tiek apstrādāti pieprasījumi *attiecībā uz ES tipa apstiprinājumiem, kas piešķirti autoceļiem neparedzētai mobilai tehnikai*. No 2018. gada *Vispārīgās datu aizsardzības Regulas 2016/679* ietvaros notiek informācijas pieprasījumu un paziņojumu apstrāde pārrobežu gadījumu kontekstā. No 2018. gada *Regulas 2016/1191* ietvaros IMI sistēmā tika izveidots publisko dokumentu reģistrs, kas ļauj aplūkot citā dalībvalstī izdotus tipveida dokumentus un

viltotu dokumentu piemērus, savukārt no 2019. gada februāra tiks apstrādāti informācijas pieprasījumi publisko dokumentu jomā.

No 2018. gada janvāra līdz oktobrim Latvija citām dalībvalstīm ir nosūtījusi 78 informācijas pieprasījumus IMI sistēmā: profesionālās kvalifikācijas jomā – 56, par publisko iepirkumu – 12. Latvijā ir saņemti 310 informācijas pieprasījumi: profesionālās kvalifikācijas jomā – 292, darba ņēmēju norīkošanas jomā – 11.

Kopš 2004. gada Latvijā darbojas EK un dalībvalstu izveidots alternatīvs ES vienotā tirgus problēmu risināšanas tīkls – **SOLVIT centrs**. Tā uzdevums ir rast ātru un praktisku risinājumu ES vienotā tirgus problēmām, kuras ir izraisījuši valsts iestāžu darbība, nepareizi piemērojot ES tiesību normas. Situācijās, kad iedzīvotājs vai uzņēmējs cieš no citu dalībvalstu atbildīgo iestāžu prettiesiski pieņemtajiem lēmumiem, *SOLVIT centrs* darbojas kā bezmaksas problēmu risināšanas instruments. *SOLVIT centri* atrodas katrā ES dalībvalstī (arī Islandē, Norvēģijā, Lihtenšteinā). No 2018. gada janvāra līdz oktobrim Latvijas *SOLVIT centrs* ir saņēmis 28 sūdzības (kā *Home center* – Latvijas pilsoņu problēmas ES valstīs) un 18 sūdzības (kā *Lead center* – ES pilsoņu problēmas Latvijā). Lai iesniegtu sūdzību *SOLVIT centrā*, lietai jāatbilst šādiem kritērijiem: 1) lēmumu ir pieņēmusi valsts iestāde; 2) valsts iestāde atrodas citā ES dalībvalstī (pārrobežu elements); 3) ir pārkāptas ES tiesību normas (regulas, direktīvas u.tml.). Visbiežāk Latvijas *SOLVIT centrā* risinātās iedzīvotāju lietas ir saistītas ar sociālajiem pabalstiem un uzturēšanās atļauju izsniegšanu citās dalībvalstīs, uzņēmējiem – ar preču un pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojumiem, pievienotās vērtības nodokļa atmaksu un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu.

Lai veicinātu komercdarbību un inovācijas pakalpojumu sektorā, kā arī valsts pārvaldes pakāpenisku modernizāciju un vienkāršošanu, viena no Latvijas prioritātēm ES ir **pakalpojumu sniegšanas brīvības veicināšana**. Pakalpojumu jomā sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām un valsts pārvaldes iestādēm tiek regulāri veikta normatīvo aktu prasību analīze un gatavoti priekšlikumi nepieciešamajām izmaiņām, lai mazinātu administratīvo slogu komersantiem. Tiek pārskatītas administratīvās barjeras un procedūras, attiecīgi likvidējot vai vienkāršojot prasības atļauju, licenču, sertifikātu, apliecinājumu u.c. dokumentu izsniegšanai, kā arī radot iespēju nepieciešamās procedūras veikt elektroniski.

Viens no publiskās pārvaldes modernizāciju veicinošiem instrumentiem, lai samazinātu iestāžu kavēšanos lēmumu pieņemšanā, izmaksas un nelabvēlīgas sekas, kas rodas maziem un vidējiem komersantiem, ir „**klusēšanas-piekrišanas**” princips. Tas nosaka, ka gadījumā, ja noteiktajā termiņā nav saņemta atbildīgās iestādes atbilde uz atļaujas pieteikumu, uzskatāms, ka atļauja pakalpojumu sniedzējam ir piešķirta un pakalpojumu sniedzējs ir tiesīgs uzsākt pakalpojumu sniegšanu.

9. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UZLABOŠANA

Latvijā pasākumi uzņēmējdarbības vides uzlabošanai tiek īstenoti kopš 1999. gada. Ekonomikas ministrija, iesaistoties plašam nozaru ministriju un uzņēmējus pārstāvošo organizāciju lokam, sagatavo *Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plānu* (turpmāk – *Uzņēmējdarbības plāns*), kas katru gadu tiek atjaunots un apstiprināts valdībā.

Mērķtiecīgas reformas un cieša sadarbība ar uzņēmējiem ļāvusi Latvijai sasniegt augstus rezultātus arī starptautiskajos reitingos, proti, Pasaules Bankas *Doing Business 2019* reitingā 190 valstu konkurencē Latvija ierindota 19. vietā. Uzņēmējiem labvēlīgas vides novērtējumā Latvija atrodas 7. vietā ES dalībvalstu vidū (detalizētāk skatīt 6.9. nodaļu).

2017. gada 15. martā MK tika apstiprināta šobrīd spēkā esošā *Uzņēmējdarbības plāna* redakcija, un tā mērķis ir "vienkārši un kvalitatīvi pakalpojumi uzņēmējdarbībā: vairāk e-pakalpojumu", un tajā iekļauti 46 pasākumi, kuriem ir

ietekme arī uz Latvijas rādītājiem Pasaules Bankas *Doing Business* pētījumā.

Uzņēmējdarbības plāna spēkā esošās redakcijas izstrādē tika ņemti vērā ne tikai ministriju un uzņēmējus pārstāvošo organizāciju izteiktie priekšlikumi, bet tajā iekļauti arī pasākumi, kas izriet no Valsts kancelejā 2015. gadā veiktā "Pētījuma par pārskatu sagatavošanas administratīvo procedūru un administratīvā sloga samazināšanas iespējām" rezultātiem, kā arī tiek turpināti pasākumi, kas tika iekļauti Uzņēmējdarbības plānā 2014.-2015. gadam, aktualizētā redakcijā.

2018. gada 1. novembrī VSS izsludināta jaunā *Uzņēmējdarbības plāna* redakcija. Šajā redakcijā ir mainīts pasākumu fokuss, atbildot uz izaicinājumiem uzņēmējdarbības vidē (skatīt 9.1. ielikumu).

9.1. ielikums

2018. gada 1. novembrī VSS izsludinātā Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plāna galvenie akcenti

Ņemot vērā ar starptautisko konkurētspēju saistītos izaicinājumus, ka arī uzņēmumu identificētās problēmas, nepieciešams turpināt reformu ciklu un īstenot uz tautsaimniecības attīstību ilgtermiņā vērstus pasākumus, tādējādi veidojot konkurētspējīgu Latvijas uzņēmējdarbības vidi, kas tiek atbilstoši novērtēta arī no investoru puses. Vienlaikus īpaša uzmanība tiks pievērsta inovācijas veicināšanai, cilvēkkapitālam un investoru tiesību aizsardzībai, kas ir būtiskas attīstītas uzņēmējdarbības vides sastāvdaļas.

Uzņēmējdarbības plānā ietvertie pamatprincipi: uz klientu orientēta valsts pārvalde, pakalpojumu digitalizācija, nodokļu sistēmas konkurētspēja, uzņēmējdarbības vides atvērtība, tiesiskums, inovācijas veicināšana.

Plānā ietvertas 12 uzņēmējdarbības videi būtiskas sadaļas:

1. Uzņēmējdarbības uzsākšana.
2. Būvniecības process.
3. Nekustamā īpašuma reģistrācija.
4. Investoru tiesību aizsardzība.
5. Grāmatvedība un nodokļi.
6. Pārrobežu tirdzniecība – muiža.
7. Līgumsaistību izpilde.
8. Elektrības pieslēgums.
9. Restrukturizācija.
10. Cilvēkkapitāls.
11. Valsts pakalpojumu digitalizācija un pieejamība.
12. Inovācijas veicināšana.

Plānā iekļauti 47 pasākumi, par kuru izpildi noteiktos termiņos ir noteiktas šādas atbildīgās institūcijas: EM, FM, TM, LM, SM, VARAM, VM, ZM un to padotībā esošas iestādes.

Uzņēmējdarbības plāns nākamajam periodam ir izstrādāts, apspriežot pasākumus ekonomikas ministra apstiprinātājā *Uzņēmējdarbības plāna* darba grupā, kuras sastāvā ir pārstāvji no valsts institūcijām, kā arī uzņēmējus pārstāvošajām organizācijām. Plāna izstrādes procesā notika 7 darba grupas, kurās atsevišķi izskatītas visas Plānā ietvertās sadaļas. Paralēli tika izveidota atsevišķa darba grupa inovācijas sadaļas izstrādei, jo šī sadaļa tika izstrādāta no jauna. Inovācijas sadaļas izstrādei notika 4 atsevišķas darba grupas, un tā tika prezentēta pilnajam darba grupas sastāvam pēdējā Plāna darba grupā. Papildus tam tā sabiedriskai apspriešanai Plāna projekts ievietots EM mājas lapā vienlaikus ar tā iesniegšanu izsludināšanai VSS.

DIALOGS AR UZŅĒMĒJIEM

Ekonomikas ministrija nepārtraukti īsteno dialogu ar uzņēmējiem. Pirmais un galvenais dialoga īstenošanas instruments ir uzņēmēju iesaiste *Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plāna* izstrādē. EM sadarbībā ar nozaru ministriņām un Latvijas Darba devēju konfederāciju, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru, Ārvalstu investoru padomi Latvijā pastāvīgi rūpējas par uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu izstrādi un īstenošanu. Vienlaikus *Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plāna* izstrādes procesā tiek ņemts vērā ikviena uzņēmuma viedoklis un izvērtēti pieteiktie problēmjaucājumi.

Vēl viens būtisks pasākums, īstenojot dialogu ar uzņēmējiem, ir vizītes uzņēmumos, kuru laikā EM uzklaua uzņēmumu pieteiktos problēmjaucājumus, iepazīst katru apmeklēto uzņēmumu un tādā veidā gūst labāku priekšstatu par uzņēmēju patiesajām vajadzībām un iespējām uzņēmējiem sniegt dažāda veida atbalstu.

BIROKRĀTIJAS MAZINĀŠANA

Lai mazajiem uzņēmējiem mazinātu birokrātiju, *Uzņēmējdarbības plānā* ir paredzēti vairāki pasākumi. Šo pasākumu ieviešanas ietvaros 2017. gadā ir pilnveidots mikrouzņēmumu nodokļa (MUN) regulējums un patentmaksu regulējums.

Lai arī sākotnēji diskusijas bija par MUN režīma pārskatīšanu, pēc EM priekšlikuma tika nolemts saglabāt MUN režīmu, piemērojot vienkāršu un saprotamu nodokļu samaksas risinājumu un vienotu nodokļa likmi 15% apmērā no apgrozījuma. Arī turpmāk MUN režīms kalpos kā atbalsts uzņēmējdarbības uzsācējiem un uzņēmumiem ar mazu ikgadēju apgrozījumu (no 2018. gada pieļaujamais apgrozījums vienādots ar PVN reģistrācijas sliekšni 40 000 eiro gadā).

Vienlaikus jaunais regulējums paredz darbinieku sociālās garantijas, no MUN maksātāja valsts budžetā iemaksātā mikrouzņēmumu nodokļa 80% novirzot VSAOI iemaksu kontā. Turklāt tiek paredzēta iespēja darbiniekam sniegt tiesības brīvprātīgi pievienoties valsts sociālajai apdrošināšanai, šo informāciju ietverot darba līgumā. Negodīgas konkurences nepieļaušanai *Mikrouzņēmumu nodokļu likums* jau paredzēja ierobežojumus, un arī turpmāk VID tos kontrolēs. Papildus tam no 2019. gada paredzēts, ka darbinieks vienlaicīgi var tikt nodarbināts tikai vienā mikrouzņēmumā.

Ir uzlabots patentmaksas režīms, saglabājot iespēju šo režīmu izmantot noteiktās profesijās, kā arī paredzot samazināto patentmaksas režīmu arī personām ar I un II grupas invaliditāti un nosakot vienotu patentmaksas apmēru – attiecīgi 50 eiro un 100 eiro apmērā.

Lai meklētu jaunus risinājumus ērtākai nodokļu nomaksai, turpinās darbs pie viena konta ieviešanas visiem nodokļu maksājumiem, kā arī vienkāršotas nodokļu samaksas no kredītiestādes konta. *Valsts nodokļu politikas*

pamatnostādnēs 2018.-2021. gadam ir iekļauts uzdevums ieviest brīvprātīgu risinājumu nodokļu maksātājiem, kuri maksā nodokli no apgrozījuma, – saimnieciskās darbības ieņēmumu kontu. Nepieciešams rast tehnisko risinājumu komercbanku un nodokļu administrācijas savstarpējai sadarbībai nodokļa automātiskai aprēķināšanai un iekasēšanai. Vienkāršotais nodokļu nomaksas risinājums, sākot ar 2018. gadu, tiek ieviests Igaunijā. Tādējādi, vērtējot 0% „birokrātijas” modeļa ieviešanas iespējas nodokļu nomaksā, jāvērtē arī Igaunijā ieviestais vienkāršotais risinājums nodokļu nomaksā. EM aktīvi diskutē par iespējamo risinājuma pilotprojektu, piemēram, vieglo pasažieru pārvadājumu biznesā.

NODOKĻU SISTĒMAS UZLABOŠANA

No 2018. gada 1. janvāra ir ieviests pilnīgi jauns UIN regulējums, kas paredz tā likmi 0% apmērā reinvestētai peļņai. Tagad UIN aprēķināšana un maksāšana tiek atlikta līdz ienākuma sadales brīdim, piemērojot 20% likmi peļņas sadales brīdī no bruto sadalāmā ienākuma.

Ar augstāk minētām izmaiņām nodokļu politikā tiks veicināti uzņēmumu ieguldījumi attīstībā, kā arī ekonomiskā izaugsme valstī kopumā. Sagaidāms, ka uzņēmumu ienākuma nodoklis 0% apmērā reinvestētai peļņai uzlabos uzņēmumu finanšu rādītājus un veicinās pašu kapitāla (nesadalītās peļņas) palielinājumu. Pašlaik daudziem uzņēmumiem pašu kapitāls ir mazs vai negatīvs. Pašu kapitāla nepietiekamība neļauj uzņēmumiem piesaistīt ārējo finansējumu, palielināt savu kredītpēju. Savukārt investīcijas rada jaunas iespējas uzņēmumu konkurētspējas palielināšanai. Tādējādi sagaidāms, ka, mainoties nodokļu politikai, palielināsies uzņēmumu apgrozījums, peļņa, produktivitāte. Tas veicinās komercbanku kredītu izsniegšanu. Līdz ar to sagaidāma straujāka ekonomikas izaugsme, eksporta pieaugums un konkurētspējas paaugstināšana.

GODĪGO UZŅĒMĒJU MOTIVĒŠANA

Lai radītu visus priekšnosacījumus nodokļu maksātāju un nodokļu administrācijas ciešākai sadarbībai, 2018. gada 22. maijā MK tika apstiprināts *Konceptuālais ziņojums par Padziļinātās sadarbības programmas darbību un tās attīstības modeli*, kas paredz būtiski pilnveidot esošo programmu, tādējādi sekmējot mūsdienīgu nodokļu administrācijas pieeju un vienlaikus koncentrējot valsts pusē esošos resursus uz nodokļa maksātājiem ar augstāku risku nodokļu nemaksāšanas jomā. Konceptuālajā ziņojumā paredzēti šādi uzlabojumi:

- klientu segmentēšana 3 līmeņos – Bronzas, Sudraba un Zelta līmeņi, paredzot saņemt gan finansiālus, gan nefinansiālus atbalsta pasākumus godīgiem komersantiem. Piedāvātais priekšlikums paredz paplašināt esošo programmas dalībnieku skaitu no 75 uz 2000 dalībniekiem, iekļaujot tajā arī mazos un vidējos uzņēmumus;

- paplašināts priekšrocību klāsts: godprātīga nodokļu maksātāja atpazīstamības zīme, īpaši pakalpojumi (ātrāka apkalpošana), samazinātas prasības (mazāka birokrātija), partnerība (īpašs statuss, kas ļauj iespēju, piemēram, piedalīties VID konsultatīvajā padomē);
- programmas administrēšanas un uzraudzības vienkāršošana: priekšlikums paredz automatizēt dalībnieku iekļaušanu programmā, balstoties uz VID risku vadības sistēmas datiem;
- programmas paplašināšana: paredzēts, ka arī citas iestādes iesniegs priekšlikumus programmas atbalsta pasākumu paplašināšanai.

Ieviešot piedāvāto risinājumu, tiks sekmēta uzticama nodokļu maksātāju statusa popularizēšana, kas kalpos kā nodokļu nomaksas motivācijas rīks un mārketinga instruments biznesa attiecību dibināšanā vai nostiprināšanā. Arī starptautiskie pētījumi apstiprina, ka padziļinātās sadarbības programmas ir savstarpēji izdevīgas nodokļu maksātājiem un nodokļu iestādēm. Ieguvumi ir saistīti ar atvieglotu administrēšanu un zemākām izmaksām gan nodokļu administrēšanai (audītam), gan nodokļu maksātājiem (saistību izpildei).

MAKSĀTNESPĒJAS REGULĒJUMA PILNVEIDOŠANA

Nemot vērā šīs jomas nozīmīgumu sekmīgai tautsaimniecības attīstībai, maksātnespējas regulējuma pilnveides process ir *Uzņēmējdarbības plāna* uzmanības centrā. 2018. gada 31. maijā Saeima pieņēma „Grozījumus Maksātnespējas likumā”, kas vērsti uz efektīvāku strīdu izskatīšanas kārtību, Elektronisko maksātnespējas uzskaites sistēmu, Maksātnespējas kontroles dienesta nosaukuma maiņu un funkciju precizēšanu, vienkāršotāku dokumentu viltošanas noteikšanas kārtību, efektīvāku uzņēmumam piederošo lietu pārdošanu kopumā, tiesiskās aizsardzības procesa regulējuma pilnveidošanu. Grozījumi stājās spēkā 2018. gada 1. jūlijā.

Turpmākā rīcība maksātnespējas jomā saistās ar sabiedrības informēšanu par regulējumu, jo īpaši pievēršot uzmanību tiesiskās aizsardzības procesa popularizēšanai.

PRINCIPA „KONSULTĒ VISPIRMS” IEVIEŠANA VALSTS PĀRVALDĒ

Lai virzītos uz izcilu uzņēmējdarbību un mainītu uzraudzības iestāžu un uzņēmēju savstarpējo sadarbību un veicinātu kopīgu izpratni par veicamajiem pienākumiem, EM 2017. gadā uzsāka „Konsultē vispirms” iniciatīvu.

„Konsultē vispirms” principa mērķis ir panākt savstarpējo sapratni starp uzņēmējiem un uzraugošajām iestādēm, lai nodrošinātu, ka uzņēmēji, pirmkārt, zina un izprot savus pienākumus, un otrkārt, tos godprātīgi pilda. Principa ieviešana ļaus sasniegt labāku rezultātu normatīvo aktu ieviešanā un sekojoši godīgu konkurenci tirgū, tādējādi radot stabilu, investīcijām labvēlīgu uzņēmējdarbības vidi.

Sadarbībā ar uzraugošajām iestādēm ir izstrādātas vadlīnijas par „Konsultē vispirms” principa piemērošanu, iesakot labās prakses piemērus uzraudzības efektivitātes un uz klientu orientētu darbību veicināšanai iestādēs.

2017. gada 15. jūnijā 23 Latvijas iestādes, premjers un ekonomikas ministrs parakstīja sadarbības memorandu¹, apņēmoties ieviest „Konsultē vispirms” principu Latvijas uzraugošo iestāžu darbā. „Konsultē vispirms” principa īstenošana nav iespējama bez visu iesaistīto pušu līdzdalības, tāpēc arī četras lielākās uzņēmēju organizācijas, parakstot sadarbības memorandu, apliecināja savu apņemšanos celt biznesa kultūru un veicināt labprātīgu noteikto prasību izpildi savu biedru vidū.

Lai nodrošinātu projekta "Konsultē vispirms" efektīvu īstenošanu, kā arī izpildītu *Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plānā* paredzētos uzdevumus, Ekonomikas ministrija 2017. gada nogalē ir izstrādājusi iestāžu novērtēšanas metodoloģiju, lai turpmākajos gados varētu regulāri veikt novērtējumu par uzraugošo iestāžu progresu, ieviešot „Konsultē vispirms” principu. Atbilstoši izstrādātajai novērtēšanas metodoloģijai tiks veiktas iestāžu klientu aptaujas, iestāžu pašnovērtējums un ekspertu novērtējums, kas palīdzēs novērtēt, kā iestādēm veicies, ieviešot „Konsultē vispirms” principu. Pirmie rezultāti iestāžu novērtējumiem tiks prezentēti 2019. gada pirmajā pusē.

UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES DIGITALIZĀCIJA

Uzņēmējdarbībai nepieciešamās informācijas elektroniski, kā arī e-pakalpojumi pieejami vienuviet Valsts pārvaldes pakalpojumu portālā www.latvija.lv².

Portāls pilda arī funkcijas, kas noteiktas Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 12. decembra *Direktīvā 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū*, kas Latvijas nacionālajā tiesību sistēmā ieviesta ar *Brīvas pakalpojumu sniegšanas likumu*, – katrā ES dalībvalstī jābūt pieejamam vienotajam elektroniskajam kontaktpunktam, kurā vienkopus jābūt pieejamai detalizētai informācijai par publiskajiem pakalpojumiem, kas saistīti ar uzņēmējdarbību pakalpojumu jomā, un jānodrošina iespēja elektroniski izpildīt nepieciešamās administratīvās prasības pakalpojumu sniegšanai dalībvalstī.

Portāls ir ietverts arī ES vienotajā kontaktpunktu portālā „EU-GO” par ES dalībvalstīs pieejamajiem publiskajiem

¹ *Sadarbības memorands par „Konsultē vispirms” principa ieviešanu* https://em.gov.lv/files/ministrija/konsultevispirms/KV_memorands_A4_final_15.06.pdf

² Portāla saturs strukturēts divās sadaļās – iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Aktuālā informācija un pakalpojumi grupēti tematiskajos blokos.

Informāciju par dzīves situācijām, starpinstitūciju informāciju un funkcionalitāti iedzīvotāju sadaļā sadarbībā ar iesaistītajām iestādēm koordinē VRAA, uzņēmēju sadaļā – Ekonomikas ministrija.

pakalpojumiem tiem uzņēmējiem, kas veic pakalpojumu sniegšanu.¹

Portāla pamatdarbības principi noteikti *Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādņēs 2014.-2020. gadam*², un tiesiskais regulējums atrunāts vairākos MK noteikumos.

Portāla funkcionalitātes problemātika:

- šobrīd iedzīvotājiem un uzņēmējiem ir izaicinājums atrast relevantu, aktuālu un saprotamu informāciju tiešsaistē, kā arī viennozīmīgi identificēt un atrast nepieciešamos pakalpojumus (e-pakalpojumus). Nereti tas ir laikietilpīgi un sarežģīti vai pat neiespējami. Ja šāda informācija pat ir pieejama iestādēs, tā ne vienmēr ir pieejama elektroniski, un visbiežāk – tā ir organizēta atbilstoši administratīvajai iestāžu kompetencei, bet nevis no iedzīvotāja un uzņēmēja skatpunkta (integrējot dažādu iestāžu pakalpojumus un izpildot iedzīvotāja radušos dzīves situāciju pilnībā);
- nacionālā līmenī Latvijā nav arī vienota elektroniska kontaktpunkta (uzņēmēju portāls), kur iegūt informāciju par uzņēmējdarbību tās darbības ciklos – tā uzsākšanu, prasībām uzņēmuma darbības laikā un slēgšanu, konsultācijām par likumdošanu, eksportu, atbalstu, nodokļiem, atļaujām, utt. Uzņēmējdarbības informatīvā telpa ir fragmentēta, daļa informācijas ir pieejama LIAA, daļa EM, Uzņēmumu reģistra, Valsts ieņēmumu dienesta u.c. tīmekļvietnēs. Jāņem vērā, ka vienotais kontaktpunkts nosedz tikai daļēju uzņēmēju atbalstam nepieciešamo funkcionalitāti.

Identificēto problēmjautājumu novēršanas kontekstā VARAM sadarbībā ar EM un citām publiskajām iestādēm ir uzsākusi darbu pie Portāla pārveides, jauna dizaina izstrādes, lai tajā iedzīvotāji un uzņēmēji varētu viegli un sev ērtā veidā atrast nepieciešamo informāciju un saņemt publisko pakalpojumus elektroniski.

Attiecīgi, lai sekmētu Portāla uzņēmējdarbības sadaļas funkcionalitātes un satura uzlabošanu, SIA „PricewaterhouseCoopers” pēc EM uzdevuma ir izstrādājusi pētījumu „Portāla www.latvija.lv uzņēmējdarbības sadaļas koncepcija. Esošās situācijas novērtējums un nākotnes attīstības priekšlikumi”, kurā sniegti stratēģiski priekšlikumi Portāla uzņēmējdarbības sadaļas attīstībai. Pētījuma priekšlikumi iesniegti VARAM, kā arī nodrošinātas diskusijas ar uzņēmējiem par nepieciešamajiem uzlabojumiem un pētījumā sniegtajiem priekšlikumiem. 2019. gada 1. ceturksnī plānots organizēt dizaina domāšanas darbnīcu par Portāla uzņēmējdarbības sadaļas satura attīstību, par pamatu izmantojot SIA „PricewaterhouseCoopers” veikto pētījumu.

¹ Portāls "EU-GO" ir instruments, ar kura palīdzību tie, kas vēlas uzsākt uzņēmējdarbību kādā no ES dalībvalstīm, var ērti atrast informāciju par attiecīgās valsts nosacījumiem uzņēmējdarbības uzsākšanai un elektroniski nokārtot administratīvās formalitātes izvēlētajā valstī.

² Plašāka informācija: <https://likumi.lv/doc.php?id=260931>

10. INOVĀCIJA UN JAUNĀS TEHNOLOĢIJAS

Latvijas rūpniecības, inovācijas un P&A galvenie mērķi un virzieni līdz 2020. gadam ir noteikti vairākos politikas plānošanas dokumentos – *Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020. gadam*, *Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņēs 2013.-2020. gadam*, kā arī *Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādņēs 2014.-2020. gadam*.

Būtisks priekšnoteikums pārejai uz inovatīvo ekonomiku ir Latvijas inovācijas sistēmas stiprināšana, novēršot tās nepilnības un veicinot savstarpēju mijiedarbību starp visiem inovācijas sistēmas subjektiem – uzņēmējdarbību, zinātni un izglītību, kā arī finanšu un likumdošanas sistēmām.

Galvenie izaicinājumi inovācijas sistēmas pilnveidošanai:

- vāja sadarbība starp uzņēmējdarbības sektoru un zinātni – nepietiekoša radošā un intelektuālā kapitāla izmantošana inovāciju radīšanā, salīdzinoši zema inovācijas kapacitāte un zināšanu absorbcijas spēja uzņēmējdarbības sektorā, kā arī jaunu un progresīvu inovācijās un pētniecībā balstītu darba vietu trūkums;
- vājš pētījumu rezultātu komercializācijas potenciāls – nepietiekams nodarbināto skaits zinātnē un pētniecībā, vāji attīstīta un sadrumstalota zinātnes un pētniecības infrastruktūra, kā arī mazs moderni aprīkots laboratoriju skaits tehnoloģiskas ievirzes projektu īstenošanai.

Svarīgi virzieni inovāciju un jauno tehnoloģiju veicināšanā ir šādi:

- inovāciju atbalstošas zināšanu pārneses sistēmas izveide;
- strauji augošu uzņēmumu (*start-up*) veidošana;
- kompetences centru izveide un atbalstīšana;
- digitalizācijas veicināšana (*Industrija 4.0*);
- stratēģisko ekosistēmu attīstība.

INOVĀCIJAS ATBALSTOŠAS ZINĀŠANU PĀRNESES SISTĒMAS IZVEIDE

Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra, kas vienlaikus nodrošina Vienotā tehnoloģiju pārneses centra izveidi, ir centrālais elements, mediators inovāciju ekosistēmā, kas veicina tehnoloģiju pārneses procesu izpratni un attīstību publiskajās pētniecības organizācijās, pilnveido to rūpnieciskā īpašuma pārvaldības politiku, kā arī veicina starptautisku zināšanu un prasmju pārņemšanu tehnoloģiju pārneses procesu organizēšanai un nodrošina komercializācijas fonda un inovāciju vaučeru atbalsta instrumentu ieviešanu.

Inovācijas atbalstoša zināšanu pārneses sistēma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 1.2.1. specifiskā atbalsta mērķa “Palielināt privātā sektora investīcijas P&A” 1.2.1.2. pasākuma “Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai”* ietvaros.

Zināšanu un tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanas mērķis ir pētniecības un uzņēmējdarbības sektora sadarbības prasmju pilnveidošana, zinātniskās darbības ciešāka sasaiste ar pieprasījumu no uzņēmējdarbības sektora puses, apmierinot uzņēmumu vajadzības pēc jaunām tehnoloģijām un inovatīviem risinājumiem. Ir būtiski tehnoloģiju pārneses ceļā nodrošināt no publiskiem resursiem finansētās pētniecības rezultātu plašāku izmantošanu jaunu produktu un pakalpojumu radīšanai privātajā sektorā.

Turklāt *Tehnoloģiju pārneses programmas* mērķis ir dot arī ieguldījumu *Latvijas Viedās specializācijas stratēģijas* mērķu sasniegšanā, sekmēt pētniecības organizāciju rīcībā esošo valsts finansēto pētniecības rezultātu komercializāciju gan Latvijā, gan ārvalstīs, kā arī inovācijas aktivitātes veicināšana mazos un vidējos komersantos, tai skaitā arī jaunuzņēmumos tehnoloģiju pārneses ceļā, sniedzot tiem atbalstu jaunu vai būtiski uzlabotu produktu vai tehnoloģiju attīstībai.

Līdz šim *Tehnoloģiju pārneses programmas* ietvaros atbalstu ir saņēmuši 40 komercializācijas ideju projekti (pārtikas, medicīnas, farmācijas, lauksaimniecības, informācijas un tehnoloģiju jomās) un 19 inovācijas vaučeru projekti (izglītojošas un attīstošas rotācijas un pārvietošanās ierīces, kā arī tehnoloģiski risinājumi dažādu tautsaimniecības jomu uzlabošanai un pilnveidošanai). Minētās aktivitātes komersantu un pētniecības organizāciju atbalstam plānots turpināt arī 2019. gadā.

STRAUJI AUGOŠU UZŅĒMUMU (START-UP) VEIDOŠANA

Jaunuzņēmumu attīstība ir svarīgs ķēdes posms inovācijas sistēmā un veicina paradigmas maiņu uz modernu un inovatīvu ekonomiku. Pēdējos 3 gadus Ekonomikas ministrija un tās padotībā esošās iestādes ir aktīvi strādājušas pie vienota piedāvājuma izveides jaunuzņēmumu ekosistēmai. Latvijas jaunuzņēmumu ekosistēma ir kļuvusi atpazīstamāka arī starptautiskā kontekstā. Ik gadu jaunuzņēmumus un to pārstāvjus Latvijā pulcē vismaz 5 vietējie pasākumi un festivāli ar starptautisku tvērumu.

2017. gada 1. janvārī stājās spēkā *Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums*, kas deva skaidru signālu uzņēmējiem, sabiedrībai un politikas veidotājiem, ka jaunuzņēmumi ir svarīgs inovāciju avots tautsaimniecībā, kā arī veicina investīciju piesaisti, sekmē jaunu biznesa modeļu

veidošanos, talantu attīstību un stiprina riska kapitāla nozari.

Ar 2018. gada februāri darbību uzsāka Latvijas pārstāvniecība Silīcija ielejā, kas kalpo kā tiklošanās vieta un investoru piesaistes punkts. 2018. gadā atbalstu jaunuzņēmumu dalībai izstādēs, konferencēs un tiešajās vizītēs ārvalstīs ar LIAA atbalstu saņēmuši jau 72 jaunuzņēmumi, un tiek plānots, ka atbalstu saņems vēl 28.

2018. gadā savu darbību uzsāka arī 3 akselerācijas fondi (Overkill Ventures, BuildIT un Komercializācijas reaktors), kur katram fondam ir piešķirts ERAF finansējums 5 miljonu eiro apmērā no kopējā 15 miljonu eiro finansējuma.

Svarīgs elements atbalsta programmu izmantošanā ir to popularizēšana starptautiskam interesentu lokam. Tieši šādiem nolūkiem 2018. gada jūnijā tika atklāts jaunuzņēmumu informatīvais portāls Latvijā – StartupLatvia.eu. Šis portāls piedāvā visaptverošu izklāstu par Latvijā jaunuzņēmumiem pieejamo atbalstu jeb „Welcome Pack” un vispārēju informāciju par ekosistēmas stāvokli un aktivitātēm.

Privātajā sektorā redzama liela interese un atbalsta iniciatīvas finanšu tehnoloģiju jeb *fin-tech* jaunuzņēmumiem. 2018. gada sākumā darbību sāka Swedbank un Start-up Wise Guys apvienotais *fin-tech* akselerators finanšu tehnoloģiju jaunuzņēmumiem. Savukārt 2018. gada 4. septembrī tika dots starts SEB bankas Inovāciju centram un SEB Venture Capital jaunajai riska kapitāla investīciju programmai Baltijas *start-up* uzņēmumos. Redzot šo augošo interesi, kas rodas privātajā sektorā par *fin-tech* uzņēmumiem, Banku augstskola un Rīgas Tehniskā universitāte ir izveidojušas Baltijā un Austrumeiropā unikālu studiju programmu, kas sagatavos programmēšanas inženierus ar dziļām zināšanām finansēs.

Latvijas jaunuzņēmumu kopienai 2018. gadā divas reizes bija iespēja tikties Ekonomikas ministrijas un Latvijas *start-up* uzņēmumu asociācijas Startin.lv rīkotajos forumos. Pirmais šāda veida forums tika aizvadīts 2018. gada sākumā, kur kopā ar jaunuzņēmumu, publiskā, privātā un akadēmiskā sektora pārstāvjiem tika diskutēts par jaunuzņēmumu ekosistēmas attīstību, iespējām un izaicinājumiem, kā arī iegūti praktiski priekšlikumi turpmākai sadarbības uzlabošanai un atbalsta pilnveidošanai. Otrais forums notika 2018. gada septembrī, kur kopā ar jaunuzņēmumu ekosistēmas pārstāvjiem, lielajiem nozares uzņēmumiem un valsts iestādēm tika diskutēts par sadarbības iespējām, sadarbības potenciālu un problēmjaucājumiem. Forumā piedalījās pārstāvji no visas ekosistēmas, tajā skaitā no tādām valsts institūcijām kā Uzņēmumu reģistrs, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, EM, LIAA un VARAM. Plānots līdzīgas aktivitātes turpināt arī 2019. gadā.

Sadarbojoties ar Latvijas IT-klasteri, 2018. gadā tika organizēti divi X-industrijas hakatoni, kas veicināja

starpsektoriālu sadarbību starp tehnoloģiju nozares uzņēmumiem, korporācijām un pieredzējušiem mentoriem, kas mūsdienās ir vitāli nozīmīga digitālās uzņēmējdarbības attīstīšanai.

Plānots, ka 2019. gadā tiks turpināts darbs pie jaunuzņēmumu un valsts kapitālsabiedrību sadarbības veicināšanas, tādējādi radot abpusēji izdevīgus risinājumus inovācijas kapacitātes paaugstināšanai. Plānots turpināt stiprināt sadarbību ar jaunuzņēmumu ekosistēmas pārstāvjiem un tos pārstāvošajām organizācijām, lai veicinātu sabiedrības izpratni par jaunuzņēmumu lomu inovācijas sistēmā. EM uzsākusi izstrādāt informatīvo ziņojumu „Par blokkēdes tehnoloģijas izmantošanas piemēriem, perspektīvām un tālāko rīcību jomas attīstības veicināšanai”, un plānots, ka 2019. gada ietvaros varētu tikt īstenoti pirmie pilotprojekti sadarbībā ar VID un Uzņēmumu reģistru.

KOMPETENCES CENTRU IZVEIDE UN ATBALSTĪŠANA

Eiropas Komisija ziņojumā „*Latvian Research Funding System*”¹ norāda, ka starp ES finansētajām programmām kompetences centri ir pašlaik veiksmīgākie inovāciju veicinošie instrumenti Latvijā. Kompetences centri (KC) savieno uzņēmumus ar zinātniskajām institūcijām, kur sadarbības mērķis ir produktu un procesu attīstība.

Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 1.2.1. specifiskā atbalsta mērķa “Palielināt privātā sektora investīcijas P&A” 1.2.1.1. pasākuma “Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei kompetences centru ietvaros” (1.2.1.1. pasākums) mērķis ir komersantu konkurētspējas paaugstināšana, veicinot pētniecības un izstrādes sektora sadarbību, īstenojot projektus, kas attīsta jaunus produktus un tehnoloģijas un ievieš tās ražošanā. Galvenie 1.2.1.1. pasākuma izaicinājumi ir nodrošināt investīciju rezultātu sasniegšanu un finansējuma saņēmēju aktīvu iesaisti internacionālu un starpnozaru platformas veidošanā.

Līdz 2018. gada 1. novembrim KC programmas pabeigto pētījumu skaits bija 71, kuru mērķis ir radīt jaunu inovatīvu produktu vai uzlabot esošā produkta īpašības. KC programmas ietvaros iesaistīto uzņēmumu līdzfinansējums P&A projektiem uz 2018. gada 1. novembri bija 16,9 milj. eiro. Kopā atbalstu saņēmuši 138 uzņēmumi, lai ieviestu jaunus produktus un tehnoloģijas. Uz 2018. gada jūliju KC programmas ietvaros radīta 291 jauna darba vieta, t.sk. tās, kurās nodarbināti zinātniskie darbinieki publiskajā sektorā. Projekti īstenošanā iesaistīti vairāk nekā 230 maģistranti un doktoranti. Publicēti 108 zinātniskie raksti starptautiskās datu bāzēs indeksētajos žurnālos (*Scopus*, *Web of Science*).

Svarīgi turpināt KC programmas aktivitātes, kas ir demonstrējušas būtisku un pozitīvu ietekmi uz RIS3 mērķu sasniegšanu. Pasākuma ietvaros atbalstītās darbības ir uzlabojušas zinātnisko institūciju sadarbību ar

¹ <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/library/specific-support-latvia-final-report-%E2%80%93-latvian-research-funding-system>

komersantiem, palielinot inovācijas kapacitāti. Ņemot vērā programmas labo darbību un sasniegtos rādītājus, ceturtās atlases kārtas (no 2019. gada janvāra līdz 2021. gada decembrim) ietvaros EM plāno veicināt KC sadarbību ar līdzīgām organizācijām, piemēram, klasteri, klasteru apvienības, asociācijas, lai nodrošinātu starpnozaru platformas izveidi un sadarbības rezultātā radītu jaunas inovācijas un tehnoloģijas.

Viens no ceturtās kārtas mērķiem ir veicināt KC sadarbības tīklu veidošanos starptautiskā vidē. EM ceturtās kārtas ietvaros izvirzīja KC vairākus uzdevumus, piemēram, nodrošināt ciešāku sadarbību starp dažādām nozarēm, kopīgiot iegūto informāciju un zināšanas, veicināt starptautisku sadarbību starp zinātniskajām institūcijām un saimnieciskās darbības veicējiem.

DIGITALIZĀCIJAS VEICINĀŠANA (INDUSTRIJA 4.0)

Industrijas 4.0 koncepta ietvaros Latvija pašlaik sāk digitalizācijas procesu rūpniecības līmenī. Pēdējā laikā šis process ir ieviests un palīdzējis uzlabot ražošanas procesus jau vairākos lielākajos rūpniecības uzņēmumos, palīdzot tiem kļūt produktīvākiem, piemēram, AS Dobeles dzirnavnieks, AS UPB, SIA Peruza. *Industrija 4.0 koncepts* ir balstīts uz digitālu risinājumu izmantošanu inovāciju un tehnoloģiju attīstībai.

Sadarbībā ar Vācijas – Baltijas tirdzniecības un rūpniecības kameru Ekonomikas ministrija ir uzsākusi padziļinātas sarunas ar Vācijas vadošajiem viedo tehnoloģiju un pakalpojumu ražotājiem (SAP, Siemens, Bosch, Phoneix Contact, Weidmuller) sadarbības veicināšanai ar Latvijas uzņēmējiem. Līdz šim ir pārrunāti jautājumi par sadarbību *Industrijas 4.0 koncepta* kontekstā, lai celtu Latvijas ražojošo uzņēmumu produktivitāti, sadarbību izpētes un pakalpojumu jomā par IoT (*Internet of things*) un Mākslīgo intelektu. Uzņēmumi ir arvien vairāk ieinteresēti attīstīt rūpniecības procesu, izmantojot datu priekšrocības un automatizācijas piedāvātās iespējas.

Latvijā līdz šim nav izstrādāta nacionāla visaptveroša uzņēmējdarbības digitalizācijas stratēģija. Tomēr starp Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju un Latvijas informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociāciju ir izstrādāts sadarbības memorands, vienojoties par kopīgiem mērķiem un sadarbību Latvijas digitālās transformācijas procesā un datus balstītas sabiedrības un valsts attīstībai, lai Latvija panāktu ekonomikas izrāvienu un nostiprinātu valsts konkurētspēju starptautiski.

Nepieciešamību pēc digitalizācijas ieviešanas Latvijā nosaka „Nacionālās attīstības plāns 2014-2020”, Darbības programma „Izaugsme un nodarbinātība 2014.-2020. gadam”, „Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam”. Globalizētajā un digitalizētajā pasaulē valstu konkurētspēju arvien vairāk nosaka radošas idejas, kas pārnestas inovatīvos produktos, tehnoloģijās un pakalpojumos. Ievērojot attīstības virzienus iepriekš minētajos dokumentos, Latvija, turpinot attīstīt

jaunas tehnoloģijas un inovācijas, palielinās uzņēmējdarbības vides konkurētspēju, radīs jaunas darba vietas, kā arī veicinās jaunu augstās pievienotās vērtības produktu un pakalpojumu ražošanu.

Ņemot vērā EK un Eiropas mēroga vadlīnijas, Latvija pievērš īpašu uzmanību arī jaunu tehnoloģiju risinājumu integrācijai Latvijas ražošanas uzņēmumos. Latvija arvien vairāk koncentrējas uz digitalizācijas veicināšanu un esošo risinājumu uzlabošanu, nodrošinot ražošanas uzņēmumiem iespēju sadarboties ar viedo tehnoloģiju izstrādātājiem, galvenokārt IKT nozares uzņēmumiem, nodrošinot jaunākās pieejamās tehnoloģijas un datu apstrādes iespējas.

STRATĒGISKO EKOSISTĒMU ATTĪSTĪBA

Lai palielinātu Latvijas zinātnieku un uzņēmumu potenciālu nākamajā plānošanas periodā iekļauties Eiropas vadošajās inovāciju platformās un piesaistītu publiskās investīcijas, ir nepieciešama proaktīva rīcība stratēģiskās konkurētspējas faktoru noteikšanai un vietējā sadarbības modeļa (*triple helix*) stiprināšanai.

ES daudzgadu budžeta ietvarā pēc 2020. gada (skatīt 8.2. nodaļu), kas iezīmēs turpmāko ES politiku un investīciju virzienus, pētniecība un zinātne izvirzīta kā viena no galvenajām prioritātēm. Ņemot vērā Eiropas Komisijas izvirzītos finansējuma piesaistes nosacījumus un investīciju prioritātes, EM kopā ar LIAA īsteno pilotprojektus trīs attīstības jomās, tādās kā biomedicīna, viedās pilsētas tehnoloģijas un viedie materiāli. Pilotprojekti tiek īstenoti pēc vienotas metodoloģijas, kur galvenais uzdevums ir identificēt biomedicīnas, viedās pilsētas tehnoloģiju un viedo materiālu jomu ekosistēmas dalībniekus. Uzdevuma izpildē ir piesaistīti Latvijas vadošie dizaina domāšanas eksperti, lai nodrošinātu visu ieinteresēto pušu interešu ievērošanu un pareizu interpretāciju.

Uzņēmējdarbības ekosistēma ir savstarpēji saistītu uzņēmumu tīkls, piemēram, piegādātāji un izplatītāji, kuri savstarpēji mijiedarbojas, galvenokārt papildinot vai piegādājot galvenās vērtību veidojošās sastāvdaļas to produktos vai pakalpojumos. Pilotprojekta ietvaros 2018. gada 31. maijā, 1. jūnijā un 11. oktobrī tika organizētas dizaina darbnīcas, kurās tika apvienoti akadēmiskā, publiskā un privātā sektora pārstāvji, kuri, izmantojot dizaina domāšanas metodes, kopīgi identificēja attiecīgās ekosistēmas attīstības potenciālu un iespējas kopīgi izstrādāt jaunus produktus un tehnoloģijas attiecīgās platformas ietvaros.

Pilotprojekta rezultātā ir identificētas trīs ekosistēmas un iniciēta sadarbības nepieciešamības vajadzība starp ekosistēmas dalībniekiem. Lai turpinātu darbu un attīstītu šīs ekosistēmas līdz neatkarīgi funkcionējošām kopām (klasterim), kas noteiktā laika posmā spētu ieņemt vadošo lomu Eiropas pētniecības un inovāciju vidē un spētu piesaistīt Eiropas Savienības fondu investīcijas, ir nepieciešama stratēģiska pieeja šādu ekosistēmu attīstībai. Balstoties uz Ekonomikas ministrijas kompetenci un starptautisku pieredzi, ir izveidota vienota ekosistēmu attīstības pieeja, pēc kuras tiek attīstītas biomedicīnas,

viedās pilsētas tehnoloģiju un viedo materiālu jomu ekosistēmas.

Vienota pieeja paredz noteikt ekosistēmas sākotnējo attīstības punktu un caur dažādām aktivitātēm (regulāras tikšanās, mērķu un aktivitāšu identificēšana, nākotnes projektu un partneru noteikšana, biznesa modeļa definēšana

un testēšana, labās prakses pārņemšana, utt.) sasniegt ekosistēmas attīstības punktu, kur tā spēj patstāvīgi funkcionēt, veicinot sadarbību (*triple helix*), piesaistot finansējumu (publisko un privāto), kā arī starptautiskā līmenī nodrošināt Latvijas nozīmes palielināšanos inovāciju jomā.

11. PRODUKTĪVO INVESTĪCIJU UN EKSPORTA VEICINĀŠANA

11.1. FINANŠU PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANA

Finanšu instrumentu ieviešanas mērķis ir samazināt tirgus nepilnības un veicināt jaunu saimnieciskās darbības veicēju izveidi un esošo izaugsmi, nodrošinot pieeju finansējumam perspektīvu un dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuri dēļ nepietiekama nodrošinājuma, saimnieciskās darbības vēstures, kredītvēstures, neto ieņēmumu plūsmas vai esošo kredītsaistību apjoma nav spējuši piesaistīt finansējumu no finanšu tirgus dalībniekiem (komercbankām, privātajiem investoriem) biznesa projektu īstenošanai nepieciešamajā apmērā.

2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā paredzētais Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) finansējums finanšu instrumentiem veido 101 milj. eiro. Papildus šim finansējumam attīstības finanšu institūcijai „Altum” (ALTUM) ir jāpiesaista indikatīvi savs finansējums vai jāizmanto atmaksātais fondu finansējums (tiešajai mikrokreditēšanai, atbalstam saimnieciskās darbības uzsācējiem un mezanīna aizdevumiem) 68 milj. eiro apmērā, kā arī jāpiesaista ārējais finansējums indikatīvi 36,15 milj. eiro (riskā kapitāla un akselerācijas pakalpojumu nodrošināšanai).

Ir būtiski nodrošināt finanšu pieejamības nepārtrauktību MVU arī jaunajā ES fondu plānošanas periodā pēc 2020. gada (skatīt 8.2. nodaļu) un jāturpina īstenot valsts atbalsta programmas finanšu instrumentu veidā: nodrošinot aizdevumus uzņēmējdarbības uzsācējiem, sniedzot garantijas, kā arī sekmējot riskā kapitāla instrumentu pieejamību. Prioritāri jānodrošina garantiju un riskā kapitāla instrumentu attīstība, vienlaikus nodrošinot savstarpēju papildinātību ar InvestEU plānotajām aktivitātēm.

AIZDEVUMU GARANTIJAS

Aizdevumu garantijas atbalsta pasākumi biznesa uzsākšanai un attīstībai situācijās, kad uzņēmuma pašu līdzekļi nav pietiekami nodrošinājums, lai piesaistītu nepieciešamo finansējumu no komercbankām vai uzņēmums tiek klasificēts kā pārāk riskants, 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenoti *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Skmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.1. pasākuma „Aizdevumu garantijas”* ietvaros.

Programma darbojas kopš 2016. gada jūnija, un līdz 2018. gada 14. augustam tika izsniegtas 337 garantijas 55 milj. eiro apjomā, kas liecina par nemainīgi augsto pieprasījumu pēc šāda veida finanšu instrumentiem.

2018. gada aprīlī tika paplašināts atbalstāmo nozaru saraksts, un, ņemot vērā komersantu lielo interesi par

garantiju saņemšanu, līdz ar veiktajiem grozījumiem atbalsta programmas kopējais finansējums tika palielināts par 24,3 miljoniem eiro, t.sk. (iepriekš ERAF finansējuma apmērs bija 20 milj. eiro):

- garantijām maziem un vidējiem komersantiem piešķirts papildu finansējums 22,8 miljoni eiro;
- garantijām lielajiem komersantiem piešķirts papildu finansējums 1,5 miljoni eiro (līdz šim garantijām bija paredzēti 1,2 miljoni eiro).

PORTFEĻGARANTIJAS

2017. gada 12. septembrī apstiprināta jauna valsts atbalsta programma – portfelgarantijas. Tās ietvaros pieejams atbalsts garantiju veidā par kredītiestādes izsniegtiem aizdevumiem investīciju veikšanai, apgrozāmo līdzekļu finansēšanai, kā arī finanšu līzīngam ar termiņu no 1-10 gadiem. Portfelgarantiju bankas varēs piemērot investīciju un apgrozāmo līdzekļu aizdevumiem un līzīngam, kuri ir apjomā līdz 250 tūkstošiem eiro. Atbalsta programmu ieviesīs ALTUM, kas atklātas atlasē procesā atlasījusi un noslēgusi līgumus par portfelgarantiju sīko, mazo un vidējo komersantu kredītiestādes veicināšanai īstenošanu ar 3 kredītiestādēm, kuras pašas, bez ALTUM tiešas iesaistes, noteikta finansējuma apjoma ietvaros varēs uzņēmumiem piešķirt aizdevumu ar valsts garantiju. Garantiju izsniegšanai pieejami 7,8 milj. eiro apmērā no publiskā atmaksātā finansējuma. 2018. gada jūnijā noslēdzies atlasē process kredītiestādēm, un kopš 2018. gada 3. ceturkšņa kredītiestādes uzsākušas izsniegt aizdevumus ar valsts garantiju.

PARALĒLIE AIZDEVUMI

Paralēlo aizdevumu programma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Skmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.2. pasākuma „Mezanīna aizdevumi”* ietvaros, kuru plānots ieviest tiešā finanšu instrumentu veidā.

Paralēlo aizdevumu pieejamība nodrošina iespējas saņemt finansējumu tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuriem komercbanku kredītiestādes politikai neatbilstošu finanšu rādītāju (piemēram, uzņemto saistību pret neto ieņēmumiem attiecības, nepietiekama pašu kapitāla nodrošinājuma) dēļ nav iespējams saņemt finansējumu no komercbankām nepieciešamajā apmērā dzīvotspējīgu investīciju projektu realizēšanai.

Paralēlo aizdevumu instruments ļauj risināt gan nodrošinājuma problēmu, gan nepietiekamas naudas plūsmas problēmu, kā arī savā veidā risina situācijas, kad komercbanka ir sasniegusi maksimālo akceptējamo riska līmeni uz konkrēto klientu vai darījumu un nespēj pati nofinansēt darījumu pilnā apmērā. Pirmkārt, izmantojot paralēlo aizdevumu, banka saglabā pirmās kārtas ķīlas tiesības uz darījuma nodrošinājumu, tādējādi, sadalot ekspozīciju, bankām ir iespēja uzlabot nodrošinājuma/aizdevuma attiecību un samazināt prognozējamus zaudējumus. Otrkārt, ALTUM ir iespējams daļu no aizdevuma pamatsummas atlikt uz aizdevuma termiņa beigām, kas ir veids, kā atstalogt klientu naudas plūsmu un atbalstīt augstāka riska projektus. Treškārt, šobrīd ir iespējams veidot darījumu struktūru tā, lai bankas aizdevums tiktu atmaksāts pirms ALTUM paralēlā aizdevuma atmaksas uzsākšanas, kas ļauj ALTUM aizdevuma daļu uzskatīt par tehniski subordinētu. Šīs iespējas padara produkta izmantošanu saprotamāku no komercbanku kredītpolitikas viedokļa.

Savukārt no klientu – uzņēmēju perspektīvas paralēlais aizdevums ir veids, kā samazināt nepieciešamo klienta paša līdzdalību, kuru bieži vien uzņēmumiem ir visai grūti akumulēt.

Programma darbojas kopš 2016. gada jūlija, un līdz 2018. gada 31. jūlijam ir izsniegti 7 aizdevumi par 1,3 milj. eiro, piešķirti 10 aizdevumi par 2,6 milj. eiro un noslēgti 9 līgumi par 2,5 milj. eiro. 2018. gada 12. jūlijā VSS tika izsludināti grozījumi MK noteikumiem Nr. 469 „Noteikumi par paralēlajiem aizdevumiem saimnieciskās darbības veicējiem konkurētspējas uzlabošanai”, kuri paredz paralēlo aizdevumu programmas vienkāršošanu un darbības jomas paplašināšanu: samazināti esošie programmas nozaru ierobežojumi, piemēram, turpmāk būs atļauta vairumtirdzniecības, iekārtu iznomāšanas, elektroenerģijas, siltumapgādes u.c. projektu finansēšana. Tāpat tiks uzlaboti paralēlo aizdevumu pamatsummas atmaksas nosacījumi – aizdevuma daļas atmaksa tiks pielāgota atbilstoši katra projekta specifikai un naudas plūsmai, neatkarīgi no komercbankas piemērotā labvēlības perioda. Šobrīd turpinās noteikumu saskaņošana.

MIKROKREDITĒŠANA UN AIZDEVUMI BIZNESA UZSĀCĒJIEM

Starta aizdevumu programma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Sekmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.4. pasākuma „Mikrokreditēšana un aizdevumi uzsācējiem”* ietvaros. Aizdevumi uzsācējiem tiks ieviesti tiešā finanšu instrumentu veidā, savukārt mikrokreditēšanu plānots ieviest gan tiešā, gan netiešā finanšu instrumentu veidā.

Starta aizdevumu programma ir nozīmīgs valsts atbalsta veids uzņēmumiem agrīnas stadijas fāzē. Jau ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2007.-2013. gada plānošanas periodā starta programma bija viena no

populārākajām valsts atbalsta programmām jauno uzņēmēju vidū, un ar tās palīdzību komercdarbību Latvijā uzsāka daudz jauni un šobrīd jau populāri mazie un vidējie uzņēmumi. ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2007.-2013. gada plānošanas periodā kopumā tika izsniegti 1559 starta aizdevumi par kopējo summu 30,79 milj. eiro, no kuriem 27,74 milj. eiro aizdevumu summas un 3,05 milj. eiro granti procentu likmju subsīdijām.

Kopš 2016. gada jūnija arī aktuālā plānošanas perioda ietvaros tiek sniegti starta aizdevumi dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai – investīcijām un apgrozāmiem līdzekļiem. Aizdevumus izsniedz komersantiem, kas nav vecāki par 5 gadiem no dibināšanas brīža, savukārt maksimālā aizdevuma summa ir 150 tūkst. eiro. Starta aizdevumi ir būtisks instruments uzņēmējdarbības uzsācējiem, nodrošinot pieeju finansējumam perspektīvu un dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuriem nepietiekama nodrošinājuma, saimnieciskās darbības vēstures, kredītvēstures, neto ieņēmumu plūsmas vai esošo kredītsaistību apjoma dēļ nav iespēju piesaistīt finansējumu no finanšu tirgus dalībniekiem (komercbankām, privātajiem investoriem) biznesa projektu īstenošanai nepieciešamajā apmērā.

2018. gada janvārī tika pieņemti MK noteikumu Nr. 328 „Noteikumi par mikroaizdevumiem un starta aizdevumiem” grozījumi, ar kuriem starta aizdevumam turpmāk varēs pieteikties līdz 5 gadiem veci saimnieciskās darbības uzsācēji; veikti arī citi grozījumi, kas labvēlīgi ietekmē potenciālo atbalsta saņēmēju loku.

2018. gada aprīlī tika apstiprināti MK noteikumu Nr. 328 „Noteikumi par mikroaizdevumiem un starta aizdevumiem” grozījumi, ar kuriem tika precizēts atbalsta programmā pieejamā ERAF finansējums (8 milj. eiro), aizstājot to ar atmaksāto publisko finansējumu. Līdz 2018. gada 31. jūlijam ir noslēgti 350 starta aizdevumi par 7,4 milj. eiro un 113 mikroaizdevumi par 1,4 milj. eiro.

RISKA KAPITĀLA INSTRUMENTI

Riska kapitāla instrumenti 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā pieejami *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.2. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt straujas izaugsmes komersantu skaitu” 3.1.2.1. pasākuma „Riskā kapitāls”* ietvaros.

Turpinot ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2007.-2013. gada plānošanas perioda pieredzi un ņemot vērā tirgus attīstības tendences, plānots piedāvāt vairākus riska kapitāla instrumentus, kas tiks ieviesti ar publiskās iepirkumu procedūrās izvēlētu finanšu starpnieku palīdzību.

SĒKLAS, SĀKUMA UN IZAUGSMES KAPITĀLA FONDI

Programmas paredzētas investīcijām inovatīvos uzņēmumos ar strauju izaugsmes potenciālu. Sēklas un

sākuma kapitāla investīcijas paredzētas uzņēmumiem to agrīnajā attīstības stadijā, kur tradicionālie finansētāji atturas ieguldīt augstā riska dēļ. Savukārt izaugsmes kapitāla investīcijas jau tiks veiktas darbojošos uzņēmumos to tālākai attīstībai. Sēklas un sākuma kapitāla un izaugsmes kapitāla investīcijas var būt kā ieguldījums uzņēmuma pašu kapitālā un kvazikapitāla veidā. Programmas nosacījumi ir apstiprināti, un noslēgusies finanšu starpnieku atlase. Ņemot vērā privātā līdzfinansējuma piesaisti, paredzams, ka pirmās investīcijas uzņēmumos notiks 2018. gada beigās.

TEHNOLOĢIJU AKSELERATORI

Programma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.2. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt straujas izaugsmes komersantu skaitu” 3.1.2.2. pasākuma „Tehnoloģiju akseleratori”* ietvaros.

Programma paredzēta inovatīviem jaunuzņēmumiem biznesa idejas, uzņēmuma un produkta izveidei un attīstībai, lai veicinātu to izaugsmi un konkurētspēju, īpaši tehnoloģiskiem un rūpnieciskiem projektiem. Pirmssēklas finansējums uzņēmuma izveidei, konsultācijām un produkta izstrādei, izpētei, novērtēšanai un apstiprināšanai tiks sniegts līdz 50 tūkst. eiro apmērā, un sēklas finansējums uzņēmumiem, kas būs veiksmīgi izgājuši pirmssēklas ieguldījumu posmu, tālākai izaugsmei, produkta un saimnieciskās darbības modeļa attīstīšanai – līdz 250 tūkst. eiro apmērā. Programmas nosacījumi ir apstiprināti, ir noslēdzies finanšu starpnieku atlases process publiskās iepirkumu procedūras ietvaros, noslēgti līgumi ar finanšu starpniekiem un fondi uzsākuši darbību. 3 akcelerācijas fondi 2018. gada 2. pusgadā uzsākuši akcelerācijas programmu īstenošanu, kā arī tikušas veiktas pirmās sēklas investīcijas uzņēmumos.

BIZNESĀ ENĢEĻU KO-INVESTĪCIJU FONDS

Programma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Sekmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.3. pasākums „Biznesa enģeļu ko-investīciju fonds”* ietvaros.

Sākotnēji programmu tika plānots īstenot sadarbībā ar EIF, taču 2016. gada 21. novembrī no EIF tika saņemts atteikums, pamatojoties uz neattīstīto biznesa enģeļu tīklu Latvijā un attiecīgi nepietiekamu pieprasījumu tirgū. Lai veicinātu biznesa enģeļu aktivitātes un nodrošinātu komercbanku finansējumam alternatīvus finanšu risinājumus tirgū, 2016. gada 17. martā tika noslēgts sadarbības līgums starp ALTUM un biedrību „Latvijas Biznesa Enģeļu Tīkls”, kā ietvaros ALTUM un biznesa enģeļu finansējums tiek kombinēts, sniedzot iespējas biznesa uzsācējiem saņemt finansējumu vai saņemt to lielākā apmērā, kad ir nepietiekams līdzfinansējums un nodrošinājums aizdevumam komercbankā. Pilotprojekta ietvaros līdz šim ir noslēgti pieci kopinvestīciju līgumi par ALTUM finansējuma daļu 144,5 tūkst. eiro apmērā, kas veido 4,8% no sadarbības programmā pieejamā ALTUM budžeta – 3 milj. eiro.

Papildus ES struktūrfondu programmām finansiāli ietilpīgas riska kapitāla investīcijas piedāvā arī **Baltijas Inovāciju fonds** (BIF). BIF ir inovatīva Baltijas mēroga ieguldījumu iniciatīva, kas izveidota, lai palielinātu privātā un riska kapitāla finansējuma pieejamību Baltijas valstu uzņēmumiem. BIF finansē un administrē riska kapitāla un sākuma kapitāla fondus, kuri veic agrīnās un izaugsmes stadijas riska kapitāla investīcijas Baltijas mēroga mazos un vidējos uzņēmumos, investīcijas ir apmērā no 3 līdz 15 milj. eiro uzņēmumā. BIF līdzšinēji ir aktīvi 5 riska kapitāla fondi, un to ietvaros ir veiktas 20 riska kapitāla investīcijas kopumā 96,5 milj. eiro apmērā.

11.2. ATBALSTS ĀRĒJO TIRGU APGŪŠANAI

Lai sasniegtu *Nacionālajā attīstības plānā* ietverto Latvijas „ekonomikas izrāvienu” un sekmīgi īstenotu *Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes* ietvertos mērķus, 2013. gada 17. jūnijā saskaņā ar MK rīkojumu Nr. 249 tika apstiprinātas *Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019. gadam*, kas attiecīgi aktualizētas 2017. gada 14. martā.

Pamatnostādņu mērķis ir veicināt Latvijas tautsaimniecības konkurētspēju atvērtos produktū (preču un pakalpojumu) un kapitāla tirgos, sekmējot augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozaru produkcijas pieaugumu Latvijas eksportā un ĀTI piesaistē fokusējoties uz ārējo pieprasījumu orientētajām nozarēm.

Latvijas eksportētājiem ir pieejams plašs tiešo eksporta atbalsta pakalpojumu klāsts, kas ietver konsultācijas ar eksportu saistītos jautājumos, tostarp par ārvalstu tirgiem, specifiskām tirdzniecības prasībām un biznesa partneru meklēšanu. Tāpat tiek organizēti eksporta prasmju un informatīvie semināri par ārējiem tirgiem, un notiek eksporta un investīciju projektu identificēšana un virzīšana.

Ekonomisko jautājumu risināšanai un Latvijas uzņēmēju atbalstam darbojas 20 LIAA pārstāvniecības, kuras savas kompetences ietvaros veicina eksporta noietu un investīciju piesaisti perspektīvākajos Latvijas preču un pakalpojumu noieta tirgos – ASV, Apvienotajos Arābu Emirātos, Baltkrievijā, Dānijā, Francijā, Itālijā, Japānā, Kazahstānā, Krievijā, Ķīnā (Pekinā, Šanhajā), Lielbritānijā, Lietuvā, Nīderlandē, Norvēģijā, Polijā, Singapūrā, Somijā, Vācijā,

Zviedrijā. Pārstāvniecības nodrošina atbalstu Latvijas komercsabiedrībām biznesa kontaktu veidošanā un uzturēšanā, kā arī ārējā mārketinga pasākumu īstenošanā un sniedz konsultācijas par attiecīgo ārvalstu tirgus prasībām.

Atbalsts komersantiem ārējā mārketinga pasākumu īstenošanai sniedz LIAA, organizējot to dalību nacionālajos stendos starptautiskajās izstādēs ārvalstīs, kā arī organizējot tirdzniecības misijas un komersantu līdzdalību valsts augstāko amatpersonu ārvalstu vizīšu ietvaros.

Tāpat LIAA sniedz tiešos eksporta atbalsta pakalpojumus komersantiem, kuri ietver vispārējās konsultācijas, informatīvu semināru par ārējiem tirgiem un ārējās tirdzniecības jautājumiem organizēšanu, kā arī nozaru tirgus apskatu, pētījumu un informatīvo ziņojumu sagatavošanu. Tiek organizēti biznesa forumi, tirdzniecības misijas un individuālās biznesa vizītes pie potenciālajiem sadarbības partneriem ārvalstīs.

Lai stiprinātu un paplašinātu ekonomisko, rūpniecisko, zinātnisko un tehnisko sadarbību, tai skaitā radot labvēlīgus nosacījumus komersantu sadarbībai, Latvija ir noslēgusi vienošanās par ekonomisko sadarbību ar Armēniju, Apvienotajiem Arābu Emirātiem, Azerbaidžānu, Baltkrieviju, Gruziju, Kazahstānu, Kirgizstānu, Krieviju, Kuveitu, Ķīnu, Moldovu, Turkmenistānu, Tadžikistānu, Ukrainu, Uzbekistānu, Turciju. Minēto vienošanos darbības nodrošināšanai ir izveidota Starpvaldību komisija vai Apvienotā komiteja. To darba kārtībā tiek skatīti divpusējās ekonomiskās sadarbības jautājumi, kas aktuāli abām līgumslēdzējvalstīm gan valdības, gan komersantu līmenī tādās jomās kā rūpniecība, tūrisms, transports, farmācija, lauksaimniecība, finanšu pakalpojumi, komunikācijas, profesionālā apmācība, investīciju politika, tehnoloģijas un inovācijas u.c.

2015. gada decembrī tika uzsākta 2014.-2020. gada ES fondu pasākuma „Starptautiskās konkurētspējas veicināšana” īstenošana. Pasākuma mērķis ir veicināt nozaru starptautisko konkurētspēju, atbalstot uzņēmējdarbību un ieiešanu ārvalstu tirgos, nodrošinot

Latvijas Ārējo ekonomisko pārstāvniecību darbību un attīstot Latvijas starptautisko konkurētspēju prioritārajos tūrisma sektoros. Tās ietvaros komersantiem tiek sniegts plašs atbalsts ārējo mārketinga pasākumu un ārējo tirgu apguvei – atbalsts dalībai starptautiskās izstādēs, konferencēs, semināros ar stendu, tirdzniecības misijās, LIAA organizētās valsts vizītēs, kā arī ražotņu un produktu atbilstības novērtēšanai konkrētam mērķa tirgum.

Jau četrpadsmito gadu pēc kārtas Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra sadarbībā ar Ekonomikas ministriju rīko konkursu *Eksporta un inovācijas balva*. Konkursa mērķis ir paust atzinību un godināt Latvijas komersantus, kas sasnieguši labus rezultātus jaunu un eksportspējīgu produktu ražošanā, vietējā tirgus nodrošināšanā ar augstas kvalitātes pašmāju ražojumiem, inovāciju ieviešanā un rūpnieciskā dizaina izstrādē.

Atbalstu eksportējošiem uzņēmumiem sniedz arī akciju sabiedrība „Attīstības finanšu institūcija Altum” (ALTUM), kas nodrošina iespēju eksportētājiem saņemt eksporta darījumu apdrošināšanu (garantijas), tādējādi nodrošinoties pret ārvalstu pircēju maksātnespēju vai ilgstošu nemaksāšanu, pārdodot preces vai sniedzot pakalpojumus ar atlikto maksājumu.

Kopš 2009. gada ar valsts atbalstu pavisam garantēti eksporta darījumi uz trešajām valstīm, un no 2017. gada 1. pusgada arī uz ES valstīm, vairāk nekā 155 milj. eiro apmērā, un šo atbalstu saņēmuši 84 uzņēmēji kopsummā 273 darījumiem. Pēdējo divu gadu laikā veiktas vairākas būtiskas izmaiņas programmas pieejamības veicināšanai iespējami plašākam eksportētāju lokam: palielināts maksimālais eksporta kredīta garantijas apmērs uz vienu pircēju no 1 līdz 2 milj. eiro, vienkāršotas prasības eksportētājam, kā arī no 2017. gada aprīļa ALTUM izsniedz eksporta kredīta garantijas darījumiem uz ES un atsevišķām OECD valstīm, ja vien uzņēmums kvalificējas atbilstošiem garantijas saņemšanas kritērijiem. Prognozes laika periodam līdz 2023. gadam liecina, ka, atbalstot līdz 150 uzņēmumiem, garantētais eksporta darījumu apjoms varētu sasniegt pat 30 milj. eiro gadā.

11.3. ĀRVALSTU INVESTĪCIJU PIESAISTES POLITIKA

Lai sasniegtu *Nacionālajā attīstības plānā* noteikto Latvijas „ekonomisko izrāvienu” un sekmīgi īstenotu *Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes* ietvertos mērķus, 2013. gadā Ekonomikas ministrija izstrādāja *Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019. gadam*. Šīs pamatnostādnes tika grozītas 2017. gada martā. Tajās ir izklāstītas prioritātes un darbības, lai piesaistītu Ārvalstu tiešās investīcijas (ĀTI) uz eksportu orientētās nozarēs.

ĀTI piesaistes politika ir vērsta uz Latvijas kā investīcijām pievilcīgas vides konkurētspējas celšanu, ņemot vērā investoru svarīgākos aspektus: valsts makroekonomiskos rādītājus, uzņēmējdarbības vidi – birokrātisko procedūru vienkāršību un stabilu nodokļu politiku, atbilstošas kvalifikācijas darbaspēka pieejamību, tirgus potenciālu, nepieciešamās infrastruktūras pieejamību, piedāvātos atbalsta instrumentus un stimulus. Būtiski ir piesaistīt ārvalstu investīcijas nozarēs, kas nodrošina tautsaimniecības struktūras maiņu par labu uz ārējo

pieprasījumu orientētām¹ nozarēm, īpaši nozarēs, kas tiek definētas kā vidēji augstu un augstu tehnoloģiju nozares².

ĀTI ir būtisks priekšnoteikums tālākai Latvijas ekonomikas izaugsmei. Tās dod iespēju Latvijas ražotājiem ne tikai izmantot papildu finanšu kapitālu, bet arī veicina dažādu ražošanas un vadības prasmju apgūšanu, jaunu darba vietu izveidi, rada iespēju izmantot jaunas tehnoloģijas un priekšnosacījumus tehnoloģiju pārnesei, veicina valsts integrēšanos starptautiskajā tirdzniecībā un uzņēmumu iesaistīšanos produkcijas noieta ķēdēs. ĀTI ietilpst pozitīvi ietekmē un attīsta arī citas jomas, piemēram, medicīnu, izglītību, infrastruktūru.

Ārvalstu investīciju piesaistē prioritāri jāorientējas uz ģeogrāfiski tuvajām kaimiņvalstīm, kurās Latvija ir atpazīstama un nav jāiegulda apjomīgi papildu resursi informatīviem pasākumiem, tāpat uz ekonomiski stabilām un attīstītām valstīm, kurās tautsaimniecības nozaru attīstības potenciāls un vajadzības atbilst Latvijas perspektīvas sadarbības iespējām, kā arī uz valstīm, no kurām globāli ir lielākās izejošo investīciju plūsmas – ASV, Franciju, Vāciju, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti, Japānu, Ķīnu, Krieviju, Indiju.

ĀTI piesaiste un veicināšana tiek iedalīta četros pamatprocesos, tādus kā stratēģija un plānošana (nacionālās investīciju politikas veidošana, mērķu izvirzīšana, investīciju veicināšanas struktūra, konkurētspējas pozicionēšana, nozaru mērķanalīze), intereses veicināšana (mārketinga un uzņēmumu uzrunāšana), apkalpošana (projektu vadība) un investīciju pakalpojumu sniegšana (pēcapakalpošana un pakalpojumu uzlabošana, uzraudzība).

ĀTI piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir Ekonomikas ministrijai un Latvijas Investīciju un attīstības aģentūrai (LIAA). Ekonomikas ministrija veido ārvalstu investīciju piesaistes stratēģiju un plānošanu, kā arī veic proaktīvu investīciju piesaisti, attīstot un ģenerējot stratēģiski nozīmīgus investīciju projektus. Proaktīvās darbības tiek prioritāri īstenotas, strādājot ar *Fortune 500* sarakstā ietilpstošajām kompānijām, kā arī starptautisko biznesa pakalpojumu centru (GBS) nozarē. Sākotnēji tiek veikta mērķa nozaru analīze un identificētas un apkopotas Latvijas stratēģiskās priekšrocības, kas tālāk tiek izceltas, sagatavojot piedāvājumu un veicot potenciālo investoru uzrunāšanu ar proaktīvu instrumentu starpniecību, tādu kā:

- potenciālo investoru uzrunāšana augstākā līmeņa amatpersonu ārvalstu vizītēs;
- individuāli pielāgotu vēstulju un mārketinga materiālu nosūtīšana potenciālajiem investoriem, lai izvietotu Latvijā to pārstāvniecības, izmantojot no Latvijas pārstāvniecībām ārvalstīs un vēstniecībām iegūtu

informāciju, kā arī intervijās ar uzņēmuma pārstāvjiem iegūto informāciju par tā mērķiem un redzējumu.

Savukārt LIAA darbība ir orientēta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus, kā arī uz investīciju projektu pēc-apkalpošanas nodrošināšanu. LIAA un Latvijas Ārvalstu ekonomiskās pārstāvniecības sniedz palīdzību un nepieciešamo informāciju ārvalstu ieguldītājiem, piemēram, saistībā ar ieguldījumu projektu īstenošanu nekustamo īpašumu teritorijās/speciālajās ekonomiskajās zonās un investīciju veicināšanā, kā arī sazinās ar attiecīgajām institūcijām pēc investoru pieprasījuma un palīdz risināt investoru problēmjautājumus (skatīt 11.1.lielikumu).

Lai veiksmīgi konkurētu investīciju piesaistes tirgū un pilnveidotu valstij nozīmīgu vietējo un ārvalstu investīciju projektu virzību, LIAA, sākot ar 2010. gadu, ir uzsākusi investīciju piesaistes metodoloģijas *POLARIS process* īstenošanu, kas paredz vienotu un saskaņotu ministriju, pašvaldību, infrastruktūras uzņēmumu un valsts iestāžu rīcību stratēģiski nozīmīgu vietējo un ārvalstu investīciju projektu īstenošanā, kā arī privātā sektora, universitāšu un zinātnisko institūciju iesaisti. Uzmanība tiek koncentrēta uz astoņiem prioritārajiem investīciju piesaistes sektoriem³.

Nemot vērā ierobežotos resursus, ĀTI piesaistei 2019. gadā paredzēta aktivitāšu koncentrēšana uz nelielu skaitu mērķa valstu (Ziemeļvalstis, Vācija, Apvienotā Karaliste) un atsevišķām mērķa nozarēm (kokrūpniecība, dzīvības zinātne, zaļās tehnoloģijas, informācijas tehnoloģijas, t.sk. starptautisko biznesa pakalpojumu centru izveide, kā arī metālapstrāde un mašīnbūve).

Atkarībā no jomas un darbības papildu informāciju un atbalstu sniedz arī nozaru asociācijas, Latvijas Darba devēju konfederācija un Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, Ārvalstu investoru padome, investīciju baņķieri, revīzijas uzņēmumi, zvērināti advokāti, konsultāciju sabiedrības u.c.

Svarīga mārketinga aktivitāte investīciju piesaistei ir regulāras augstākā līmeņa amatpersonu ārvalstu vizītes. Pēdējo gadu laikā Ekonomikas ministrijas augsta līmeņa amatpersonas devušās vizītēs un tikušās ar potenciālajiem investoriem tādās Latvijai svarīgās sadarbības valstīs, kā Lielbritānija, Polija, Vācija, Somija, ASV, Dienvidkoreja, Japāna un Ķīna.

Nodokļu reformas ietvaros veiktās izmaiņas ar 2018. gada 1. janvāri ievieša jaunu uzņēmumu ienākuma nodokļa (UIN) maksāšanas kārtību. Kopš 2018. gada sākuma UIN likme ir 20%, taču tā ir jāmaksā tikai no tās peļņas daļas, kas tiek sadalīta vai izmaksāta dividendēs vai arī izlietota tādiem

¹ Uz ārējo pieprasījumu orientētās nozares – lauksaimniecība, ieguves rūpniecība, apstrādes rūpniecība, transports un glabāšana, informācijas un komunikācijas pakalpojumi.

² Vidēji augstas un augstas tehnoloģijas nozares – farmācijas produktu, datoru, elektronisko, optisko iekārtu, lidaparātu un to iekārtu un medicīnas instrumentu ražošana un ķīmisko vielu, ieroču, elektrisko iekārtu, mehānismu un darba mašīnu, automobiļu, kuģu, dzelzceļa u.c. transporta

(bez lidaparātiem) ražošana un iekārtu un ierīču remonts un uzstādīšana (NACE 2.red. 20, 25.4, 27, 28, 29, 30 (bez 30.3), 33)

³ Metālapstrāde, mašīnbūve, elektronika; kokapstrāde (augstas pievienotas vērtības apakšnozares); pārtikas produktu ražošana; tranzīts un loģistika; informācijas tehnoloģijas; veselības aprūpe; dzīvības zinātnes (angļu val. – Life Sciences) (farmācija, biotehnoloģijas cilvēka veselības, veterinārijas un agrobiotehnoloģiju nozarēs); un zaļās tehnoloģijas (angļu val. – Greentech).

mērķiem, kuri tieši nav saistīti ar uzņēmējdarbības attīstību, savukārt reinvestētajai peļņai UIN vairs netiek piemērots. UIN 0% likme reinvestētajai peļņai ir svarīgs atbalsta

instrumenta, ārvalstu investoriem izvērtējot investīcijām piemērotās lokācijas.

11.1. ielikums

Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras darbība investīciju projektu apkalpošanā un piesaistē

2017. gadā ienākošo investīciju projektu apkalpošana bija visnotaļ apjomīga – tika apstrādāti 353 investīciju informācijas pieprasījumi. Kopumā pie potenciālajiem investoriem noorganizēta 191 tikšanās/vizīte, no tām 131 bijusi tikšanās/vizīte pie potenciālajiem investoriem ārvalstīs, bet 60 no tām bijušas vizītes pie investoriem pēc apkalpošanas ietvaros. Kopumā strādāts ar 251 ārvalstu investoru, gan gatavojot 72 ārvalstu investoriem proaktīvus investīciju piedāvājumus, gan strādājot ar 110 potenciālajiem investīciju projektiem, kā arī ar 70 ārvalstu investoriem tika īstenotas pēc apkalpošanas aktivitātes.

2017. gadā 26% no visiem projektiem ir saistīti ar sektoriem, kas nav iekļaujami kādos no POLARIS sektoriem. IT ir otrs nozīmīgākais sektors, sastādot 11%, kam seko dzīvības zinātņu pakalpojumi (9%). Arī loģistika/transports, pakalpojumu centri, metālapstrāde un mašīnbūve veido būtisku pienesumu, katrā pa 7% no projektu skaita.

Kopumā 53% no potenciālajiem investoriem, ar ko 2017. gadā strādāja LIAA, nāk no Eiropas valstīm. 82%, ar ko tika strādāts 2017. gadā, nāk no valstīm, kurās atrodas LIAA pārstāvniecības, līderēm esot Lielbritānijai (10 projekti jeb 9%), Ķīnai un Vācijai (katrai 9 projekti jeb 8%). Tām seko ASV ar 8 projektiem jeb 7 procentiem).

2017. gadā pieņemtajiem pozitīvajiem lēmumiem pilnībā īstenojoties, sagaidāmas investīcijas vismaz 120,75 milj. eiro apmērā, kopumā radot vismaz 1524 jaunas darba vietas. LIAA apkalpotie ārvalstu investori, kuri ir pieņēmuši lēmumu par savas darbības uzsākšanu vai paplašināšanu Latvijā 2016.-2017. gadā, VID administrēto nodokļu veidā valsts budžetā ir iemaksājuši 15 502 750 eiro.

Ar LIAA atbalstu 2018. gada 9 mēnešos 15 uzņēmumi pieņēma pozitīvu lēmumu īstenot investīciju projektus Latvijā. Investīciju nodomiem pilnībā īstenojoties, sagaidāmas investīcijas 221,5 milj. eiro apmērā, kopumā radot līdz 1773 jaunām darba vietām.

Sadarbībā ar pašvaldībām 2017. gadā noslēgtā 41 POLARIS procesa sadarbības līguma ietvaros ir sagatavota informācija 28 investoriem par potenciālajiem 33 pašvaldību 168 piedāvājumiem attiecībā uz nekustamiem īpašumiem kā potenciālajiem investīciju objektiem.

Būtiskākās aktivitātes LIAA darbības stratēģijas ietvaros līdz 2019. gadam POLARIS procesa ietvaros ir vērstas uz kvalitatīvāku pašvaldību piedāvājumu sagatavošanu un sadarbības mehānismu stiprināšanu starp POLARIS procesā iesaistītajām pusēm, aktīvāku uzmanību pievēršot investīciju piesaistes pasākumiem, kas ir vērsti uz investīciju apjoma pieaugumu:

- apstrādes rūpniecībā, palielinot ieguldījumu apjomu mašīnās un iekārtās, kā arī intelektuālā īpašuma produktos;
- projektos, kuros nefinanšu aktīviem ir paaugstināta atdeve;
- kuru mērķis ir ieguldījumu veikšana infrastruktūras objektos;
- veicot ieguldījumus projektos ar paaugstinātu produktivitāti.

2017. gada sākumā Latvijā sāka darboties *Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums* jeb *start-up* likums, Latvijai kļūstot par pirmo valsti pasaulē ar šādu uz jaunuzņēmumu atbalstu vērstu likumu. Likuma mērķis ir veicināt jaunuzņēmumu attīstību Latvijā un tādējādi sekmēt inovatīvas komercdarbības attīstību un pētniecību privātajā sektorā, kā arī pētniecības komercializāciju. Jaunuzņēmumiem ir būtiska nozīme Latvijas ekonomiskās izaugsmes, augstas pievienotās vērtības un inovācijas sekmēšanā, un ārvalstu investori nereti izrāda interesi tieši par jaunuzņēmumu ekosistēmu attīcīgajā valstī. Lai tālāk sekmētu Latvijas jaunuzņēmumu attīstību, 2017. gada beigās Silīcija ielejā, ASV tika atklāta Latvijas Jaunuzņēmumu pārstāvniecība.

Citi izaicinājumi, kas raksturo ārvalstu investīciju piesaistes un ekonomiskās attīstības politikas nākotnes virzienu, saistīti ar demogrāfisko un cilvēkkapitāla attīstību, dinamisku ražošanas produktivitātes pieaugumu un konkurētspējas izaugsmi, Latvijas uzņēmumu ciešāku integrāciju globālajās vērtību ķēdēs, finanšu sektora attīstību un efektīvu valsts pārvaldi.

Papildus jau sasniegtajiem rezultātiem iesaistītās puses, tajā skaitā Ekonomikas ministrija, aktīvi strādā pie tekošiem attīstības projektiem. Lielāko attīstības projektu skaitā ir tādi projekti kā IKT skolas izveide, Liepājas industriālā parka izveide, Latvijas dalība Expo 2020 un starptautisko biznesa pakalpojumu centru attīstības veicināšana Latvijā (skatīt 11.2. ielikumu).

11.2. ielikums

Attīstības projekti

IKT skola

Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas (IKT) kļūst par būtisku priekšnoteikumu dažādu ekonomikas sektoru attīstībai un konkurētspējai pasaules tirgū. Ņemot vērā IKT vispārējo tendenci, gan valsts, gan privātajam sektoram ir jāpalielina IKT kompetences līmenis. Taču prognozes liecina, ka turpmākajos gados augs IKT nozares speciālistu trūkums. Attiecīgi ir noteikta valsts līmeņa prioritāte informācijas tehnoloģiju (IT) attīstības jaudas paplašināšanai – IKT skolas izveidei Latvijā. Pašlaik Ekonomikas ministrija strādā, lai IKT skola būtu starptautiski atzīta augstākās izglītības iestāde, kas katru gadu sagatavo 2500-3000 IT absolventu. Skolas atklāšana ir plānota līdz 2020. gada 1. septembrim.

Expo 2020

2017. gada 5. decembrī MK atbalstīja Latvijas dalību starptautiskajā izstādē „Expo 2020 Dubai”, kura norisināsies Dubaijā, Apvienotajos Arābu Emirātos, laika posmā no 2020. gada 20. oktobra līdz 2021. gada 10. aprīlim. Par atbildīgo institūciju Latvijas dalības nodrošināšanā izstādē tika noteikta Ekonomikas ministrija, vienlaikus uzdodot citām ministrijām atbilstoši to kompetencēm sniegt Ekonomikas ministrijas nepieciešamo atbalstu. Tāpat Ministru kabinets izteica atbalstu Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamerai (LTRK) kā Latvijas dalības organizatoram. Atbilstoši Ministru kabineta dotajam uzdevumam 2018. gada 14. novembrī starp Ekonomikas ministriju un LTRK tika parakstīts deleģēšanas līgums par valsts pārvaldes uzdevuma – organizēt Latvijas dalību Expo 2020 Dubai – deleģēšanu LTRK.

LTRK ir sākusi minētā uzdevuma izpildi, lai piesaistītu izstādes apmeklētāju uzmanību Latvijas ekspozīcijai un radītu tiem saistošu, interaktīvu, inovatīvu pieredzi, kas spēj uzrunāt un iesaistīt ekspozīcijas aktivitatēs. Izstādes moto ir „Savienot prātus, radot nākotni”, bet izstādes apakštēma - iespēja, mobilitāte un ilgtspēja. Latvijas paviljons atradīsies izstādes "Mobilitātes" sektorā. Saskaņā ar LTRK sākotnējo vīziju iecerēts veidot mobilo Latvijas ekspozīciju. Proti, ekspozīcijas daļas, kuras iespējams pārvietot, tiktu izgatavotas Latvijā un pēc tam transportētas uz Apvienotajiem Arābu Emirātiem.

Starptautisko biznesa pakalpojumu centru attīstība

Starptautiskie biznesa pakalpojumu centri (SBPC) ieņem aizvien lielāku lomu Centrāleiropas un Baltijas reģiona ekonomikas izaugsmē. Ar SBPC palīdzību lieli, starptautiski uzņēmumi pilsētās ar konkurētspējīgu uzņēmējdarbības vidi un pieejamu darbaspēku izveido plašu klāstu uzņēmējdarbības atbalsta funkciju: datu apstrādi, grāmatvedību, finanses, cilvēkresursu un klientu apkalpošanu u.c. Arī Latvijā turpinās sektora izaugsme, un šobrīd tajā nodarbināti vairāk nekā 8 000 speciālistu, tostarp tādos starptautisku uzņēmumu biznesa pakalpojumu centros kā SEB, DNB, Circle K, Tele2, Cabot Corporation un Evry. Ekonomikas ministrija turpina mērķtiecīgi sekmēt sektora izaugsmi. Tiek veikta SBPC interešu identificēšana gan caur intervijām ar nozares spēlētājiem, gan sēžu un darbnīcu rīkošanu šo centru vadītājiem, tādējādi nodrošinot izpratni par augošā sektora izaicinājumiem.

Ekonomikas ministrijai arīdzan ir zīmīga loma 2018. gada aprīlī noslēgtā memoranda tapšanā un realizācijā, – sešas iesaistītas puses – pašvaldība, valsts institūcijas un nozares asociācijas – apņemušās veidot mērķtiecīgu sadarbību sektora attīstīšanā, izaugsmē un jaunu darba vietu radīšanā. Valsts kā SBPC galamērķa popularizēšanai Latvija tikusi pārstāvēta starptautiskos SBPC pasākumos un konferencēs, regulāri uzturētas attiecības ar starptautiskiem biznesa konsultāciju uzņēmumiem, kuri nereti ir atbildīgi par SBPC atrašanās vietas izvēli to lielajiem klientiem. Šīs un citas mērķtiecīgās Ekonomikas ministrijas aktivitātes SBPC sektora darbības vides uzlabošanai palīdz gan esošajiem SBPC paplašināties, gan palielina iespēju ienākt jauniem spēlētājiem.

12. ENERĢĒTIKAS POLITIKA

12.1. ENERĢĒTIKAS TIRGUS UN INFRASTRUKTŪRA

Latvijas enerģētikas politikas galvenā prioritāte, kas noteikta MK 2013. gada 28. maija sēdē apstiprinātajā informatīvajā ziņojumā *Enerģētikas ilgtermiņa stratēģija 2030 – konkurētspējīga enerģētika sabiedrībai (Enerģētikas stratēģija 2030)*, ir nodrošināt enerģētikas sektora pozitīvu ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību, vienlaikus tiecoties uz energoapgādes drošumu, konkurētspēju un ilgtspēju:

- energoapgādes drošums – enerģijas lietotājiem pieejamas stabilas enerģijas piegādes un attīstīta infrastruktūra;
- konkurētspēja – uz tirgus principiem balstīta enerģētika, kas nodrošina tautsaimniecības tālāko attīstību, tās konkurētspēju reģionā un pasaulē;
- ilgtspējīga enerģija – mazināta atkarība no energoresursu importa, veicinātas jaunas efektīvas atjaunojamo energoresursu izmantošanas tehnoloģijas, veikti energoefektivitātes uzlabošanas pasākumi.

Kopš 2017. gada sākuma enerģētikas sektorā īpaši ir aktualizēts jautājums par Latvijas enerģijas izmaksu konkurētspējas palielināšanu, sevišķi pievēršot uzmanību konkurences veicināšanai dabasgāzes apgādes sektorā, kā arī elektroenerģijas ražotāju atbalsta mehānisma jeb elektroenerģijas obligātā iepirkuma komponentes sloga samazināšanai sabiedrībai.

ELEKTROENERĢIJAS TIRGUS

Latvijas elektroenerģijas tirgus ir pilnībā liberalizēts no 2015. gada 1. janvāra. Saskaņā ar 2014. gada 18. septembra grozījumiem *Elektroenerģijas tirgus likumā* māsaimniecības, tāpat kā juridiskie lietotāji brīvi izvēlas tirgotāju, vienojoties par elektroenerģijas cenu. Īstenojot 2014. gada 18. septembra grozījumos *Elektroenerģijas tirgus likumā* noteikto, līdz ar elektroenerģijas tirgus pilnīgu atvēršanu 2015. gada 1. janvārī tika ieviests atbalsta instruments aizsargājamiem lietotājiem.

Saskaņā ar ES trešajā enerģijas tirgus tiesību aktu paketē noteikto viens no faktoriem, kas nodrošina elektroenerģijas tirgus optimālu funkcionēšanu, ir tīklu pakalpojumu nodalīšana no ražošanas un tirdzniecības darbībām. AS „Latvenergo” – vertikāli integrēta energoapgādes komersanta, kura akciju turētāja ir Ekonomikas ministrija, restrukturizācijas gaitā tika juridiski nodalīti elektroenerģijas pārvades un sadales sistēmas operatori. Saskaņā ar Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas (turpmāk – Regulators) elektroenerģijas tirdzniecības

reģistru 2018. gada 21. novembrī elektroenerģijas tirdzniecībai ir reģistrēti 33 tirgotāji. 2012. gada 1. janvārī darbību ārpus AS „Latvenergo” koncerna uzsāka AS „Augstsprieguma tīkls” – neatkarīgs pārvades sistēmas operators. AS „Augstsprieguma tīkls” ir atbildīgs par pārvades tīkla attīstību, elektroenerģijas pārvades drošumu, energosistēmas stabilitāti un elektroenerģijas kvalitāti un nodrošina to atbilstoši tehniski ekonomiskajām prasībām un mūsdienu tehnoloģijām. AS „Augstsprieguma tīkls” akciju turētāja ir Finanšu ministrija. Savukārt pārvades sistēmas aktīvu īpašniece ir AS „Latvenergo” meitassabiedrība AS „Latvijas elektriskie tīkli”, kas darbu sāka 2011. gada 1. aprīlī. Sākot ar 2015. gada 1. janvāri, visi augstspriegumu tīklu apkalpojošie darbinieki strādā AS „Augstsprieguma tīkls”. Kopš 2007. gada 1. jūlija elektroenerģijas sadales sistēmas operatora funkcijas veic AS „Latvenergo” neatkarīga meitassabiedrība AS „Sadales tīkls”. AS „Sadales tīkls” nodrošina elektroenerģijas piegādi vairāk nekā vienam miljonam elektroenerģijas lietotāju objektu, aptverot ar savu pakalpojumu 99% no valsts teritorijas. Kopumā Latvijā darbojas 11 sadales sistēmas operatori. Galvenās prasības attiecībā uz sadales pakalpojuma kvalitāti ir noteiktas MK 2011. gada 4. oktobra *Noteikumos par publisko elektroapgādes tīklu sprieguma prasībām*, kas nosaka par obligāti piemērojamu Latvijā pārņemto ES standartu LVS EN 50160:2010 Publisko elektroapgādes tīklu sprieguma raksturlielumi.

Latvijas, kā arī Lietuvas un Igaunijas elektroenerģijas tirgu pilnīga integrācija ES kopējā tirgū, gan pievienojoties Ziemeļvalstu elektroenerģijas tirgum, gan nodrošinot pietiekamus starpsavienojumus, ir svarīgs mērķis ne tikai Baltijas valstīm, bet arī ES līmenī. Vēsturiski Igaunijas, Lietuvas un Latvijas elektroenerģijas pārvades tīkli ir cieši integrēti Baltkrievijas un Krievijas pārvades tīklos un darbojas paralēlā, sinhronā režīmā ar tiem. Energosistēmu operatīvo darbību nosaka starp Baltkrievijas, Krievijas, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pārvades sistēmām noslēgtais BRELL līgums. Krievijas un Baltkrievijas, kā arī citu Neatkarīgo Valstu Sadraudzības valstu elektroenerģijas iekšējā tirdzniecība, to energosistēmu režīmu svārstības un avārijas tehniski ietekmē un noslogo Baltijas valstu elektrotīklu, ierobežojot Baltijas valstu iespējas pilnībā ieviest ES tiesisko regulējumu elektroenerģijas tirgū, īpaši attiecībā uz jaudu rēķināšanu un plānošanu, pārslodzes vadību, tīklu balansēšanu.

Elektroenerģijas biržas Nord Pool (NP) Latvijas tirdzniecības apgabals darbu uzsāka 2013. gadā 3. jūnijā. Šobrīd NP tirdzniecības apgabali ir atvērti visās trīs Baltijas valstīs – Igaunijā, Lietuvā un Latvijā, un elektroenerģijas tirdzniecība notiek vienoti un saskaņoti visā Baltijas jūras reģionā. Atvērtais NP Latvijas elektroenerģijas tirdzniecības apgabals

un ieviestais nākošās dienas elektroenerģijas tirgus ELSPOT dod iespēju tirgus dalībniekiem iesniegt savus cenu piedāvājumus darījumiem, kuri notiks nākošajā dienā. Nākamais solis elektroenerģijas tirgus attīstībai Latvijā bija tās pašas dienas tirgus – ELBAS izveidošana. ELBAS tirgus Latvijā tika veiksmīgi atvērts 2013. gada 10. decembrī. Atšķirība tās pašas dienas elektroenerģijas tirgus no nākamās dienas tirgus ir tāda, ka cenu piedāvājumi tiek iesniegti darījumiem, kuri notiks esošajā dienā pēc tam, kad būs publicēti ELSPOT tirdzniecības sesijas rezultāti. Abu tirgu esamība nodrošina ne tikai lielāku Latvijas elektroenerģijas tirgus likviditāti, bet arī efektīvāku caurlaides spēju izmantošanu, tirgus dalībniekiem uzticamu un caurspīdīgu elektroenerģijas cenu.

Pietiekami **elektroenerģijas pārvades starpsavienojumi** ir viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem optimālai elektroenerģijas tirgus funkcionēšanai. Latvijas elektroenerģijas tirgus, tāpat kā visas Baltijas enerģētikas tirgus, pašlaik ir savienots ar kopējo Eiropas enerģētikas tirgu ar diviem Igaunijas un Somijas energosistēmas savienojošiem jūras kabeļiem Estlink I, kura pārvades jauda – 350 MW, un Estlink II, kura pārvades jauda ir 650 MW. Abu starpsavienojuma saišu pārvades jauda ir pietiekama, lai tiktu izlīdzinātas elektroenerģijas cenas NP Igaunijas un Somijas tirdzniecības apgabalos. Lai gan šāda projekta realizēšana potenciāli uzlabo situāciju Igaunijas un Somijas energosistēmu integrācijas un Igaunijas un Somijas tirdzniecības apgabalu likviditātes nodrošinājumā, tā nemazina pārslodzes rašanās risku Latvijas-Igaunijas šķērsgrizumā, kam, lai arī ir izteikti sezonāls raksturs, tomēr raksturīga negatīva ietekme uz elektroenerģijas cenu dinamiku NP Latvijas un Lietuvas tirdzniecības apgabalos. Turklāt Estlink II noslodze virzienā no Somijas uz Igauniju varētu radīt papildu noslodzi Latvijas-Igaunijas šķērsgrizumā, tādējādi vairojot pārslodzes vai līniju atslēguma risku. Lai uzlabotu starpsavienojumu kapacitāti, 2015. gada nogalē darbību uzsāka Lietuvas-Polijas starpsavienojuma „LitPol Link” 1. posms ar 500 MW pārvades jaudu. To papildina arī Lietuvas-Zviedrijas starpsavienojuma „NordBalt” darbības uzsākšana ar 700 MW pārvades jaudu.

Līdz 2016. gadam bija vērojamas izteiktas cenu atšķirības Latvijas-Lietuvas tirdzniecības apgabalos, salīdzinot ar Igaunijas – Somijas tirdzniecības apgabaliem. Pēc NordBalt kabeļa darbības uzsākšanas 2016. gada sākumā ir notikusi virzība uz cenu izlīdzināšanos Baltijas un Skandināvijas reģiona tirdzniecības apgabalos. Tā rezultātā elektroenerģijas cena samazinājās Latvijas – Lietuvas tirdzniecības apgabalā.

Arī nākamajos gados viena no plānotajām prioritātēm ir elektropārvades infrastruktūras attīstība, kas veicinās ciešāku Latvijas integrāciju reģiona elektroenerģijas tirgū. Ar šādu mērķi tiek īstenots arī projekts Kurzemes loka, kas paredz izbūvēt 330 kV gaisvadu augstsprieguma elektrolīniju Latvijas rietumu daļā, lai novērstu līdz šim iztrūkstošo palielinātas jaudas pieslēgumu iespējamību, nodrošinātu vēja parku attīstību un palielinātu elektroapgādes drošumu Kurzēmē. Kurzemes loka pirmais posms ietver 330 kV augstsprieguma līnijas izbūvi, savienojot Rīgas pilsētas 330

kV apakšstaciju „Rīgas TEC-1” ar apakšstaciju „Imanta”; līnijas izbūves darbi, t.sk. pārbaudes, pabeigti 2013. gada 25. septembrī. Kurzemes loka otrais posms ietver 330 kV augstsprieguma līnijas Grobiņa-Ventspils izbūvi, projektēšanas fāze uzsākta 2010. gadā, un darbi pabeigti 2014. gadā. Kurzemes loka jauno 330 kV elektrolīniju kopējais garums plānots aptuveni 330 km, jauda – 800 MW, izmaksas – aptuveni 220 milj. eiro, no kā pusi segs EK līdzfinansējuma programmu ietvaros. Kurzemes loka trešo, noslēdzošo posmu plānots pabeigt 2019. gada beigās.

Stratēģiski svarīga ir arī trešā Latvijas-Igaunijas starpsavienojuma būvniecība, kas ļaus novērst esošās pārvades tīkla pārslodzes un palielināt pieejamo Latvijas-Igaunijas starpsavienojuma pārvades kapacitāti. Trešais Latvijas-Igaunijas starpsavienojuma projekts būtiski uzlabos energoapgādes drošumu šķērsgrizumā starp Igauniju un Latviju, kā arī abu valstu energosistēmās, nodrošinot efektīvu jaudas pārvades koridoru starp Baltijas un Ziemeļvalstu elektroenerģijas sistēmām. Latvijas-Igaunijas starpsavienojuma kopējās izmaksas ir aptuveni 172,7 milj. eiro. Kopējās projekta izmaksas Latvijas teritorijā (no 330 kV apakšstacijas Rīgas TEC2 līdz Igaunijas-Latvijas robežai) plānotas aptuveni 102 milj. eiro. 2014. gada novembrī Igaunijas-Latvijas trešā starpsavienojuma izbūvei piešķirts Eiropas līdzfinansējums 65% apmērā no Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumenta līdzekļiem. Pašlaik tiek īstenots projekta ietekmes uz vidi novērtējums un norit plānotās trases izpēte. Starpsavienojuma pieslēgumu plānots nodot ekspluatācijā līdz 2020. gadam.

2013. gadā abi projekti – Kurzemes loka trešais posms un Latvijas-Igaunijas trešais starpsavienojums tika iekļauti Eiropas Kopīgo interešu projektu (KIP) 1. sarakstā. KIP sarakstu atjauno reizi divos gados. Attiecīgi minētie divi projekti iekļauti arī EK 2015. gadā otrajā un 2017. gadā trešajā KIP sarakstā. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula Nr. 347/2013 paredz, ka projekti, kas iekļauti Kopīgo interešu projektu sarakstā, var ne tikai pretendēt uz ES finanšu instrumentu atbalstu, bet arī gūt labumu no ātru un efektīvu atļauju saņemšanas procedūrām, vienlaikus ievērojot vides novērtēšanas un aizsardzības standartus. Kopumā KIP 3. sarakstā iekļauti šādi Latvijas elektroapgādes infrastruktūrai svarīgi projekti:

- iekšējā līnija starp Ventspili, Tumi un Imantu (Kurzemes loka 3. kārtā);
- starpsavienojums starp apakšstacijām Kilingi-Nomme (EE) un Rīgas TEC-2 (LV) (Igaunijas-Latvijas 3. starpsavienojums);
- iekšējā līnija no Rīgas TEC-2 līdz Rīgas HES;
- starpsavienojums Tartu (EE) – Valmiera (LV);
- Aspekti Baltijas valstu elektrotīkla iekļaušanai kontinentālās Eiropas tīklā.

Būtiska prioritāte nākamajiem gadiem ir Baltijas valstu elektroapgādes sistēmas integrācija darbībai sinhronā režīmā ar kontinentālās Eiropas elektroenerģijas sistēmām. Baltijas enerģētikas tirgus starpsavienojumu plāna (BEMIP) augsta līmeņa grupas 2018. gada 14. septembra sanāsmē

tika prezentēti pētījuma rezultāti, kas liecināja, ka sinhronizācijas scenārijs, kas paredz sinhronizāciju ar jau esošo LitPol link 1 un jaunu zemūdens līdzstrāvas (HVDC) starpsavienojumu starp Poliju un Lietuvu, ir drošākais un izmaksu efektīvākais sinhronizācijas scenārijs. 2018. gada 19. septembrī Baltijas pārvades sistēmas operatori iesniedza oficiālu vēstuli Polijas pārvades sistēmas operatoram ar lūgumu vērsties pie ENTSO-E kontinentālās Eiropas reģionālās grupas ar pieteikumu paplašināt kontinentālās Eiropas sinhrono zonu ar Baltijas valstīm. 2018. gada 21. septembrī Polijas PSO iesniedza minēto pieteikumu ENTSO-E Centrāleiropas reģionālajai grupai. 2018. gada 9. oktobrī reģionālās grupas sanāksmē notika diskusijas par šo pieteikumu. Sanāksmes laikā tika izveidota Baltijas projekta darba grupa tehnisko jautājumu risināšanai turpmākajā sinhronizācijas projekta virzības procesā. Nākamā Centrāleiropas reģionālās grupas sanāksme notiks 2018. gada beigās, tās ietvaros plānots saņemt mandātu, lai Baltijas projekta darba grupa var sākt sagatavot pievienošanās līgumu (Connection Agreement) par Baltijas valstu elektrotīklu sinhronizāciju ar kontinentālās Eiropas elektrotīkliem, kurš ietvers gan tiesiskos, gan tehniskos aspektus. Līguma sagatavošanai būs nepieciešami aptuveni 6 mēneši.

Raksturojot elektroenerģijas tirgus faktisko darbību 2017. gadā, jāatzīmē vairākas pozitīvas tendences – saglabājoties aktīvai konkurencei un labvēlīgiem klimatiskajiem apstākļiem, **vairumtirdzniecības cenas** Baltijas valstīs un Skandināvijā 2017. gadā piedzīvoja būtisku samazinājumu, Latvijas apgabalā sasniedzot 34,68 EUR/MWh, kas ir zemākā vidējā gada cena kopš Latvijas pievienošanās Nord Pool Spot biržai. Vienlaikus ir svarīgi atzīmēt, ka, neskatoties uz cenu samazinājumu, Latvijas elektroenerģijas ražotāji lielā mērā spēja saglabāt savu konkurētspēju, un 2017. gadā Latvijā saražotās elektroenerģijas apjoms pārsniedza patērēto apjomu, veidojot 7,3 TWh elektroenerģijas, kam par iemeslu galvenokārt bija klimatiskie apstākļi, kuri veicinājuši Latvijas termoelektrostaciju konkurētspēju 2017. gada pirmajos 3 mēnešos, kā arī augstu hidroelektrostaciju izstrādi gada 4. ceturksnī.

2018. gada elektroenerģijas tirgus piedzīvoja būtiskas izmaiņas, un, samazinoties hidroresursu pieejamībai Skandināvijas valstīs un Baltijā, pieaugot oglekļa dioksīda emisiju kvotu cenām, kā arī gaisa temperatūras straujāku svārstību iespējā, vidējā elektroenerģijas cena gan Baltijas valstīs, gan Skandināvijā ir piedzīvojusi strauju kāpumu, Latvijas tirdzniecības apgabalā 2018. gada 10 mēnešos tai sasniedzot 48,94 EUR/MWh. Hidroloģisko apstākļu ietekmē 2018. gadā būtiski ir samazinājusies elektroenerģijas izstrāde hidroelektrostacijās, tomēr to būtiski ir spējis kompensēt termoelektrostaciju izstrādes pieaugums, kuru galvenokārt noteicis konkurences pieaugums tirgū. 2018. gada 10 mēnešos Latvijā kopumā saražotas 5,44 TWh elektroenerģijas jeb aptuveni 90% no šajā periodā valsti patērētā elektroenerģijas apjoma.

Vienlaikus pozitīva tendence 2018. gadā ir elektroenerģijas patēriņa pieauguma tempu palielināšanās – kopumā 2018. gada desmit mēnešos patērētas aptuveni 6,02 TWh elektroenerģijas, kas ir par aptuveni 1,8% jeb 0,106 TWh vairāk nekā 2017. gada atbilstošajā periodā. Galvenokārt elektroenerģijas patēriņa pieaugums 2018. gadā ir saistāms ar kopējo Latvijas ekonomikas izaugsmi.

DABASGĀZES TIRGUS

Latvijas dabasgāzes apgādes sistēma nav savienota ar ES kopējo dabasgāzes apgādes sistēmu. Latvija dabasgāzi vēsturiski, līdz 2017. gadam, saņēma tikai no Krievijas, taču līdz ar Klaipēdas sašķidrinātās dabasgāzes termināla darbības uzsākšanu 2015. gada sākumā Latvijai ir pieejamas gāzes piegādes no Lietuvas. Kopš 2017. gada nogales dažādu piegādes avotu īpatsvars dabasgāzes piegādēs ir piedzīvojis būtiskas īstermiņa svārstības, un, lai gan kopumā lielāko daļu dabasgāzes piegāžu gada griezumā joprojām veido piegādes no Krievijas, atsevišķos periodos (piemēram, vairākas nedēļas 2018. gada maijā) Latvijas patēriņu pilnībā ir nodrošinājušas arī piegādes no Lietuvas dabasgāzes pārvades sistēmas.

Latvijā atrodas vienīgā dabasgāzes krātuve Baltijas reģionā – Inčukalna pazemes gāzes krātuve (PGK), kuras kopējais apjoms ir 4,3 miljardi m³, tajā skaitā aktīvās dabasgāzes apjoms aptuveni 2,3 miljardi m³. Dabasgāzes kopējais patēriņš 2017. gadā bija 1208 milj. m³. Lielākie dabasgāzes lietotāji bija AS „Latvenergo” TEC un siltumapgādes uzņēmumi. Rīgas reģionā tiek patērēti aptuveni 65% no Latvijā izmantotās dabasgāzes.

Kopš 2017. gada aprīļa dabasgāzes tirgus ir pilnībā liberalizēts, un kopumā 2018. gada oktobrī Latvijas dabasgāzes tirgū aktīvi strādāja 11 dabasgāzes tirgotāji. Lai veicinātu konkurences attīstību un pārvades un sadales sistēmas operatoru neatkarību, vēsturiskā dabasgāzes monopoluzņēmuma „Latvijas Gāze” reorganizācijas rezultātā ir izveidoti juridiski nodalīti dabasgāzes pārvades un sadales sistēmu operatori – AS „Conexus Baltic Grid” un AS „GASO”. Mājsaimniecības lietotājiem, lai mazinātu sociālo spiedienu, ir paredzēta pakāpeniska tirgus atvēršana, tas ir, viņiem saglabātas tiesības neizmantojot iespēju kļūt par tirgus dalībnieku, lai brīvi izvēlētos dabasgāzes tirgotāju. Izmantojot tiesības nekļūt par tirgus dalībniekiem, mājsaimniecības lietotājiem 2019. gadā tiks saglabāts saistītā lietotāja statuss un nodrošināta iespēja saņemt dabasgāzi par regulatora noteiktajiem tarifiem, nevis tirgus cenu.

Vairumtirdzniecības cenas dabasgāzei Baltijas valstīs vēsturiski bija augstākas nekā vidēji ES, tomēr kopš 2017. gada 4. ceturkšņa, atbilstoši Eiropas Komisijas datiem, ir notikusi būtiska cenu izlīdzināšanās, un to līmenis ir nostiprinājies līdzvērtīgā vai zemākā līmenī nekā citās ES valstīs¹.

¹ https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/quarterly_report_on_european_gas_markets_q2_2018.pdf

Saskaņā ar noteikumiem informācija par tirgū pieejamajām pārvades sistēmām un Inčukalna pazemes gāzes krātuves brīvajām jaudām ir atklāta, publiski pieejama AS „Conexus Baltic Grid” tīmekļa vietnē, un tā tiek regulāri aktualizēta. Lai nodrošinātu nepārtrauktu dabasgāzes pārvades sistēmas un krātuves darbību un atbilstošu tehnisko stāvokli, AS „Conexus Baltic Grid” ir pienākums kontrolēt sistēmā ievadītās un izvadītās dabasgāzes kvalitāti, veikt tās uzskaiti un līdzsvarot dabasgāzes pārvades sistēmu, savukārt tirgus dalībnieku pienākums, kuri vēlas transportēt dabasgāzi, ir nodrošināt pārvades sistēmā ievadāmās dabasgāzes, biogāzes un no biomasas ražotās gāzes, kā arī gāzveida stāvoklī pārvērstās sašķidrīnātās dabasgāzes atbilstību MK noteiktajiem dabasgāzes kvalitātes raksturlielumiem, ievērot noteiktos darba režīmus un dabasgāzes transportēšanas grafiku.

Par būtiskāko nākotnes prioritāti dabasgāzes tirgū ir uzskatāma tālāka dabasgāzes piegāžu diversifikācija, kā arī augsti likvīda un integrēta reģionāla dabasgāzes tirgus izveide Latvijā un visā Baltijas reģionā. Baltijas reģiona gāzes apgādes drošuma uzlabošanai un efektīva tirgus izveidei iecerēts īstenot šādus projektus:

- Lietuvas-Polijas dabasgāzes apgādes sistēmu starpsavienojumu GIPL;
- reģionālā SDG termināla projektu;
- Igaunijas-Somijas starpsavienojumu Balticconnector;
- Inčukalna pazemes gāzes krātuves modernizāciju, kuras ietvaros iecerēts veikt krātuves iekārtu un urbumu modernizāciju, kā arī būtisku uzlabot krātuves darbības elastīgumu.

12.2. ENERGOEFEKTIVITĀTES VEICINĀŠANA

Latvijas valdība ir nospraudusi¹ energoefektivitātes mērķus, kas sasniedzami līdz 2020. gadam:

- kopējais valsts indikatīvais energoefektivitātes mērķis – primārās enerģijas ietaupījums 2020. gadā – 0,670 Mtoe (28 PJ);
- ikgadējs 1,5% galalietotājiem piegādātās enerģijas ietaupījuma mērķis – gala enerģijas ietaupījums 2020. gadā – 0,213 Mtoe (8,9 PJ) un laikā no 2014. līdz 2020. gadam uzkrāts gala enerģijas ietaupījums – 0,85 Mtoe (9897 GWh);

- ikgadējs 3% no valstij piederošo ēku platības renovācijas mērķis (maksimālās aplēses – 678,5 tūkst. m²).

Enerģijas ietaupījumi gala patērētājos tiek veicināti finanšu atbalsta programmās dzīvojamo, publisko un ražošanas ēku un publiskā apgaismojuma energoefektivitātei. Virzībā uz valsts energoefektivitātes mērķiem būtiska loma ir arī energoefektivitātes pienākuma shēmas atbildīgo pušu veiktajiem pasākumiem un tiem pasākumiem, ko obligātajos energoauditos konstatējuši un ieviesuši uzņēmumi (skatīt 12.1. ielikumu).

12.1. ielikums

Uzņēmumu energoefektivitāte Latvijā

Uzņēmumu energoefektivitāte ir viens no ES konkurētspējas pieauguma balstiem, tāpēc jau kopš 2015. gada visiem ES lielajiem uzņēmumiem ir pienākums veikt regulārus energoauditus.

Energoefektivitātes likums nosaka, ka lielajiem uzņēmumiem un uzņēmumiem ar elektroenerģijas patēriņu virs 500 MWh ir jāveic energoaudits vai jāievieš sertificēta energopārvaldības sistēma, kā arī jāīsteno energoefektivitātes pasākumi ar vislielāko enerģijas ietaupījumu vai ekonomisko atdevi.

Līdz 2018. gada 22. novembrim 727 Latvijas uzņēmumi bija veikuši energoauditu, ieviesuši sertificētu energopārvaldības sistēmu atbilstoši ISO 50 001 standartam vai attiecīgi papildinājuši esošu vides pārvaldības sistēmu. Auditā rezultātā uzņēmumos ir apzinātas iespējas uzlabot ēkas, ieviest energoefektīvāku apgaismojumu, ražošanas iekārtas un transportu.

Enerģijas efektīva lietošana uzņēmumiem ļaus ietaupīt izmaksas, kā arī palīdzēs Latvijai sasniegt izvirzītos energoefektivitātes mērķus.

Īstenojot energoefektivitātes pasākumus enerģijas galapatēriņa un enerģijas pārveidošanas sektorā, Latvijas primārās enerģijas patēriņa tendence atbilst 2020. gadam izvirzītā mērķa sasniegšanai. Primārās enerģijas ietaupījums uz 2016. gadu bija 0,679 Mtoe, t.sk. enerģijas

gala patērētājos – 0.671 Mtoe un elektroenerģijas pārvadē un sadalē – 8 ktoe.

Savukārt ikgadējo jauno enerģijas ietaupījumu gūšana atpauzē no plānotās tendences. Līdz 2016. gadam īstenotie pasākumi 2014.-2020. gada periodā ļaus uzkrāt ietaupījumu 2060 GWh apjomā, kas ir aptuveni 1/3 no nepieciešamā.

¹ Enerģētikas attīstības pamatnostādnes 2016.–2020. gadam
<http://polsis.mk.gov.lv/documents/5499>

Tāpēc plānots uzlabot energoefektivitātes monitoringa sistēmu, kā arī 2019. gadā ierosināt papildu pasākumus mērķa sasniegšanai.

2018. gadā ES dalībvalstis vienojās par to, ka līdz 2030. gadam jāsasniedz energoefektivitātes pieaugums par 32,5%. Attiecīgi katrai dalībvalstij jāsniedz savs devums šī mērķa sasniegšanā, kā arī savas attīstības plānošanā jāievēro horizontāls princips „energoefektivitāte pirmajā vietā”.

Atbalsta pasākumiem energoefektivitātes pasākumu īstenošanai 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas perioda ietvaros paredzētais ES fondu līdzfinansējuma apjoms ir 333 milj. eiro (skatīt 12.1. attēlu). Kopš 2016. gada tiek īstenotas atbalsta programmas energoefektivitātes paaugstināšanai daudzdzīvokļu mājās, publiskajās jeb valsts īpašumā esošajās ēkās, ražošanas ēkās, kā arī centralizētās siltumapgādes sistēmās. Atbalsta programmu ietvaros kopš 2016. gada ir iesniegti 656 projektu iesniegumi par pieprasīto fondu finansējumu gandrīz 190 milj. eiro apmērā (skatīt 12.2. ielikumu).

12.2. ielikums

Atbalsta programmas energoefektivitātes paaugstināšanai

Daudzdzīvokļu energoefektivitātes programma:

- Attīstības finanšu institūcijai Altum iesniegti 403 projekti par pieprasīto ERAF finansējumu 65 milj. eiro;
- pieņemti 152 pozitīvi lēmumi par grantu piešķiršanu;
- pabeigta 26 projektu īstenošana, 98 projekti šobrīd ir īstenošanas, t.sk. būvniecības stadijā;
- izsniegti 8 Altum aizdevumi 1,3 milj. eiro apmērā;
- piešķirtas 79 garantijas par 11 milj. eiro.

Projektu vidējie rādītāji:

- vidējais enerģijas patēriņa samazinājums mājokļos – 67%;
- vidējais enerģijas patēriņš atjaunotai mājai gadā – 54 kWh/ m².

Enerģijas ietaupījums iesniegtajos projektos gadā:

- patērētās siltumenerģijas samazinājums gadā - 24,3 MWh/ m²;
- CO₂ samazinājums gadā – 412 tūkst. tonnu.

Valsts ēku energoefektivitātes programma:

- saņemti 90 projektu iesniegumi par pieprasīto ERAF finansējumu 56,6 milj. eiro;
- pabeigta 4 projektu īstenošana par pieprasīto ERAF finansējumu 0,8 milj. eiro;
- kopējā valsts īpašumā esošā ēku platība, kas tiks atjaunota projektu ietvaros – 115 162 m²;
- vidējais ēkas enerģijas patēriņš pēc projekta īstenošanas gadā – 110 kWh/ m².

Ražošanas ēku energoefektivitātes programma:

- iesniegti 56 projektu iesniegumi par kopējo pieprasīto Kohēzijas fonda finansējumu 14,5 milj. eiro;
- noslēgti 24 līgumi par Kohēzijas fonda finansējumu 6,2 milj. eiro;
- pabeigta 8 projektu īstenošana par Kohēzijas fonda finansējumu 3,1 milj. eiro;
- 32 projekti joprojām tiek vērtēti.

Apstiprināto projektu ietvaros tiks sasniegti šādi rādītāji:

- enerģijas ietaupījums gadā – 84 GWh;
- uzstādītā atjaunojamo energoresursu jauda (apkures katli + saules kolektori) – 9 MW;
- CO₂ samazinājums gadā – 6,6 tūkst. tonnu.

Centralizētās siltumapgādes sistēmas energoefektivitātes programma:

- saņemti 107 projektu iesniegumi par kopējo pieprasīto Kohēzijas fonda finansējumu 53,6 milj. eiro;
- noslēgti 88 līgumi par Kohēzijas fonda finansējumu 44,7 milj. eiro;
- pabeigta 1 projekta īstenošana par Kohēzijas fonda finansējumu 116 tūkst. eiro;
- 32 projekti joprojām tiek vērtēti.

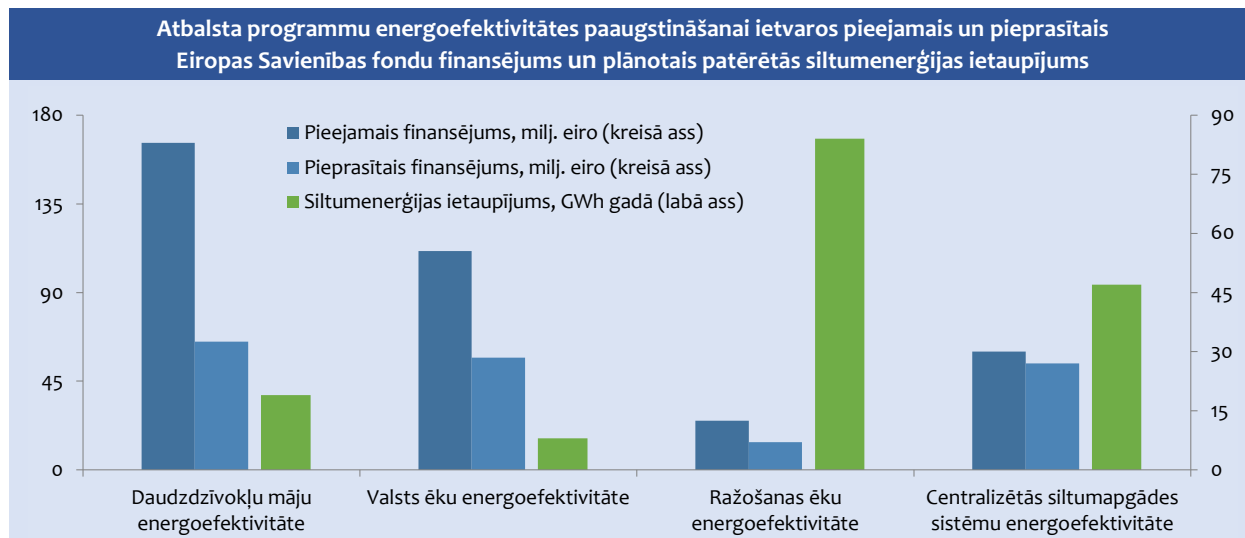
Apstiprināto projektu ietvaros tiks sasniegti šādi rādītāji:

- uzstādītā atjaunojamo energoresursu papildjauda – 5,4 MW;
- rekonstruētā ražošanas jauda – 215 MW;
- rekonstruētie siltumtīkli – 60 km;
- siltumenerģijas zudumu samazinājums rekonstruētajos siltumtīklos gadā – 47 GWh;
- CO₂ samazinājums gadā – 142 tūkst. tonnu.

Atbalsta programmas energoefektivitātes paaugstināšanai sniedz būtisku ieguldījumu Latvijas enerģētikas un energoefektivitātes mērķu sasniegšanā (skatīt 12.1. attēlu). Plānots, ka saņemto projektu iesniegumu ietvaros tiks panākts gandrīz 158 GWh/ gadā liels patērētās

siltumenerģijas ietaupījums. Papildus jāmin, ka atbalsta programmās iesniegto projektu ietvaros nav pieprasīts viss pieejamais finansējums, tāpēc plānotais ietaupījums līdz ar iesniegto projektu skaitu pieaugs.

12.1. attēls

12.3. ENERĢIJA NO ATJAUNOJAMIEM ENERĢORESURSIEM

Latvijas nacionālajā reformu programmā „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai (skatīt 8.1. nodaļu) ir noteikti nacionālie mērķi 2020. gadā panākt 40% atjaunojamās enerģijas īpatsvaru enerģijas bruto galapatēriņā, kā arī 10% īpatsvaru no enerģijas galapatēriņa transporta sektorā.

2014. gadā atjaunojamās enerģijas īpatsvars enerģijas bruto galapatēriņā sasniedza 38,65%, kas līdz šim ir augstākais rādītājs, savukārt 2016. gadā tas samazinājās līdz 37,16%. Savukārt transporta sektorā tas ir samazinājies no 3,92% 2015. gadā līdz 2,76% 2016. gadā.

Kurināmā koksne (malka, kurināmā šķelda, granulas u.c.) ir visvairāk Latvijā izmantotais atjaunojamais energoresurss (AER). Tomēr tās īpatsvars AER patēriņā piecu gadu laikā ir samazinājies par 4,4 procentpunktiem, 2017. gadā sasniedzot 74 procentus.

Ar katru gadu turpina pieaugt biogāzes (atkritumu poligonu gāze, notekūdeņu dūņu gāze, cita biogāze) patēriņš – piecu gadu laikā tas pieauga par 44,7%, 2017. gadā sasniedzot 3,9 PJ. 2017. gadā Latvijā no AER saražoja 5 461 GWh elektroenerģijas, un salīdzinājumā ar 2016. gadu saražotais apjoms no AER pieauga par 56,8%. Hidroelektrostacijās (HES) saražoja 4381 GWh, bet vēja elektrostacijās 150 GWh. Elektroenerģijas ražošanas pieaugumu pērn visvairāk ietekmēja augstā izstrāde HES, kas skaidrojama ar netipiski augsto nokrišņu apjomu un lielo ūdens pieteci Daugavā. Pēdējo piecu gadu laikā saražotā elektroenerģija biomasas elektrostacijās un koģenerācijas stacijās pieauga no 215 līdz

525 GWh un biogāzes koģenerācijas stacijās – no 288 līdz 405 GWh.

Latvijā atbalsts elektroenerģijas iegūšanai, izmantojot AER, tiek sniegts obligātā elektroenerģijas iepirkuma veidā vai kā maksājums par stacijā uzstādīto elektrisko jaudu. Ar 2018. gada 1. janvāri izmaksas, kas rodas no jaudas maksājumiem koģenerācijas elektrostacijām, tiek attiecinātas uz galalietotājiem proporcionāli to sistēmas pieslēguma parametriem, savukārt izmaksas par elektroenerģijas obligātā iepirkuma ietvaros iepirkto elektroenerģiju tiek sadalītas proporcionāli elektroenerģijas galapatēriņam.

Ekonomikas ministrija pastāvīgi pārskata un meklē risinājumus esošā atbalsta mehānisma uzlabošanai, un tās politika ir bijusi virzīta uz obligātā iepirkuma komponentes (OIK) elektroenerģijas galalietotājiem samazināšanu. Laika posmā no 2014. gada līdz 2017. gadam OIK tika saglabāta 26,79 EUR/MWh apmērā, savukārt ar 2018. gada 1. jūliju tā ir samazināta līdz 22,68 EUR/MWh.

Lai veicinātu energoietilpīgo apstrādes rūpniecības uzņēmumu konkurētspēju eksporta tirgos, ar 2017. gadu noteiktu nozaru uzņēmumiem tiek sniegtas tiesības uz samazinātu līdzdalību OIK maksājumam.

Ekonomikas ministrija pakāpeniski veicina elektroenerģijas pašpatēriņa attīstību, veicot ar 2014. gada 1. janvāri izveidotās elektroenerģijas NETO uzskaites sistēmas

uzlabošanu¹, kas šobrīd tiek piedāvāta māsaimniecībām elektroenerģijas ražošanai savām vajadzībām, no AER šim mērķim izmantojot, piemēram, saules paneļus vai vēja turbīnas. NETO sistēma sniedz iespēju nodot saražotās elektroenerģijas pārpalikumu elektrotīklā un atkal izmantot brīžos, kad tas ir nepieciešams.

ATJAUNOJAMĀ ENERĢIJA TRANSPORTĀ

Lai veicinātu atjaunojamās enerģijas īpatsvara palielināšanu transporta sektorā, 2018. gada 6. martā stājās spēkā grozījumi *Likumā „Par piesārņojumu”*, kas uzliek par pienākumu degvielas piegādātājiem līdz 2020. gadam samazināt aprites cikla siltumnīcefekta gāzu emisijas uz vienu piegādātās transporta enerģijas vienību par 6% salīdzinājumā ar 2010. gada līmeni. 2018. gada 25. septembrī tika pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr. 597 „Transporta enerģijas aprites cikla siltumnīcefekta gāzu emisiju daudzuma un tā samazinājuma aprēķināšanas un ziņošanas kārtība”.

Lai veicinātu alternatīvās degvielas izmantošanu transportā un alternatīvās degvielas infrastruktūras attīstību, stiprinot

transporta enerģijas tirgus uzraudzību un veicinot sabiedrības informētību par pieejamiem un izmantojamiem transporta enerģijas veidiem, kā arī sekmētu ilgtspējīgu tautsaimniecības attīstību un ierobežotu klimata pārmaiņas, tiek izstrādāts *Transporta enerģijas likumprojekts*.

ATJAUNOJAMO ENERĢORESURSU IZMANTOŠANAS MĒRĶI 2030. GADAM

ES līmenī ir noteikts saistošs 32% AER īpatsvara mērķis 2030. gadā, kas jāasniedz visām valstīm, sniedzot savu ieguldījumu, un nacionālie mērķi nevar būt mazāki kā uz 2020. gadu. Enerģijas patēriņā transporta sektorā 2030. gadā Latvijai līdz ar citām ES dalībvalstīm jānodrošina 14% AER īpatsvars. Turklāt 2022. gadā moderno biodegvielu īpatsvaram jāveido 0,2 procentpunkti no šī mērķa, bet 2030. gadā – 3,5 procentpunkti. Savukārt pirmās paaudzes biodegvielu (ražotas no pārtikai paredzētām izejvielām) īpatsvars 2030. gadā drīkst pārsniegt 2020. gada līmeni par ne vairāk kā 1 procentpunktu attiecīgajā dalībvalstī un jebkurā gadījumā nedrīkst pārsniegt 7 procentpunktus no AER īpatsvara transportā.

12.4. SILTUMNĪCEFEKTA GĀZU EMISIJU SAMAZINĀŠANA

Pēdējās desmitgadēs klimats ir mainījies straujāk instrumentālo meteoroloģisko novērojumu vēsturē, un tiek prognozēts, ka temperatūra 21. gadsimtā palielināsies arvien straujāk, kas ietekmēs gan sabiedrību kopumā, gan arī dažādas nozares un tautsaimniecības sektorus.

Siltumnīcefekta gāzu (turpmāk – SEG) emisiju samazināšanai Latvijā tiek īstenotas atsevišķas politikas tautsaimniecības nozarēs – atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšana, energoefektivitātes uzlabošana, elektromobilitātes veicināšana, pasākumi fosilā kurināmā un degvielas izmantošanas samazināšanai, biogāzes ieguve un izmantošana u.c. (skatīt 12.3. ielikumu).

Atbilstoši 2018. gada SEG inventarizācijai par 1990.-2016. gadu² un aptuvenai SEG inventarizācijai par 2017. gadu³ Latvijas kopējās SEG emisijas no 1990. gada līdz 2016. gadam un līdz 2017. gadam ir samazinātas attiecīgi par 57,3% un 57,4%, savukārt laika posmā no 2005. gada līdz 2016. gadam un 2017. gadam attiecīgi Latvijas kopējās SEG emisijas ir samazinātas par 1,3% un 1,6%. Kopējās Latvijas SEG emisijas 2016. gadā bija 11 306,39 kt CO₂ ekv., bet aptuvenās 2017. gada SEG emisijas – 11 275,43 kt CO₂ ekv.

Latvijas kopējā SEG emisiju apjomā 2016. gadā dominēja ne-ETS darbību SEG emisiju apjoms – 80,6%. 2017. gada aptuvenais ne-ETS darbību SEG emisiju apjoma īpatsvars kopējā Latvijas SEG emisiju apjomā ir vēl lielāks – 81,8%. Latvijas ETS operatoru radītais SEG emisiju apjoms 2016. gadā bija 2 197 kt CO₂ ekv., bet 2017. gadā – 2 049,8 kt CO₂ ekv. jeb attiecīgi 19,4% vai 18,2% no kopējā Latvijas SEG emisiju apjoma.

Ne-ETS darbību SEG emisiju dinamika (skatīt 12.2. attēlu) šobrīd liecina par emisiju palielinājumu – 5,9% palielinājums 2005.-2016. gadā un 7,2% palielinājums 2005.-2017. gadā. Latvija kopumā līdz 2017. gadam ir iekļāvusies Latvijai ar *Saistību pārdales lēmumu* noteiktajos ne-ETS darbību ikgadējos mērķos. Salīdzinot ar 2005. gadu, Latvijas ETS operatori līdz 2016. gadam bija samazinājuši savas SEG emisijas par 23% un līdz 2017. gadam – par 28,2%, būtiski pārsniedzot Latvijas nacionālo ETS emisiju samazināšanas mērķi 2020. gadam.

2016. gadā enerģētikas sektors ir vislielākais SEG emisiju avots, radot 64% no kopējām Latvijas SEG emisijām. Lielāko daļu no emisijām, kas rodas no kurināmā sadedzināšanas, veido transporta sektors – 44,2%. Enerģētikas sektora emisijas 2016. gadā ir samazinājušās par 62,7%, salīdzinot ar 1990. gadu, bet, salīdzinot ar 2005. gadu, – par 10 procentiem.

¹ Elektroenerģijas neto sistēmas izvērtējums un priekšlikumi sistēmas uzlabojumiem https://em.gov.lv/lv/nozares_politika/atjaunojama_enerģija_un_kogeneracija/statistika_un_petijumi/

² http://cdr.eionet.europa.eu/lv/eu/mmr/arto7_inventory/ghg_inventory/envvwu6qfal

³ http://cdr.eionet.europa.eu/lv/eu/mmr/arto8_proxy/envwo7vaw/

12.3. ielikums

SEG emisiju samazināšana Latvijā

Latvijas klimata politikas mērķi ir saistīti ar ES klimata politikas mērķiem, kā arī ar starptautisko klimata politiku – ANO Vispārējo konvenciju par klimata pārmaiņām un tās Kioto protokolu un Parīzes nolīgumu.

ES ietvaros ir noteikts kopējs ES SEG emisiju samazināšanas mērķis, un tas ir sadalīts divās daļās – ES Emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā (turpmāk – ES ETS) iekļautās darbības un ES ETS neiekļautās darbības (turpmāk – ne-ETS). ES noteiktie kopīgie mērķi:

- ES ETS operatori kopīgi visā ES ir jāsamazina SEG emisiju apjoms par 21 % līdz 2020. gadam un par 43% līdz 2030. gadam (salīdzinot ar ES ETS operatoru SEG emisiju apjomu 2005. g.);
- kopējais ES ne-ETS SEG emisiju apjoms ir jāsamazina par 10% līdz 2020. gadam un par 30 % līdz 2030. gadam (salīdzinot ar ne-ETS darbību SEG emisiju apjomu 2005. g.).

ES ETS mērķa izpildes organizēšana ir Eiropas Komisijas atbildība. Šī mērķa izpildei ar ES normatīvo regulējumu ir apstiprināti ETS darbības nosacījumi un noteikta ETS operatoru atbildība. ETS operatoru SEG emisiju apjoma samazināšanas pasākumi ir harmonizētā veidā noteikti *Direktīvā par emisijas kvotu tirdzniecību*. ETS pasākumu izstrādi un īstenošanu nodrošina EK kopā ar ES dalībvalstīm. ES ETS operatori ir arī Latvijas lielākie enerģētikas un rūpniecības uzņēmumi.

Ne-ETS SEG emisiju samazināšanas mērķa izpildes saistības ir pārdalītas katrai ES dalībvalstij, t.sk. Latvijai. Periodam no 2013. gada līdz 2020. gadam katras ES dalībvalsts mērķis un tā izpildes nosacījumi ir izteikti ar t.s. *Saistību pārdales lēmumu*, savukārt periodam no 2021. gada līdz 2030. gadam – ar t.s. Saistību pārdales regulu.

Latvijai periodā no 2013. gada līdz 2020. gadam ir atļauts palielināt Latvijas ne-ETS SEG emisiju apjomu par ne vairāk kā 17 procentiem.

Savukārt periodā no 2021. gada līdz 2030. gadam Latvijai ir par 6% jāsamazina ne-ETS darbību SEG emisijas, salīdzinot ar 2005. gadu. Perioda kopējais mērķis ir sadalīts arī ikgadējos saistošos mērķos.

Lauksaimniecība ir otrs lielākais emisiju sektors Latvijas SEG inventarizācijā, kas radīja 23,6% no kopējām Latvijas SEG emisijām 2016. gadā. Savukārt SEG emisijas no atkritumu apsaimniekošanas veidoja 6,4% no kopējām SEG emisijām 2016. gadā.

Latvija šobrīd izstrādā *Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.-2030. gadam*¹, ar ko tiks noteiktas galvenās rīcībpolitikas un pasākumi SEG emisiju samazināšanas mērķu izpildei, kā arī citās enerģētikas savienības dimensijās, kas arī ietekmē SEG emisiju apjomu –

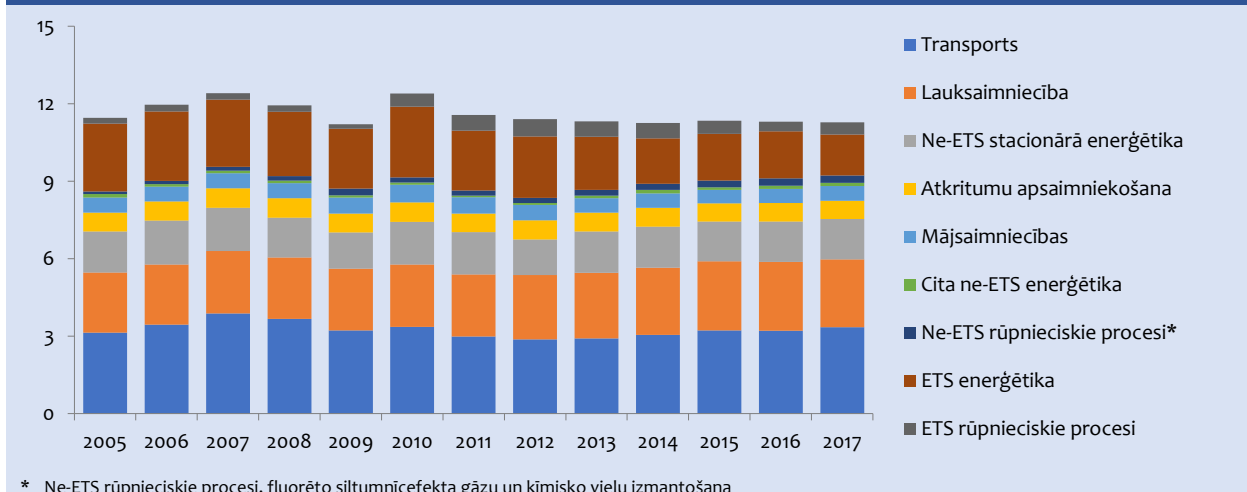
atjaunojamo energoresursu īpatsvara nodrošināšanas un energoefektivitātes uzlabošanas mērķu izpilde.

Līdztekus tam VARAM izstrādā *Latvijas Oglekļa mazieltipīgas attīstības stratēģiju 2050. gadam*, Satiksmes ministrija gatavo *Alternatīvo degvielu infrastruktūras ieviešanas scenāriju izvērtējumu*, lai noteiktu efektīvākos pasākumus, kas cita starpā nodrošinātu arī transporta darbību SEG emisiju samazinājumu, savukārt Zemkopības ministrija ir izstrādājusi *Latvijas Bioekonomikas stratēģiju*.

12.2. attēls

Latvijas ne-ETS darbību un ETS SEG emisiju tendence 2005.-2017. gadā

tūkst. kt CO₂ ekv.

¹ Saskaņā ar priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Enerģētikas savienības pārvaldību un ar ko groza Direktīvu 94/22/EK, Direktīvu 98/70/EK, Direktīvu 2009/31/EK, Regulu (EK) Nr. 663/2009, Regulu

(EK) Nr. 715/2009, Direktīvu 2009/73/EK, Padomes Direktīvu 2009/119/EK, Direktīvu 2010/31/ES, Direktīvu 2012/27/ES, Direktīvu 2013/30/ES un Padomes Direktīvu (ES) 2015/652 un atceļ Regulu (ES) Nr. 525/2013

13. BŪVNICĪBAS POLITIKA

Būvniecības nozarē 2014. gada 1. oktobrī stājās spēkā jaunais *Būvniecības likums*, kura mērķis ir radīt mūsdienīgu un modernu būvniecības procesa tiesisko regulējumu, kā arī sekmēt sabiedrības iespējas līdzdarboties lēmumu pieņemšanā, nodrošinot līdzsvarotu būvniecības ierosinātāja un sabiedrības interešu aizsardzību. Vienlaikus tika apstiprināti ar jauno būvniecības regulējumu saistītie MK noteikumi, kas būtiski maina būvniecības kārtību, īpašu uzsvāru liekot uz būvdarbu organizēšanas procesu un iesaistīto pušu atbildību. Būvniecības regulējumā tika ietvertas vairākas nozīmīgas izmaiņas, kas ļāvu ātrāk, efektīvāk un atbildīgāk organizēt un nodrošināt būvniecības procesu, vienlaikus veicinot drošību un kvalitāti.

2014. gadā tika atjaunota valsts kontrole būvniecībā. Atbilstoši *Būvniecības likumā* noteiktajam tika izveidots Būvniecības valsts kontroles birojs (BVKB), kas nodrošina būvdarbu valsts kontroli un būvju pieņemšanu ekspluatācijā, piemēram, jaunu publisku ēku, kurās paredzēts vienlaikus uzturēties vairāk nekā 100 cilvēkiem, būvniecības un pārbūves gadījumā. BVKB kompetencē ietilpst arī publisku ēku ekspluatācijas kontrole un patstāvīgās prakses tiesību piešķiršana ekspertizē.

Būvniecības regulējuma izstrādāšanā un būvniecības sfēras sakārtošanā ir iesaistīta pati nozare. EM ir izveidota **Latvijas Būvniecības padome**, kurā ir deleģēti 15 būvniecības nozari pārstāvošo nevalstisko organizāciju, kā arī atbildīgo ministriju un Latvijas Pašvaldību savienības pārstāvji¹.

2016. gada 31. maijā tika parakstīts atbildīgo MK locekļu un būvniecības nozares pārstāvju sadarbības *Memorands cīņai ar ēnu ekonomiku būvniecības nozarē, kā arī nozares pilnveidošanai un attīstības veicināšanai* (tālāk tekstā – Memorands). Memorands satur prioritāros uzdevumus 2016.-2018. gadam. Tas ne tikai definē konkrētus pasākumus, bet arī kalpo par apliecinājumu iesaistīto pušu ieinteresētībai nozares sakārtošanā. Būtiskākās jomas, par kuru risinājumu puses vienojās, parakstot Memorandu, ir nepieciešamība veikt konkrētus pasākumus produkcijas apjomu, īpaši eksporta pieaugumam, ēnu ekonomikas mazināšanai, konkurētspējas palielināšanai, kā arī drošības un kvalitātes uzlabošanai būvniecībā. Svarīgākais Memorandā nospraustais uzdevums ir noslēgt *Ģenerālvienošanos par minimālajiem atalgojuma līmeņiem būvniecības profesijās*. Plānots, ka Ģenerālvienošanos stāsies spēkā 2019. gadā. Tā paredz būtisku minimālā atalgojuma pieaugumu būvniecības nozarē. 2018. gada oktobrī Latvijas Būvuzņēmēju partnerība savāca nepieciešamo parakstu skaitu būvniecības nozares **Ģenerālvienošanos** noslēgšanai, paredzot būvniecībā noteikt minimālo bruto algu 780 eiro apmērā. Tās noteikumi kļūs

saistoši visai nozarei pēc 6 mēnešiem pēc oficiālās publikācijas „Latvijas Vēstnesī”.

Izpildot Memorandā ietvertos uzdevumus:

- 2017. gadā tika ieviesta elektroniskā darba laika uzskaitē būvniecībā. Tas attiecas ne tikai uz publiskajiem iepirkumiem, bet arī uz jaunu trešās grupas būvju būvniecību vai uz jebkuriem būvdarbiem, kuru izmaksas veido 1 miljonu eiro vai vairāk. Elektroniskās darba laika uzskaites ieviešana būvlaukumā nodarbinātajiem nodrošinās objektīvu informāciju kontrolējošām iestādēm par darbinieku būvobjektā nostrādāto darba laiku. Kombinācijā ar Ģenerālvienošanos par minimālajām darba samaksas likmēm profesiju grupās būvniecībā nodarbinātajām personām tā kļūs par efektīvāko instrumentu cīņai ar ēnu ekonomiku;
- Latvijas Būvniecības padome 2017. gada 17. maijā ir apstiprinājusi nozares izstrādāto ētikas kodeksu un izveidojusi Būvniecības nozares ētikas komisiju, ir izstrādātas vadlīnijas saimnieciski izdevīgākā piedāvājuma vērtēšanai publiskajos būvdarbu, projektēšanas un apvienotajos projektēšanas un būvdarbu iepirkumos;
- 2017. gadā tika uzsākts apjomīgs *Būvniecības informācijas sistēmas attīstības projekts*, pārejot uz pilnu elektronisko būvniecības administratīvo procesu.

2017. gadā Latvijas Būvniecības padome apstiprināja *Latvijas Būvniecības nozares attīstības stratēģiju 2017.–2024. gadam*, kura apvieno nozares un valsts pārvaldes intereses, kā arī nosaka nozares mērķus un prioritāros pasākumus nozares līdzsvarotai attīstībai. Stratēģijas galvenais uzdevums ir noteikt vienotu politiku ilgtspējīgas un konkurētspējīgas Latvijas būvniecības nozares attīstībai.

Lai sasniegtu Latvijas būvniecības nozares attīstības vīziju, Latvijas Būvniecības padome definējusi piecus nozares stratēģiskās attīstības mērķus:

- samazināt būvniecības regulējuma birokrātiju, par 50% samazinot kopējo procesa termiņu un digitalizējot risinājumus, tādējādi efektīzējot būvniecības procesu;
- kāpināt nozares produktivitāti trīs reizes, lai tā sasniegtu TOP 10 ES dalībvalstu vidējo rādītāju;
- palielināt būvniecības nozares apgrozījumu no pašreizējiem 1,5 mljrd. eiro gadā līdz 3 mljrd. eiro gadā;
- uzlabot būvniecības speciālistu izglītības un profesionālās kvalifikācijas sistēmu, panākot, ka augsti kvalificēti speciālisti ir katrā būvniecības profesijā;

¹ Latvijas Būvniecības padome ir konsultatīva institūcija, kuras darbības mērķis ir atbilstoši sabiedrības interesēm sniegt priekšlikumus par normatīvo aktu projektiem un politikas plānošanas dokumentu projektiem, kā arī ES starptautisko tiesību aktu projektiem, kas skar

būvniecības nozari, kā arī informēt sabiedrību par aktualitātēm būvniecības jomā. Latvijas Būvniecības padome nodrošina arī atgriezenisko saiti ar būvniecības procesa dalībniekiem.

- uzlabot būvniecības pakalpojumu kvalitāti, vienlaikus veidojot vienotu kvalitātes mērījumu sistēmu. Pēdējos gados ir veikti būtiski uzlabojumi būvniecības procesa normatīvajā regulējumā, lielu uzmanību pievēršot administratīvā sloga mazināšanai (skatīt 13.1. ielikumu).

13.1. ielikums

Uzlabojumi būvniecības procesa normatīvajā regulējumā

2017. gadā spēkā stājās grozījumi *Būvniecības likumā*, ar kuriem tika atvieglota izmaiņu izdarīšana būvniecības iecerē. Ar grozījumiem tika noteikts, ka vienīgās izmaiņas, kuras ir aizliegtas, ir izmaiņas būves galvenajā lietošanas veidā, tāpat noteikts, ka ar būvvaldi ir saskaņojamas tikai izmaiņas būves novietojumā, būvapjomā un fasādes risinājumā, kā arī papildu būves. Citas izmaiņas ar būvvaldi nav jāaskaņo. Tāpat tika precizēta atkāpju un alternatīvo risinājumu saskaņošanas kārtība, nosakot institūcijas un gadījumus, kuros var saskaņot atkāpes un alternatīvos risinājumus.

2017. gada 1. martā spēkā stājās grozījumi MK 2014. gada 2. septembra noteikumos Nr. 529 „Ēku būvnoteikumi”. Tajos tika papildināti gadījumi, kuros nav nepieciešama būvniecības ieceres dokumentācija, piemēram, mainot ēkas ārdurvis, atjaunojot ārējās kāpnes un lieveņus, krāsojot fasādes apdari un jumta iesegumu un citos noteiktos gadījumos šādiem būvdarbiem nebūs nepieciešams atsevišķs saskaņojums ar būvvaldi. Noteikumi arī paredz, kādos gadījumos sezonas ēkas būvniecību var veikt bez būvniecības ieceres dokumentācijas, paredzēti citi atvieglojumi.

2017. gada 6. jūnijā stājās spēkā MK 2017. gada 9. maija noteikumi Nr. 253 „Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi”, ar kuriem noteikts, ka, lai nodotu būvi ekspluatācijā, vairs netiek prasīta kadastrālās uzmērīšanas lieta, pieļaujama jau esošas topogrāfiskās informācijas izmantošana projektēšanā, kā arī atvieglota atsevišķu būvju būvniecība ārpus publiskās telpas.

2017. gada 24. novembrī spēkā stājās grozījumi MK 2014. gada 25. marta noteikumos Nr. 156 „Būvizrādājumu tirgus uzraudzības kārtība”, ar kuriem atļauts būvdarbos izmantot stiegrojuma tēraudu, kurš ir ieguvis atbilstības novērtējumu Eiropas Ekonomikas zonas dalībvalstu standartam un atbilst noteikumos izvirzītajām minimālajām prasībām, tādējādi vairs nav jāveic šāda stiegrojuma katras partijas vērtējums.

Saskaņā ar *Eirokodeksa* standartu nacionālo ieviešanas plānu no 2015. gada 1. jūnija būvkonstrukciju projektēšanā tiek nodrošināta pāreja uz *Eirokodeksa* standartiem. Kopumā 58 *Eirokodeksa* pamatstandarti, standartu labojumi un papildinājumi tika izstrādāti un reģistrēti Latvijas Valsts standartā, kā arī tika izdoti astoņi Latvijas būvnormatīvu būvkonstrukciju projektēšanai.

2017. gadā un 2018. gadā ir pārskatīti būvnormatīvu energoefektivitātes, ugunsdrošības, ūdens apgādes un kanalizācijas jomā. Lai veicinātu vairāktāvu koka apbūvi, tika apstiprināti grozījumi Latvijas būvnormatīvā LBN 201-15 „Būvju ugunsdrošība”, lai veicinātu koksnes būvizrādājumu izmantošanu jaunu ēku būvniecībā, palielinot būves augstākā stāva grīdas līmeņa atzīmi līdz 18 m (iepriekš līdz 8 m) un līdz 6 stāvu (iepriekš līdz 3 stāviem) augstas jaunas dzīvojamās un publiskas ēkas būvniecību. Šie grozījumi stājās spēkā 2017. gada 1. maijā. Tāpat tiek pārstrādāti dzīvojamā un publisko ēku apkures un ventilācijas, kā arī būvklimateoloģijas būvnormatīvi.

Lai atbilstoši jaunajam būvniecības regulējumam nodrošinātu būvspeciālistu kompetences novērtēšanu un patstāvīgās prakses uzraudzību inženierizpētē, projektēšanā, būvdarbu vadīšanā un būvuzraudzībā, atbilstoši normatīvo aktu prasībām tika izdoti rīkojumi, kas šīs funkcijas deleģēja astoņām būvspeciālistu kompetences pārbaudes iestādēm. 2018. gada 20. martā MK apstiprināja jaunus noteikumus Nr. 169 „Būvspeciālistu kompetences novērtēšanas un patstāvīgās prakses uzraudzības noteikumi”, kas būtiski pilnveido regulējumu būvspeciālistu sertificēšanas jomā, noteikti kritēriji praktiskā darba pieredzes prasībām pretendentiem būvspeciālista sertifikāta saņemšanai, precizēta patstāvīgās prakses uzturēšanas kārtība, precizēti kritēriji brīdinājuma izteikšanai, sertifikāta darbības sfēras apturēšanai un anulēšanai, samazināts darbības sfēru skaits, noteikta prasība būvspeciālistam uzturēt spēkā esošu līgumu ar Nacionālo standartizācijas institūciju par nepieciešamo Latvijas valsts standartu abonēšanu, kas nepieciešams ikdienas pienākumu izpildei.

Nacionālā standartizācijas institūcija SIA „Latvijas Standarts” no 2019. gada nodrošinās būvspeciālistus ar standartu lasītavu ar pieeju standartiem bez papildu maksas Latvijas standartu tiešsaistes autorizētai lasīšanai 24/7 režīmā vietnē www.lvs.lv no jebkura internetpieslēguma un jebkuras ierīces: datora, viedtālruna, planšetes.

2016. gada 12. aprīlī tika pieņemti MK noteikumi Nr. 211 „Būvkomersantu klasifikācijas noteikumi”, lai nodrošinātu atklātu, vienotu sistēmu publiskā finansējuma būvniecības pakalpojumu sniedzēju novērtēšanai un būvniecības iecerei atbilstošas profesionālās kvalifikācijas būvdarbu veicēju atlasei. Klasificēšanas procesā tiks ņemtas vērā gan profesionālās spējas un kompetences, gan finanšu un ilgtspējas rādītāji, tai skaitā profesionālās darbības pārkāpumi, ja tādi bijuši. Būvkomersantu klasifikācija būs viens no pretendenta izvēles kritērijiem publiskajos iepirkumos.

Efektīva būvniecības procesa nodrošināšanai 2018. gadā tika izstrādāti un stājās spēkā grozījumi būvniecības regulējumā, kas samazina administratīvo slogu, ievieš digitalizētus risinājumus, paātrina būvniecības ieceres saskaņošanas laiku. Ar jaunu LBN 202-18 „Būvniecības ieceres dokumentācijas noformēšana” noteiktas prasības attiecībā uz būvniecības ieceres dokumentācijas elektronisko noformēšanu, nodrošinot vienotas prasības būvniecības dokumentācijas noformēšanai gan rakstveida, gan tiešsaistes formā strukturētu datu veidā, ieviešot digitālo būvniecības ieceres dokumentācijas apriti. Izstrādāti un pieņemti grozījumi vispārīgajos un speciālajos būvnoteikumos, lai novērstu šķēršļus būvniecības ieceru elektroniskajam saskaņošanas procesam.

Lai sekmētu struktūrfondu projektu īstenošanu daudzdzīvokļu ēku energoefektivitātes paaugstināšanai un šo ēku atjaunošanai, kā arī atvieglotu būvniecības procesu un mazinātu administratīvo slogu, 2018. gadā tika veikti grozījumi MK 2014. gada 2. septembra noteikumos Nr. 529 „Ēku būvnoteikumi”. Līdz 5 gadiem tiek pagarināts termiņš, kādā realizējama būvniecība pēc būvvaldes akcepta ēkas fasādes apliecinājuma kartē vai atzīmes veikšanas būvatļaujā par projektēšanas nosacījumu izpildi. Līdz šim termiņš bija trīs un divi gadi.

Lai uzlabotu būvju ekspluatācijas kontroli, 2018. gadā veikti grozījumi LBN 405-15 „Būvju tehniskā apsekošana”, kas tehniskās apsekošanas veicējam nosaka papildu pienākumu gadījumos, ja tehniskās apsekošanas atzinumā tiek norādīts uz nepietiekamu ēkas mehānisko stiprību un stabilitāti. Būvspeciālistam vai būvkomersantam, kurš nodrošina būves tehniskās apsekošanas veikšanu, būs pienākums par to informēt būvvaldi, institūciju, kura pilda būvvaldes funkcijas, iesniedzot būves tehniskās apsekošanas atzinumu.

Ir sagatavoti grozījumi *Būvniecības likumā*, kas skars virkni jautājumu, tādus kā:

- atbildības un kompetences sadalījums – paredzēts grozīt būvvaldes un BVKB kompetenci, kā arī skaidri noteikt katra būvniecības procesa dalībnieka atbildību. Paredzēts arī ieviest klusēšanas-pieķiršanas principu;
- apdrošināšana – plānots pārskatīt un ieviest efektīvu apdrošināšanas mehānismu, lai aizsargātu trešo personu intereses, kā arī pilnveidotu būvniecības procesa dalībnieku apdrošināšanu;
- būvtehnikiem tiks saglabātas tiesības arī turpmāk (bez termiņa ierobežojuma) veikt inženierizpēti, vadīt būvdarbus un veikt būvuzraudzību, bet būvinženieriem (pirmā līmeņa augstākā izglītība) – inženierizpēti. Tāpat plānots paplašināt noteiktos ierobežojumus izglītībai, pieļaujot modulārās izglītības sistēmas izmantošanu;
- tiek plānots precizēt regulējumu attiecībā uz personām, kurām jāreģistrējas Būvkomersantu reģistrā – akustiķiem, restauratoriem, kā arī citas izmaiņas būvniecības regulējuma pilnveidošanai.

Pēdējos gados ir sasniegti būtiski uzlabojumi **būvniecības nozares digitalizācijas** jomā.

2015. gada 31. decembrī noslēdzās ERAF projekts „Būvniecības informācijas sistēmas izstrāde”, kas sākotnēji apvienoja vairākus būvniecības nozares reģistrus. 2017. gadā tika uzsākts *Būvniecības informācijas sistēmas attīstības projekts*, kura ietvaros ir paredzēta būvniecības ieceru un būvprojektu izskatīšanas un saskaņošanas pilnveide, nodrošinot elektronisku saskaņošanu ar normatīvajos aktos noteiktām pusēm, būvniecības procesa uzraudzības, būvju ekspluatācijas uzraudzības pilnveidi, atskaišu un informācijas analītikas moduļu uzlabošanu, būvkomersantu un būvspeciālistu datu pārvaldības pilnveidi, un tml.

2018. gada 1. jūlijā ir pabeigts *Būvniecības informācijas sistēmas attīstības projekta* 1. posms un nodrošināta būvniecības ierosināšanas un būvniecības ieceres dokumentācijas elektroniskās saskaņošanas un akceptēšanas funkcionalitāte, kas nodrošina iespēju visu būvniecības ieceres saskaņošanu no iesnieguma līdz būvdarbu uzsākšanai paveikt elektroniski, būtiski saīsinot termiņus, nodrošinot paralēlu dažādu saskaņojumu saņemšanu. Elektroniskais process arī ļaus sekot līdzi, kādā stadijā iecere atrodas, tādējādi procesu padarot caurskatāmu.

Lai veicinātu pilnu pāreju uz elektronisko procesu, 2018. gadā tika izstrādāta jauna Būvniecības informācijas sistēmas funkcionalitāte, kas ļaus būvniecības ierosinātajam „pāriet” no papīra procesa uz elektronisko procesu jebkurā būvniecības procesa posmā. Tādējādi arī procesus, kas uzsākti papīra formā, varēs turpināt elektroniski.

Vienlaicīgi EM ir sagatavojusi grozījumus *Būvniecības likumā*, kuri paredz pāreju uz elektronisko būvniecības ierosināšanas un būvniecības ieceres dokumentācijas

saskaņošanas procesu ar 2019. gadu. Paredzēts, ka vietējā pašvaldība varēs ar saistošajiem noteikumiem noteikt pārejas periodu elektroniskā būvniecības ieceres saskaņošanas procesa ieviešanai tās teritorijā, taču ne garāku par vienu gadu. Saeima ir pieņēmusi likumprojektu 1. lasījumā 2018. gada 1. novembrī.

Vienlaicīgi *Būvniecības informācijas sistēmas attīstības projekta* ietvaros turpinās darbs pie turpmākajiem uzlabojumiem – būvdarbu kontroles funkcionalitātes uzlabošanas, būves pieņemšanas ekspluatācijā. Būvniecības informācijas sistēmā varēs iesniegt būves nodošanai ekspluatācijā nepieciešamos dokumentus un saņemt atzinumus no atbildīgām institūcijām.

Būvniecības informācijas sistēmas attīstības projekta ietvaros līdz 2019. gada 31. decembrim ir plānots būtiski uzlabot sistēmas funkcionalitāti būvspeciālistu sertificēšanas procesa un sertificēto būvspeciālistu patstāvīgās prakses uzraudzības procesa atbalstam. BIS sistēmā varēs iegūt informāciju no augstskolām, nodrošināt sertificēšanas institūcijām informāciju par būvspeciālistu būvniecības lietām, kā arī informāciju par sūdzībām par sertificētajiem būvspeciālistiem un to darbībā konstatētajiem pārkāpumiem, paredzēts, ka varēs ielasīt prakses datus no būvdarbu žurnāliem, uzlabot informācijas atlasē iespējas, kā arī pilnveidot atgādinājumu funkcionalitāti būvspeciālistu uzraudzības procesa atbalstam.

BIS attīstības ERAF projekta 2. kārtas ietvaros ir plānots paplašināt BIS funkcionalitāti, lai pilnveidotu BIS tā, ka tā kalpotu par vienotu platformu jebkuras būves dzīvescikla pārvaldībai no ieceres līdz ekspluatācijas beigām, kā arī liktu stabilu pamatu **Būvniecības informācijas modelēšanai** (BIM) procesu ieviešanai Latvijā, nodrošinot nepieciešamo platformu no valsts informācijas sistēmas puses.

Ekonomikas ministrija un Būvniecības valsts kontroles birojs strādā ar vietējo pašvaldību būvvaldēm, ieviešot elektroniskos būvniecības procesus, kā arī sniedz tām nepieciešamo atbalstu.

Lai veicinātu būvniecības kvalitāti un nozares produktivitāti, padarītu būvniecību prognozējamu gan no izmaksu, gan laika viedokļa, ir uzsākts darbs pie BIM ieviešanas „ceļa kartes”, kurā galvenās prioritātes ir standartu un vadlīniju izstrāde, sākotnēji koncentrējoties tieši uz būvprojektu izstrādi publiskajiem iepirkumiem BIM, un būvspeciālistu kompetenču paaugstināšana darbā ar digitāliem rīkiem. BIM ir process, kurā tiek radīta digitāla trīs dimensiju būve ar pievienotu informāciju par tās elementiem, līdz ar to visas iesaistītās puses, tajā skaitā pasūtītājs, projektētājs un būvkomersants, jau no paša būvprojekta izstrādes sākuma varēs redzēt, kāds būs gala rezultāts, tas ļaus pamanīt un novērst kļūdas projektā pirms būvniecības uzsākšanas, precīzāk aprēķināt nepieciešamo būvmateriālu apjomu, kā rezultātā ievērojami var samazināt kopējās būvmateriālu izmaksas un būvniecības laikā radušos atkritumu daudzumu, kas padara BIM par vienu no efektīvākajiem rīkiem videi draudzīgas un ilgtspējīgas būvniecības attīstībai. Vienlaikus BIM modeļus varēs izmantot arī būvju apsaimniekošanā un uzturēšanā, kā arī ekspluatācijas

uzraudzībā, jo BIM modelī esošā informācija atvieglo šo darbību veikšanu, kā arī ievērojami samazina to izmaksas.

Sadarbībā ar Būvniecības nozares ekspertu padomi (NEP) ir veikta **būvniecības nozares kvalifikāciju struktūras funkcionālā analīze** atbilstoši Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūrai – ES fonda projekta «Nozaru kvalifikācijas sistēmas pilnveide profesionālās izglītības attīstībai un kvalitātes nodrošināšanai» ietvaros. Ir veikts būvniecības nozares profesiju pārskats, tajā skaitā arī reglamentēto profesiju pārskats, un izstrādāta *Būvniecības profesiju karte* atbilstoši profesionālās kvalifikācijas līmeņiem. Latvijas Būvniecības padome, kurā pārstāvētas lielākās būvspeciālistu sertificēšanas iestādes, iepazīstoties ar būvniecības nozares kvalifikāciju struktūras funkcionālo analīzi un diskutējot ar NEP pārstāvjiem, secināja, ka reglamentēto profesiju standarti ir nepilnīgi, novecojuši un vairs neatbilst ES kvalifikācijas prasībām. Lai veicinātu būvniecības nozares reglamentēto profesiju speciālistu sagatavošanā iesaistīto mācību iestāžu izglītības programmu pilnveidošanu un speciālistu kvalifikācijas celšanu, turpmākajos gados tiks sniegts nozares atbalsts profesionālajām organizācijām jaunu profesiju standartu izstrādē.

2018. gadā tika veikts pirmais pētījums par **prognozētām izmaiņām darbaspēka un būvmateriālu izmaksām būvniecības nozarē** Latvijā. Kombinētās statistikas un ekspertu novērtējuma prognožu rezultātā tika secināts, ka kopējais būvniecības produkcijas apjoms laika periodā no

2018.-2022. gadam vidēji palielināsies par 14,09% gadā un būvniecības izmaksas vidēji palielināsies par 4,31% gadā. Galvenie faktori, kas, pēc ekspertu viedokļa, ietekmēs kopējo būvniecības izmaksu pieaugumu prognozes periodā, ir būvniecības produkcijas apjoms, darbaspēka samaksas līmenis ES valstīs būvniecības nozarē, vidējā gada elektroenerģijas cena valstī. Arī turpmākajos gados tiks veikti šādi pētījumi, lai sniegtu prognozes par darbaspēka un būvmateriālu izmaksu izmaiņām.

Lai izveidotu ilgtspējīgu Latvijas būvniecības nozares pakalpojumu kvalitātes monitoringa sistēmu, kas veidotu objektīvu kopējo būvniecības nozares procesa un visu apakšprocesu kvalitātes mērījumu sistēmu, 2018. gadā tiek veikts pirmais pētījums **Latvijas Būvniecības nozares kvalitātes indeksa un mērījumu metodoloģijas** izstrādei un aptaujas instrumenta (anketas) sagatavošanai un testēšanai, lai turpmāk sistemātiski izzinātu nozares dalībnieku viedokļus, apkopotu secinājumus, izstrādātu pamatotus uzlabojumu priekšlikumus un nepārtraukti uzlabotu būvniecības regulējuma un procesa kvalitāti un efektivitāti. Monitoringa sistēmas rezultāti radīs jaunu iespēju nozares pakalpojumu sniedzējiem salīdzināt savu individuālo pakalpojumu kvalitāti ar nozares procesu posmu kvalitātes līmeņiem un veicinās pakalpojumu sniedzēju konkurētspējas uzlabojumus, kā arī sniegs padziļinātu priekšstatu par katru būvniecības procesa posma norisi. Atbilstoši izstrādātajai metodikai kvalitātes mērījumi tiks veikti regulāri.

14. MĀJOKĻU POLITIKA

Šobrīd viens no aktuālākajiem izaicinājumiem Latvijā mājokļu politikas jomā ir mājokļu pieejamības nodrošināšana. Iespēja dzīvot kvalitatīvā mājoklī par pieejamām cenām mūsdienās būtu jāuztver par pamatvajadzību, un tas ir viens no svarīgākajiem faktoriem, lai sasniegtu vairākus sociālās politikas mērķus, tostarp veicinātu iespēju vienlīdzību, sociālo integrāciju un mobilitāti.

OECD savos pētījumos norāda, ka veiksmīgi funkcionējošs mājokļu tirgus veicina mobilitāti, kas attiecīgi nodrošina efektīvu cilvēkresursu un darba vietu sadali darba tirgū.¹

Šī brīža dzīvojamais fonds Latvijā ir būtiski novecojis, kas palielina tā uzturēšanas izmaksas un, nepalielinoties mājokļu ienākumiem, attālina tā atjaunošanās perspektīvas. Līdz 1941. gadam Latvijā uzbūvēti 45% no visa daudzdzīvokļu ēku skaita, savukārt no 1961.-1992. gadam Latvijā uzcelti 53% no dzīvojamā fonda, bet kopš 1993. gada no jauna uzbūvēto daudzdzīvokļu dzīvojamo māju īpatsvars ir tikai 2%². Laika periodā no 2010.-2016. gadam ir uzbūvēti 2,9 milj. m² mājokļu dzīvojamās platības. Šobrīd Latvijā novērojama ļoti lēna daudzdzīvokļu dzīvojamā fonda atjaunošanās, gadā tiek uzbūvēti tikai 0,2% no kopējā dzīvokļu skaita Latvijā (1,06 milj. m²). Lielākais īpatsvars novērojams Pierīgā – 1,64 milj. m² (56,2%) un Rīgā – 0,65 milj. m² (22,2%), savukārt pārējie reģioni ir mazaktīvi.

Ilglaicīga finansējuma trūkuma dēļ šobrīd ekonomiski aktīvajos reģionos trūkst dzīvojamā fonda, kuru būtu iespējams izīrēt.

Galvenie virzieni situācijas risināšanai ir šādi:

- īres mājokļa pieejamības mājokļu pieejamības veicināšana;
- īres tiesiskā regulējuma izstrāde un grozījumi Civilprocesa likumā;
- mājokļu atbalsta programmas mājokļa iegādei īstenošana.

ĪRES MĀJOKĻA PIEEJAMĪBA MĀJSAIMNIECĪBĀM

Saskaņā ar *Eurostat* datiem Latvijā 2017. gadā īrnieki, kas dzīvokli īrēja par tirgus cenu, bija tikai 7,9 procenti.

Lai noteiktu mājokļu pieejamību īres dzīvokļiem ēkā, kas atbilst būvniecības un energoefektivitātes prasībām, Ekonomikas ministrija 2018. gadā veica tirgus aptauju, kuras mērķis bija noskaidrot 50 m² liela dzīvokļa izmaksas

mājokļu pieejamībai. Tā parādīja, ka gadījumu skaits, kuros nekustamā īpašuma attīstītāji piedāvā dzīvokļus jaunajā projektā izīrēt, ir ļoti ierobežots, piemēram, vairāki nekustamo īpašumu attīstītāji jaunajos projektos dzīvokļus īrei nepiedāvā. Mājokļu pieejamībai, lai izīrētu 50 m² dzīvokli, sedzot komunālos un apsaimniekošanas izdevumus, ir jāērķinās ar 450-530 eiro lielām izmaksām.

Mājokļa izdevumiem nevajadzētu pārsniegt 30% no mājokļu pieejamības ienākumiem. Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas veikto aptauju un aprēķiniem, lai mājokļu pieejamība varētu atļauties īrēt būvniecības un energoefektivitātes prasībām atbilstošu dzīvokli, ievērojot minēto izdevumu proporciju par mājokli no rīcībā esošajiem ienākumiem, mājokļu pieejamības ienākumiem ir jābūt, sākot no 1600 eiro.

OECD dalībvalstīs vidējais rādītājs mājokļu pieejamības izdevumiem par mājokli no kopējiem mājokļu pieejamības ienākumiem bija 23%³. Pieņemot, ka mājokļa izdevumiem nevajadzētu pārsniegt 30% no mājokļu pieejamības ienākumiem⁴, saskaņā ar Ekonomikas ministrijas veikto aptauju un aprēķiniem, iespēja īrēt mājokli, kas atbilst mūsdienu būvniecības standartiem un energoefektivitātes prasībām, ir liegta 80% mājokļu pieejamības ienākumiem, jo to ienākumi ir zemāki par 1600 eiro mēnesī. Papildus jāņem vērā, ka 50% mājokļu pieejamības ienākumi mēnesī nepārsniedz 700 eiro mēnesī, tātad pusei no Latvijas mājokļu pieejamības mēneša ienākumi būtu jādubulto, lai tās spētu atļauties īrēt mājokli, kas atbilst mūsdienu būvniecības standartiem un energoefektivitātes prasībām.

Šī problēma uzsvēta arī OECD *Ekonomikas pārskatā par Latviju*, kur statistika par iedzīvotāju labklājību Latvijā salīdzinājumā ar OECD vidējo rādītāju ir viena no zemākajām tieši ienākumu, veselības un mājokļu kategorijās. Latvijā arī ir augstākais iedzīvotāju īpatsvars, kuru tīrie ienākumi ir zem nabadzības sliekšņa, tādējādi daudzas mājokļu pieejamības ar zemiem ienākumiem ir nepietiekami nodrošinātas ar mājokļiem.⁵

Jānorāda, ka šobrīd privātais sektors nav ieinteresēts veikt investīcijas īres namu būvniecībā, jo, ņemot vērā augstās būvniecības izmaksas un attīstītāja vēlamu investīciju atmaksāšanās periodu, īres maksa no jauna uzbūvētos mājokļos pārsniedz vidējo īres maksas līmeni pašvaldībā un reģionos dzīvojošo iedzīvotāju maksātspēju. To skaidri parāda arī iepriekš minētā statistika par uzbūvētās dzīvojamās platības apmēriem no 2010.-2016. gadam, kad 78,4% no mājokļu dzīvojamās platības uzbūvēti Rīgā un Pierīgā.

¹ D.Andrews, A.Caldera Sanchez, A.Johansson. *OECD Economics Department Working Papers No. 836 „Housing Markets and Structural Policies in OECD countries”*, (2011)

² Valsts kadastra informācijas sistēma

³ *Affordable Housing database – HC1.1 HOUSING-RELATED EXPENDITURE OF HOUSEHOLDS*

⁴ Alice Pittinii, *HOUSING AFFORDABILITY IN THE EU Current situation and recent trends (2012) CECODHAS*

⁵ OECD pārskats par Latviju (2017) <http://www.oecd.org/economy/surveys/Latvia-2017-OECD-economic-survey-overview.pdf>

Privāto investīciju apmērā daudzdzīvokļu namu būvniecībā Latvija ievērojami atpaliek no Igaunijas un Lietuvas. 2017. gadā Latvijā uzbūvēti 1155 dzīvokļi, gan Igaunijā, gan Lietuvā – trīs ar pusi reizes vairāk dzīvokļu jeb 4307 dzīvokļi Igaunijā un 4024 dzīvokļi Lietuvā. Citās ES dalībvalstīs, piemēram, Nīderlandē, Francijā, Apvienotajā Karalistē un Spānijā īpatsvars publiskajiem ieguldījumiem, kas tiek veikti, lai veicinātu mājokļu pieejamību, pārsniedz 1% no IKP. Latvijā gada laikā mājokļu pieejamības veicināšanai tiek ieguldīti tikai aptuveni 6 milj. eiro (~0,02% no IKP).

Lai arī iedzīvotāju skaita pieaugums kopš 2010. gada galvenokārt ir novērojams tikai Pierīgā, svarīgs faktors ir iedzīvotāju iekšzemes migrācija, kas, lai arī lielākoties norāda uz tendenci iedzīvotājiem pārvietoties no reģioniem uz Rīgu vai no Rīgas uz Pierīgu, parāda arī reģionālās migrācijas tendences, cilvēkiem migrējot uz un no reģionālajiem centriem. Neapmierinātība ar mājokļu pieejamību reģionos un augstais izdevumu īpatsvars mājoklim no ienākumiem Latvijā ir viens no iemesliem iedzīvotāju emigrācijai uz ārvalstīm un nespējai darbaspēku noturēt Latvijā.

Ņemot vērā augstāk minēto, Latvijas valdība 2018. gada 2. oktobrī ir pieņēmusi lēmumu atbalstīt Ekonomikas ministrijas priekšlikuma izstrādi un ieviešanu, kurš paredz Valsts kases ilgtermiņa (30 gadi) aizdevumu pašvaldības kapitālsabiedrībai ar zemu procentu likmi, ko var fiksēt uz 5/10 vai 30 gadiem.

Atbalsts tiktu sniegts, lai novērstu tirgus nepilnību mājokļu pieejamības nodrošināšanā māsaimniecībām, kurām uz atbalsta piešķiršanas brīdi neto ieņēmumi nav lielāki par 30 tūkst. eiro gadā un kuras atbilst noteiktām mērķa grupām - nodarbinātam kvalificētam speciālistam vai speciālistam, kas veic ar valsts vai pašvaldības funkciju nodrošināšanu saistītu pārvaldes uzdevumu jomā, kurā konstatēts nepietiekams kvalificētu speciālistu nodrošinājums, vai māsaimniecībām ar vienu vai vairāk bērniem.

Mājokļu pieejamības veicināšana sekmēs jaunu saimnieciskās darbības veicēju (nodokļu rezidentu (maksātāju)) un privātpersonu piesaisti reālai saimnieciskai darbībai un rezidencei Latvijā gan nacionālā, gan reģionālā mērogā. Uzņēmējdarbības attīstība un jaunu darbavietu radīšana ir uzsvērtā arī *Reģionālās politikas pamatnostādņēs 2013.-2019. gadam*, izvirzot kā vienu no uzdevumiem sekmēt teritorijās uzņēmējdarbības attīstību un darbavietu radīšanu, veicināt darbavietu un pakalpojumu sasniedzamību, kā arī uzlabot pakalpojumu kvalitāti un pieejamību. Savukārt kritērijs par māsaimniecībām ar vienu vai vairāk bērniem ir cieši saistīts ar Latvijas demogrāfisko situāciju un nepieciešamību sniegt atbalstu jaunajām ģimenēm.

ĪRES TIESISKĀ REGULĒJUMA IZSTRĀDE UN GROZĪJUMI CIVILPROCESA LIKUMĀ

Šobrīd pastāvošais dzīvojamo telpu īres regulējums ir novecojis, tas ir spēkā kopš 1993. gada.

Šobrīd nenotiek dzīvojamo māju būvniecība ar mērķi tos izīrēt. Minētais ir saistīts ar izīrētāja riskiem, kas izriet no šobrīd spēkā esošā likuma regulējuma. Šie riski, vienlaikus ņemot vērā to, ka īrnieku no dzīvojamām telpām var izlikt tikai prasības kārtībā, potenciālajiem īres namu attīstītājiem būvējamo īres namu izmaksas sadārdzina tik ievērojami (tā rezultātā sadārdzinās arī iespējamā īres maksa), ka šobrīd jaunu īres namu būvniecība nav rentabla. Tādēļ viena no Ekonomikas ministrijas prioritātēm 2017. gadā bija izstrādāt īres tiesisko regulējumu, kura mērķis ir īres namu būvniecības un mājokļu pieejamības veicināšana, nodrošinot taisnīgu līdzsvaru starp izīrētāju un īrnieku interesēm.

Likumprojektā „Dzīvojamo telpu īres likums” paredzēts pienākums visus īres līgumus reģistrēt zemesgrāmatā ar mērķi nodrošināt informācijas iegūšanu par noslēgtajiem īres līgumiem, kas var tikt izmantota gan īrnieku un izīrētāju strīdu risināšanai, gan arī ēnu ekonomikas apkaršanai, kā arī tiek paredzēts, ka īres līgums būs saistošs dzīvojamās telpas ieguvējam, ja tas ir nostiprināts zemesgrāmatā.

Lai vairāk aizsargātu īrnieku intereses, likumprojektā noteikts, ka izīrētājs varēs paaugstināt īres maksu tikai tad, ja īres līgumā būs paredzēti principi un kārtība īres maksas paaugstināšanai, piemēram, paaugstināšanas sasaiste ar gada vidējo inflāciju, plānotajiem izdevumiem, periodiska īres maksas paaugstināšana. Tāpat likumā paredzēts princips, ka ģimenes locekļi patstāvīgas tiesības uz dzīvojamās telpas lietošanu neiegūst un nav solidāri atbildīgi par īres līguma saistībām.

Jaunajā *Ēnu ekonomikas mazināšanas likumprojektā* paredzēta visu īres līgumu reģistrācija zemesgrāmatā, tādējādi nodrošinot publiski pieejamu un ticamu informāciju par noslēgtajiem darījumiem, kas pasargās gan īrniekus, gan nekustamā īpašuma jaunos ieguvējus. Svarīgi uzsvērt, ka īres līguma reģistrācija zemesgrāmatā būs bez maksas, līdz ar to neradot papildu izmaksas izīrētājam un īrniekam. Vienlaikus īres līguma reģistrācija zemesgrāmatā ļaus izskaust fiktīvos īres līgumus, kā arī pasargāt godprātīgos īrniekus izīrētāja maiņas gadījumā.

Salīdzinot ar šobrīd spēkā esošo likumu, būtiskas izmaiņas paredzētas īres līguma termiņa nosacījumos – turpmāk īres līgumu vairs nevarēs noslēgt uz nenoteiktu laiku. Proti, īres līgums būs slēdzams tikai uz noteiktu laiku un, termiņam izbeidzoties, īrniekam būs pienākums atbrīvot dzīvojamo telpu, ja vien ar izīrētāju netiek noslēgts jauns īres līgums. Līguma termiņa kontekstā jānorāda, ka tāpat kā līdz šim īrnieks bez īpaša pamata varēs uzteikt līgumu, iepriekš brīdinot izīrētāju. Savukārt izīrētājs joprojām līgumu varēs uzteikt tikai likumā noteiktajos gadījumos un termiņos.

Ņemot vērā jaunā regulējuma būtiskās atšķirības no šobrīd spēkā esošā likuma, likumprojektā paredzēts pārejas regulējums. Attiecīgi īres līgumi, kuri tika noslēgti pirms jaunā likuma spēkā stāšanās brīdim, būs jāieraksta zemesgrāmatā 5 gadu laikā no likuma spēkā stāšanās.

Līdztekus likumprojekta „Dzīvojamo telpu īres likums” izstrādei tiek veikti ar jauno likumprojektu saistīti grozījumi *Civilprocesa likumā*, kas ievērojami paātrinās strīdu izšķiršanu starp izīrētāju un īrnieku un samazinās ar to saistītās izmaksas, grozījumos paredzot noteikt saistību

bezstrīdus piespiedu izpildes kārtību, kas atvieglos strīdu izskatīšanas procesu gadījumos, ja ir beidzies īres līguma termiņš, vai ja ir izveidojies īres maksas parāds un šajos gadījumos īres tiesības ir nostiprinātas zemes grāmatā, kā arī ja īres līguma darbības laikā tiek atsavināts nekustamais īpašums, kurā dzīvojamās telpas ir izīrētas, bet īres tiesības nav nostiprinātas zemesgrāmatā. Vienlaikus šāds risinājums

būtiski mazinās riskus potenciālajiem investoriem veikt ieguldījumus jaunu īres namu būvniecībā.

14.1. attēls skaidro ar grozījumiem *Civilprocesa likumā* saistīto jauno pieeju strīdu izšķiršanā starp izīrētāju un īrnieku.

14.1. attēls

MĀJOKĻU ATBALSTA PROGRAMMA

Lai atvieglotu ģimenēm ar bērniem iespēju nodrošināt pirmo iemaksu kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai, akciju sabiedrība „Attīstības finanšu institūcija Altum” saskaņā ar Ministru kabineta 2014. gada 5. augusta noteikumiem Nr. 443 „Noteikumi par valsts palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai” izsniedz galvojumus personām, ar kurām kopā dzīvo un kuru apgādībā ir vismaz viens nepilngadīgs bērns.

Programmai ir būtiska ietekme uz hipotekārās kreditēšanas tirgu kopumā – mājokļu galvojumi 2016. gadā bija piesaistīti līdz pat 50% no jauna izsniegto kredītu apjoma mājokļa iegādei, remontam un rekonstrukcijai.

2017. gadā tika paveikts nozīmīgs darbs mājokļu pieejamības veicināšanā, ievērojami palielinot to cilvēku loku, kam pieejamas garantijas pirmajai iemaksai mājokļa iegādei vai būvniecībai.

Līdz šim iedzīvotāju vidū lielu atsaucību ieguvusi mājokļu atbalsta programma, kas atviegloja ģimenēm ar bērniem

iespēju nodrošināt pirmo iemaksu kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai. Programmas trīs darbības gadu laikā tā palīdzējusi aptuveni 8000 ģimenēm ar 11 530 bērniem tikt pie atbilstoša lieluma mājokļiem.

2017. gadā programma tika paplašināta, veicot grozījumus likumā „Par palīdzību dzīvokļa jautājuma risināšanā”, kas stājās spēkā 2018. gada 1. janvārī, kā arī izstrādājot Ministru kabineta 2018. gada 20. februāra noteikumus Nr. 95 „Noteikumi par valsts palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai”. Likuma grozījumi paredzēja, ka turpmāk garantiju pirmajai iemaksai kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai būs iespēja saņemt ne tikai ģimenēm ar bērniem, bet arī personām, kas nepārsniedz 35 gadu vecumu un ieguvušas augstāko vai profesionālo izglītību. Šobrīd jaunajiem speciālistiem ir piešķirtas jau vairāk nekā 200 garantijas. Tika noteikts, ka garantiju ģimenēm ar bērniem varēs izmantot personas, ar kurām kopā dzīvo un kuru apgādībā ir bērns, kas nav sasniedzis 24 gadu vecumu, tādējādi paplašinot arī šo iedzīvotāju grupu, kura var saņemt atbalstu no programmas.

15. TŪRISMA POLITIKA

Latvijā tūrisma politika tiek veidota tā, lai sekmētu vietējā un starptautiskā tūrisma attīstību, panākot tūrisma nozares konkurētspējas palielināšanos un tūrisma pakalpojumu eksporta pieaugumu.

CSP apkopotie tūrisma statistikas rādītāji liecina, ka nozares attīstības tendences Latvijā ir pozitīvas. To apliecina gan ikgadējie rādītāji, gan to izvērtējums ilgākā laika periodā (skatīt 15.1. ielikumu).

15.1. ielikums

Tūrisma attīstības rādītāji Latvijā

2017. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, ārvalstu ceļotāju robežšķērsojumu skaits ir pieaudzis par 53%, savukārt kopš 2005. gada to skaits ir palielinājies 2 reizes. 2017. gadā ārvalstu ceļotāji 7,7 milj. reižu šķērsoja Latvijas robežu, kas ir par 13,7% vairāk nekā iepriekšējā gadā. 2017. gadā ārvalstu ceļotāji valstī iztērēja 691,9 milj. eiro – par 46,7 milj. eiro jeb 7,2% vairāk nekā 2016. gadā. 2017. gadā Latviju apmeklēja 1,9 milj. ārvalstu vairākdienu ceļotāju, kas ir par 8,7% vairāk nekā 2016. gadā, iztērējot 533,9 milj. eiro, kas ir par 12,5% vairāk nekā 2016. gadā. Kopējais pavadīto nakšu skaits 2017. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir palielinājies par 1%, sasniedzot 8,9 milj. nakšu. Savukārt vidējais viesu uzturēšanās ilgums bija 4,5 nakts. 43,7% no ārvalstu ceļotājiem, kas apmeklēja Latviju tūrisma nolūkos, atbrauca atpūsties, 34% – viesojās pie draugiem vai radniekiem, bet 22,4% – ieradās darījumu braucienā.

Naktsmitņu pakalpojumus Latvijā 2017. gadā izmantoja 2,6 milj. ceļotāju, t.sk. 1,8 milj. ārvalstu ceļotāju, kas ir par 13% vairāk nekā 2016. gadā. Vairāk nekā puse no visiem ārvalstu viesiem ierodas no Krievijas, Vācijas, Lietuvas, Igaunijas un Somijas.

Gultas vietu noslogojuma dati liecina par viesnīcu noslogojuma pieaugošu tendenci, kaut arī numuru skaits ik gadu palielinās. Joprojām vērojamas augstas sezonālības svārstības. Visaugstākais viesnīcu numuru noslogojums 2017. gadā bija jūlijā gan Latvijas viesnīcās kopumā – 65,4%, gan Rīgā – 74,1 procentos.

Pieaugošanas tendences ir vērojamas arī 2018. gadā. 2018. gada 3. ceturksnī Latvijas tūristu mītnēs apkalpoti 1,03 milj. viesu, kas ir par 6,5% vairāk nekā 2017. gada 3. ceturksnī. Salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, viesu pavadīto nakšu skaits audzis par 5,3% un sasniedzis 1,95 miljonus. Vidējais viesu uzturēšanās ilgums tūristu mītnēs bija 2 nakts.

Latvijas tūrisma operatori 2017. gadā apkalpoja 484,6 tūkst. ceļotāju, no kuriem 130,6 tūkst. ir ieceļojuši Latvijā, 325,1 tūkst. ir devušies ārpus Latvijas, savukārt 28,9 tūkst. ir izmantojuši tūrisma operatoru pakalpojumus Latvijas robežās.

2014. gada 1. jūlijā tika pieņemts vidēja termiņa tūrisma politikas plānošanas dokuments *Latvijas Tūrisma attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam*, kur kā stratēģiskie tūrisma veidi noteikti MICE (darījumu un pasākumu) tūrisms, labsajūtas tūrisms, dabas tūrisms, kultūras tūrisms un radošās industrijas. Par tūrisma attīstības politikas mērķi ir noteikta ilgtspējīga Latvijas tūrisma attīstība, veicinot tūrisma pakalpojumu konkurētspējas palielināšanos ārvalstu tirgos. Sasniedzamie politikas rezultāti un rezultatīvie rādītāji:

- ārvalstu vairākdienu ceļotāju skaita pieaugums;
- vidējās noslodzes (gultas vietu noslogojums) palielināšanās izmitināšanas mītnēs ārpus noslogotākās vasaras sezonas (izņemot jūniju-augustu);
- viena ārvalstu vairākdienu ceļotāja vidējo izdevumu diennaktī pieaugums;
- ārvalstu vairākdienu ceļotāju kopējo izdevumu gadā pieaugums.

Galvenie rīcības virzieni:

- nodrošināt Latvijas tūrisma piedāvājuma atpazīstamību mērķa tirgos, īpaši izmantojot mūsdienīgus saziņas līdzekļus;
- veicināt tūrisma produktu kvalitātes uzlabošanu, t.sk.

nodrošinot labāku nozares tiesisko regulējumu un atbalstu gan tūrisma komersantiem, gan produktu patērētājiem;

- veicināt konkurētspējīgu tūrisma produktu attīstību, atbalstot jaunu, inovatīvu tūrisma produktu izstrādi ar augstāku pievienoto vērtību, t.sk. attīstot infrastruktūru tūrisma izaugsmei, veicinot reģionālo tūrisma puduru veidošanos un Latvijas tūrisma produkta iekļaušanu kopējā Baltijas jūras reģiona valstu tūrisma piedāvājumā.

Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādņu 2014.-2020. gadam īstenošanas 2014.-2016. gadā starpposma novērtējumā tika identificētas problēmas, un secināts, ka Latvijas tūrisma produktu konkurētspējas un kvalitātes celšanai ir nepieciešams radīt jaunus tūrisma produktus ar augstu pievienoto vērtību. Radot jaunus un interesantus produktus, Latvija nodrošinās, ka tūrists uzturas Latvijā ilgāk un iztērē vairāk naudas tās teritorijā.

Latvijas tūrisma izaicinājumi saistīti arī ar vietējā tūrisma veicināšanu un sadarbību tūrisma pakalpojumu sniedzēju un organizāciju vidū, lai nodrošinātu kvalitatīvu piedāvājuma attīstību, īpaši Latvijas reģionos. Darījumu tūrisms nodrošina tūrisma pakalpojumu pieprasījumu ārpus aktīvās tūrisma sezonas, tādēļ svarīgi ir nodrošināt Latvijas kā

darījumu tūrisma galamērķa atpazīstamību, kas vēl ir salīdzinoši zema, salīdzinot ar konkurējošiem galamērķiem.

2018. gadā izstrādāta *Tūrisma mārketinga stratēģija 2018.-2023. gadam*, kurā definēti prioritārie mērķa tirgi un Latvijas tūrisma produkti un noteiktas aktivitātes tūrisma politikas mērķu sasniegšanai. Lai stiprinātu Latvijas kā tūrisma galamērķa atpazīstamību, veicinātu ilgtspējīga tūrisma attīstību un vērtīgu tūristu pieplūdumu, tiek organizētas mārketinga kampaņas mērķa tirgos, žurnālistu un tūroperatoru vizītes uz Latviju, nodrošināta dalība tūrisma izstādēs un citos tūrisma nozares pasākumos mērķa tirgos, nodrošināta informācijas par Latvijas tūrisma piedāvājumu pieejamība, t.sk. digitālajā vidē, vairākās valodās.

Īstenojot mārketinga aktivitātes, lielākais izaicinājums ir jauni mārketinga komunikācijas instrumenti, īpaši digitālajā vidē. Kopš 2016. gada LIAA īsteno projektu „Latvijas starptautiskās konkurētspējas veicināšana tūrismā”, veicot mārketinga aktivitātes ārvalstīs un sniedzot atbalstu tūrisma nozares pārstāvjiem dalībai izstādēs un konferencēs ārvalstīs. 2017.-2018. gadā Latvijas tūrisma piedāvājums tika popularizēts 300 dažādos pasākumos 25 valstīs, t.sk. tālajos tirgos – Ķīnā, Japānā un Dienvidkorejā, kur tiek īstenotas Baltijas valstu kopējās aktivitātes. Projekta īstenošanas laikā atbalsts dalībai dažādos pasākumos ārvalstīs (izstādēs, t.sk. Latvijas nacionālajā stendā, semināros un konferencēs) sniegts 40 komersantiem, 7 biedrībām un 14 pašvaldībām.

Tāpat tiek īstenoti pasākumi vietējā tūrisma veicināšanai un produktu attīstībai. Katru gadu tiek organizētas apmācības tūrisma nozares pārstāvjiem par produktu attīstību, pakalpojumu kvalitāti un citām aktuālām tēmām, tiek rīkotas tūrisma konferences un organizēti jaunā tūrisma produkta konkurss. 2018. gadā tiek īstenota Latvijas simtgadei veltītā vietējā tūrisma veicināšanas kampaņa. Kampaņas mērķis ir aicināt Latvijas iedzīvotājus apskatīt

mazāk zināmas, īpašas, neordināras tūrisma vietas Latvijā un dalīties savā pieredzē ar citiem interesentiem.

2018. gadā kopējais finansējuma apjoms (valsts budžeta finanšu līdzekļi, ERAF līdzfinansējums, kā arī finansējums projekta EDEN īstenošanai) tūrisma mārketingam veido 3,47 milj. eiro.

Atbilstoši informatīvajā ziņojumā „Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādņu 2014.-2020. gadam īstenošanas 2014.-2016. gadā starpposma novērtējums” ietvertajiem secinājumiem tūrisma nozarē tiek novērotas būtiskas tendenču maiņas, kā rezultātā tiek izvirzīti vairāki rīcības virzieni, uz kuru pamata ir plānots sastādīt nākošā perioda (2021.-2027. gadi) plānošanas dokumentu un attīstības plānu.

Ņemot vērā minēto, Ekonomikas ministrija turpmāk plāno attīstīt tādas rīcības virzienus kā:

- jaunu tūrisma produktu veidošana;
- vietējā tūrisma veicināšana;
- sadarbības ekonomikas ietekmes uz tūrisma industriju analīze;
- darījumu un veselības tūrisma attīstība;
- tūrisma puduru jeb klasteru veidošana.

Attiecībā uz tūrisma mārketinga aktivitātēm un LIAA darbību esošā plānošanas perioda ietvaros arī turpmāk tiks īstenotas mārketinga aktivitātes mērķa tirgos, plašākās aktivitātes veicot prioritārajos mērķa tirgos- Krievijā, Vācijā, Lietuvā, Igaunijā, Somijā, Zviedrijā un Norvēģijā, liekot uzsvāru uz specializētājiem tūrisma pasākumiem nozares pārstāvjiem. Vietējā tūrisma veicināšanai tiks turpināta tūrisma uzņēmēju izglītošana un iedzīvotāju informēšana par Latvijas tūrisma piedāvājumu.

16. KONKURENCES POLITIKA

Brīva un godīga konkurence rada iespējas, ko uzņēmumi un patērētāji labprāt izmanto, iegūstot augstākas kvalitātes preces par zemāku cenu, kā arī izvēles iespējas no piedāvājumu daudzveidības. Tā ir kļuvusi par pamatu vispārējam ekonomikas konkurētspējas pieaugumam, uzņēmumu darbības efektivitātes un inovāciju, kā arī sabiedrības labklājības veicināšanai. Konkurences politikas mērķis ir aizstāvēt brīvu un godīgu konkurenci, veicināt tās attīstību visās tautsaimniecības jomās starp tirgus dalībniekiem, jaunu un inovatīvu preču radīšanu, novērst, ka publiskās personas nepamatoti iejaucas brīvā konkurencē.

Par konkurences politikas īstenošanu valstī atbildīga ir Ekonomikas ministrijas padotībā esoša iestāde – Konkurences padome (KP). Tāpat tiek veikta sadarbība ar citu valstu konkurences uzraugiem un starptautiskām organizācijām, tā līdzdarbojoties starptautiskās konkurences politikas veidošanā un izmantojot citu valstu informāciju un pieredzi efektīvai konkurences aizsardzībai Latvijā.

Konkurences padome izmeklē un novērš konkurences tiesību pārkāpumus, kontrolē tirgu koncentrāciju, uzrauga, lai valsts un pašvaldību normatīvie akti vai rīcība neradītu nepamatotus šķēršļus brīvai un godīgai uzņēmumu konkurencei, kā arī izglīto sabiedrību, tā veicinot izpratni par konkurences tiesībām un vairojot neiecietību pret konkurences kropļošanu.

Atbilstīgi konkurences politikas prioritātēm, kuras noteiktas atbilstoši ievērojamākajiem izaicinājumiem konkurences politikā (skatīt 16.1. ielikumu), KP stratēģijā definēti šādi uzdevumi:

- būtisku konkurences pārkāpumu, tirgus kropļojumu atklāšana un novēršana, tirgus koncentrāciju nelabvēlīgās ietekmes nepieļaušana;
- nozaru dalībnieku un publisko personu izpratnes par brīvu un godīgu konkurenci, konkurences politiku un kultūru veidošana.

16.1. ielikums

Patērētāju tiesību aizsardzības centra darbība 2018. gadā

Konkurences uzraudzības efektivitātes saglabāšana uzraugošās iestādes resursu trūkuma apstākļos. Cilvēku un finanšu resursu trūkuma apstākļos, lai nesamazinātu darbības efektivitāti, nepieciešams meklēt efektīvākus risinājumus konkurences kropļojumu atklāšanai un novēršanai. Pēc KP novērojumiem sevišķi smagu konkurences tiesību pārkāpumu – karteļu – skaits pēdējos trīs gados nesamazinās. Arī gadījumu skaits, kad konkurenci izkropļo publiskās personas ar savām darbībām, ir ievērojams. Konkurences ietekmē rodas jaunas preces un pakalpojumi, jauni risinājumi, kas ne tikai dod tiešu labumu patērētājiem, bet var ietekmēt arī tirgu netieši, strukturāli mainot līdzšinējos tirgus darbības principus un radot jaunus inovatīvākus komercdarbības konceptus. Tā rezultātā tradicionālie tirgus funkcionēšanas principi var tikt apdraudēti, savukārt tiek radīta iespēja tirgū iesaistīties jauniem un efektīvākiem uzņēmumiem. Šādos apstākļos jebkādi mākslīgi konkurences ierobežojumi normatīvajos aktos nav pieņemami, ja vien tos neattaisno būtiski citi sabiedrības ieguvumi. Atbildot uz šiem izaicinājumiem, risinājumi meklējami tādos instrumentos kā konkurences problēmu prioritizācija un alternatīvu risinājumu (bez lietas ierosināšanas) piemērošana, ciešāka sadarbība ar partneriem pārkāpumu (ar *Konkurences likumu* neapņemto konkurences kropļojumu) atklāšanā, normatīvo aktu pilnveidošana, nosakot sankcijas par konkurences kropļošanu, kurām būtu pietiekami atturošs raksturs, proaktīva rīcība, identificējot konkurences kropļojumus prioritārajās nozarēs.

Publisko personu darbības. Dažādu faktoru dēļ tirgi var nefunkcionēt efektīvi, un konkurence var nebūt pietiekams instruments, lai noregulētu piedāvājuma atbilstību pieprasījumam, tostarp sabiedrībai būtisku pakalpojumu sniegšanā (komunālie pakalpojumi, veselības un sociālā aprūpe, muzeji un augstskolas u.tml.). Šādos gadījumos ir pieļaujams, ka publiskā sektora subjekts (valsts/pašvaldības uzņēmums) uzsāk pakalpojuma sniegšanu. Arī vēsturiski Latvijā ir izveidojušies un turpina komercdarbību publiskam sektoram piederoši uzņēmumi. Tas nav aizliegts, bet publiskām personām, kas iesaistās komercdarbībā, nepieciešams veikt rūpīgu analīzi par situāciju tirgū un to komercdarbības iespējamo ietekmi uz konkurenci, jo piederība publiskam sektoram var radīt būtiskas priekšrocības un nevienlīdzīgu konkurences vidi, salīdzinot ar privātu uzņēmumu. Tā rezultātā samazinās privāto uzņēmumu konkurētspēja un vēlme investēt, tie pat var tikt apdraudēti. Šādos apstākļos nenotiek efektīva konkurences attīstība. Pēc KP apkopotajiem faktiem publiskās personas un to uzņēmumi bieži iesaistās komercdarbībā, ignorējot iespējamās sekas konkurencei. Taču KP nav pietiekamu instrumentu, lai novērstu negatīvo ietekmi uz konkurenci. Tāpat KP nav pietiekamu instrumentu, lai novērstu konkurences kropļojumus, ko var izraisīt publiskās personas, īstenojot savas pārvaldes funkcijas.

Nepietiekama sabiedrības izpratne un zināšanas par konkurenci. Neskatoties uz to, ka konkurences tiesības, kas ir instruments brīvas konkurences aizsardzībai, Latvijā tiek piemērotas jau vairāk nekā 25 gadus, vēl aizvien sabiedrībā pastāv nepilnīgi un maldīgi priekšstati par to, kādi ir konkurences politikas mērķi, KP funkcijas, uzdevumi un darbības metodes utt. Nereti no iestādes tiek sagaidīta iesaiste dabiskos ekonomiskos procesos, kas ir neatņemama brīva tirgus funkcionēšanas sastāvdaļa, t.sk. regulējot cenas un īpaši aizsargājot vietējos uzņēmumus no konkurences ar ārvalstu uzņēmumiem. Arī KP 2018. gadā pasūtītā sabiedriskās domas pētījuma rezultāti rāda, ka sabiedrībai izpratnes un zināšanu līmenis par konkurences jautājumiem ir zems. Piemēram, 15% aptaujāto uzņēmēju nepiekrīt tam, ka tirgus dalībnieku vienošanās par cenām ir aizliegta, un 57% nezina, kas ir iecietības programma, t.i., iespēja kartelī iesaistītam tirgus dalībniekam brīvprātīgi paziņot KP par iesaisti kartelī, sadarboties pārkāpuma izmeklēšanā un par to saņemt atbrīvojumu no soda, kā arī atbrīvojumu no diskvalifikācijas no publiskajiem iepirkumiem. Zems izpratnes un zināšanu līmenis, maldīgie priekšstati par konkurences nozīmi un konkurences tiesību piemērošanu nozīmē to, ka sabiedrība nevar atpazīt konkurences tiesību pārkāpumus, cīnīties ar tiem un ziņot KP, kā arī sabiedrība vēl aizvien ir iecietīga pret tādām kaitīgām parādībām kā cenu vai tirgus sadales kartelji, bet no KP bieži vien sagaida, piemēram, konkrēto nozaru politikas veidošanu, cenu regulēšanu un iepirkumu rīkošanas uzraudzību.

BŪTISKU KONKURENCES PĀRKĀPUMU, TIRGUS KROĻĶOJUMU ATKLĀŠANA UN NOVĒRŠANA, TIRGUS KONCENTRĀCIJU NELABVĒLĪGĀS IETEKMES NEPIELĀUŠANA

16.1. tabula

Konkurences vides uzlabošanā nozīmīga ir iestādes spēja adekvāti un samērīgi novērst pārkāpumus, izmeklējot smagākos pārkāpumus, piemērojot sodus un tiesiskos pienākumus, panākot individuālu un kopīgo preventīvo iedarbību. Iestādes prakse parāda, ka smagāko *Konkurences likuma* pārkāpumu, jo īpaši karteļa vienošanās pārkāpumu, skaits nemazinās (skat. 16.1. tabulu).

Pateicoties KP izglītojošām aktivitātēm, KP bieži saņem iepirkumu organizētāju ziņojumus par iespējamiem karteļiem. KP prioritizē šīs situācijas atbilstoši KP ieviestajai *Lietu prioritizācijas stratēģijai*, mazāk būtiskos gadījumos nerosinot pārkāpuma lietu, bet pēc tirgus izpētes piemērojot brīdināšanas procedūru. Tādējādi ar tirgus dalībniekiem, kuri pirmšķietami varēja būt iesaistīti kartelī, tiek veikts izskaidrošanas darbs par iespējamo *Konkurences likuma* pārkāpumu.

Konstatēto karteļa aizlieguma pārkāpumu un brīdināšanu skaits			
	2016	2017	2018
Konstatēto karteļa aizlieguma pārkāpumu skaits	3	4	3*
Neierosināto lietu par karteļiem skaits, veicot brīdināšanas procedūru (brīdināto personu skaits)	6 (21)	5 (15)	7 (36)
Pavisam	9	9	9

Avots: KP; * prognoze

Neskatoties uz to, ka KP izglīto uzņēmējus arī par iecietības programmu, tirgus dalībnieku pieteikumi iecietības programmā tiek saņemti reti. Lai iedrošinātu tirgus dalībniekus izmantot iecietības programmu un skaidrotu tās piemērošanu, KP 2018. gadā publicēja *Vadlīnijas par iecietības programmas piemērošanu*, kā arī popularizē to savās lekcijās un semināros. Viens no iepirkuma karteļu gadījumiem, kad atzišanās pārkāpumā tika saņemta iecietības programmas ietvaros, ir skatuves iekārtu kartelis (skat. 16.2. ielikumu).

16.2. ielikums

Skatuves iekārtu kartelis

KP lietas izmeklēšanu uzsāka pēc tam, kad 2015. gada maijā viens no aizliegtā vienošanās iesaistītajiem uzņēmumiem iecietības programmas ietvaros pēc savas iniciatīvas ziņoja iestādei par iespējamo pārkāpumu. Uzņēmums atklāja KP informāciju par karteli starp skaņu, gaismas iekārtu un skatuves aprīkojuma izplatītājiem, kura ietvaros notiek informācijas apmaiņa par dalību publiskajos iepirkumos.

Lietas izpētes laikā KP konstatēja, ka pārkāpums īstenots laika periodā no 2009. līdz 2014. gadam. Karteļa vienošanās kropļojusi konkurenci gan Kultūras ministrijas kapitālsabiedrību, gan Latvijas pilsētu, novadu pašvaldību un to kultūras iestāžu iepirkumos.

Bez uzņēmuma, kurš ziņoja KP, aizliegtā vienošanās piedalījušies vēl deviņi komersanti – SIA „SGS Sistēmas”, SIA „Diogens Audio”, SIA „Kompānija NA”, SIA „PRO 1 STAGE”, SIA „AJV grupa”, SIA „Audio AE”, SIA „3S”, SIA „SGM” un SIA „SOLAVI”. Uzņēmumi pārkāpumu īstenojuši galvenokārt divos veidos – aicinot konkurentus neiesniegt savus piedāvājumus un aicinot saskaņot savus piedāvājumus, lai nodrošinātu iepirkumā nepieciešamo pretendentu skaitu un konkrētā uzņēmuma uzvaru. Tādējādi starp uzņēmumiem nepastāvēja konkurence, un iepirkumu rīkotāji tika maldināti, saņemot piedāvājumus, kas nav gatavoti patiesas konkurences apstākļos.

Uzņēmums, kurš izmantoja iecietības programmas iespējas un pirmais ziņoja KP par aizliegto vienošanos, saņēma pilnīgu atbrīvojumu no naudas soda un gadu ilgā līguma piedalīties publiskajos iepirkumos. Savukārt, ņemot vērā, ka SIA „Diogens audio” lietas izmeklēšanas laikā sadarbojās ar KP un pēc savas iniciatīvas sniedza informāciju, KP lēma uzņēmumam samazināt tam piemēroto naudas sodu. Ar SIA „SOLAVI” un SIA „SGM” KP noslēdza izlīgumu, kas paredz apņemšanos nepārsūdzēt KP lēmumu tiesā daļā par konstatēto pārkāpumu un saņemt tiem piemērotā naudas soda samazinājumu.

KP uzņēmumiem kopumā piemēroja naudas sodu 373 083 eiro apmērā.

Latvijā šī ir trešā konstatētā aizliegtā vienošanās, kas ir atklāta pēc iecietības programmas ziņojuma. Iecietības programma ļauj ikvienam uzņēmumam, kas ir vai ir bijis iesaistīts aizliegtā vienošanās, atteikties no turpmākas prettiesiskas darbības īstenošanas un godīgas konkurences vides kropļošanas. Lai saņemtu pilnīgu atbrīvojumu no soda, karteli iesaistītajam uzņēmumam pirmajam pēc savas iniciatīvas ir jāziņo KP un jāiesniedz pierādījumi par pārkāpuma īstenošanu, iesaistītajiem dalībniekiem u.c.

KP arī attīstījusi savas analītiskās spējas un pieeju sarežģītu dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas pārkāpumu izmeklēšanā, balstot pierādījumus uz ekonomisko analīzi. Piemēram, 2016. gadā KP konstatēja dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu ģipškartona u.c. preču ražotāja SIA „Knauf” darbības. SIA „Knauf” izstrādāja un piemēroja saviem klientiem – būvmateriālu mazumtirgotājiem – lojalitātes atlaīžu shēmu, kuras mērķis bija radīt stipru ekonomisku motivāciju neiepirkt ģipškartonu u.c. preces no konkurējošiem piegādātājiem. Tādējādi SIA „Knauf” lika

mākslīgu barjeru konkurentu ienākšanai Latvijas tirgū un ierobežoja patērētāju izvēles iespējas.

Pēdējos trīs gados KP aktīvi vērsās pret publisko personu izraisītiem konkurences kropļojumiem, veicot publisko personu darbības uzraudzību gan atbilstoši *Valsts pārvaldes iekārtas likuma* 88. panta normām, gan vērtējot publisko personu īstenotu diskrimināciju attiecībā uz tirgus dalībniekiem (skat. 16.3. ielikumu). 2015. gadā KP publicēja *Konkurences novērtēšanas vadlīnijas valsts un pašvaldību*

lēmumu pieņēmējiem, savukārt 2018. gada vidū šim uzdevumam iestādē tika dibināta atsevišķa struktūrvienība. Vienlaicīgi jāatzīst, ka KP īstenotā uzraudzība nav atzīstama par efektīvu un rezultatīvu, jo iestādei ir tiesības tikai sniegt nesaistošu viedokli. Joprojām iestādei nav pietiekamu pilnvaru, lai cīnītos ar publisku personu konkurences neitralitātes pārkāpumiem, tādējādi KP šajos jautājumos

nevar sniegt būtiskus ieguvumus sabiedrībai, nodrošināt tirgus attīstību un inovācijas, kas atbilst *Konkurences likuma* mērķiem un uzdevumiem. Ir nepieciešams stiprināt KP pilnvaras cīņā ar publisku personu konkurences kropļojumiem. 2018. gada septembrī akūti nepieciešamie likuma grozījumi ir nodoti izskatīšanai Saeimā.

16.3. ielikums

Konkurences neitralitāte

Praksē KP bieži konstatējusi pašvaldību un to kapitālsabiedrību radītos konkurences ierobežojumus. Vairumā gadījumu ierobežojumu cēlonis ir konkurences neitralitātes principa neievērošana: pašvaldības, izmantojot publiskās varas priekšrocības, nepamatoti nodrošina privilēģijas sev piederošām kapitālsabiedrībām. Visbiežāk tās atrodas dominējošā stāvoklī un sniedz sabiedrībai būtiskus pamata pakalpojumus (ūdenssaimniecības, namu apsaimniekošanas u.c.), kā arī ir paplašinājušas savu darbību ar pamata pakalpojumiem saistītos tirgos, tādējādi liedzot vai būtiski apgrūtinot šos pakalpojumus sniegt privātā sektora uzņēmumiem. KP norāda, ka tas nepamatoti liedz patērētājiem brīvi izvēlēties pakalpojuma sniedzēju atbilstoši darbu kvalitātei un cenai.

Izceļams, ka piecos gadījumos – Aizkrauklē, Olainē, Tukumā, Dobelē un Ventspilī – iestāde konstatējusi pašvaldību kapitālsabiedrību nepamatoti radītos ierobežojumus privāta sektora uzņēmumiem veikt ūdens patēriņa skaitītāju uzstādīšanas un maiņas pakalpojumus. Pēc pārrunu procedūru īstenošanas KP panākusi ierobežojumu novēršanu, nodrošinot iespēju skaitītāju uzstādīšanu un maiņu turpmāk veikt privātā sektora uzņēmējiem.

Tāpat KP vērsusies pie Rīgas pilsētas pašvaldības un SIA „Rīgas satiksme” par 20% atlaides piemērošanu, ja, maksājot par autostāvvietu B, C un D zonā, tiek izmantota *Rīdzinieka karte*. KP secināja, ka tādējādi pašvaldība nodrošina nepamatotas priekšrocības sev tieši un pastarpināti piederošām kapitālsabiedrībām, vienlaikus radot būtiskus konkurences kropļojumus un ierobežojot patērētāju iespējas izvēlēties tiem ērtāko norēķinu veidu, jo minētā atlaide nebija pieejama privātā pakalpojumu sniedzēja SIA „Mobilly” klientiem, kaut arī šie klienti ir *Rīdzinieku kartes* turētāji.

KP uzsvēra, ka atbilstoši konkurences neitralitātes jeb nediskriminēšanas principam atlaides būtu jāsaņem visiem *Rīdzinieka kartes* īpašniekiem neatkarīgi no norēķinu pakalpojuma sniedzēja veida – vai tas ir pašvaldības vai privāts uzņēmums. Tas nodrošinātu vienlīdzīgas un godīgas konkurences iespējas arī citiem norēķinu pakalpojuma sniedzējiem. Tomēr Rīgas pilsētas pašvaldība šo konkurences neitralitātes pārkāpumu nav novērsusi.

Būtisku ieguldījumu konkurences kropļojumu identificēšanā var sniegt KP nozaru pētījumi jeb **tirgu uzraudzība**. Līdzšinējā praksē KP aktīvi izmantojusi tirgu uzraudzību, lai izvērtētu un novērstu barjeras un ierobežojumus konkrētos tirgos, aizstāvētu konkurences principus un nepieļautu konkurenci deformējošu ierobežojumu iekļaušanu normatīvajos aktos (vai panāktu to atcelšanu). Pēdējos trīs gados KP tirgu uzraudzību ietvaros izpētīja konkurences problemātiku tādās nozarēs kā svaigpiena iepirkšana, dabasgāzes piegādes, zāļu izplatīšana, transportlīdzekļu tehniskā apskate (skat. 16.4. ielikumu), telekomunikācijas pakalpojumi u.c. Par prioritārām ir uzskatāmas valsts tautsaimniecībai nozīmīgas nozares, kurās potenciāli ir saskatāmi šķēršļi godīgas konkurences attīstībai. Tāpat prioritāra ir KP iesaiste nozaru, kurās ir uzsākti vai īstenoti liberalizācijas un tirgus atvēršanas pasākumi (piemēram, elektroenerģijas, dabasgāzes tirdzniecības u.c.), uzraudzībā. Uzraudzības var tikt ierosinātas gan pēc KP iniciatīvas atbilstoši noteiktām prioritātēm par nozarēm, gan arī pēc saņemtiem brīdinājuma signāliem no sabiedrības. KP pēc tirgu uzraudzības par konstatētām normatīvā regulējuma radītām problēmām, regulējuma trūkumu vai pārmērīgumu, kā arī par priekšlikumiem to sakārtošanai informē nozares atbildīgās iestādes, kā arī organizē un piedalās diskusijās par šo problēmu risināšanu.

Ne mazāk svarīgi ir kontrolēt tirgu struktūras izmaiņas, kas rodas **tirgus dalībnieku apvienošanās** dēļ. KP, veicot apvienošanas izvērtēšanu, seko līdzi tam, lai struktūras izmaiņas nedeformē konkurenci konkrētajā tirgū. KP sniedz pirmsapvienošanās konsultācijas, izstrādājusi vadlīnijas¹, lai nodrošinātu vienotu un caurskatāmu pieeju apvienošanās ziņojumu izskatīšanai un atvieglotu tirgus dalībniekiem ziņojuma sagatavošanu, kā arī veic tautsaimniecībai nozīmīgu un tirgus ietekmējošu apvienošanās darījumu izvērtēšanu. Vairākos gadījumos KP ir novērsusi negatīvās sekas konkurencei un patērētājiem, nosakot apvienošanās dalībniekiem saistošus pienākumus vai pat aizliedzot apvienoties. Piemēram, 2017. gadā KP noteica saistošus noteikumus telekomunikāciju uzņēmumam UAB „Bite”, iegūstot kontroli pār MTG grupu. Saistošie noteikumi nodrošināja nediskriminējošo attieksmi, izplatot populāras TV programmas dažādās platformās un sniedzot reklāmas pakalpojumus, kā arī pamatotu atlaizu piemērošanu televīzijas operatoriem TV programmu pārdošanā. Citā apvienošanās lietā 2017. gadā KP aizliedza apvienošanas, kuras rezultātā mazumtirdzniecības uzņēmums SIA „Rimi Latvia” iegūtu tiesības izmantot platības tirdzniecības centrā *Domina Shopping*. Šī darījuma aizliegums novērsa pārmērīgu t/c „Rimi” veikalu koncentrēšanos Rīgā.

¹ Ziņojumu par tirgus dalībnieku apvienošanas sastādīšanas vadlīnijas, 2016

16.4. ielikums

Tehniskās apskates pakalpojumi

Tehniskās apskates pamatpakalpojums ir transportlīdzekļa tehniskā stāvokļa kontrole. Apskate ietver arī pienākumu veikt uzraudzību par sodu un nodokļu nomaksu, vadītāja apliecības derīguma termiņu un ierobežojumiem u.c., kas uzskatāma par valsts funkciju. KP, iepazīstoties ar tirgus situāciju un balstoties uz citu valstu pieredzes izpēti, konstatēja, ka valsts nepamatoti liedz privātajiem uzņēmumiem iesaistīties transportlīdzekļu tehniskā stāvokļa kontroles tirgū – pārbaudīt transportlīdzekļu tehnisko gatavību piedalīties ceļu satiksmē.

Valsts nepamatotie ierobežojumi rada nozīmīgas konkurences priekšrocības esošajiem tirgus spēlētājiem, vienlaikus būtiski kropļojot konkurenci un kavējot tirgus attīstību. CSDD darbība ir balstīta uz Satiksmes ministrijas (SM) vadlīnijām, kurās ietvertie nosacījumi nav samērīgi un jaunu spēlētāju iesaisti tirgū padara faktiski neiespējamu. Ja tiktu apsvērta jaunu staciju veidošana, primāri tiek garantētas priekšrocības tieši CSDD un akreditētajām sabiedrībām, nevis vienlīdzīgas iespējas jebkuram tirgus dalībniekam.

Konkurenci arī negatīvi ietekmē tas, ka akreditētās sabiedrības nekonkurē savstarpēji par klientiem, jo katrai ir iedalīta konkrēta teritorija, kurā sniegt savus pakalpojumus. Līdz ar to ir radītas līdzvērtīgas sekas vienam no smagākajiem konkurences pārkāpumiem – tirgus sadalei. Tas savukārt patērētājiem ierobežo iespējas brīvi izvēlēties pakalpojuma sniedzēju. Vienlaikus akreditētās sabiedrības ir pasargātas no konkurences spiediena, jo tām darbības līguma pagarināšana ar CSDD ir automātiska. Tādējādi nedz šīm sabiedrībām, nedz jauniem tirgus dalībniekiem nav iespējas konkurēt par pakalpojumu sniegšanu konkrētajās stacijās nākamajā līguma termiņā, pilnībā izslēdzot jebkādas konkurences iespējas.

Esošā sistēmas modeļa radītie konkurences ierobežojumi atstāj negatīvu ietekmi uz tiešajiem pakalpojuma saņēmējiem – patērētājiem. Tikai brīvas konkurences apstākļos patērētāji var saņemt cenas, kas ir konkurētspējīgas un atspoguļo patieso tirgus situāciju. Noslēgtā tirgus apstākļos pēdējo desmit gadu laikā patērētājiem izmaksas par tehniskās kontroles veikšanu ir augušas par 50-60%. Salīdzinājumā ar citām ES valstīm Latvijā tās ir vienas no augstākajām, kamēr Baltijā – augstākās. Tāpat patērētājiem ir būtiska ierobežota pakalpojuma pieejamība. Latvijā ir reģistrēti vairāk nekā 700 tūkstoši transportlīdzekļu, no kuriem 30% atrodas Rīgā, kur ir tikai viena tehniskās apskates stacija, kas ir vidēji par 20 reizēm mazāk nekā atvērta tirgus apstākļos. Ņemot vērā, ka CSDD lemj par staciju skaitu un atrašanās vietām, patērētājiem ir apgrūtināta pakalpojuma pieejamība, un tā neatbilst pieprasījuma vajadzībām. Papildus augstās pakalpojuma cenas un zemā pieejamība patērētājiem rada citus izdevumus, piemēram, patērētā laika veidā. Citu valstu pieredze liecina, ka atvērtā tirgū patērētājiem ir iespējams izvēlēties sev cenas un pieejamības ziņā labāko pakalpojuma sniedzēju, kā arī saņemt papildu pakalpojumus, kas ir iekļauti cenā, piemēram, atkārtotu bezmaksas kontroles veikšanu, transportlīdzekļa mazgāšanu, elastīgus darba laikus u.c. Latvijas patērētājiem ir liegts saņemt dažādus konkurences labumus.

Lai novērstu valsts nepamatotu iejaukšanos tehniskā stāvokļa kontroles tirgū, novērstu konkurences ierobežojumus un negatīvo ietekmi uz patērētājiem, KP rosina šo tirgu atvērt brīvai konkurencei. Kā optimālo sistēmu konkrētajam tirgum iestāde piedāvā valstij saglabāt uzņēmumu akreditācijas un uzraudzības funkciju, kamēr pakalpojuma sniegšanu uzticēt privātajam sektoram – servisiem un remontdarbnīcām, kas vienlaikus varētu gan identificēt un novērst transportlīdzekļa defektus, gan veikt tehnisko kontroli. KP noliedz pieņēmumus, ka atvērtā tirgū samazinātos ceļu satiksmes drošība. Proti, citu ES dalībvalstu pieredze un ES Tiesas prakse apstiprina – drošība uz ceļiem nav atkarīga no tirgus modeļa. Tā ir atkarīga no efektīva valsts uzraudzības mehānisma ieviešanas un uzraudzības.

CSDD piemērotā darbības politika, kas ietverta SM vadlīnijās, ir pretrunā ar ES tiesību normām un satur *Līguma par ES darbību* (LESD) pārkāpuma – dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas – pazīmes. Lai Latvija būtu atbilstīga ES tiesību normām un nodrošinātu brīvas un godīgas konkurences apstākļus, KP ir nosūtījusi atbildīgajai institūcijai – SM – vēstuli ar aicinājumu iesniegt nepieciešamo rīcības un pasākumu plānu.

Pēc lēmuma pieņemšanas nodrošināta atgriezeniskā saikne, aptaujājot ziņojuma iesniedzējus par KP darba kvalitāti un tās darba uzlabojumiem. KP arī turpmāk nodrošinās elastīgu pieeju apvienošanas izvērtēšanai, gan konsultējot apvienošanās dalībniekus pirms paziņošanas, gan veicot iesniegto ziņojumu izvērtēšanu.

NOZARU DALĪBNIĒKU UN PUBLISKO PERSONU IZPRATNES PAR BRĪVU UN GODĪGU KONKURENCI, KONKURENCES POLITIKU UN KULTŪRU VEIDOŠANA

Lai efektīvi virzītu konkurences aizsardzības un konkurences politikas attīstības idejas – novērst pārkāpumus, mazināt toleranci pret smagākajiem konkurences tiesību pārkāpumiem, publisko personu diskriminējošām darbībām u.c. konkurences kropļojumiem, svarīgi ir veicināt

sabiedrības izpratni par konkurences kultūru. Tādējādi ir nepieciešams sabiedrību izglītot par konkurences tiesību nozīmīgumu un KP darbību. Sabiedrības izglītošanai KP izmanto tādas instrumentus kā lekcijas, seminārus, informatīvas kampaņas, spēles, dalību diskusijās u.c., izmantojot arī sadarbības partneru kapacitāti (skat. 16.5. ielikumu).

Vienlaicīgi 2018. gadā veiktās sabiedrības domas aptaujas rezultāti liecina – liela daļa respondentu uzskata, ka KP nepietiekami informē sabiedrību, tajā pašā laikā seminārus vērtējot kā nenozīmīgu informācijas iegūšanas avotu. Par nozīmīgu izglītojošo materiālu izplatīšanas kanālu respondenti uzskata internetu (izņemot iestādes mājaslapu www.kp.gov.lv), sociālos tīklus, televīziju, radio un presi. Tomēr semināri, kas mērķtiecīgi gatavoti konkrētas nozares dalībniekiem, vērtējami kā veiksmīgāki diskusijas veidošanai starp KP un tirgus dalībniekiem nekā nespēcizētītie semināri.

16.5. ielikums

Sabiedrības izglītošana

Veiksmīgs starpnieciskās sadarbības veids ir KP 2017. gada iniciatīva sadarboties ar Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroju (KNAB) un Iepirkumu uzraudzības biroju (IUB), lai īstenotu 2017. un 2018. gadā semināru ciklu iepirkumu rīkotājiem un pretendentiem. Ņemot vērā iepirkumu temata plašo spektru, trīs iestādes izglīto par savas kompetences jautājumiem (KP par aizliegtu vienošanos nepieļaušanu un identificēšanu, IUB par godīgas konkurences principiem, gatavojot iepirkumu nolikumus, un KNAB par korupcijas riskiem).

Semināru cikls aizvadīts jau desmit Latvijas pilsētās (Liepājā, Ventspilī, Kuldīgā, Bauskā, Jelgavā, Jūrmalā, Daugavpilī, Rēzeknē, Jēkabpilī un Valmierā), un kopumā izglītota 481 persona, no kurām vairums, – 369 ir iepirkumu rīkotāji. 2018. gada novembrī bija noslēguma seminārs Rīgā.

Lai nodrošinātu aktīvu rīcību pēc konstatētām problemātiskām nozarēs, KP īstenojusi vairākus izglītošanas pasākumus arī patstāvīgi. Proti, pēc pieņemtajiem lēmumiem un/vai saskatītām iespējamu pārkāpumu pazīmēm par uzņēmumu aizliegtām vienošanām kultūras un aizsardzības nozarēs KP izglītoja šīs jomas iepirkumu rīkotājus. Tādējādi KP 2018. gadā izglītoja Kultūras ministrijas un Aizsardzības ministrijas darbiniekus, kas atbild par iepirkumu organizēšanu. Semināros iestāde iepazīstināja ar godīgas konkurences principu nozīmi un mācīja atpazīt sakrītības pretendentu pieteikumus, kas var liecināt par aizliegtu vienošanos pastāvēšanu.

Savukārt kā netradicionāls izglītošanas pasākums izceļama KP adaptētā, starptautiski plaši pazīstamā stratēģiskā lomu spēle „Mafija”. Spēles laikā dalībniekiem (seši godīgie uzņēmēji, trīs karteļa dalībnieki un viena KP loma) jāpanāk savas komandas uzvara, argumentējot pretinieka iesaisti aizliegtās darbībās un pierādot savas lomas godīgumu. Pirmo reizi spēli „Kartelis” aizvadīja 2018. gadā sarunu festivālā „LAMPA”, izglītojot aptuveni 40 personas.

TURPMĀKĀ RĪCĪBA

KP nākotnes iecere ir pilnveidot normatīvo regulējumu, lai tirgus dalībniekus atturētu no aizliegtu vienošanos pārkāpumiem un novērstu publisko personu radītos konkurences kropļojumus. Tajā skaitā iestāde plāno pilnveidot normatīvo regulējumu attiecībā uz amatpersonu atbildību par *Konkurences likuma* pārkāpumiem, kā arī līdzdarboties publisku personu darbības uzraudzības jomas normatīvā regulējuma projekta virzībā, lai ieviestu efektīvu šādu kropļojumu novēršanas procesu un tiesības noteikt tiesiskos pienākumus.

KP plāno turpināt „Konsultē vispirms!” politiku, t.sk. konsultēt uzņēmumus par konkurences regulējuma piemērošanu un veikt individuālas preventīvas ar pārrunu un brīdināšanas metodi par *Konkurences likuma* pārkāpumiem. Balstoties uz iestādes noteiktajām prioritātēm, KP plāno

nodrošināt izpēti metožu pilnveidošanu, t.sk. izmantojot arī citu valstu labo praksi, savukārt tirgu izpētē un apvienošanās lietās balstīties uz pieeju, kas fokusējas uz ietekmes un konkurences problēmas jautājumu risināšanu. Tāpat KP plāno nodrošināt uzņēmumu konsultēšanu pirms apvienošanās, kā arī veikt publisko personu konsultēšanu un to darbības uzraudzību esošās kompetences jomās.

Stiprinot sabiedrības izpratni par brīvu un godīgu konkurenci, konkurences politiku un kultūru, KP plāno palielināt tādu izglītojošo pasākumu skaitu, kas paredzēti noteiktai auditorijai, pielāgojot tos nozaru specifikai. Šādos pasākumos par partneriem sabiedrības izglītošanā būtu jāklūst nozari regulējošām iestādēm un nevalstiskajām organizācijām. Tāpat KP ir iecerējusi izglītojošos materiālus publicēt, izmantojot mūsdienīgus komunikācijas kanālus un risinājumus.

17. PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBA UN TIRGUS UZRAUDZĪBA

Patērētāji ir lielākais ekonomikas dzinējspēks. Mūsdienās patērētāja pamattiesību klāsts ir gana plašs: tiesības nodrošināt savas pamatvajadzības, tiesības uz drošām precēm un pakalpojumiem, tiesības būt informētiem, tiesības izvēlēties, tiesības uz strīdu risināšanu. Lai nodrošinātu to ievērošanu, ir būtiska patērētāju tiesību aizsardzības politikas īstenošana dažādos virzienos. Veidojot patērētāju aizsardzības politiku, jāveic visi vajadzīgie pasākumi, lai aizsargātu patērētāju tiesības un ekonomiskās intereses. Patērētāju tiesību aizsardzības prasības jāņem vērā, nosakot un īstenojot citus politikas virzienus.

Mūsdienīga patērētāju politika ietver: tiesību aizsardzību ar likumdošanu, palīdzību ātri un efektīvi atrisināt strīdus ar tirgotājiem, jebkuras vienotajā tirgū iegādātas preces drošuma garantijas, patērētāju tiesību saskaņošanu ar ekonomiskajām un sociālajām pārmaiņām, jo īpaši digitālo tehnoloģiju, enerģētikas, finanšu pakalpojumu jomās, kā arī nodrošina patērētājiem iespēju izvēlēties, pamatojoties uz skaidru, precīzu un konsekventu informāciju.

Patērētāju interešu aizsardzībai politika tiek īstenota tā, lai nodrošinātu patērētājiem augsta līmeņa drošību daudzās jomās, tai skaitā ietverot defektīvo preču atsaukumus no tirgus. Ir svarīgi, lai patērētājiem būtu iespēja saņemt tiesisko aizsardzību, ja noteikumi piemēroti nepareizi.

Viens no būtiskiem aspektiem ir patērētāju un uzņēmēju informēšana par patērētāju tiesību aizsardzības jautājumiem, īstenojot dažādas informatīvas kampaņas, izstrādājot reklāmas klipus un izplatot citus materiālus. Sekojot dinamiskajai ikdienai, e-komercijas attīstībai un informācijas tehnoloģiju straujajai attīstībai, svarīgi ir akcentēt patērētāju tiesības būt informētiem un izglītotiem, jo šā brīža straujajā ikdienā patērētājiem ir svarīgi pieņemt gudrus lēmumus ik uz soļa. Ņemot vērā e-komercijas popularitāti, kā arī digitālā tirgus radītos izaicinājumus, jāturpina stiprināt patērētāju aizsardzību un informēšanu. Ņemot vērā tirgus straujo dinamiku globalizācijas, digitalizācijas un tehnoloģiju straujās attīstības iespaidā, arī patērētāju tiesību aizsardzības politika tiek veidota elastīga, lai dinamiski reaģētu uz situāciju. Politika tiek īstenota tā, lai vienlaikus gan sekmētu e-komercijas potenciāla pilnīgāku izmantošanu, gan radītu patērētājiem labvēlīgu un drošu vidi.

Patērētāju tiesību aizsardzības sistēma Latvijā pastāvīgi tiek attīstīta, lai nodrošinātu efektīvu tirgus uzraudzību un patērētāju tiesību aizsardzību. Ekonomikas ministrija strādā, lai pilnveidotu un attīstītu esošo regulējumu un nodrošinātu augstu patērētāju tiesību aizsardzības līmeni. Tāpat notiek arī aktīva līdzdarbošanās starptautiskās patērētāju aizsardzības politikas veidošanā un izmantota citu valstu labā prakse patērētāju aizsardzībai.

Par patērētāju tiesību aizsardzību gādā Ekonomikas ministrijas padotībā esošā iestāde – Patērētāju tiesību

aizsardzības centrs (PTAC). *PTAC darbības stratēģijā 2017.-2019. gadam* ir noteikta PTAC misija – īstenot patērētāju tiesību un interešu aizsardzību, nodrošināt iedzīvotājiem iespēju dzīvot veselīgi un droši, būt pārliecinātiem par preču un pakalpojumu drošumu, dot iespēju efektīvi realizēt savas patērētāju tiesības, kā arī nodrošināt sabiedrības līdzdalību un informētību par patērētāju tiesībām un interesēm. PTAC ir kā atbalsts godīgas uzņēmējdarbības vides veidošanai.

PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBAS CENTRS

PTAC ir galvenā un koordinējošā institūcija patērētāju tiesību aizsardzības normatīvo aktu uzraudzības jomā, kuras darbības mērķis ir efektīvas patērētāju tiesību un interešu aizsardzības nodrošināšana. Lai nodrošinātu iestādes funkciju izpildi, PTAC realizē patērētāju tiesību ievērošanas uzraudzības aktivitātes (gan patērētāju ekonomisko interešu aizsardzības jomā, gan patērētāju tiesību ievērošanas uzraudzību līgumu projektos un līgumos, ko patērētāji slēdz ar ražotājiem, pārdevējiem vai pakalpojumu sniedzējiem), izskata patērētāju sūdzības, nodrošina patērētāju un uzņēmēju informēšanu un sniedz konsultācijas, realizē negodīgas komercprakses, e-komercijas un reklāmas uzraudzības pasākumus, veic nebanku kredīta devēju un ārpustiesas parādu piedziņas pakalpojumu sniedzēju licencēšanu, preču un pakalpojumu drošuma un atbilstības uzraudzības pasākumus, veic valsts metroloģisko uzraudzību, bīstamo iekārtu uzraudzību un bīstamo iekārtu avāriju izmeklēšanu.

PTAC patērētāju tiesību uzraudzībā 2018. gadā noteiktas tādas prioritārās jomas kā kredītešanas pakalpojumu sniedzēju īstenošanās komercprakses uzraudzība, izvērtējot kredītu devēju praksi attiecībā uz patērētāja spēju atmaksāt kredītu un izplatot patērētāju kredītešanas reklāmas, kā arī komercprakses un līgumu noteikumu uzraudzība izklaides parkos bērniem un pusaudžiem, autonomas pakalpojumu un elektronisko sakaru jomā, kā arī patiesas informācijas par cenu sniegšanas uzraudzību veikalos un elektroniskajā vidē, sociālajos tīklos un iepazīšanās portālos.

Tiek turpināta arī patērētāju kredītešanas pakalpojumu un parāda atgūšanas pakalpojumu sniedzēju licencēšana, nekustamā īpašuma kredītu starpnieku reģistrācija un regulāra vispārējo prasību ievērošanas uzraudzība, kā arī uzsākta licenču izsniegšana tūrisma aģentiem un operatoriem.

Vienlaikus tiek izstrādāti vairāki pētījumi un situācijas izvērtējumi, izstrādātas un precizētas vadlīnijas prioritārajās jomās, kā arī uzsākta noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas novēršanas un terorisma finansēšanas apkarošanas regulējuma uzraudzība attiecībā uz patērētāju kredītešanas un ārpustiesas parāda pakalpojumu sniedzējiem.

17.1. ielikums**Patērētāju tiesību aizsardzības centra darbība 2018. gadā**

2018. gada desmit mēnešos PTAC sniedzis patērētājiem, juridiskām personām un iestādēm 29 159 konsultācijas. Salīdzinot ar 2017. gada desmit mēnešiem, sniegto konsultāciju skaits ir samazinājies par 11%. Savukārt, salīdzinot ar 2016. gada pirmajiem desmit mēnešiem, konsultāciju skaits ir samazinājies par 12%. Patērētāji, pieprasot konsultācijas, visbiežāk interesējušies par jautājumiem, kas saistīti ar viņu tiesībām, ja iegādāta nekvalitatīva prece vai saņemts nekvalitatīvs pakalpojums. Visvairāk jautājumu ir par rīcību gadījumos, kad iegādāti līguma noteikumiem neatbilstoši apavi, elektropreces, mobilie telefoni, kā arī citas preces, vai arī par problēmām ar avio pakalpojumiem, tūrisma pakalpojumiem, distances līgumu pakalpojumiem un elektronisko sakaru pakalpojumiem. Tāpat patērētāji ir vērsušies saistībā ar individuālajiem strīdiem par jautājumiem, kuri nav PTAC kompetencē, piemēram, īres un komunālie pakalpojumi.

2018. gada desmit mēnešos PTAC saņēmis 2953 patērētāju sūdzības un salīdzinājumā ar 2017. gada desmit mēnešiem saņemto sūdzību skaits ir palielinājies par 4%. Visbiežāk sūdzības patērētāji izteikuši pretenzijas par iegādātām līguma noteikumiem neatbilstošām precēm un sniegtiem līguma noteikumiem neatbilstošiem pakalpojumiem.

Visbiežāk sūdzības par precēm patērētāji izteikuši pretenzijas par iegādātiem līguma noteikumiem neatbilstošiem apaviem, elektroprecēm un mobilajiem telefoniem. Savukārt par pakalpojumiem izteikti daudz sūdzības ir saņemtas par avio pakalpojumiem (883 sūdzības). Liels skaits sūdzību tiek saņemtas arī par elektroniskajiem sakariem un tūrisma pakalpojumiem.

2018. gada desmit mēnešos uzsāktas 188 lietas par patērētāju kolektīvo interešu pārkāpumiem, t.sk., par īstenoto komercpraksi un patērētājiem piedāvātajiem līgumu noteikumiem. Galvenokārt lietas uzsāktas par negodīgu – profesionālajai rūpībai neatbilstošu vai maldinošu komercpraksi, piedāvājot patērētājiem preces vai pakalpojumus, norādot neatbilstoši vai nesniedzot vispār normatīvajos aktos noteikto informāciju, vai neatbilstoši īstenojot citas no normatīvajiem aktiem vai līgumiem izrietošās tiesības vai pienākumus.

Atbalstu un informāciju patērētājiem neveiksmīgu **ES pārrobežu pirkumu gadījumos** turpina nodrošināt Eiropas Patērētāju informēšanas centrs (ECC Latvia). ECC Latvia ir Eiropas Patērētāju centru tīkla (ECC-NET) dalībnieks, kas darbojas Patērētāju tiesību aizsardzības centra ietvaros ar Eiropas Komisijas atbalstu. 2018. gada desmit mēnešos patērētājiem un komersantiem sniegtas 449 konsultācijas par pārrobežu problēmām ES ietvaros un izskatītas 343 sūdzības par pārrobežu problēmām ES ietvaros. Lielākoties – 49% no visu saņemto sūdzību skaita iedzīvotāji vērsušies ECC Latvia par avio pakalpojumiem, pārrobežu pirkumiem interneta vidē – 32%, par auto transporta pakalpojumiem – 4 procenti.

2018. gadā **tirgus uzraudzībā** PTAC noteikti šādi prioritārie virzieni: preču un pakalpojumu drošuma un atbilstības uzlabošana tādās jomās kā būvizstrādājumi, elektropreces,

mašīniekārtas, sprādzienbīstamas iekārtas, rotaļlietas un bērniem drošas preces, individuālie aizsardzības līdzekļi, radio un telekomunikāciju galiekārtas, izklaides pakalpojumi, kā arī cenu norādīšanas kārtības un svara, mēra un pirkuma samaksas pareiza noteikšana. Tiek realizēts arī bīstamo iekārtu pārbaužu projekts – liftu uzraudzība. Valsts metroloģiskajā uzraudzībā tiek realizēti uzraudzības projekti tādās prioritārās jomās kā neautomātiskie svāri un ūdens patēriņa skaitītāji, kā arī fasēto preču kontrole uzņēmumos.

2018. gada 10 mēnešos PTAC veica 795 tirgus uzraudzības pārbaudes, 66 metroloģiskās uzraudzības pārbaudes gan uzņēmumos – mērīšanas līdzekļu lietošanas vietās, gan mērīšanas līdzekļu izplatīšanas uzņēmumos. Fasēto preču metroloģiskā uzraudzībā veiktas 47 pārbaudes, bīstamo iekārtu uzraudzībā – 83 pārbaudes.